

М. П. МАЛЬСЬКА, Н. В. АНТОНЮК

ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

М. П. Мальська, Н. В. Антонюк

ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

ПІДРУЧНИК

НБ ПНУС

801386

Київ
«Центр учбової літератури»
2015

66.4.203
УДК 339.924(075.8)
ББК 65.54я73
М 21

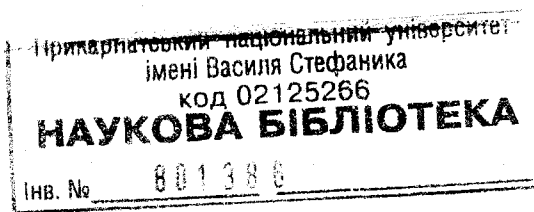
*Рекомендовано до друку
Вченою радою географічного факультету
Львівсько національного університету імені Івана Франка
(Протокол №5 від 12. 06. 2013 р.)*

Рецензенти:

В. С. Кравців, доктор економічних наук, професор, директор Інституту регіональних досліджень НАН України;

О. Я. Красівський, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри європейської інтеграції і права Львівського регіонального Інституту державного управління Національної Академії державного управління при Президентові України;

І. Є. Цепенда, доктор політичних наук, професор, ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мальська М. П. Основи європейської інтеграції [текст] підручник. /
М 21 М. П. Мальська, Н. В. Антонюк — К.: «Центр учбової літератури», 2015.
— 320 с.

ISBN 978-617-673-362-1

У підручнику висвітлюється еволюція інтеграційного процесу в межах Європейського Союзу. Визначаються сузь, організаційні засади та напрями діяльності Європейського Союзу в контексті інституційних змін, внесених Лісабонським договором.

Підручник розрахований на студентів міжнародників, економістів, географів і всіх, хто цікавиться проблемами міжнародних відносин, світової політики та економіки як основа для подальших студій.

УДК 339.924(075.8)
ББК 65.54я73

ISBN 978-617-673-362-1

© Мальська М.П., Антонюк Н.В., 2015.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2015.

ВСТУП

Європейський Союз на початку XXI ст. є зразком безпрецедентної міждержавної інтеграції, яка нині визначає як ситуацію у самій Європі, так і її місце у світі. Від часу заснування у 50-х рр. минулого століття перших інституцій, що лягли в основу ЄС, до сьогодні це об'єднання стало одним із найпотужніших фінансово-економічних і політичних центрів світу, ядром системи європейських цінностей і стандартів. Єдиний економічний простір з прозорими кордонами, відкритими для вільного руху товарів, капіталів, послуг і людей, економічні засади, які забезпечують гідний рівень життя громадян, ефективні механізми розв'язання найважливіших проблем у сферах політики, соціального захисту, охорони навколишнього середовища тощо — все це сприяє зміцненню впливу ЄС на міжнародній арені та прагненню інших європейських держав приєднатися до нього.

У 2004 та 2007 рр. завершилась найбільша за всю історію Європейського Союзу фаза його розширення, яка, однак, стала не лише свідченням успішності та ефективності європейської інтеграційної моделі, а й серйозним випробуванням для ЄС, яке дало початок багатьом його проблемам, що особливо стосується процесів інституційного реформування Союзу.

Останнє розширення залишиться у історії як момент прийняття до Європейського Союзу дванадцяти нових членів. Цей факт означав остаточне приєднання цих країн до соціально-економічної структури, яка функціонує уже більше як півстоліття — Європейського Союзу. Ця подія дозволила новим членам використовувати потенціал цього угруповання, а одночасно його збільшити.

З перспективи останніх років виразно видно, що користі, які виникають із членства не можна зводити тільки до величини фінансової допомоги, свободи пересування осіб, товарів, послуг і капіталів, чи здобуття європейського громадянства. Членство у Європейському Союзі це перш за все нові імпульси до розвитку, це мотивація для прийняття нових викликів, подолання бар'єрів і модернізації цих країн.

Осягнення позитивних і негативних ефектів цих дій вимагає ґрунтовного знання про структуру і функціонування Європейського Союзу. Підручник, згідно із значенням слова «основи» містить стислий опис відомостей з якогось напряму знань. При написанні цього видання, треба було обмежити величезний обсяг інформації про соціально-економічний феномен, який становить ЄС. При виборі тем автори керувались їх значенням для Європейського Союзу, так і для України. Описуючи ці проблеми, до уваги бралися особливості та актуальність їх опису. Перш за все йшлося про висвітлення найґрунтовніших речей, які залишаються незмінними, або таких, що змінюються рідко, або повільно. Перша частина описує структуру, функції та механізми функціонування Європейського Союзу. Друга частина містить текст Лісабонського договору.

ЧАСТИНА I

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ, МЕХАНІЗМИ

1 ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ І ПОХОДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. ТЕОРІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Процеси європейської інтеграції є предметом численних теоретичних та емпіричних досліджень, автори яких шукають відповіді на запитання, як і чому держави за власним бажанням шораз тісніше співпрацюють й об'єднуються з іншими державами, втрачаючи при цьому певні атрибути суверенності, натомість отримуючи нові можливості співпраці та вирішення конфліктів, вивчають механізми творення наднаціональних інституцій і принципи поділу та обміну досвідом між рівнями влади. Сукупність численних теоретичних інтерпретацій інтеграції формує функціональну, неофункціональну теорію та теорію міжкурядової співпраці, а їх найвідомішими концепціями розвитку інтеграції є конфедераційна, федеральна та конституційна.

Конфедераційна концепція, прихильником якої був президент Франції Шарль де Голль, окреслює «Європу батьківщини» — співтовариство в формі конфедерації, що базується на співпраці незалежних держав, які значною мірою зберігають власну автономію та національну суверенність. За таких умов співпраця мала б вільний та міжнародний характер, роль наднаціональних інституцій була б значно обмежена, а їхні рішення не мали б великого значення. Основними інструментами інтеграції, згідно з цією моделлю, є обмін поглядами, міжкурядові переговори та координація дій.

Прихильники *федеральної концепції*, серед яких були Вінстон Черчилль, Альтеро Спіноллі, Конрад Аденауер та Поль-Анрі Спаак, відстоюють необхідність поступового переходу до міцніших політичних та юридичних зв'язків, аж до утворення в Європі високоінтегрованої в політичному сенсі союзної держави. Для цього окремі держави повинні відмовитися від власної суверенності і передати свої повноваження спі-

льним, наднаціональним органам. Модель передбачає утворення відповідального перед парламентом спільного уряду, що має великі повноваження. У федерації важливим є гарантування демократичного характеру ухвалення рішень.

На федеральному підґрунті сформувалася **конституційна концепція**, представники якої найважливішими для процесу інтеграції вважають методи регулювання конституційного характеру. Їх формують наднаціональні органи, які також розмежовують повноваження між національними і наднаціональними рівнями.

Функціональна теорія інтеграції з'явилася в 40-х роках ХХ століття, а її найвідомішим представником є економіст і політолог Давід Мітрани, який свою концепцію виклав у книзі « (1966).

Функціоналісти трактують інтеграцію як процес досягнення консенсусу та побудови спільноти безпеки, що базується на дотриманні певних спільних цінностей та вірі у можливість мирного вирішення проблем (формування так званого відчуття «ми» — *we feeling*). Міжнародна інтеграція передбачає поступову руйнацію структур незалежної національної держави і розширення міжнародної діяльності за принципом переливання (*spill-over*). Оскільки потенціал співпраці є найвищим в сфері економіки, то саме з неї, на думку прихильників функціональної теорії, треба розпочинати європейську інтеграцію.

Неофункціональна теорія, серед прихильників якої американський учений Ернст Хаас та його учень і послідовник Леон Ліндберг — набула особливого поширення в 50-х роках. Неофункціоналізм розширив вживання запозиченого у функціоналізмі поняття «переливання інтеграції» на політичну сферу — ефективність інтеграції в одному секторі спричиняє лобізм та активізацію політичних прагнень до подальшої інтеграції. Згідно з цією теорією, для держав-членів, що вже обрали інтеграцію, цей процес з часом виходить за початково передбачувані межі, що, в кінцевому підсумку, може сприяти створенню європейської федеральної держави. Неофункціоналісти наголошують на необхідності узгодження групових інтересів і вирішення конфліктів за допомогою ідеї «спільного добра» системи як цілості. Важливим досягненням неофункціоналістів є підкреслення ролі груп натиску, суспільної та політичної еліти та національних акторів у погодженні процедури збереження суспільного порядку та методів вирішення спорів. Також вони вважають, що особливе значення для інтеграції мають інституційні структури та передання повноважень національних урядів щодо ухвалення рішень наднаціональним інституціям.

Прихильники **теорії міжурядової співпраці**, на чолі з професором Гарвардського університету Ендрю Моравчиком, слідом за функціона-

лістами стверджують, що європейська система вимагає постійних компромісів і переговорів між державами, а також посередництва наднаціональних інституцій у розв'язанні суперечок. Оскільки Європейська співпраця передбачає постійну конфронтацію власних інтересів і переваг з інтересами інших держав, важливим завданням інтеграції є створення інституційних меж, які дають можливість провадити міжурядові переговори та координувати дії.

1.2. ЗАРОДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Умови для реалізації концепції мирної інтеграції європейських держав сформувалися лише після другої світової війни. Рішеннями конференцій держав-переможниць в Ялті (лютий 1945 року) і в Потсдамі (липень—серпень 1945 року) Європа остаточно була поділена на сфери радянського та західних впливів. Це спричинило наростання напруги та конфліктів, так звану холодну війну. Прагнучи відповісти на зростання загрози з боку Радянського Союзу, прем'єр міністр Великої Британії В.Черчилль у промові, виголошеній в Цюріху 19 серпня 1946 року, закликав створити «Сполучені Штати Європи».

Щоб допомогти виснаженим тривалою війною європейським державам у відбудові економіки, Сполучені Штати Америки почали реалізувати відомий **план Маршалла** — програму допомоги Європі. Для цього було створено **Організацію європейської економічної співпраці (ОЄЕС, квітень 1948 року)**, основним завданням якої на той час був розподіл засобів допомоги — а це 13, 5 млрд дол. — плану Маршалла між 17 державами Західної Європи. На жаль, держави Центральної та Східної Європи, які належали до радянської сфери впливів, були змушені відмовитися від американської допомоги. В січні 1949 року від тиском СРСР в Москві була створена **Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ)**, до складу якої, окрім Радянського Союзу, увійшли Болгарія, Чехословаччина, Польща, Румунія та Угорщина. З часом РЕВ перетворилася в інтеграційне угруповання з ширшим складом, і формально існувало до червня 1991 року.

Сполучені Штати Америки та західноєвропейські держави, бажаючи протистояти воєнній загрозі зі Сходу, створили **Організацію Північноатлантичного договору (НАТО, квітень 1949 рік)**. У відповідь держави соціалістичного табору в 1955 році підписали **Варшавський договір**. Ініціатива створення Європейської оборонної спільноти (жовтень 1950 рік) була відхилена французьким національними зборами (вересень 1954 р.). Щоб підтримати взаємну співпрацю в сфері здоров'я,

культури та захисту природного середовища, зокрема захисту прав людини, на конгресі в Гаазі у травні 1948 р. європейські держави ухвалили рішення, а 1949 р. в Лондоні створили **Раду Європи**. Саме Рада Європи опрацювала та запропонувала в 1950 р. в Римі до ратифікації державами — членами **Європейську конвенцію з прав людини** — один з найважливіших своїх документів.

В атмосфері співпраці новостворених організацій зродилася ідея поєднання економічної співпраці. Особливо активно цю ідею пропагували французькі державні діячі — міністр закордонних справ Робер Шуман та вчений-економіст Жан Моне. З ініціативи Моне було оголошено так звану **декларацію Шумана** (травень 1950 року), що стала актом французько-німецького примирення і водночас створила основу для появи в 1951 році ще однієї наднаціональної організації — **Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС)**. Жан Моне став першим головою Високої Влади. ЄОВС. Французькі дипломати знайшли в тогочасному канцлері Федеративної Республіки Німеччини Конрадowi Аденауері та серед державних діячів Бельгії, Нідерландів, Люксембургу та Італії однодумців — партнерів для започаткування та розвитку співпраці з економічної інтеграції європейських держав. У 1957 році були створені **Європейське економічне співтовариство (ЄЕС)** та **Європейське співтовариство з атомної енергії (Євроатом)**.

Західноєвропейські держави, які не увійшли до ЄЕС, в січні 1960 року в Стокгольмі підписали **договір про Європейську асоціацію вільної торгівлі (ЄАВТ)**. З часом більшість членів ЄАВТ приєдналася до ЄЕС.

2 ПРОБЛЕМИ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

2.1. СУВЕРЕНІТЕТ ЯК ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Суверенітет є основним поняттям і фундаментом міжнародного права. Формування міжнародного права як правової системи є тісно пов'язане з концепцією суверенітету. По перше, суверенність є найважливішим поняттям міжнародного права і фундаментом, на якому вона ґрунтується, формування міжнародного права як правової системи тісно пов'язане із концепцією суверенності. По-друге, суверенність є атрибутом держави як суб'єкту міжнародного права, у площині міжнарод-

дного права не можна говорити про держави «несуверенні», бо тзв. залежні держави насправді є несуверенними територіальними організаціями і як такі можуть бути суб'єктами міжнародного права.

Отже, стосунки між державами, що є суверенними за суттю, можуть регулюватися лише міжнародним правом.

Ознаками суверенітету держави є, насамперед, самовладність, тобто правова незалежність від будь-яких зовнішніх чинників, і всевладність, тобто компетенція нормування всіх стосунків всередині держави.

Самовладність як зовнішній аспект суверенності означає, що держава суверенний суб'єкт міжнародного права — має всі елементи, які забезпечують спроможність до дій у міжнародному праві, зокрема:

— налагоджувати та підтримувати дипломатичні відносини (право депутації);

— нести відповідальність в сфері міжнародного права (і, відповідно, виступати з претензіями в цій сфері);

— виступати стороною перед міжнародними судами, які ухвалюють рішення на підставі загального міжнародного права (процесуальна спроможність).

Всеvладність як внутрішній аспект суверенності означає повну владу держави над усіма особами та речами, що знаходяться на її території. З територіального управління держави випливає персональне управління, яке виявляється передусім у ставленні до громадян держави, що перебувають поза її межами.

Суверенітет є **цілісним, неподільним поняттям**, а тому немає «повного суверенітету», «неповного» чи «обмеженого». Суверенітет не можна збільшити чи зменшити; він або є, або його немає. Держава, яка передає іншій державі хоча б один із своїх елементів спроможності до дій (наприклад, договірну спроможність), перестає бути суверенним суб'єктом і переходить під міжнародний протекторат.

Виходячи з цього, хибними є усілякі концепції «подільності суверенітету» як такі, що суперечать його суті і спричиняють спотворення та партикуляризацію цього поняття.

Правова незалежність від інших держав означає, що держава, яка підписала міжнародний договір, не передала іншій державі жодного елементу своєї спроможності до дій у сфері міжнародного права (наприклад, до підписання міжнародних договорів). Саме правова незалежність від міжнародних організацій є передусім свідченням того, що міжнародні організації не є федераціями. Вступуючи до міжнародної організації, держава не стає складовою федерації, а зберігає свою суверенність, залишається суверенним суб'єктом міжнародного права. Однак на підставі міжнародного договору (в тому числі договору, що є

статутом міжнародної організації), держава може обмежити здійснення свого суверенітету.

У практиці міжнародних відносин обмеження здійснення суверенітету є *обмеженням власної компетенції, внутрішньої компетенції чи виключної компетенції держави* (це рівнозначні поняття). Ці поняття впливають із статусів загальних міжнародних організацій (Пакт Ліги Націй, ст. 15, п. 8; Статут ООН, ст. 2, п. 7).

Власна компетенція держави є поняттям відносним, її межі залежать від стану міжнародного права на даному етапі його розвитку і — індивідуально — від обсягу міжнародних зобов'язань окремих держав.

Якщо держава укладає міжнародний договір, в якому зобов'язується не підписувати певних міжнародних договорів (наприклад, союзних), то маємо справу з обмеженням здійснення суверенітету в його *зовнішньому аспекті*. Якщо ж держава підписує договір, який стосується міжнародного захисту прав людини або договір про захист закордонних інвестицій, то вона погоджується на обмеження здійснення свого суверенітету у його *внутрішньому аспекті*. Усе це можна визначити також як обмеження внутрішньої компетенції або власної компетенції держави. Такі явища трапляються дедалі частіше і спричиняють не обмеження суверенітету, а лише обмеження його виконання.

Вступаючи в міжнародну організацію, держава надає їй певні повноваження, що зовсім не означає передання чи трансферу державних повноважень або «суверенних прав» на користь міжнародної організації: певною мірою лише обмежуються власні компетенції держави на користь міжнародної організації. Отже, загальноживане словосполучення «передання» міжнародній організації державних повноважень або суверенних прав, є термінологічно хибним, оскільки держави-члени не передають міжнародній організації жодного зі своїх повноважень, а лише обмежують власні компетенції, визнаючи за нею чітко окреслені для неї компетенції. Повноваження та компетенції міжнародної організації не тожні попереднім повноваженням держави, хоч з огляду на кількісні межі можуть бути подібними до відповідних повноважень держав.

Так само неможливим є «передання» державних повноважень або «суверенних прав» міжнародним інституціям, які не мають атрибутів державності та суверенності.

Передача «суверенних прав» чи державних повноважень можливе лише у відносинах між державами тоді, коли держава змінює свій статус у міжнародному праві, переходячи, наприклад, під протекторат іншої держави (що вже є надбанням історії), або коли держави утворюють федерацію (союзу державу), або коли держава входить до складу вже створеної федерації.

Держави — члени міжнародної організації — незалежно від сфери наданих їй повноважень — залишаються суверенними суб'єктами міжнародного права. Ця ситуація може змінитися лише за умови, що організація перетвориться на федерацію, а її дотеперішні держави — члени стануть складовими створеної у такий спосіб федерації. Третього немає.

2.2. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА НАДНАЦІОНАЛЬНІСТЬ СПІВТОВАРИСТВ

Поняття інтеграції та наднаціональності не є ідентичними, оскільки інтеграція не повинна означати наднаціональності.

Термін «**європейська інтеграція**», запроваджений у міжнародний обіг після другої світової війни, вживається на позначення процесу та цілей створення тіснішої асоціації, союзу або навіть федерації держав Західної Європи. Цей достатньо загальний і настільки ж неточний термін був зручним, оскільки своїм обсягом охоплював багато понять інтеграції — від традиційної міжурядової співпраці до заснування наднаціональних організацій.

Європейська інтеграція після заснування Європейських співтовариств часто ототожнюється з наднаціональністю, визначальними для якої є три ознаки:

- 1) незалежність механізму ухвалення рішень;
- 2) безпосередній контакт між міжнародною владою та одиницями;
- 3) існування судового органу, який володіє компетенцією ухвалення рішень про важливість правових актів міжнародного утворення.

Жодна з цих ознак не є новацією міжнародного права, яке стосується міжнародних організацій, наднаціональний характер такого угруповання держав може впливати лише з інтенсивності та поєднання цих ознак. Отже, Європейські співтовариства визначаються як міжнародні організації, хіба що «більш зінтегрованими» порівняно з традиційними міжнародними організаціями.

Участь у Європейських Співтовариствах не суперечить суверенітету держав-членів. Ці держави, визнавши за Співтовариствами чітко визначені компетенції, лише обмежили здійснення свого суверенітету в певній сфері. Окрім того, важливо, що держава-член завжди може вийти із Співтовариства.

Сучасна європейська інтеграція реалізується в межах не лише Європейських Спільнот, а й другої та третьої підвалин Європейського Союзу, що, в принципі, не мають описаних наднаціональних ознак.

2.3. ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Між так званими традиціоналістами і так званими автономістами вже давно точиться дискусія стосовно характеру права спільноти. На думку традиціоналістів, яких ще називають інтернаціоналістами, право спільноти є частиною міжнародного публічного права. Автономісти ж вважають, що право спільноти виникло на основі трактатів (міжнародних договорів), а тому не можна робити жодних догматично правових висновків, — відповідні висновки варто формулювати, враховуючи цілу структуру Співтовариств. На їх думку, особливі ознаки договорів свідчать про те, що первинне право спільноти не можна вважати міжнародним правом. Йдеться про те, що установчі договори Співтовариств мають такі ознаки, яких не мають інші міжнародні договори, або вони не проявляються в них з такою ж інтенсивністю. Спираючись на це, автономісти доходять висновку, що право спільноти є автономним, самостійним, правовим порядком.

Договори, що творять первинне право спільноти, тобто Установчі договори, залишаються міжнародними договорами, про що свідчить порядок внесення в них змін, згідно з наступними міжнародними договорами: Єдиним європейським актом, Маастрихтським договором, Амстердамським договором.

Суб'єктність одиниць в міжнародному праві дотепер залишається явищем винятковим і побічним, але все-ж не виключена. Міжнародний захист прав людини — це той розділ міжнародного права, в якому суб'єктність одиниць може проявитися — у ще ширших межах — відносно рано.

Не є цілком виключеною і міжнародно-правова суб'єктність юридичних осіб. Як стверджують експерти міжнародного права, у деяких сферах юридичні особи допускаються до діяльності в міжнародно-правовій площині. Вони отримують права і обов'язки, що безпосередньо впливають з міжнародного права, та спроможність до міжнародно-правових дій, а отже, певну сферу суб'єктності.

В описаних ситуаціях також безпосередня ефективність норм міжнародного права не буде чимось надзвичайним.

Суб'єктність фізичних та юридичних осіб і безпосередня ефективність права спільноти не є достатнім обґрунтуванням для цілкового розмежування права спільноти і міжнародного права. Таким обґрунтуванням не є також вказівка Суду Європейського Союзу на принцип верховенства права спільноти. Цей принцип є очевидним лише на основі права спільноти і так само можна сказати про принцип верховенства норм міжнародного права відносно норм внутрішнього права.

Первинне право спільноти твориться державами — членами Співтовариств, які виступають як суверенні суб'єкти міжнародного права, а відтак — право спільноти є міжнародним правом, а точніше, партикулярним, особливим правовим порядком у сфері міжнародного права. Тільки перетворення Європейських Співтовариств у федерацію може змінити це становище.

3 ЕТАПИ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

3.1. ДОГОВОРИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІВТОВАРИСТВ

Економічна інтеграція — це процес збільшення і поступового об'єднання національних економічних систем, внаслідок якого утворюється нова метасистема в межах інтеграційних, економічних, інтернаціональних угруповань. Згідно з класичним теоретичним підходом, найчастіше цей процес передбачає поступове утворення зони вільної торгівлі, митного союзу, спільного ринку, економічного, валютного та політичного союзу (повний союз).

Зона вільної торгівлі створюється внаслідок скасування цін та інших обмежень (наприклад, кількісних) в обміні між державами, які беруть у ній участь, але за збереження митної та торговельної автономії у зовнішніх відносинах цих держав. **Митний союз** постає разом із запровадженням спільного зовнішнього митного тарифу та спільної торговельної політики та може слугувати підставою для спільного ринку.

Скасування мита у торгівлі між державами спричиняє класичні **ефекти процесу творення та просування торгівлі**, що знаходять вияв у швидкому розвитку взаємного торговельного обміну держав — членів і значно швидшому зростанні торговельного обміну з державами поза межами Співтовариства. Партнери, що беруть участь в наступному етапі економічної інтеграції — спільному ринку, забезпечують свободу переміщення не лише товарів, але й факторів виробництва, тобто капіталу, робочої сили і послуг.

Етап економічного та валютного союзу передбачає координацію, а в деяких аспектах — також уніфікацію різних сфер економічної політики та впровадження спільної валюти.

Згідно з класичною концепцією, останнім етапом інтеграції повинно бути створення так званого повного союзу, який вимагає не лише економічного об'єднання, а й повної політичної уніфікації.

У межах західноєвропейської інтеграції перехід від етапу до етапу супроводжувався розвитком та удосконаленням законодавства спільноти, а отже, почерговим підписанням договорів. Першим із них був підписаний у Парижі 18 квітня 1951 року *Договір про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі* (паризький договір), так званий установчий договір, з чинністю у період п'ятдесяти років. На його основі розпочалося творення спільного ринку вугілля та сталі, були скасовані мита та інші платежі подібного характеру та запроваджені кількісні обмеження в торгівлі. Важливим елементом ЄОВС було перенесення деяких національних повноважень на наднаціональний рівень, до інституції під початковою назвою Висока Влада (потім перетворилася у Європейську Комісію). Після того, як 2002 року паризький договір перестав бути чинним, деякі його положення були перенесені до *Договору про заснування Європейського співтовариства*, а на підставі ніццького договору фінансові активи ЄОВС як фонд досліджень вугілля та сталі були передані в управління Європейській Комісії.

Наступні установчі договори, так звані **римські договори**, підписані 25 березня 1957 року, набули чинності 1 січня 1958 року. На їх основі були створені *Європейське економічне співтовариство (ЄЕС)* та *Європейське співтовариство з атомної енергії (Євроатом)*. До договорів приєдналося шість держав, які раніше утворили ЄОВС, а саме: Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція, Німеччина та Італія. Обидва співтовариства були утворені на невизначений час.

Основною метою ЄЕС було сприяння гармонійному економічному розвитку, піднесення рівня життя громадян, зміцнення економічної і суспільної єдності асоціації. В *установчому договорі ЄЕС* передбачено створення митного союзу, а згодом — спільного європейського ринку. Передбачалося, що творення митного союзу триватиме дванадцять років, але його вдалося завершити вже 1968 року, тобто на два роки раніше запланованого терміну. Разом із створенням митного союзу розпочалося впровадження спільної торговельної політики, якою передбачено включас визначення спільного митного тарифу, підписання митних і торговельних договорів, стандартизацію інструментів експортної політики та засобів безпеки. Цілей, визначених у договорі, досягнуто також за допомогою розвитку економічної співпраці, впровадження механізму руху капіталу, робочої сили та послуг.

Підписання *Договору про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії* стало виявом прагнення Європи долучитися до суперництва між світовими атомними державами, тобто між США та СРСР. Основною метою Євроатому була підтримка розвитку ядерної промисловості в державах — членах. Серед заходів, спрямованих на

досягнення цієї мети, були підтримка наукових досліджень у галузі ядерної енергії, опрацювання єдиних норм безпеки, залучення інвестицій, створення спільного ринку атомних матеріалів і технічного устаткування та контролю за використанням атомної енергії.

Через нафтову кризу і дисбаланс світової монетарної системи, послаблення темпів економічного зростання у 70-х роках ХХ століття динаміка економічної інтеграції погіршилася настільки, що цей період називають «періодом свроклерозу». Змінити ситуацію вдалося лише після представлення Європейською Комісією в 1985 році так званої «Білої книги про створення внутрішнього ринку» та підписання **Єдиного європейського акту (ЄЄА)**, який набув чинності 1 липня 1987 року. Цей акт став першою важливою модифікацією установчих договорів. Саме в ньому знайшов відображення амбітний план створення до кінця 1992 року внутрішнього ринку на засадах свободи переміщення осіб, говорів, послуг і капіталів.

ЄЄА складається з чотирьох частин: Частина I — Загальні положення; Частина II — Положення про внесення змін до установчих договорів Європейських Співтовариств; Частина III — Постанови про європейську співпрацю у сфері закордонної політики; Частина IV — Загальні та кінцеві положення. Документ вніс багато змін інституційно-процедурного характеру, розширив політику Співтовариств і водночас кодифікував деякі аспекти їх діяльності. Зокрема ЄЄА суттєво розширив можливості ухвалення рішень Радою ЄС кваліфікованою більшістю голосів, що дало змогу відмовитися від принципу одностайності, який часто блокував процес ухвалення рішень. Важливими складовими ЄЄА є постанови про розширення співпраці в сфері економічної та валютної політики, соціальної політики, політики згуртованості, наукових досліджень і захисту природного середовища. Також цим документом до правової системи Співтовариств включено інструмент координації закордонної політики під назвою «**Європейська політична співпраця**».

Постановами ЄЄА розширено компетенції Європейського Парламенту в законодавчому процесі (встановлення процедури співпраці з Радою ЄС, поширення повноважень у сфері спільного ухвалення рішень, упровадження необхідності висловлювання згоди Парламентом, збільшення сфери консультацій) і виконавчі компетенції Європейської Комісії (Рада зобов'язана передавати Комісії виконавчі прерогативи). На підставі постанов ЄЄА створено Суд першої інстанції при Європейському Суді.

3.2 ДОГОВІР ПРО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Поглибленню інтеграції значною мірою сприяло запровадження спільного ринку. Як наслідок 7 лютого 1992 року в голландському місті Маастрихт було підписано *Договір про Європейський Союз* (Маастрихтський договір), що набув чинності 1 листопада 1993 року. Договір став черговою ґрунтовною реформою установчих договорів, знаменуючи собою перехід до наступного етапу інтеграції — економічного та валютного союзу. Він складається з семи розділів: Розділ I — Загальні положення; Розділ II — Положення про внесення змін до договору про заснування Європейського економічного співтовариства з метою заснування Європейського Співтовариства; Розділ III — Положення про внесення змін до Договору про заснування Європейського співтовариства з вугілля та сталі; Розділ IV — Положення про внесення змін до Договору про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії; Розділ V — Положення про спільну зовнішню політику і політику безпеки; Розділ VI — Положення про співробітництво у сфері охорони порядку та внутрішніх справ; Розділ VII — Заключні положення. В *Маастрихтському договорі* затверджено зміну назви «Європейське економічне співтовариство» на «Європейське співтовариство», що зумовлено доданням до Договору про заснування ЄврАзЕС постанов, які регулюють позаекономічні питання, зокрема, питання, громадянства ЄС, співпраці в сфері науки та культури. В зв'язку з цим Договір про заснування ЄврАзЕС відтоді змінив назву на *Договір про заснування Європейського співтовариства*.

Три опори Європейського Союзу

Маастрихтський договір посвідчив створення **Європейського Союзу (ЄС)**, що є своєрідною «парасолею» над Європейськими Співтовариствами і спирається на **три підвалини**:

I опору становлять сфери, врегульовані договорами Євроатому та Європейського Співтовариства, тобто митний союз та єдиний ринок, торговельна політика, сільськогосподарська політика та рибальство, транспортна політика, правила конкуренції, економічний і валютний союз, суспільна політика, суспільно-економічна єдність, захист середовища, науково-дослідна політика, конкурентоспроможність промисловості, транс'європейські мережі, захист споживача та здоров'я, освіта і культура, громадянство ЄС, імміграційна, візова та політика стосовно біженців, судова співпраця в цивільних справах;

II опору — це спільна закордонна політика та політика безпеки, а також підтримка демократії і захист прав людини, миротворчі місії, до-

помога третім країнам, фінансування безпеки держав ЄС, роззброєння та забезпечення миру, співпраця в межах Західноєвропейського Союзу та НАТО;

III опору — поліційна та судова співпраця в кримінальних справах, в тому числі боротьба з організованою злочинністю, боротьба із расизмом і ксенофобією, співпраця в межах Європолу.

Згідно з міжнародним правом, Євросоюз не має правосуб'єктності. Зміни в цьому питанні та надання йому правосуб'єктності передбачає *Львівський дозовір*.

Договором про Європейський Союз передбачено створення економічного та валютного союзу (ЕВС) в три етапи, останній з яких завершився 1 січня 2002 року впровадженням до обігу спільної валюти євро. У документі окреслено так звані критерії конвергенції (єдності), тобто умови участі в ЕВС. Для сфери політичних справ цей договір далекоглядних змін не передбачав. Було лише впорядковано та окреслено символи ЄС, якими є валюта євро, прапор, гімн («Ода до радості» з Дев'ятої симфонії Людвіга ван Бетховена), європейський паспорт і День Європи (9 травня).

3.3. АМСТЕРДАМСЬКИЙ ДОГОВІР

Наступний договір, що змінив попередні, було підписано в Амстердамі 2 жовтня 1997 року, а чинності він набув 1 травня 1999 року (повна назва: Амстердамський договір про зміну Договору про Європейський Союз, договорів, що засновували Європейські Співтовариства, і низки пов'язаних з ними актів). У договорі увагу зосереджено на зміцненні політичного союзу, внесено зміни до положень, які стосуються передусім основних прав спільноти, інституцій, процедури ухвалення рішень, спільної закордонної політики та політики безпеки, а також сфери юстиції та внутрішніх справ, договір доповнено розділом про політику зайнятості. Усі зміни, впроваджені *Амстердамським договором*, були зумовлені бажанням наблизити Союз до його громадян. З метою забезпечення свободи переміщення осіб у межах ЄС передбачено утворити територію свободи, безпеки та справедливості. З набуттям договором чинності питання візової політики, політики біженців та імміграційної політики, а також судової співпраці в цивільних справах були перенесені на рівень Співтовариств. До договору долучено правовий доробок *Шенгенської угоди* з 1985 року, який передбачав повноваження в цій сфері зберегли за собою Данія, Велика Британія та Ірландія. Амстердамський договір розширив компетенції Союзу в сфері захис-

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Інв. №

801386

ту середовища, громадського здоров'я та прав споживачів. У межах інституційних змін розширено повноваження голови Європейської Комісії та підвищено роль Парламенту в процедурі ухвалення спільних рішень. Одним з важливих питань було також застосування в процесі європейської інтеграції *принципу еластичності (ближчої співпраці)*, згідно з яким у межах чинної інституційної системи ті держави-члени, які виявлять на це волю, можуть інтегруватися глибше за інших.

3.4. НІЦЬКИЙ ДОГОВІР

Продовженням започаткованої Амстердамським договором інституційної реформи стало підписання 26 лютого 2001 року *Ніцького договору* (набув чинності 1 лютого 2003 року, повна назва: *Ніцький договір про зміну Договору про Європейський Союз, договорів, що засновували Європейські Співтовариства, і низки пов'язаних з ними актів*). Договір впровадив зміни, покликані приготувати інституційну систему та систему ухвалення рішень ЄС до функціонування в складі двадцяти семи держав — членів. Найважливіші зміни до Договору про Європейський Союз стосувалися процедури призупинення певних прав, що впливали для держави — члена із застосування договору, якщо ця держава серйозно та постійно порушує основні принципи ЄС; призначення спільного представника в межах спільної закордонної політики та політики безпеки; принципів тіснішої співпраці в другій та третій підвалинах ЄС; боротьби із кримінальною злочинністю. Зміни, впроваджені Ніцьким договором у текст Договору про заснування Європейського Співтовариства, стосувалися розширення сфери ухвалення рішень кваліфікованою більшістю голосів і принципів функціонування окремих органів та інституцій після розширення ЄС.

3.5. КОНСТИТУЦІЯ ДЛЯ ЄВРОПИ

Ніцький договір не врегулював усіх питань і змін, яких вимагало ефективне функціонування після розширення ЄС. Тому Європейська Рада на зустрічі в місті Лаекен 15 грудня 2001 року схвалила *Декларацію про майбутнє Європейського Союзу*, в якій закликала до подальшої роботи з удосконалення Співтовариства. Щоб забезпечити прозорість і масштабність реформування, Рада ухвалила рішення про скликання в лютому 2002 року Європейського Конвенту. В ньому взяло участь сто

п'ятдесят представників усіх зацікавлених сторін: представники урядів п'ятнадцяти держав — членів та тринадцяти держав — кандидатів, представники їхніх національних парламентів, представники Європейського Парламенту, Європейської Комісії, Комітету регіонів та Економічно-соціального комітету, а також європейські суспільні партнери (наприклад, позаурядові організації), омбудсмени. Завданням Конвенту був аналіз найважливіших питань, пов'язаних із розвитком ЄС та підготовки проекту *Конституції для Європи*. Після року роботи на пленарних сесіях і засіданнях робочих груп Конвент представив проект правового акта, який було покладено в основу діяльності міжурядової конференції.

Робота над конституцією завершилася підписанням 29 жовтня 2004 року в Римі *Договору, який засновує Європейську конституцію*. Процес ратифікації договору в державах — членах був порушений, оскільки 29 травня 2005 року Франція, а 1 червня 2005 року Нідерланди не підтримали на референдумі цей документ. Враховуючи це, на засіданні 16 та 17 червня 2005 року Європейська Рада визнала ратифікацію цього документа у термін, передбачений попередніми постановами, тобто до 1 листопада 2006 року, неможливою. До кінця 2006 року Договір ратифікувало 18 держав — членів, а саме: Австрія, Бельгія, Кіпр, Естонія, Фінляндія, Греція, Іспанія, Литва, Люксембург, Латвія, Мальта, Німеччина, Словаччина, Словенія, Угорщина, Італія, Болгарія та Румунія. Однак через те, що Конституцію схвалили не всі держави, чинності вона не набула.

3.6. ЛІСАБОНСЬКИЙ ДОГОВІР

Негативні тенденції в розвитку інтеграції вдалося подолати в січні 2007 року, коли Німеччина під час свого президентства в ЄС запропонувала укласти новий договір, врахувавши в ньому основні застави конституційного договору. Текст договору, що дістав назву *Лісабонського*, був оприлюднений на саміті ЄС в Лісабоні 18-19 жовтня 2007 року і підписаний 13 грудня в лісабонському монастирі ієрономітів. Згідно зі ст. 6 Договору, він повинен набув чинності 1 січня 2009 року, за умови складення всіх ратифікаційних документів або першого дня наступного місяця після складення ратифікаційних документів державою — учасником договору, яка останньою виконала цю формальність. В Ірландії референдум відбувся двічі: в червні 2008 року та в жовтні 2009 року. Під час першого ірландська громадськість не підтримала договір, натомість у другому перемогли

прихильники цього документа (67% за та 33% проти). Останньою умовою набуття чинності Лісабонським договором було складення ратифікаційних документів Чехією, яка найдовше відтягувала момент ратифікації. Лісабонський договір набув чинності 1 грудня 2009 року, а отже, з одинадцятимісячним запізненням. Таким чином, ініційовану в 2002 році Європейським конвентом роботу над інституційною реформою Європейського Союзу було завершено.

ЛІСАБОНСЬКИЙ договір запровадив до правового порядку ЄС такі найважливіші новації:

— процедуру виходу з Європейського Союзу (держава, що прийняла рішення про вихід з ЄС, нотифікує свій намір у Європейській Раді, відбуваються переговори про умови виходу, які після схвалення Європейським Парламентом приймаюся кваліфікованою більшістю голосів Ради ЄС);

— встановлення права громадянської ініціативи (Комісія повинна розпочати законодавчий процес на заявку щонайменше мільйона громадян ЄС);

— зміцнення значення принципів надання допомоги та пропорційності (кожен національний парламент має можливість з'ясувати, чи враховані у рішенні Комісії ці принципи);

— збільшення значення Європейського Парламенту завдяки розширенню сфери застосування процедури спільного ухвалення рішень;

— удосконалення процесу ухвалення рішень за допомогою розширення сфери справ, які приймаються кваліфікованою більшістю голосів у Раді. Починаючи з 2014 року кваліфікована більшість буде вираховуватися за принципом подвійної більшості: держав — членів і населення. Подвійну більшість становитимуть принаймні 55% держав — членів, що презентують щонайменше 65% населення ЄС;

— запровадження посади постійного голови Європейської Ради, якою обирають на два з половиною роки, змін у складі Європейського Парламенту та зменшення складу Комісії;

— упорядкування каталогу повноважень ЄС й окреслення сфер його самостійної діяльності (виключні компетенції), а також сфер, в яких можуть діяти самі держави — члени (спільні компетенції) та в яких дії Союзу є тільки доповненням до дій держав — членів (дії на підтримку, координаційні та допоміжні дії). До виключних повноважень договір відносить небагато питань, а саме: митний союз, встановлення правил конкуренції на внутрішньому ринку, грошова політика для держав євризони, питання збереження морських біологічних видів та спільна торговельна політика.

4 ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Інституційну систему та систему ухвалення рішень Європейського Союзу називають гібридною, оскільки Співтовариства виконують функцію держави, але, на відміну від західних держав, їх інституційна організація не базується на засадах класичної теорії Монтеск'є поділу на три гілки влади, згідно з якою виконавча влада належить урядові, законодавча — парламенту, а судова — незалежним судам. В об'єднаній Європі законодавча влада належить Раді Європейського Союзу за участі Європейської Комісії (право ініціативи) та Європейського Парламенту, виконавчі повноваження має Комісія, але під наглядом Ради ЄС.

Формування спільної інституційної структури Європейських Співтовариств розпочалося вже у 1957 році, коли до римських договорів були включені *конвенції про спільні інституції*, на підставі яких Європейська спільнота з вугілля та сталі, Європейська економічна спільнота та Євроатом мали спільну Парламентську асамблею та спільний Суд Європейського Союзу. Подальшим кроком на шляху до об'єднання інституційної системи Співтовариств стало підписання 8 квітня 1965 року *Договору про злиття органів Співтовариств*, який набув чинності 1 липня 1967 року. Згідно з цим договором, ради міністрів трьох Співтовариств були об'єднані в одну, а з Комісії ЄЕС і Комісії Євроатому та Високої Влади ЄВС створено спільну Європейську Комісію.

Згідно з установчими договорами Співтовариств, діють органи Співтовариств, дорадчі інституції та допоміжні органи. **Органами Співтовариств**, згідно зі ст. 7 Договору про заснування Європейського Співтовариства, є Європейський Парламент, Рада Європейського Союзу, Європейська Комісія, Суд Європейського Союзу та Європейський суд аудиторів. Спірним питанням залишається віднесення до органів Співтовариств Європейської Ради. **Дорадчими інституціями**, тобто органами, що надають поради основним інституціям, є такі: Комітет регіонів та Європейський соціально-економічний Комітет. Окрему категорію становлять фінансові інституції: Європейський центральний банк та Європейський інвестиційний банк. Також в інституційній системі Європейського Союзу функціонують різноманітні **додаткові установи та допоміжні органи**, наприклад, Європейська агенція безпеки харчової продукції, Європейська агенція захисту середовища, Агенція офі-

ційних публікацій Європейських Співтовариств, Бюро добору персоналу Європейських Співтовариств, Євростат, Європейський омбудсмен, Європейський інспектор захисту даних.

4.1. ЄВРОПЕЙСЬКА РАДА

Установчими договорами **Європейська Рада** не була передбачена, але сформувалася під впливом потреб і з плином часу стала ефективною формою співпраці держав — членів.

Як форма зустрічей керівників держав — членів Європейських Співтовариств вона була започаткована ще в 60-х роках. Спочатку в Парижі, а потім — в Бонні відбулися конференції на саміті поза чинними структурами Співтовариств. У 1969 році на конференції в Гаазі президент Франції Жорж Помпиду запропонував інституціоналізувати ці зустрічі. Однак пропозиція знайшла підтримку не одразу, лише на саміті в Парижі в 1974 році було ухвалено рішення про постійні зустрічі керівників держав та урядів держав — членів та їх найменування Європейською Радою.

Перше засідання Європейської Ради, яке називають міжурядовою конференцією, відбулося в Дубліні 10-11 березня 1975 року. Початково такі зустрічі відбувалися тричі на рік — раз у Брюсселі і два рази — в державах, які головували в Раді. З 1986 року зустрічі почали відбуватися двічі на рік, була передбачена можливість організації позачергових зустрічей. В прийнятій у Ніщі, *Декларації про місце проведення засідань Ради* визначено, що починаючи з 2002 року половина засідань Ради і щонайменше раз на рік буде відбуватися в Брюсселі, а з часу розширення Європейського Союзу місцем усіх зустрічей буде Брюссель. Окрім того, очільники держав — членів зустрічаються декілька разів на рік на так званих неформальних самітах, що найчастіше відбуваються на території держави, яка головує в ЄС. Основними учасниками цих конференцій є президенти Франції та Фінляндії, прем'єри інших держав — членів та голови Європейської Комісії. Їх супроводжують міністри закордонних справ. На зустрічах Європейської Ради головує основний представник держави — члена, яка здійснює президентство в даному півріччі.

Європейська Рада є основним політичним органом ЄС. Сфера її повноважень та режим роботи окреслені в таких документах: *Лондонській декларації*, прийнятій Європейською Радою 1977 року; *Декларації про Європейський Союз*, прийнятій у Штутгарті 1983 року; *Єдиному європейському акті* 1987 року та *Договорі про Європейський Союз* 1993 року.

Хоча формально-правовий статус Ради не визначений, її завдання чітко сформульовані. В *Маастрихтському договорі* йдеться про те, що «Європейська Рада дає Союзу імпульс, необхідний для його розвитку та визначає загальні напрями його політики» (ст. 4). З цього випливає, що її функції стосовно інституцій Співтовариств є основними. Також вона залишається поза формальним контролем, тобто оскаржити її постанови не можна. Таких повноважень не має навіть Європейський Суд. Європейська Рада має лише обов'язок представляти Парламенту звіт з кожного свого засідання, а раз на рік подавати письмовий звіт про досягнення та виконання завдань Союзу.

Зокрема Європейська Рада має такі повноваження:

- ухвалює основні політичні рішення;
- займається розв'язанням політичних конфліктів, які не вдається вирішити на міністерському рівні;
- визначає загальні напрями спільної закордонної політики та політики безпеки, а також може ухвалювати рішення про провадження спільної оборонної політики ЄС;
- ухвалює рішення в справі провадження спільних стратегій ЄС у сферах, важливих для спільних інтересів держав — членів.

Лісабонським договором передбачені такі основні зміни у функціонуванні Європейської Ради:

- включення Європейської Ради до списку інституцій ЄС;
- запровадження посади голови Європейської Ради, каденція якого триває два з половиною року;
- організація шоквартальних засідань;
- створення посади Високого представника із закордонних справ і безпеки.

4.2. Рада Європейського Союзу

Рада Європейського Союзу є другим, після Європейської Ради, основним директивним органом Європейських Співтовариств. Початково кожне із Співтовариств мало свій подібний орган: в ЄВС це була Спеціальна рада міністрів, а в ЄЕС та в Євроатомі — ради міністрів. На підставі договору про злиття від 1965 року для всіх Співтовариств створено спільний головний орган — Раду. З 1993 року на підставі ухваленого нею рішення вона має офіційну назву Рада Європейського Союзу, її також називають, з огляду на склад, Радою міністрів або Радою.

Рада ЄС презентує інтереси держав — членів і є основним законодавчим органом ЄС, але виконує також багато функцій, типових для

уряду. Її компетенції окреслені в ст. 202 *Договору про заснування Європейського Співтовариства*, згідно з якою Рада ЄС забезпечує координацію загальної економічної політики держав і має право ухвалення рішень і передавання Європейській Комісії повноважень стосовно впровадження в силу положень, які вона сама встановлює. В особливих ситуаціях вона може зберегти за собою право на самостійну реалізацію своїх повноважень. Також вона має право схвалювати бюджет і призначати, наприклад, членів дорадчих комітетів. Рада відіграє провідну роль у сфері реалізації усіх трьох підвалин Союзу, передусім у творенні економічно-монетарного союзу. У сфері зовнішніх відносин (друга підвалина Союзу) Рада ЄС відіграє роль координатора та ухвалює необхідні для виконання вказівок Європейської Ради рішення. Також вона висловлює згоду на провадження переговорів про міжнародні договори, передає Комісії мандат для ведення таких переговорів, а згодом підписує договірні умови. У сфері юстиції та внутрішніх справ (третья підвалина) Рада приймає спільні посади, а навіть приймає власні дії. В межах визначених процедур вона зобов'язана діяти спільно з Європейським Парламентом та узгоджувати свої дії з Комітетом регіонів і Соціально-економічним Комітетом. Вона має право видавати розпорядження, директиви, рішення, вказівки та рекомендації.

До 1993 року договорами передбачалося, що до складу Ради ЄС входять представники урядів держав — членів, що слід було розуміти як представники центральних урядів. Однак це викликало застереження у більш децентралізованих, насамперед, Австрії, Бельгії та Німеччини, оскільки не давало можливості регіональному рівневі впливати на рішення цього органу. Враховуючи це, до тексту *Маастрихтського договору* було включено положення, згідно з яким, до складу Ради входить «один представник міністерського рівня кожної держави — члена, уповноважений брати на себе зобов'язання від імені уряду цієї держави — члена» (ст. 203). Це формулювання дозволяє брати участь у Раді представникам влади нижчого рівня, за умови, що вони презентують державу як цілість. Також внутрішній розпорядок Ради підтверджує свободу уряду кожної держави — члена у виборі свого представника. На практиці це найчастіше міністри центральних або союзних урядів, інколи — державні секретарі. У засіданнях беруть участь хоча б один комісар і чиновники із секретаріату Ради. Можуть бути також запрошені представники Європейського центрального банку.

Члени Ради є речниками інтересів своїх держав і за свою діяльність відповідають перед власними урядами. Водночас і Рада відповідає перед Європейським Судом, який може висловитися щодо легальності та справжності ухвалення нею рішень.

Місцезнаходженням Ради є Брюссель. Рада ЄС збирається у різному галузевому складі: оскільки залежно від обговорюваного питання в зустрічах беруть участь міністри, відповідальні за окремі відомства. Їхні зустрічі називаються спеціалізованими радами. В принципі, однак, представниками держав є міністри закордонних справ, а їхні засідання називають Радою з загальних справ і зовнішніх відносин.

Загалом Рада скликається в дев'яти різних конфігураціях, це ради із справ:

- економічних і фінансових (ECOFIN);
- загальних справ та зовнішніх відносин (GAERC);
- юстиції та внутрішніх справ (JHA);
- зайнятості, соціальної політики, здоров'я та політики у справах споживачів (EPSCO);
- конкуренції;
- транспорту, телекомунікації та енергії;
- сільського господарства та рибальства;
- захисту середовища;
- освіти, молоді та культури (YEC).

У Раді головує чергово окремі держави — члени, які змінюються у цій функції кожних шість місяців за ротативною системою — від 1 січня до 30 червня і від 1 липня до 31 грудня (президентство). Згідно з *Лісабонським договором* питання черговості та періоду тривання президентства вирішує Рада.

Держава, яка головує в Раді, визначає список пріоритетів у діяльності ЄС за своєї каденції, опрацьовує календар зустрічей Ради, скликає засідання та встановлює їх порядок, координує усю діяльність Ради, допомагає в досягненні порозуміння на форумі Ради та в контактах з іншими інституціями, виконує функцію медіатора між учасниками процесу ухвалення рішень і представляє ЄС у справах закордонної політики та безпеки.

Засідання Ради із загальних справ і зовнішніх відносин скликається щонайменше раз на місяць. Інші зустрічі (спеціалізованих рад) відбуваються залежно від потреб від одного до шести разів на рік. Засідання Ради ЄС є закритими?, за винятком засідань Ради із загальних справ та зовнішніх відносин, а також Ради з економічних і фінансових справ (ECOFIN), на яких обговорюється план роботи цієї інституції. Однак Рада може ухвалити рішення про публічність своїх засідань. Підсумки головування зазвичай оприлюднюються.

Засідання готує Генеральний секретаріат, який знаходиться в Брюсселі. Керує ним генеральний секретар, якого обирає Рада. Засідання скликає голова з власної ініціативи чи з ініціативи одного з членів або

Європейської Комісії. Засідання відбуваються в Брюсселі або Люксембурзі.

У своїй діяльності Рада спирається на розгалужену систему допоміжних органів: постійних і тимчасових комітетів, робочих груп, найважливішими серед яких є Комітет постійних представників, Економічний та фінансовий комітет, Комітет із зайнятості, Політичний комітет, Спеціальний сільськогосподарський комітет, Комітет освіти. Окрім них, з Радою співпрацюють Комітет регіонів і Соціально-економічний комітет.

Створений у 1958 році **Комітет постійних представників (COREPER)** — орган з дуже широкими повноваженнями, що координує діяльність інших комітетів. Комітет фактично поділений на дві групи: до однієї з них входять так звані *постійні представники держав* — членів, тобто акредитовані при Співтовариствах посли, відповідальні за справи закордонної політики, пов'язані із безпекою, бюджетом, фінансовими питаннями (також структурні фонди), внутрішніми справами та юстицією; до іншої входять *заступники постійних представників*, на яких покладена організація засідань Ради ЄС у всіх інших сферах. COREPER не має повноважень щодо ухвалення рішень, а лише готує рішення, знаходячи варіанти, які задовольняють усі сторони і, водночас дбаючи про те, щоб на засідання Ради потрапляли лише ті справи, вирішити які не вдалося на попередніх етапах погодження, наприклад, відповідною робочою групою. COREPER є органом, що працює на межі національного та наднаціонального, оскільки його члени представляють позицію ЄС своїм урядам, а національну позицію — Європейському Союзу.

Передбачується *одностайне голосування*, звичайною більшістю та кваліфікованою більшістю. Жодна стаття договорів не містить переліку справ, стосовно яких передбачається та чи інша більшість. Про це можна довідатися з постанов, які стосуються конкретних справ. *Одностайність* означає згоду всіх держав — членів, кожна з яких має один голос. Утримання від голосування присутнього члена не створює проблеми для ухвалення рішення. Зазвичай одностайності вимагає голосування стосовно таких політично важливих справ, як гармонізація законодавства, узгодження податків, визнання додаткових повноважень Співтовариства, спільна зовнішня політика та політика безпеки.

Якщо договорами не передбачено іншого, рішення ухвалюється звичайною більшістю голосів. У багатьох випадках вимагається кваліфікована більшість, тобто пов'язана із системою зважених голосів. Кожна держава має в Раді визначену кількість голосів, яка віддзеркалює передусім її демографічний потенціал. Чинна дотепер система зважених голосів зазнала нищівної критики як така, що підтримує менші

держави. Внесеними до Ніццького договору новими положеннями вдалося змінити цю ситуацію на користь більших держав. Голоси в системі кваліфікованої більшості зараз розподілені так: Німеччина — 29; Велика Британія — 29; Франція — 29; Італія — 29; Іспанія — 27; Польща — 27; Румунія — 14; Нідерланди — 13; Греція — 12; Бельгія — 12; Чехія — 12; Угорщина — 12; Португалія — 12; Швеція — 10; Австрія — 10; Болгарія — 10; Данія — 7; Словаччина — 7; Фінляндія — 7; Ірландія — 7; Литва — 7; Люксембург — 4; Латвія — 4; Словенія — 4; Естонія — 4; Кіпр — 4; Мальта — 3. Разом 345 голосів.

З 1 листопада 2004 року умовами ухвалення рішення кваліфікованою більшістю голосів є такі:

- 1) «за» повинна бути більшість (інколи дві третини) держав — членів;
- 2) «за пропозицію» має бути щонайменше 255, тобто 73, 9% усіх голосів.

Додатково впроваджено так звану клаузулу демографічної перевірки, яка полягає на тому, що кожен член може вимагати перевірки того, чи справді в державах — членах, які становлять кваліфіковану більшість при голосуванні, проживає 62% загальної кількості населення ЄС. Якщо цю умову порушено, рішення не може бути прийняте.

Лісабонський договір упровадив зміни до системи голосування, заплановані *Договором про заснування Європейської Конституції*. Згідно з новою системою, для ухвалення рішення потрібна так звана подвійна більшість голосів держав і громадян, визначена як щонайменше 55% держав (не менше ніж 15), що представляють щонайменше 65% населення. Це стосується справ, на які не поширюється право вета. Відтак, щоб заблокувати рішення, потрібно було потрібно понад 45% держав або 35% населення, розселеного щонайменше в чотирьох державах. Польща виборолла в цій справі «гальмо безпеки», що нав'язує до так званого компромісу з Іоаніні, який дозволяє державам, в яких проживає щонайменше 26% населення ЄС на відтермінування виконання даного рішення в розумних межах. Запропонована *Конституційним договором* формула голосування мала набути чинності з 2009 року, однак з різних причин цю подію відтермінувано до 1 листопада 2014 року, і доти буде застосовуватися формула, закріплена *Ніццьким договором*.

4.3. ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ

Європейська Комісія є головним виконавчим і керівним органом Європейських Спільнот наднаціонального характеру. Створена на підставі *Договору про злиття органів Спільнот*, вона взяла на себе функції

Високої влади Європейської спільноти з вугілля та сталі, а також Комісії Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і Комісії Євроатом. Кількість членів Комісії збільшувалася з розширенням кола держав — членів Спільнот. Зараз до неї входять 27 членів — комісарів, по одному від кожної країни, в тому числі голова. Перед розширенням 2004 року найбільші держави — Франція, Німеччина, Велика Британія, Італія та Іспанія — мали право мати двох представників, інші мали по одному.

Згідно з *Ницьким договором*, з моменту збільшення ЄС до 27 держав — членів кількість членів Комісії буде меншою від кількості держав — членів і вони обиратимуться на основі ротації. Це рішення підтвержене у *Конституційному та Лісабонському договорах*. До набуття *Лісабонським договором* чинності Комісія також повинна творитися за принципом «одна держава — один комісар», натомість наступний склад Комісії, сформований у 2014 році, мав би стати меншим ніж кількість держав — членів. Остаточне рішення щодо складу і кількості членів Комісії ухвалює одностайно Рада ЄС.

Комісари мають статус міжнародних співробітників і представляють інтереси цілого Союзу, а не окремих держав, тому повинні бути незалежними, тобто не можуть бути пов'язаними зобов'язаннями зі своїми урядами. Комісари обираються на термін 5 років, а їхній мандат можна продовжити. Кожному комісарові, окрім голови, підпорядковується певна сфера.

Окрім голови, до складу Європейської Комісії входять комісари з таких питань:

- 1) інституційних відносин і комунікаційної стратегії;
- 2) підприємств і промисловості;
- 3) транспорту;
- 4) адміністрації, аудиту і боротьби із зловживаннями;
- 5) справедливості, свободи і безпеки;
- 6) інформаційного суспільства та ЗМІ;
- 7) природного середовища;
- 8) економічних і валютних питань;
- 9) регіональної політики;
- 10) рибальства і морського господарства;
- 11) фінансового прогнозування та бюджету;
- 12) науки та наукових досліджень;
- 13) освіти, навчання, культури і багатомовності;
- 14) здоров'я та захисту споживачів;
- 15) розширення;
- 16) розвитку та гуманітарної допомоги;

- 17) податків і митного союзу;
- 18) конкуренції;
- 19) сільського господарства та розвитку сільських територій;
- 20) зовнішніх відносин і європейської політики сусідства;
- 21) внутрішнього ринку та послуг;
- 22) зайнятості, соціальних справ і рівних можливостей;
- 23) торгівлі;
- 24) енергії.

Згідно з *Договором про Європейський Союз*, вплив на затвердження складу Комісії має Європейський Парламент. Уся процедура виборів охоплює чотири фази. Спочатку уряди держав — членів спільно і за згодою Європейського Парламенту обирають голову Комісії. Потім уряди, за погодженням з головою, визначають своїх кандидатів на членів Комісії. Після затвердження Парламентом голови і членів Комісії простою більшістю голосів відбувається призначення Комісії Радою ЄС.

Відповідно до *Ніцького договору*, голову обирає Рада ЄС на рівні керівників урядів і держав. Це призначення схвалює Європейський Парламент. Потім Рада, також голосуючи кваліфікованою більшістю голосів, за погодженням з головою визначає список членів Комісії. Це рішення підлягає затвердженню Європейським Парламентом. Крім того, *Ніцьким договором* зміцнено позицію голови Комісії.

Комісія працює за принципом колегіальності, тобто рішення ухвалюються колегією комісарів, які несуть колективну політичну відповідальність перед Європейським Парламентом. Отже, внести пропозицію про вотум недовіри стосовно окремого комісара не можна; це можна зробити лише стосовно цілої Комісії. У разі затвердження такого вотуму Комісія повинна бути усунена від виконання обов'язків у повному складі. Однак окремі комісари можуть бути відкликані своїми урядами або Європейським Судом. Дотепер роботу Комісії було достроково припинено лише одного разу — у 1999 році, коли Комісію під головуванням Жана Сантера звинувачено у некомпетентності та корупції. Тоді Комісія подала у відставку.

Резиденцією Комісії є Брюссель. Європейська Комісія збирається щонайменше раз на тиждень, зазвичай у середу. Засідання є закритими і на них обговорюються питання, запропоновані кабінетами комісарів. Принципи функціонування Комісії визначаються правилами внутрішнього розпорядку. Кожен член Комісії має один голос, а рішення ухвалюються звичайною більшістю голосів.

Адміністративною базою Комісії є політичні кабінети комісарів і генеральні директорати. Генеральні директорати нагадують міністерства і діляться на директорати, а директорати — на відділи. Компетенції,

кількість працівників та організаційна структура окремих генеральних директоратів різняться. Зараз функціонують 16 директоратів, найважливішими серед яких є директорати у справах сільського господарства та сільських територій, регіональної політики, внутрішнього ринку та послуг, зайнятості та справ торгівлі. Окрім того, при Комісії діють так звані спеціальні служби: Генеральний Секретаріат, Управління з правових питань, Статистичне управління — ЄВРОСТАТ, Адміністрація митного союзу, Управління безпеки, Управління офіційних публікацій Європейських співтовариств, Агенція забезпечення Євроатому, а також інформаційно-пресові служби.

Однією з найважливіших компетенцій Європейської Комісії є право законодавчої ініціативи. В межах більшості процедур ухвалення рішень Комісія подає Раді ЄС та Парламенту законодавчі пропозиції. Лише в сфері спільної зовнішньої політики і безпеки, а також правосуддя та внутрішніх справ Комісія ділить це право з державами — членами, які також можуть виступати з законодавчою ініціативою. Комісія також має виконавчі повноваження, оскільки виконує функції, передані їй Радою ЄС; зокрема, має повноваження видавати правові акти, найчастіше це рекомендації та висновки. Окрім того, як виконавчий орган ЄС Комісія несе відповідальність за управління бюджетом ЄС і його виконання. Більшість витрат здійснюють місцеві або національні органи влади, а Комісія контролює їх. Європейський Парламент, на підставі позитивної оцінки Європейського суду аудиторів, схвалює діяльність Комісії з виконання бюджету. Комісія виконує також контрольну функцію. Інколи її називають «охоронцем договорів», оскільки вона контролює застосування права Європейського Союзу державами — членами, підприємствами, фізичними особами, а також інституціями та органами ЄС. Особливі компетенції Комісія має в сфері політики конкуренції. Якщо порушено її принцип, вона має право накладати грошові санкції на підприємства та фізичних осіб.

Також до компетенції Комісії належить представлення ЄС у зовнішніх відносинах. Від імені цілого ЄС вона укладає торгівлі та митні договори (ст. 133 *Договору про заснування Європейського співтовариства*), договори про об'єднання третіх країн (ст. 310), договори про співпрацю з третіми країнами і міжнародними організаціями (ст. 133, 181 і 300), а також договори про приєднання нових держав (ст. 49 *Договору про Європейський Союз*). Комісія також веде переговори у зовнішніх відносинах, налагоджує дипломатичні відносини і співпрацює з дипломатичними місіями, представляє ЄС на форумах таких міжнародних організацій, як Світова організація торгівлі (СОТ) і ООН, а також підтримує державу, яка головує, в представленні становища ЄС у справах спільної зовнішньої політики та безпеки.

4.4. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ

З-поміж інституцій ЄС особовий склад, структура та компетенції *Європейського Парламенту* зазнали найбільших змін. Започаткувала їх створена згідно з *Парижким договором* Спільна асамблея Європейської спільноти з вугілля та сталі. Наступною подією, яка вплинула на формування цієї інституції, стало підписання в 1957 році як додатка *Римського договору Конвенції про спільні інституції*, відповідно до якої Асамблея стала представницьким органом усіх трьох спільнот. У 1962 році вона змінила назву на Європейська парламентська асамблея, а в 1962 році — на чинну дотепер — Європейський Парламент.

Європейський Парламент має три резиденції — в Люксембурзі, Страсбурзі та Брюсселі, є однопалатним і обирається на п'ять років. Спочатку депутатів обирали зі складу національних парламентів держав — членів. Перші безпосередні вибори до Парламенту відбулися 7–10 червня 1979 року. До червня 2004 р. він складався з 626 депутатів (1/3 складу становили жінки). Після розширення ЄС державами Центральної та Східної Європи Парламент налічує 785 депутатів. Кількість мандатів для окремих держав є пропорційною до кількості жителів і становить: Німеччина — 99; Велика Британія — 72; Франція — 72; Італія — 72; Іспанія — 50; Польща — 50; Румунія — 33; Нідерланди — 25; Греція — 22; Бельгія — 22; Португалія — 22; Чехія — 22; Угорщина — 22; Швеція — 18; Австрія — 17; Болгарія — 17; Словаччина — 13; Данія — 13; Фінляндія — 13; Ірландія — 12; Литва — 12; Латвія — 8; Словенія — 7; Естонія — 6; Кіпр — 6; Люксембург — 6; Мальта — 5.

Депутати обираються на загальних і безпосередніх виборах. Дотепер не вдалося запровадити однорідної виборчої процедури у всіх державах — членах. Спеціальні положення про вибори до Європейського Парламенту запровадили лише деякі держави, решта спираються на чинні при виборах до національних парламентів. У *Маастрихтському договорі* уніфіковано питання права голосу та балотування до Європейського Парламенту. Кожен громадянин держави — члена має це право, залежно від того, на території якої держави він перебуває, на тих самих засадах, що й громадяни цієї держави. Приписи ЄС допускають можливість мати подвійний мандат до Європейського Парламенту та національного парламенту, але кожна держава може врегулювати це питання окремо. Поєднувати мандати не дозволяють Австрія, Бельгія, Греція, Іспанія та Польща. Згідно з принципом *incompatibilitas*, який забороняє поєднувати інші посади із мандатом депутата Європейського Парламенту.

Члени Парламенту засідають не в національних групах, а згідно з партійною приналежністю. У Європейському Парламенті, як правило, представлені усі основні політичні напрями — від радикально лівих до радикально правих. Наприклад, у Парламенті каденції 2004-2009 рр. були такі фракції:

EPP — Група європейської народної партії (Християнські демократи) і Європейські демократи (277 депутатів, з 2009 року — 264);

PSE — Соціалістична група в Європейському парламенті (218 депутатів, з 2009 року — 161);

ALDE — Альянс лібералів і демократів за Європу (105 депутатів, з 2009 року — 80);

Verts/ALE — Зелені / Європейський вільний альянс (42 депутати, з 2009 року — 53);

GUE/NGL — Європейське об'єднання лівих/ Лівозелені північних країн (41 депутат, з 2009 року — 32);

IND/DEM — Незалежність/Демократія (24 депутати, з 2009 року — 18);

UEN — Союз для Європи народів (44 депутати, з 2009 року — 35);

ITS — Ідентичність, Традиція, Суверенність (21 депутат, з 2009 року — 0);

NI — позафракційні (13 депутатів, з 2009 року — 93).

Депутати є незалежними у виконанні своїх обов'язків і не звітують нікому про свою діяльність. Кожен має один голос і голосує від власного імені. Члени Парламенту не можуть керуватися інструкціями власних урядів, національних парламентів чи органів ЄС.

Депутати працюють у постійних і тимчасових парламентських комісіях, які готують проекти резолюцій, доповіді та висновки про проекти актів, представлені Європейською Комісією. Для прикладу, у Парламенті (2004-2009) шостої каденції функціонувало 20 постійних комісій:

BUDG — Бюджетна комісія;

CONT — Комісія бюджетного контролю;

ECON — Економічна і монетарна комісія;

EMPL — Комісія зайнятості і соціальних справ;

ENVI — Комісія охорони природного середовища, громадського здоров'я та безпеки харчових продуктів;

ITRE — Комісія промисловості, наукових досліджень та енергії;

IMCO — Комісія внутрішнього ринку та охорони споживачів;

TRAN — Комісія транспорту та туризму;

REGI — Комісія регіонального розвитку;

AGRI — Комісія сільського господарства і розвитку села;

PECH — Комісія рибальства;

CULT — Комісія культури та освіти;

- JURI — Юридична комісія;
LIBE — Комісія громадянських свобод, правосуддя та внутрішніх справ;
AFCO — Комісія конституційних справ;
FEMM — Комісія прав жінок і рівноправності;
PEIT — Комісія по розгляду звернень;
AFET — Комісія закордонних справ;
DEVI — Комісія розвитку;
INTA — Комісія зовнішньої торгівлі.

Окрім того, можуть створюватися комісії *ad hoc*, а також слідчі комісії. Парламент також застосовує таку форму роботи, як інтергрупи, які об'єднують депутатів з різних партій, зацікавлених конкретним питанням. Інтергрупи не реєструються офіційно, але більшість з них регулярно зустрічаються і провадять активну оцінну діяльність.

Органами Європейського Парламенту є голова (обирається на 2, 5 року) і президія. Основною резиденцією Європейського Парламенту є Страсбург, але деякі засідання, зокрема, парламентських комісій, відбуваються в Брюсселі. Натомість Генеральний Секретаріат Парламенту знаходиться в Люксембурзі. Парламент працює в сесійному режимі, у формі щомісячних засідань, які тривають тиждень.

Компетенції Європейського Парламенту:

— **законодавчі** — *Сдиний європейський акт* зміцнив роль Парламенту в законодавчому процесі завдяки впровадженню процедури згоди та співпраці, а *Договір про Європейський Союз* — через впровадження процедури спільного ухвалення рішень;

— **бюджетні** — Парламент бере участь в процедурі схвалення та контролю бюджету ЄС, зокрема, ухвалює рішення про так звані обов'язкові витрати;

— **контрольні** — насамперед стосуються діяльності Європейської Комісії, меншою мірою — Ради ЄС. Вони здійснюються за допомогою системи запитів і запитань, контролю за виконанням бюджету ЄС і права висловлювати вотум довіри Європейській Комісії.

Суттєві зміни у функціонуванні та компетенції Парламенту передбачені Лісабонським договором.

4.5. Суд Європейського Союзу

Створений 1957 року *Суд Європейського Союзу* разом з Європейським Парламентом є найстаршою інституцією Спільнот. Правовою підставою його функціонування слугує ст. 220—245 *Договору про засну-*

вання *Європейського співтовариства*. Резиденція Суду знаходиться в Люксембурзі. До його складу входять по одному представнику від кожної держави, а також вісім генеральних радників, яких держави — члени призначають на шість років. Роботу суддів забезпечує численний адміністративний апарат.

Суд є органом, який розглядає справи й ухвалює рішення у судовому або арбітражному порядку, він також тлумачить право. Його функції зводяться до трьох основних напрямів:

- 1) контроль застосування права Співтовариств (первинного і вторинного);
- 2) тлумачення права Співтовариств;
- 3) розвиток права Співтовариств — упровадження змін і доповнень.

Рішення Суду Європейського Союзу є остаточними і незаперечними. Згідно з постановами *Єдиного європейського акта*, при суді створено Суд першої інстанції для винесень рішень у справах фізичних та юридичних осіб. На підставі приписів *Ніщцького договору* в 2004 році було утворено *Європейський трибунал цивільної служби ЄС*, уповноважений розглядати суперечки між Спільнотами і працівниками публічної служби ЄС.

4.6. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД АУДИТОРІВ

Суд аудиторів існує з 1977 року. Його ще називають «фінансовим сумлінням ЄС». Статут цього органу Спільноти міститься в *Договорі про Європейський Союз*. Початково Європейський суд аудиторів складався з 15 суддів які обиралися Радою ЄС на шість років. Після набуття чинності *Ніщцького договору* їх стало 27, по одному представнику від кожної держави — члена. Цей орган здійснює бухгалтерський аудит усієї Спільноти, контролює доходи, витрати і раціональність використання коштів кожною інституцією. Він готує річний звіт, який публікується в «Офіційному журналі Європейського Союзу», а також спеціальні рапорти і звіти.

4.7. Інші інституції

Іншими дорадчими органами є Комітет регіонів і Соціально-економічний комітет.

Створення **Комітету регіонів** на підставі *Договору про Європейський Союз* є свідченням зростання значущості регіонів і політики соціа-

льно-економічної єдності в ЄС. Комітет виконує роль охоронця принципу субсидіарності в політиці Спільноти. Він є дорадчим органом Європейської Комісії та Ради ЄС. *Ніццький договір* розширив кількість членів Комітету до максимальної кількості. Оцінки Комітету регіонів є обов'язковими стосовно справ, окреслених приписами *Договору про заснування Європейського співтовариства*, наприклад, з питань освіти, культури, здоров'я, транс'європейських мереж чи політики згуртування.

Соціально-економічний комітет функціонує з 1958 року і є дорадчим органом Комісії, Ради ЄС та Європейського Парламенту. Донедавна він склався з 222 представників різних соціальних та професійних груп: виробників, фермерів, перевізників, робітників, торговців, ремісників тощо. *Ніццький договір* розширив кількість членів Комітету до 350. Оцінка соціально-економічного комітету є обов'язковою у випадках, передбачених договорами, зокрема, з питань вільного руху робочої сили, створення підприємств, транспорту і комунікації, охорони здоров'я, політики згуртування та навчання.

З 1995 р. у Спільноті функціонує **Омбудсмен**, він призначається Європейським Парламентом на п'ять років. До його обов'язків входить розгляд скарг про порушення, вчинені органами та установами Спільноти, які можуть вносити окремі громадяни, юридичні та фізичні особи, що мають зареєстрований офіс або на законних підставах проживають на території ЄС. Омбудсмен вдається до відповідних дій після того, як будуть підтверджені недоліки управління та діяльності інституцій Спільноти, за винятком Суду Європейського Союзу.

На підставі рішення Європейського Парламенту та Ради ЄС від 2001 року створено незалежний контрольний орган, що отримав назву **Європейський інспектор із захисту даних**. На нього покладено відповідальність за справи моніторингу, зберігання та обробки персональних даних в інституціях та органах Спільноти. Він виконує дорадчі функції стосовно інституцій та органів з усіх питань обробки персональних даних, приймає скарги та провадить відповідні розслідування.

4.8. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПЕРСОНАЛ ІНСТИТУЦІЙ СПІВТОВАРИСТВ

Співробітником ЄС вважається особа, яка працює на постійній основі в одній з інституцій спільноти на підставі письмового рішення про її призначення. Права та обов'язки корпусу цивільної служби визначає прийнятий Радою ЄС *Статут співробітника*, остання версія якого набула чинності 1 травня 2004 року. Залежно від рівня та характеру посади, співробітників поділяють на дві групи: перша група — адміністра-

тори (AD), які відповідають за політику та право ЄС, а друга — асистенти (AST), які виконують допоміжні функції, секретарську та адміністративну роботу. В кожній з груп існує поділ на управлінські категорії, впорядковані ієрархічно в порядку спадання від AD16 до AD 5 і від AST11 до AST1. Найвищі категорії — це співробітники на посадах генеральних директорів, директорів і керівників. Кандидати на посади, які зараховуються до категорії AD16 та AD15, призначаються на підставі порозуміння між урядами держав і поза формальною процедурою набору. Інші працівники обираються на конкурсній основі, організованій Європейською службою добору персоналу (EPSO). Інформація про вакансії та конкурси публікується в «Офіційному журналі Європейського Союзу. Серія С». Конкурси відбуваються в три етапи: перший етап — це тести, які стосуються загальних знань кандидата про європейські спільноти; другий етап відбувається у формі письмового іспиту; а третій — співбесіда.

Основним обов'язком працівників інституцій спільноти є діяльність на користь спільноти. До беззаперечних переваг європейських співробітників належать відносно велика зарплата і достойний соціальний пакет.

Адміністративний персонал спільнот розростався разом з розширенням і поглибленням інтеграції: у 1968 році він налічував близько 9 тисяч осіб, а в даний час перевищує 30 тис. осіб. Однак річні витрати на утримання інституцій увесь цей час не перевищують 5% бюджету спільнот.

5 СИСТЕМА УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ

Процес ухвалення рішень у ЄС є подвійним і відбувається у сфері інституцій спільноти, а також у внутрішньодержавних інституціях. Однак доступ до інституцій ЄС, що ухвалюють рішення, зазвичай простіший, ніж на державному рівні. Комітети та робочі групи співпрацюють з союзними інституціями, особливого значення набуває інформаційна політика. Отже, європейський процес ухвалення рішень характеризується плюралізмом і відкритістю до впливу різних груп тиску, що забезпечує охоплення багатьох адміністративних, політичних та економічних проблем європейської інтеграції, підтримує ефективність політики ЄС і є чинником її демократизації.

Загалом процес ухвалення рішень в Європейському Союзі поділяється на такі етапи: ініціація (пропозиція), приготування та ухвалення рішення, впровадження, а також контроль і винесення рішення, яке стосується інтерпретації рішень і спірних питань. У правовому сенсі

ключовим є етап приготування та ухвалення рішення, на якому відбувається перенесення пропозиції Європейської Комісії (яка має повноваження законодавчої ініціативи) на відповідний правовий акт.

5.1. Основні види правових актів Європейського Союзу

Численні правові акти спільноти, прийняті з метою реалізації завдань, окреслених у договорах, різняться не лише назвами, правовим характером, адресатами та інституціями, які їх ухвалюють, а й підпорядкованістю підзаконним Європейського Союзу.

Правові акти, передбачені в першій опорі, описані в ст. 249 *Договору про заснування Європейського Союзу*, а також в ст. 161 *Договору про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії*. Юридично зобов'язуючими серед них є регламенти, директиви та рішення, актами, що не мають зобов'язуючої сили рекомендації та висновки. В межах другої опори (спільна зовнішня політика та політика безпеки) ухвалюються спільні стратегії, спільна діяльність та спільні позиції. Для реалізації завдань третьої опори (поліцейська та судова співпраця в кримінальних справах) використовуються прийняті Радою ЄС спільні позиції, рамкові рішення, рішення та конвенції. До того ж, до так званих актів *miu generis* належать висновки Європейської Ради і Ради ЄС, постанови Ради ЄС і Європейського Парламенту, декларації, а також програми діяльності Ради ЄС та Європейської Комісії.

Найважливішими правовими актами є **регламенти**. Вони мають зобов'язальний характер і впливають на національний правовий порядок найбільше, оскільки мають загальний і безпосередній характер. Це означає, що їх застосовують у всіх державах — членах без перенесення у національній правовій системі. Вони діють так само, як національне законодавство. Регламенти найважливішого значення видає Рада ЄС разом з Європейським Парламентом, а виконавчі регламенти (меншої важливості) — Рада ЄС з Європейською Комісією.

Директиви — це також зобов'язальні правові акти, адресовані всім державам — членам (лише іноді — вибраним). Але на відміну від регламентів вони не мають нормативного характеру, тобто вони юридично зобов'язальними лише стосовно мети, яку окреслюють (також визначають термін досягнення цієї мети). Директиви вимагають включення у національну правову систему та залишають адресатам свободу вибору засобів для досягнення визначеної мети. Завдяки цьому цей тип правового акта дає змогу врахувати місцеві правові умови і менше ніж регламент втручається в національні правові системи. Зобов'язки і права для громадян виникають з директиви лише після її включення до наці-

онального законодавства. Директиви видає Рада ЄС разом з Парламентом, Рада самостійно, рідше — Європейська Комісія.

Третьою категорією основних правових актів ЄС є **рішення**, тобто індивідуалізовані акти, що стосуються конкретних випадків і не мають правотворчого характеру. Їх видають Рада ЄС для держав — членів, а Комісія — для фізичних та юридичних осіб.

Рекомендації та висновки слугують для інституцій Євросоюзу засобами висловлення своїх позицій з певних питань та спонукання до дій, але для адресата вони не є зобов'язальними. Рекомендації найчастіше видає Комісія, інколи — Рада. Висновки найчастіше застосовуються в процедурах ухвалення рішень, в межах яких право або обов'язок їх представлення мають Соціально-економічний комітет і Комітет регіонів.

Лісабонський договір не змінює правових інструментів, окреслених чинними договорами, однак передбачає чітке розмежування правових актів — регламентів, директив і рішень.

Суттєва зміна, передбачена Лісабонським договором, стосується системи ухвалення рішень — це визнання права ініціативи громадян Європейського Союзу за дотримання умови зібрання для цього одного мільйона підписів громадян з більшості держав — членів. Рішення про початок роботи над вказаною громадянами проблемою повинно бути подане до Європейської Комісії і може стосуватися будь-якої сфери, що належить до компетенції ЄС.

5.2. ПРОЦЕДУРА УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ

З підписанням *Єдиного європейського акту* та *Маастрихтського договору* процес ухвалення рішень у Європейському Союзі став дуже складним і багатофазовим. Його перебіг залежить від сфери і виду правового акта та відбувається згідно з однією з таких процедур: консультації, співпраці, спільне ухвалення рішення або погодження.

У межах процедури консультації Європейська Комісія, як інституція, що має законодавчу ініціативу, передає проект правового акта до Ради ЄС. Проект надсилається до Європейського Парламенту з проханням про висновок, який готує відповідна парламентська комісія. Під час роботи над висновком Парламент консультується з Комітетом регіонів і Соціально-економічним комітетом. Потім відбувається голосування з цього питання на пленарному засіданні Парламенту. Рішення передається Раді ЄС або Комісії. Рада може врахувати висновок Парламенту, хоч робити це не зобов'язана. Однак цей етап законодавчого процесу є обов'язковим. Процедура консультації застосовується у випадках, що вимагають одного читання, і в сферах, в яких договори не визначають

особливого способу ухвалення рішення, таких як: права громадян ЄС, сільськогосподарська політика, рух послуг, промисловість, дослідження і розвиток, соціальна та економічна єдність чи призначення членів Рахункової палати.

5.2.1. Процедура співпраці

Процедура співпраці впливає зі ст. 252 *Договору про заснування Європейського співтовариства*. Схематично цей складний процес зображений на рис.1. Європейська Комісія представляє Парламенту проєкт правового акту, разом з висновками Соціально-економічного комітету і Комітету регіонів. Пропозиція з висновками передається Раді ЄС, яка кваліфікованою більшістю голосів схвалює т. зв. спільну позицію, яку знову передають до Парламенту, де відбувається детальне читання. Парламент має три місяці, протягом яких може схвалити запропоновану спільну позицію, відхилити або запропонувати поправки до неї. В першому випадку (схвалення) правовий акт, згідно зі спільною позицією, приймає Рада ЄС. У разі відхилення спільної позиції Парламентом Європейська Комісія може відкликати свій проєкт правового акту або спільну позицію. Тоді її повертають до Ради, яка може прийняти її, але тільки одногосно.

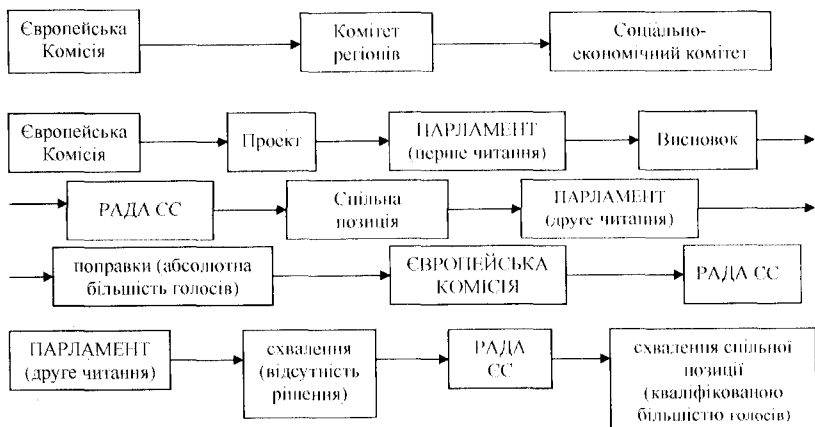

Рис. 1. Процедура співпраці під час ухвалення рішень в Європейському Союзі

Джерело: опрацьовано на основі К. Міхаловська-Горивода. Прийняття рішень в Європейському Союзі. Варшава: Сколар, 2012.

Якщо Парламент запропонує поправки до проекту правового акту, то Комісія протягом місяця вивчає пропозицію, а потім розглянутий і перевірений документ знову передає Раді. Рада схвалює змінений проєкт кваліфікованою більшістю голосів, вносить до нього зміни (одноголосно) або відхиляє, і процедура може початися заново.

Процедура співпраці застосовується в справах, пов'язаних зі створенням і функціонуванням Економічного і монетарного союзу.

5.2.2. Процедура спільного ухвалення рішень

Процедура спільного ухвалення рішень ще складніша за процедуру співпраці (рис. 2). Комісія передає свій проєкт правового акта Парламенту і Раді ЄС. Отримавши висновок Парламенту, Рада може прийняти запропонований акт, схвалюючи всі поправки Парламенту, або прийняти спільну позицію і передати її до Парламенту. Потім Парламент може прийняти спільну позицію Ради, відхилити її (тоді акт вважається не прийнятим), або внести до неї поправки. Якщо ці поправки не будуть прийняті Радою, скликається погоджувальний комітет, до якого входять члени Ради ЄС, Парламенту та Комісії. На форумі Комітету ухвалюється остаточне рішення — позитивне або негативне.

Європейська Комісія → Проєкт → Соціально-економічний комітет

Європейська Комісія → Пропозиція → Комітет регіонів

Європейська Комісія → Пропозиція → Парламент (перше читання) → Висновок → Рада ЄС → відсутність поправок Парламенту або схвалення всіх поправок Парламенту, схвалення правового акта → Спільна позиція → Парламент (друге читання) → поправки (абсолютна більшість голосів) → Європейська Комісія

Спільна позиція → схвалення / відсутність рішення → РАДА ЄС → схвалення спільної позиції (кваліфікованою більшістю голосів)

Схвалення поправок → схвалення спільної позиції (кваліфікованою більшістю голосів)

Згода → визнання правового акта схваленим (кінець законодавчого процесу)

Спільна позиція → відхилення / (абсолютна більшість голосів) → кінець законодавчого процесу

Відсутність схвалення поправок Парламенту → схвалення спільної позиції (тільки одноголосно)

Відсутність згоди → визнання правового акта не схваленим (кінець законодавчого процесу)

Рис 2. Процедура спільного ухвалення рішень в Європейському Союзі

Джерело: те саме, що на рис. 1.

Процедура спільного ухвалення рішень набула значно ширшого застосування після змін, упроваджених *Амстердамським договором*, і стала обов'язковою там, де в договорі, коли йдеться про прийняття правового акта, згадується ст. 251 *Договору про заснування Європейського Союзу*. Це стосується таких сфер, як заборона дискримінації з огляду на громадянство, вільне пересування робочої сили, соціальне страхування працівників, взаємне визнання дипломів і свідоцтв, захист споживача, охорона здоров'я, співпраця митних служб, а також справ, пов'язаних з Європейським соціальним фондом і Європейським фондом регіонального розвитку.

5.2.3. Процедура погодження

Процедура погодження застосовується при схваленні тих правових актів, стосовно яких умовою *sine qua non* є згода Європейського Парламенту. Рада подає проект правового акта Парламентові, який дає згоду на підставі звіту компетентної парламентської комісії. Цією процедурою внесення змін не передбачено (рис. 3).

Процедура погодження є обов'язковою при розгляді таких складних і важливих питань, як підтвердження серйозних і постійних порушень державою — членом основних принципів функціонування ЄС, прийняття нових держав, зміни в статуті Європейської системи центральних банків, організація структурних фондів, призначення голови і членів Європейської Комісії, укладення союзних договорів та інших міжнародних договорів великого значення.

ГОЛОВА РАДИ ЄС → Проект правового акта → ГОЛОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ → Рапорт, представлений відповідною парламентською комісією → Голосування на пленарному засіданні → Затвердження

ГОЛОВА РАДИ ЄС → Проект правового акта → ГОЛОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ → Рапорт, представлений відповідною парламентською комісією → Голосування на пленарному засіданні → відхилення → Повернення проекту правового акта Раді ЄС з метою повторної перевірки → Остаточне відхилення →

ГОЛОВА РАДИ ЄС → Проект правового акта → ГОЛОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ → Рапорт, представлений відповідною парламентською комісією → Голосування на пленарному засіданні → Відхилення → Повернення проекту правового акта Раді ЄС з метою повторної перевірки → Умовне затвердження з застереженнями та умовами

Рис. 3. Процедура погодження при ухваленні рішень у Європейському Союзі.

Джерело: те саме, що на рис. 1.

Ще в 60-х роках ХХ століття на процес ухвалення рішень у спільнотах намагалися впливати організованим способом промислові та сільськогосподарські групи тиску. До 80-х років вони могли це робити насамперед через вплив на національному рівні. Лише після внесення змін до договорів про інституції, а також з розширенням компетенції ЄС сформувався процес ухвалення рішень, відкритий для лобізму на наднаціональному рівні. До зростання зацікавлення окремих груп європейською політикою спричинилися, зокрема, *Єдиний європейський акт* і *Договір про Європейський Союз*. З поглибленням інтеграції пошквалилася діяльність так званих євролобістів. Уже в 1983 році керівництво провідних міжнародних корпорацій створили Європейський круглий стіл промисловців (ERT), а на сьогодні багато національних і міжнародних організацій, фірм, регіональних органів влади, а також неурядових організацій мають постійні офіси та представництва в Брюсселі. Серед них найбільш впливовими є Комітет професійних сільськогосподарських організацій (COPA) і Союз конфедерацій промисловості Європи (UNICE).

Активність груп тиску спричинила необхідність урегулювання їх діяльності. Наприкінці 80-х років робилися перші спроби опрацювати Кодекс поведінки лобістів у відносинах з Комісією і лише в 1997 році Європейський Парламент видав Кодекс поведінки груп тиску, а в 2006 році Комісія опублікувала зелену книгу під назвою «Європейська ініціатива прозорості».

5.2.4. Комітетська процедура

Спеціальним процесом схвалення Європейською Комісією виконавчих актів до правових актів, попередньо прийнятих Радою ЄС, є так звана **комітетська процедура**. Її було опрацьовано, коли Рада почала делегувати Комісії повноваження видавати виконавчі приписи. Правовою підставою цієї процедури слугують ст. 202 ТВЕ, а також рішення Ради 87/373/EWG від 13 липня 1987 року. З розвитком Спільноти і охопленням нею щораз більшої сфери завдань її діяльність вимагає щораз більшої кількості детальних правових актів, дуже часто технічного характеру. До виконання цього завдання Комісія виявилася підготованою краще від Ради, завдяки відповідній персональній та технічній базам. У межах цієї процедури Комісія консультиється стосовно своїх рішень з офіційними комітетами, до складу яких входять представники різних соціальних і професійних груп держав — членів. Комітетська процедура класифікує ці комітети згідно з їх компетенціями на дорадчі комітети (*advisory*) — близько 150; регулювальний комітет (*regulatory*) —

олишко 80; управляючі комітети (management) — близько 60. Найбільше комітетів опікуються справами підприємств (32), сільського господарства (30), та охорони середовища (41). Іншу групу становлять комітети, які співпрацюють з Комісією відповідно до договірних положень, наприклад, Комітет №33, який консулює у справах відносин з третіми країнами, Валютний комітет, Комітет у справах Європейського соціального фонду.

5.2.5. Принцип субсидіарності

Одним з найважливіших принципів функціонування Європейського Союзу, його інституційної системи та системи ухвалення рішень є **принцип субсидіарності**. Уперше він був записаний в *Маастрихтському* договорі. Цей принцип стосується розмежування компетенцій ЄС і держав — членів та передбачає, що в сферах, які не належать до виключної компетенції принципу субсидіарності, ЄС вживає заходів тільки тоді, коли запланованої мети не можна досягти зусиллями держав, як на центральному, так і на регіональному чи локальному рівнях. До того ж, з огляду на обсяг чи результати, ці заходи будуть ефективнішими саме на рівні ЄС.

6 БЮДЖЕТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Бюджет Європейського Союзу включає всі доходи і витрати, є правовим актом, що уможливує фінансування кожного року всієї діяльності Спільноти. Ресурси ЄС розподіляються з урахуванням пріоритетів Спільноти.

Перші приписи, які послужили підставою для створення та реалізації бюджету Європейських Спільнот, містилися *Паризькій договорі* 1951 року, а також *Римські договори* 1957 року. Окрім цих засновницьких договорів, реалізацію щорічного бюджету регулюють упроваджені до них в наступні роки зміни та доповнення. В *договорі про заснування Європейського Співтовариства* приписи, що стосуються бюджету знаходяться в частині V. *Інституції Спільноти* та частині II. *Фінансові положення*.

Другим юридичним джерелом формування та реалізації бюджету є приписи вторинного права, прийняті згідно з договорами. Третім джерелом є порозуміння, досягнуті між інституціями Спільнот, що беруть

участь у бюджетній процедурі (Європейський Парламент, Рада ЄС, Європейська Комісія).

Фінансова система Європейського Союзу включає в себе загальний бюджет, а також так зване позабюджетне фінансування. Загальний бюджет включає фінансові кошти, зібрані в самому бюджеті. Спочатку кожна спільнота мала власний бюджет. При об'єднанні трьох співтовариств 1967 року також були об'єднані їх бюджети.

У певному значенні поза загальним бюджетом залишається бюджет Фонду досліджень вугілля та сталі, створений після завершення терміну чинності *Договору про Європейське співтовариство вугілля та сталі* в липні 2002 року. Він становить 60 млн євро річних, включених до загального бюджету, з призначенням на окреслені цілі, що відрізняє їх від інших доходів. Тими цілями є: фінансування наукових досліджень, що стосуються сектора вугілля та сталі, які підтримують структурні зміни в цьому секторі, а також надання позичкових гарантій і сплата взятих раніше зобов'язань, термін яких спливає після 2002 року. Розпорядженням цими фондами Генеральний директорат з досліджень Європейської Комісії.

Позабюджетні кошти включають Європейський фонд розвитку, а також кредитно-позичкові операції, реалізовані безпосередньо Європейською Комісією, Європейським інвестиційним банком і Європейський центральним банком. Кошти, отримані безпосередньо за допомогою Комісії, спрямовуються на додаткове фінансування Євроатому та на фінансову допомогу третім країнам.

Створений в 1959 році Європейський фонд розвитку фінансується безпосередньо державами — членами. Кошти з цього фонду призначаються на надання допомоги країнам Африки, Індії та регіону Тихого океану. Попри свою відокремленість він виконується разом з загальним бюджетом, тобто рішення щодо цього фонду ухвалюються згідно з загальною бюджетною процедурою. Як і операційний, бюджет Європейського інвестиційного банку іноді об'єднують з загальним бюджетом Європейського Союзу.

Європейський інвестиційний банк надає позики державам — членам з метою підтримки реалізації спільної політики, а також фінансує інвестиції, що мають пріоритетне значення для ЄС загалом..

6.1. ПРИНЦИПИ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ

Як і в національних бюджетах, загальний бюджет Європейського Союзу підпорядковується конкретним принципам. З класичних принципів бюджетного планування, що застосовуються у національних бю-

джетах, в Європейському Союзі обов'язковими є два: принцип формальної єдності та принцип матеріальної єдності. Загалом виокремлюють нісім принципів бюджетного планування Європейського Союзу:

1. **Принцип формальної єдності бюджету** вимагає, щоб усі доходи та витрати бюджету були записані в одному документі з метою забезпечення ефективного моніторингу процесу управління накопиченими коштами.

2. **Принцип матеріальної єдності бюджету, або принцип універсальності**, вимагає, щоб бюджетні доходи були одним резервом, призначеним на сукупність бюджетних витрат. Жодні доходи не пов'язуються з конкретними витратами. Виняток з цього правила становлять, наприклад, деякі дослідницькі програми, кошти, внесені державами Європейської економічної зони на спільну діяльність, бюджетні резерви, операції на цукровому ринку, а також вугілля та сталі.

3. **Принцип однорічності, тобто складання бюджету на один рік**, — дотримання цього принципу дає змогу контролювати виконання завдань інституціями, відповідальними за реалізацію бюджету. Однак одночасно в Європейському Союзі здійснюється багаторічне планування, що також повинно бути відображене у багаторічному фінансуванні. Щоб подолати «суперечність» між принципом однорічності бюджету та багаторічним плануванням, в бюджеті окреслюються обсяг зобов'язань та обсяг платежів. Перші охоплюють витрати бюджетного року, що є частиною зобов'язань, які виникають з дій, запланованих до реалізації в період, що перевищує бюджетний рік (commitment appropriations). Межа окреслених Радою зобов'язань складас 1, 31% від доходів усього Європейського Союзу. Платежі нагомість виникають із зобов'язань на даний бюджетний рік і/або на раніші роки (payment appropriations). Це платежі призначені для фінансування заходів, запланованих у даному бюджетному році. Їх межа не може перевищити 1, 24% доходів Євросоюзу.

4. **Принцип бюджетної рівноваги**, зафіксований у ст. 268 *Договору про заснування Європейського Союзу* вимагає, щоб доходи і витрати бюджету були зрівноважені. Згідно з цим принципом, Співтовариства не мають права користуватися позичками для фінансування своїх бюджетних витрат. Отже, не можна планувати в бюджеті дефіциту. Якщо ж рівновагу порушено, наприклад, меншими від запланованих бюджетними доходами або більшими від запланованих витратами, протягом бюджетного року є можливість ухвалити поправки бюджету. Поправка може стосуватися як витрат, так і прибутків. Якщо необхідно збільшити доходи, можна створити додатковий бюджет, за винятком внесків держав — членів. Поправки до бюджету протягом бюджетного року вносять за дотримання певної процедури. Поправлений бюджет повинен

бути повністю зрівноважений: розмір передбачених витрат повинен зрівнятися з розміром грошових коштів бюджету, переданих у розпорядження органу, який стежить за реалізацією бюджету, тобто Європейської Комісії.

5. Принцип детальності бюджету, або принцип специфікації витрат, передбачає, що всі витрати бюджету повинні бути записані так, щоб не викликати сумнівів щодо сум та напрямів витрат. Кожна витрата повинна мати чітко окреслену мету, щоб не було жодних непорозумінь як при схваленні, так і при виконанні бюджету. Реалізації цього постулату сприяє бюджетна класифікація, яка складається із секцій, частин, статей і пунктів.

6. Принцип застосування євро передбачає, що всі позиції, записані в бюджеті, виражаються в єдиній європейській валюті. Цей принцип є обов'язковим з 1 січня 1999 року, хоча тогочасні три держави — члени, тобто Данія, Швеція та Англія, а в 2009 році ще вісім нових держав — членів зберігають свої національні валюти. Деякі операції можуть бути виражені в національних валютах, згідно з умовами імплементації, передбаченими фінансовими правилами.

7. Принцип прозорості запроваджений з метою забезпечення відкритості формування та реалізації бюджету. Бюджет публікується в «Офіційному журналі Європейського Союзу» через два місяці після його схвалення Парламентом.

8. Принцип належного фінансового менеджменту, який належить до принципів господарності, результативності та ефективності, вимагає уточнення завдань, які будуть контролюватися за допомогою вимірних показників, уможливує перехід від управління ресурсами до управління результатами.

6.2. БЮДЖЕТНА ПРОЦЕДУРА

Бюджетна процедура, тобто процес планування, схвалення та виконання загального бюджету, описана в ст. 272 *Договору про заснування Європейського Союзу*. В ній окреслено кроки, етапи та часові обмеження, обов'язкові для так званої бюджетної влади — двох інституцій, від яких залежить остаточна форма бюджету і які відповідальні за його планування та схвалення, тобто для Ради ЄС та Європейського Парламенту. Ця процедура починається найпізніше 1 вересня року, що передує року, в якому бюджет має бути виконаний. Це остаточний термін представлення Європейською Комісією попереднього проекту бюджету Раді. Дотримання цього терміну вимагає від кожної інституції Євросо-

юзу, згідно з приписами Договору, приготування та представлення свого кошторису витрат до 1 липня.

Етапи схвалення бюджету затверджені ще 1977 року трьома найбільш активними в процесі планування та схвалення бюджету інституціями — Радою, Парламентом та Європейською Комісією, є такими:

1. Приготування вступного проекту бюджету Європейською Комісією і представлення цього проекту бюджетній владі найпізніше до 1 вересня. Комісія складає проект після дискусій, у яких визначаються політичні та фінансові пріоритети періоду, в якому бюджет буде виконуватися, на підставі кошторисів, приготованих окремими інституціями. Якщо окреслені в цих документах витрати суперечать одні одним, Комісія вирішує ці конфлікти і складає остаточний проект, який є загальним зведенням передбачуваних доходів і витрат. До представленого проекту Комісія додає свій висновок, в якому можуть бути запропоновані інші варіанти бюджету. Передавши проект Раді, Європейська Комісія може ще доповнювати його поправками, якщо отримала важливу інформацію, якої не мала раніше.

2. Затвердження (схвалення) попереднього проекту бюджету Радою СС відбувається кваліфікованою більшістю голосів. Перед затвердженням Рада проводить консультації з Парламентом та Європейською Комісією, пояснюючи особливості проекту та наголошуючи на витратах, які потребують особливої уваги. Схвалений Радою проект бюджету повинен бути переданий Парламентові найпізніше 5 жовтня.

3. Перше читання проекту бюджету в Європейському Парламенті відбувається в жовтні. Якщо протягом 45 днів від дати отримання проекту Парламент не змінить проекту і не запропонує до нього жодних поправок, бюджет вважається остаточно схваленим.

4. Якщо Парламент внесе зміни або/і поправки, відбувається друге читання проекту бюджету Радою. Кваліфікованою більшістю голосів Рада може модифікувати кожну зміну, що стосується необов'язкових витрат, внесених і прийняти Парламентом.

На наступному етапі бюджетної процедури Рада кваліфікованою більшістю голосів вирішує питання відрахування суми витрат, що є в бюджеті, або про їх зміни. Якщо Рада схвалить запропоновані Парламентом зміни та поправки, то процес схвалення бюджету може завершитися на цьому етапі. Якщо Рада внесе зміни у поданий їй Парламентом бюджет, змінений проект бюджету знову передається Європейському Парламенту. Як правило, якщо весь бюджет не буде відхилений Парламентом, то рішення Ради щодо обов'язкових витрат є остаточними.

5. Протягом наступних 15 днів після представлення Європейському Парламентові зміненої Радою версії бюджету він може більшістю голо-

сів своїх членів і трьох п'ятих голосів змінити або відхилити поправки, зроблені Радою, які стосуються необов'язкових витрат, і схвалити бюджет. Схвалення бюджету відбувається також, якщо Парламент у визначений термін 15 днів не ухвалить рішення. Остаточне схвалення бюджету затверджує голова Європейського Парламенту. За вагомих причин Європейський Парламент може також відхилити проект бюджету та вимагати подання нового проекту. Це рішення вимагає більшості голосів членів Парламенту і двох третіх голосів.

Згідно з ст. 274 *Договору про заснування Європейського Союзу* бюджет виконує Комісія «під власну відповідальність і в межах призначених коштів, згідно з принципом належного управління фінансами. Держави — члени співпрацюють з Комісією, забезпечуючи використання коштів згідно з принципами належного управління фінансами». Отже, Комісія є головним розпорядником бюджету. Поза Комісією бюджет виконують суб'єкти (інституції), яким передаються відповідні повноваження.

Виконання бюджету знаходиться під постійним контролем. Внутрішній контроль правильності та ефективності витрат здійснюють спеціальні фінансові частини Комісії за принципом подвійної оцінки всіх програм діяльності фінансованих з бюджету:

1) попередньо за допомогою конкретних методів оцінюється реальність статті витрат, тобто, чи передбачувана діяльність і кошти дозволять досягнути окреслену ціль;

2) після реалізації програми оцінюється баланс отриманих результатів і витрат, щоб впевнитися, що мети було досягнуто мінімальними витратами.

Зовнішній контроль бюджету здійснює також Європейський суд аудиторів, перевіряючи легальність і правильність прибутків та витрат. Результати цього контролю публікуються у формі генеральних річних звітів, а також спеціальних звітів. Суд готує також висновки щодо управління бюджетом Спільнот. Доходи і витрати бюджету контролює також Європейський Парламент, перевіряючи спосіб управління бюджетом та його виконання Європейською Комісією в попередньому році. На підставі звіту Комісії з виконання бюджету та річного звіту Європейського суду аудиторів Парламент схвалює діяльність Комісії.

6.3. СТРУКТУРА БЮДЖЕТУ

Структуру бюджету Європейської Спільноти можна представити горизонтально та вертикально. **Горизонтальна структура бюджету** — це структура, яку формують європейські інституції. В цій структурі ви-

окремлюють т. зв. секції зі своїми доходами та витратами: Парламенту, Ради ЄС, Європейської Комісії, Суду Європейського Союзу, Європейського суду аудиторів, Соціально-економічного комітету, Комітету регіонів, Омбудсмена та Європейського інспектора з захисту даних. Витрати всіх цих інституцій, окрім Європейської Комісії, мають адміністративний характер. В частині Європейської Комісії поза адміністративними витратами є ще **операційні витрати**, тобто витрати призначені на реалізацію політики Спільноти. Частка операційних витрат є у бюджеті найбільшою — близько 95%.

Вертикальну структуру бюджету формують доходи та витрати, згруповані за підсекціями, назвами, розділами, статтями та пунктами. В класифікації доходів бюджету за назвами виокремлюють власні доходи, відсотки від заборгованості та позичкові операції. Серед адміністративних витрат — витрати на обробку інформації, а також на трудові та адміністративні ресурси, а операційні витрати Європейської Комісії поділяються на підсекції: дослідження та розвиток технологій, спільна закордонна політика, енергетична та ядерна безпека та охорона середовища.

Визначальну роль у формуванні бюджету Європейського Союзу, як за доходами так і за витратами, відіграє **Фінансова перспектива** — політичне рішення держав — членів щодо фінансування Спільноти протягом семи років. Процес схвалення Фінансової перспективи триває майже два роки. Усі витрати в Фінансовій перспективі поділені на групи, що відповідають актуальним політичним пріоритетам Спільноти в даному періоді. Для кожної з тих груп визначаються максимальна межа витрат і кошти в наступних роках. Класифікація витрат у Фінансовій перспективі Спільноти зазвичай наближена до класифікації операційних витрат Комісії.

Пропозиції, зроблені державами — членами під час схвалення Фінансової перспективи, затверджуються чинним протягом семи років правовим актом Європейського Союзу — *Міжінституційне порозуміння між Радою, Парламентом і Європейською Комісією*. Усі інституції, які беруть участь у приготуванні річних бюджетів, зобов'язані дотримуватися усталеної в Фінансовій перспективі межі витрат.

При цьому слід враховувати, що Фінансову перспективу не можна трактувати як звичайну фінансову програму, оскільки передбачені в ній для окремих груп межі витрат та загальна межа власних коштів мають в принципі зобов'язальний характер в процесі ухвалення річних бюджетів. Водночас, у Фінансовій перспективі окреслені лише головні групи витрат, натомість в річному бюджеті витрати окреслені дуже детально. Отже, існує певна свобода деталізації витрат у межах окремих груп.

Необхідність щорічного так званого технічного узгодження Фінансової перспективи з поточною ситуацією, зумовлена, принаймні, трьома причинами:

- 1) інфляцією, яку неможливо передбачити під час складання Фінансової перспективи;
- 2) зміною даних, що стосуються цього документу;
- 3) необхідністю застосування принципів індексації при розрахунку деяких витрат, пов'язаних з сільським господарством, що впливають з попередньої допомоги при вступі і розширенні ЄС.

Фінансова перспектива на 2007—2013 роки

Фінансова перспектива на 2000—2006 роки, приготована як частина соціально-економічної програми, називалася Агенда 2000: в напрямку сильнішого та більшого ЄС, і враховувала три пріоритети: реформування спільної сільськогосподарської політики, реформування структурної політики і розширення ЄС. У фінансовій перспективі на 2007—2013 роки, остаточно затвердженій 17 травня 2006 року, згідно з прийнятим між Парламентом, Радою ЄС та Комісією Міжінституційним порозумінням «В справі бюджетної дисципліни та належного управління фінансами», виокремлено шість пріоритетів, чотири з яких окреслюють напрями та завдання розвитку Європейського Союзу, а два пов'язані з функціонуванням Спільноти. Ці пріоритети та кошти, призначені на їх фінансування.

Постійне зростання, в тому числі:

а) конкурентоспроможність на користь зростання та зайнятості; ця мета є доповненням принципів спільного ринку, а завданнями якого є зміцнення конкурентоспроможності європейських підприємств, збільшення наукових досліджень і прискорення розвитку нових технологій через створення Європейського дослідницького простору, сполучення Європи транспортною мережею, поліпшення якості освіти і розвитку в ЄС, розширення програм Спільноти та соціальної політики;

б) єдність на користь зростання та зайнятості; способом її досягнення має бути концентрація засобів на інвестиційні цілі, пожвавлення торгівлі всередині Спільноти, удосконалення багаторівневого управління та реалізації принципу субсидіарності, використання ефекту мобілізації додаткових коштів на нові інвестиції в публічній та приватній сферах через принцип співфінансування проєктів; для реалізації цих цілей використовують два структурні фонди: Європейський регіональний фонд та Європейський соціальний фонд, а також, додатково, Фонд єдності.

2. Охорона та управління природними ресурсами, в тому числі сільське господарство; у межах Спільної сільськогосподарської політики плануються реформи, спрямовані на її узгодження з принципами Світо-

вої організації торгівлі, зокрема, шляхом спрощення застосування засобів ринкової підтримки та надання безпосередньої фінансової підтримки сільського господарства, а також підтримки зрівноваженого розвитку сільського середовища, тобто його реструктуризації та модернізації; кошти призначені на цю діяльність будуть надходити з Європейського сільськогосподарського фонду на користь Розвитку сільськогосподарських територій та Європейського фонду Рибальства.

3. Громадянство, свобода, безпека та справедливість, в тому числі:

а) свобода, безпека та справедливість; цей пріоритет реалізується шляхом створення Агентства у справах зовнішнього кордону ЄС, провадження спільної політики стосовно іммігрантів, зміцнення Європолу, Європейської поліційної академії та Євроюсту; інші завдання — це охорона громадян від стихійних лих, екологічних криз та криз і загроз здоров'ю, а також підтримка європейської культурної співпраці;

б) громадянство.

4. Європейський Союз як глобальний партнер — діяльність у сфері зовнішньої політики, зміцнення європейської політики сусідства, зокрема, за допомогою впливу перед вступом в ЄС, поточних резервів, призначених на допомогу в непередбачуваних випадках і позичок.

5. Адміністрація — витрати всіх інституцій, пенсії та європейські школи.

6. Відшкодування (компенсації).

Загалом заплановані на 2007—2013 роки обов'язкові витрати становлять 864313 млн євро, що дорівнює 1,05% доходу Євросоюзу, кошти на оплату операційних витрат 820780 млн євро (1,00% доходів Євросоюзу).

Поза фінансовими межами залишаються інструменти гнучкості, необхідні для задоволення непередбачуваних потреб і несподіваних криз. Повна сума, призначена на збільшення гнучкості бюджету, повинна становити 0,03% сукупного доходу ЄС на усі сім років. На 2007—2013 роки заплановано суму 13,4 млрд євро на такі інструменти:

— Інструмент еластичності — 200 млн євро на рік (усього на 7 років — 1,4 млрд євро) — на фінансування чітко окреслених витрат, що не мають забезпечення в межах доступних меж фінансованих з однієї або кількох позицій бюджету;

— Фонд солідарності Європейського Союзу — 1 млрд євро на рік (7 млрд) — уможливило швидко фінансову допомогу за стихійних лих на території держави — члена або держави — кандидата;

— Європейський фонд пристосування до глобалізації — 500 млрд євро на рік (3,5 млрд євро) — новий фонд, метою якого є забезпечення додаткової підтримки працівникам, які відчувають наслідки значних

структурних змін, що відбуваються у структурі світової торгівлі, а також у разі повної втрати роботи, допомоги в поверненні на робочий ринок;

— Резерв для надзвичайної допомоги (цей інструмент передбачений бюджетом ЄС) — 221 млн євро на рік (1,5 млрд) — призначений для швидкої реакції на потреби третіх країн, які не можна було передбачити в час формування бюджету, передусім на гуманітарну допомогу та цивільне управління кризами чи захист від наслідків криз.

Доходи загального бюджету Європейських Спільнот повинні покрити заплановані раніше бюджетні витрати, отже, вони є підсумковим обсягом. Згідно з принципом бюджетної рівноваги, як уже зазначалося, бюджет Спільнот не може бути дефіцитним, тому кожне збільшення витрат спричиняє необхідність їх покриття, тобто забезпечення додаткових надходжень до бюджету. Обсяг бюджетних доходів обмежений двома показниками: максимальною межею зобов'язань і максимальною межею платежу. На практиці максимальних значень ці показники не досягають. Фактичні обсяги платежів у бюджет Спільноти перебувають у межах 0,9—1,19% її доходу.

Основним джерелом доходів загального бюджету Європейського Союзу є власні кошти (ст. 269 *Договору про заснування Європейського Союзу*). З інших джерел надходить лише незначна частка доходів бюджету (близько 2%). Однак Договір не окреслює чітко власних коштів. Це робить Рада ЄС на пропозицію Європейської Комісії, отримавши висновок Європейського Парламенту, Європейського суду аудиторів, Соціально-економічного комітету і затверджуючи приписи щодо системи власних коштів та рекомендуючи державам — членам їх схвалити.

Чинні принципи регулювання власних коштів описані в рішенні Ради з питань систем власних коштів Спільнот від 2006 року, прийнятому замість Рішення Ради з того ж питання від 29 вересня 2000 року. Нові ухвали стосовно власних коштів, згідно з загальним принципом справедливості, покликані забезпечити умови, за яких на жодну з держав — членів не буде покладено надмірний бюджетний тягар. Власні кошти, незалежні від інших доходів, цілковито фінансують бюджет ЄС.

Власні кошти творять:

— традиційні власні кошти, а саме: мито, яке стягується на підставі Спільного митного тарифу, в тому числі мито на сільськогосподарські товари і несільськогосподарські товари, а також податки, премії, додаткові та прирівняні кошти, які будуть або були прийняті інституціями Спільнот стосовно торгівлі з державами, які не є членами ЄС; внески та інші оплати, передбачені в межах організації спільного ринку цукру (так звані цукрові складові);

- кошти від сплати ПДВ;
- власні кошти з DNB (так зване четверте джерело);
- інші доходи, які походять з різних зобов'язань, запроваджених у межах спільної політики згідно з *Договором про заснування Європейського співтовариства* або *Договором Євроатом*.

Частка доходів, які походять з традиційних власних коштів, у формуванні загального бюджету однозначно зменшується: 1971 року вона становила 85, 7% бюджетних доходів, а 2007 року — лише 15%; 1971 року частка сплаченого мита на сільськогосподарські продукти і цукрові внески в формування бюджету Європейського Союзу становила 30, 6%, а 2007 — лише 1,75%. Цукрові внески надходять у бюджет через виробників цукру та ізоглюкози, залежно від обсягу виробництва, для утримання рівноваги на ринку цукру, тобто на покриття витрат на створення запасів і забезпечення рівномірного надходження цукру на ринок протягом усього року.

Частка мита накладеного на несільськогосподарські товари, як і частка мита від імпорту сільськогосподарських продуктів, також зменшується. Причиною є щораз численніші міжнародні домовленості між членами СОТ з іншими країнами. За 1971—2004 роки частка надходжень у союзний бюджет з цього джерела зменшилася більш як удвічі — з 25,0 до 10,4%, 2006 року становила 13%, а 2007 — 13,24%.

До бюджету Спільнот надходить 75% зібраного мита, а 25% залишається у держав — членів для покриття витрат, тобто утримання митної адміністрації.

Ще одним джерелом поповнення бюджету ЄС є дохід від ПДВ, який стягується в кожній державі — члені. Обсяг внеску у бюджет від цього податку обчислюється за встановленою методикою. Для всіх держав — членів існує основа ПДВ, яка є однаковою, при її визначенні не враховуються фактичні ставки цього податку в окремих державах — членах. Частка цього джерела доходів у формуванні бюджету зменшилася з 57,2% в 1988 році до 15,4% в 2007 році.

З єдиної основи оподаткування вилучено Велику Британію, якій надано спеціальну знижку. Механізм корегування внеску цієї держави називають британською знижкою. На практиці від початку членства Велика Британія була платником нетто до бюджету Спільнот. Головною причиною такої ситуації був малий і специфічний сільськогосподарський сектор цієї держави, а також незначна участь найбідніших регіонів. Через це сільське господарство Великої Британії рідко і мало користувалося допомогою, передбаченою для держав — членів, а також для їх регіонів. Це навіть стало причиною референдуму в 1975 році щодо виходу Великої Британії з Європейської економічного співтовариства.

В 1984 році було вирішено надати їй знижку на внески до європейського бюджету у розмірі 66% різниці між відсотковою часткою цієї країни в сплаті ПДВ та відсотковою часткою у виплатах з бюджету, віднесеною до всіх союзних виплат. Ця знижка надається у формі зниження основи ПДВ. Якщо ж знижка перевищує оплату Великої Британії ПДВ, відповідно знижується безпосередній внесок цієї держави, пов'язаний із доходами цієї країни..

Надану Великій Британії знижку покривають інші держави — члени. Це є виявом фінансової солідарності, що в об'єднаній Європі є обов'язковим, згідно з яким усі держави беруть солідарну участь у формуванні фінансових коштів на провадження політики, незалежно від місця використання коштів. Через наростання економічних проблем в останні роки чотири держави, які найбільшою мірою покривають витрати бюджету через британську знижку і водночас є найбільшими платниками нетто, тобто Німеччина, Австрія, Швеція та Нідерланди, тільки на 25% покривають свої витрати на вирівнювання британської знижки. З огляду на перевантаження бюджетів цих держав на 2007—2013 роки ставку збору коштів від ПДВ для Австрії встановлено на рівні 0,225%, для Німеччини — 0,15%, для Нідерландів та Швеції — 0,10%. Прогалину, яка утворилася, змушені заповнювати інші держави — члени. Найбільше навантаження через цю лягло на Францію, Італію, Данію та Бельгію.

Дедалі більшого значення в формуванні власних коштів союznego бюджету набувають упроваджені 1988 року власні внески, які ще називають безпосередніми внесками, або внесками з національного доходу брутто. В 1988 році частка цього джерела в бюджетних прибутках становила тільки 10,6%, в 2003 — вже 55,5%, в 2007 — навіть 69,0%. Розмір цих внесків обчислюється кожного року за узгодженою з Європейською Радою методикою. Визначається спільна для всіх держав ставка як відсоток DNB, а її розмір залежить від доходів, які можна отримати з інших джерел, зокрема, традиційних власних коштів, ПДВ та інших доходів. Витрати бюджету, які не будуть покриті доходами з цих трьох джерел, повинні бути покриті власними внесками держав — членів. Це джерело, яке зрівноважує бюджет, тобто не допускає утворення дефіциту. Інколи його називають додатковим джерелом бюджету. З метою подальшого обмеження бюджетного навантаження на деякі держави Європейська Рада постановила, що в 2007—2013 роках з річного скорочення брутто внеску, який спирається на DNB, будуть користуватися дві держави — члени: Нідерланди — скорочення в розмірі 605 млн євро та Швеція — 150 млн євро на рік.

Сукупність доходів бюджету Європейського Союзу доповнюють інші доходи, значення яких зараз невелике: їх частка у формуванні бюджету ледь перевищує 1%. Це, зокрема, податки від зарплат осіб, що працюють в союзних інституціях, відсотки від штрафів за запізнення оплат до бюджету, штрафи, які беруться з підприємств за недотримання принципів конкуренції та надлишку бюджету попередніх років.

Усі **витрати**, передбачені в бюджеті Європейського Союзу повинні бути фінансовані в межах доступних доходів, обсяги яких узгоджені державами — членами. Водночас усталені доходи є елементом бюджету, окресленим у розмірі, що дає можливість покрити всі заплановані витрати. І хоча між цими двома сторонами бюджету існує обернена залежність, «сила впливу» витрат є, однак, більшою. Це чітко видно під час визначення розмірів безпосередніх внесків держав — членів (четверте джерело бюджетних доходів). Безпосередній внесок є, в підсумку, різницею між загальною сумою витрат до фінансування та сумою доходів, які можна отримати з інших джерел.

Згідно з зобов'язаннями, зафіксованими в договорах та актах вторинного права, витрати бюджету можна поділити на **обов'язкові** та **необов'язкові**. **Обов'язкові** витрати — це витрати, які повинні бути здійснені в поточному бюджетному році на визначені цілі. До них віднесені витрати на спільну сільськогосподарську політику, витрати, що впливають з міжнародних договорів, витрати на участь у міжнародних організаціях, витрати на надання послуг, виплату зарплати, відшкодування, монетарний резерв та резерв на негайну допомогу. Інші витрати окреслюються як **необов'язкові**.

- **Спільна сільськогосподарська політика** фінансується з частини Гарантії Європейського фонду орієнтації та сільськогосподарської гарантії;

- **Структурна діяльність ЄС.** Окрім діяльності в межах регіональної політики держав — членів ЄС, фінансується спеціальна діяльність Європейської Комісії, так звані ініціативи Євросоюзу Основними інструментами регіональної політики ЄС є такі структурні фонди: Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, Європейський фонд орієнтації та сільськогосподарської гарантії, Фінансовий інструмент підтримки рибальства. Додатково використовувався також Фонд згуртованості;

- **Внутрішня діяльність, в тому числі:**

- **освіта, культура, інформація, діяльність соціального характеру.** В цій сфері фінансуються передусім міжнародні освітні програми, інформаційні компанії, спрямовані до широкого кола осіб, суспільний діалог і діяльність з захисту прав жінок і неповносправних осіб на рин-

ку праці. Головним джерелом фінансування слугує Європейський соціальний фонд;

— **енергія, ядерна безпека та середовище.** Головними статтями витрат у цій підсекції є контроль енергетичних засобів, лібералізація ринку електричної енергії та природного газу, охорона середовища;

— **захист споживача, внутрішній ринок, промисловість і транс'європейські мережі;**

• **Зовнішня діяльність, в тому числі:**

— дослідження та розвиток техніки та технологій;

— зовнішні операції, спільна закордонна політика та політика безпеки.

• **Гарантії та резерви.** Згідно з правовим доробком в європейському бюджеті передбачено шість видів резервів: резерви, які становлять гарантію позичок, взятих спільнотами (Європейською Комісією); резерви на допомогу, переважно гуманітарну, державам, які не є членами ЄС; резерв на негайну допомогу. Після запровадження сво чинний перед тим монетарний резерв на покриття коливань курсу практично не застосовувався, тому у 2003 році було прийнято рішення про його скасування.

• Допомога перед вступом;

• Новий вид оплати — **компенсації** — це безпосередні виплати з бюджету новим державам — членам, призначені для зрівняння різниці між розміром їх внесків до союзного бюджету та коштів, отриманих з нього. Згідно з домовленостями, нова держава — член не повинна стати платником нетто до бюджету на початку членства.

Платник нетто — це країна, яка протягом багатьох років свідомо більше сплачує до союзного бюджету, ніж отримує з нього. Найбільшими платниками нетто є Велика Британія (попри знижку), Німеччина, Швеція, Нідерланди, Франція, Італія. В 2000 році Німеччина сплатила до спільного бюджету 21,775 млрд євро, а отримала тільки 12,502 млрд євро. В 2004 році вона отримала на 7 млрд євро менше, ніж заплатила. Уже протягом багатьох років найбільшим бенефіціантом нетто, тобто країною, яка отримує із союзного бюджету більше ніж сплачує, є Іспанія: у 2000 році вона отримала на понад 5 млрд євро більше ніж заплатила, а в 2004 році — на 8,5 млрд євро більше. Бенефіціантами нетто до 2004 року були Греція, Португалія та Ірландія. Зараз ними є всі нові держави — члени. На сучасному етапі найбільшим бенефіціантом нетто є Польща.

Така ситуація відповідає принципам фінансової солідарності об'єднаної Європи. Натомість те, як повинна виглядати структура фінансування бюджету і якими повинні бути співвідношення коштів, отрима-

них з бюджету, до внесків, здійснюваних окремими державами, є віддавна предметом дискусії, однак ніколи відкрито не був прийнятий принцип рівності внесків та отриманої від них користі. Навпаки, завжди проголошується принцип фінансової солідарності, згідно з яким економічно слабші держави повинні отримувати зі спільного бюджету більше, ніж сплачувати до нього. За такої підтримки вони отримують шанс подолати диспропорцію між ними та розвиненими державами.

Витрати бюджету 2007 року були класифіковані згідно з новою бюджетною перспективою. Нова класифікація краще відображає сучасні пріоритети Європейського Союзу.

7 ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Щоб Європейські Співтовариства могли налагоджувати та підтримувати зовнішні відносини, вони повинні володіти правоздатністю та здатністю діяти на міжнародній арені.

7.1. ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІВТОВАРИСТВ

Правосуб'єктність Європейських Співтовариств має похідний характер і є наслідком незалежних рішень держав — членів, кожна з яких як оригінальний суверен і суб'єкт міжнародного права виражає згоду на надання їй міжнародної правосуб'єктності. Приписи щодо правосуб'єктності містяться в установчих договорах Співтовариств починаючи від *Паризького договору* (створення Європейського Співтовариства вугілля та сталі), 6 ст. якого звучить так: «Співтовариство має правосуб'єктність. У міжнародних відносинах Співтовариство має здатність до правових дій, необхідних для виконання її функцій та досягнення мети». Також *Договір про створення Європейського економічного співтовариства* (ст. 281) та *Договір про створення Європейського співтовариства атомної енергії* (ст. 184) містять *expressis verbis* «Співтовариство має правосуб'єктність», а у ст. 282 першого з них додано: «Співтовариство має в кожній з держав — членів найширшу правову здатність і здатність до правових дій, надану юридичним особам згідно з його приписами; вона може, зокрема, набувати і продавати рухоме та

нерухоме майно, а також постати перед судом. З цією метою Співтовариства репрезентуються Комісією».

Міжнародна правосуб'єктність Співтовариств та їх відносини з третіми країнами, які не пов'язані договорами, залежать від того, чи визнають треті країни цю правосуб'єктність. Так само у відносинах з міжнародними організаціями визнання правосуб'єктності Європейських Співтовариств залежить від цих організацій. Це стосується як співпраці, так і членства Спільнот у міжнародних організаціях (а також статусу членства та права голосування).

Договір про Європейський Союз 1992 року не надав йому правосуб'єктності, хоча завдання другої та третьої опор ЄС реалізуються у співпраці з іншими державами в межах міжнародних конференцій. Приписи стосовно правосуб'єктності ЄС увійшли лише до тексту *Лисабонського договору*, який ввійшов у силу після його ратифікації 27 його членами. Тим часом Союз бере на себе зобов'язання та користує з інших атрибутів юридичної особи за посередництвом Співтовариств, в установчому договорі кожної з яких записані правоздатність і здатність до правових дій. Стаття F *Договору про Європейський Союз* гласить: «Союз поважає національну ідентифікацію держав-членів та права, що впливають зі спільної конституційної традиції держав — членів як загальні принципи права Спільноти». Своєю чергою держави — члени зобов'язалися не чинити дій, що суперечать інтересам Союзу і таких, які могли б послабити його ефективність як єдиної сили в міжнародних відносинах.

Політичну та організаційну єдність Європейського Союзу віддзеркалює принцип, згідно з яким нові члени вступають до Союзу, а не до Спільнот і мають одночасно обов'язок прийняття цілого правового добробку Спільнот, тобто *acquis communautaire*. Згоду на прийняття нової держави мусять висловити усі держави — члени.

Стосунки між Співтовариствами та державами — членами базуються на делегуванні державних повноважень на користь Спільнот і на розподілі функцій. Це означає, що у сферах, чітко окреслених в договорах, панує **принцип виняткової компетенції Європейського Союзу**. Завдання в інших сферах залишаються в компетенції держав — членів (наприклад, соціальна та фіскальна політика), згідно з **принципом субсидіарності**. Обмеженням принципу субсидіарності є так звана **доктрина занятого поля**, згідно з якою компетенції суверенних держав, одного разу передані Спільноті, не можуть бути відібрані — *pacta sunt servanda* (договорів треба дотримуватись).

Європейський Союз має правові інструменти, які можуть служити розширенню його компетенцій. Про це йдеться у ст. 308 *Договору про*

створення Європейського Союзу: «Якщо постане необхідність у діяльності Євросоюзу, щоб у межах Спільного ринку реалізувати одну з його цілей, а повноваження, необхідні для цього, Договором не передбачені, Рада на запит Комісії і після того як вислухає Європейський Парламент, схвалить одностайно відповідні приписи».

Сфера цих компетенцій була розширена завдяки рішенням Суду Європейського Союзу, який покликався на так звану **доктрину припустимих компетенцій**. Отож, визнані за Європейським Союзом компетенції на підставі клаузули, що випливає зі ст. 308, можуть, на думку Суду, слугувати підставою її діяльності на міжнародній арені у встановлених договорами межах. Цілком очевидно, що цих компетенцій не вистачає для провадження незалежної зовнішньої політики.

У межах, окреслених договорами, Спільнота користується основними атрибутами суб'єктів міжнародного права, тобто права на налагодження дипломатичних відносин, на укладення міжнародних договорів, співпрацю з міжнародними організаціями і членство в цих організаціях.

7.2. ДИПЛОМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ

Активне і пасивне право дипломатичної місії Європейського Союзу, тобто право налагодження та підтримки дипломатичних взаємин (*ius missionis*) є вираженням їх правоздатності та виникає з практики їх взаємин з третіми країнами. Тут не могли знайти застосування постанови *Віденської конвенції про дипломатичні відносини* з 1961 року, оскільки вона стосується тільки держав, ані *Віденської конвенції* з 1975 року у справі представництва держав в їх відносинах з міжнародними організаціями загального характеру, оскільки Спільнота не має такого характеру.

Питання, пов'язані з підтримкою дипломатичних взаємин, врегульовані в *Міжінституційному договорі* 1966 року. Згідно з цим документом, рішення про встановлення дипломатичних взаємин ухвалює Рада (раніше — Міністрів, тепер ЄС), голосуючи одностайно. Вірчі грамоти приймають: голова Ради та голова Європейської Комісії. Згідно з традицією, дуаємом дипломатичного корпусу в Брюсселі є папський нунцій.

У сфері **пасивного права до дипломатичної місії** держави — члени репрезентовані при Європейському Союзі **постійними представництвами**, а треті країни — **постійними місіями**. Їх голови в рангу послів одночасно є акредитованими при голові Ради ЄС та голові Європейської Комісії.

Першими державами, які в 1952 році налагодили дипломатичні стосунки з Європейською спільнотою з вугілля та сталі, були Велика Британія та Швеція; пізніше — Японія та Сполучені Штати Америки. На сьогодні при Європейському Союзі акредитовано 163 дипломатичних установ.

У межах активного права до дипломатичної місії Співтовариства мають свої **представництва та інформаційні бюро** в державах — членах, які де факто є представництвами Комісії та Європейського Парламенту. В третіх країнах (не членах) Співтовариства представлені представництвами, що мають характер «делегатії» або «зв'язкових бюро». На сьогодні Співтовариства мають приблизно 120 таких представництв. Перше представництво було створене в Лондоні (1968), наступне — в Вашингтоні (1972) і в Токіо (1974).

Окрім дипломатичних взаємин з третіми країнами, Співтовариства підтримують також дипломатичні взаємини з такими міжнародними організаціями, як Світова організація торгівлі, Міжнародна організація праці, Організація об'єднаних націй, Організація економічної співпраці та розвитку, Міжнародна агенція атомної енергії та ін..

7.3. ЧЛЕНСТВО В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

В установчих договорах йдеться лише про співпрацю Співтовариств із міжнародними організаціями, а їх членство в цих організаціях не регламентується, тому це питання кожного разу вирішується окремо.

Особливого значення набуло отримання членства Європейського економічного співтовариства в організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР) та Генеральній угоді з тарифів та торгівлі (ГАТТ)/WTO з огляду на характер, суб'єктивну та об'єктивну сфери їх діяльності. У випадку **Організації** з економічної співпраці і розвитку правову проблему презентації розв'язано через опрацювання додаткового протоколу, який був приєднаний до установчого договору ОЕСР. Згідно з цим протоколом, Європейська Комісія, презентуючи Європейську Спільноту, має право брати участь у діяльності ОЕСР.

Значення **ГАТТ** для функціонування Європейської економічної спільноти і Європейської Спільноти багаторазово підкреслювалося рішеннями Суду Європейського Союзу. Зокрема, зазначалося, що ГАТТ зобов'язує Європейський Союз, який перебрав на себе компетенції з проведення торгової політики, які раніше належали державам — членам. На момент створення Європейського економічного співтовариства всі її держави — члени входили до ГАТТ, а коли був створений Митний союз (1968), справи, що належали до сфери діяльності ГАТТ, пе-

рейшли до виключної компетенції Європейського економічного співтовариства.. Це означало, що де-факто Європейське економічне співтовариство вступило до ГАТТ. Цей процес отримав назву **функціональна спадкоємність**. Створене при ГАТТ представництво Європейського економічного співтовариства, а точніше, представник Європейської Комісії, вирішував, яку посаду представники держав — членів могли посісти в різних органах ГАТТ, оскільки йшлося про гарантування єдності спільної торгової політики.

Наступницею ГАТТ, згідно з договором, підписаним в Маракеші, який набув чинності 1 січня 1995 року, є **Світова організація торгівлі (СОТ)**. Стаття IX Договору про СОТ передбачає, що в цій організації Європейський Союз має кількість голосів, рівну кількості її держав — членів, які водночас є членами СОТ. Незалежно від того, чи бере участь Європейський Союз в голосуванні сам чи також разом з державами — членами, кількість належних їй голосів завжди є однаковою і дорівнює кількості держав — членів, які одночасно є членами СОТ.

Європейський Союз, як і його держави — члени, також є членом Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, Міжнародної організації праці, Європейського банку реконструкції та розвитку, інших міжнародних організацій. Вона також бере участь у роботі Ради Європи на правах спостерігача.

7.4. ДОГОВІРНА ЗДАТНІСТЬ

Загальна компетенція Спільнот на укладання міжнародних договорів (*ius tractatus*) впливає з постанови Суду Європейського Союзу. Згідно з цією постановою, Євросоюз може укладати міжнародні договори в тих сферах, у яких має компетенції на ухвалу вторинного права Євросоюзу (*acquis communautaire*). Виходячи з цього, у сфері компетенції на укладання договорів (також про встановлення дипломатичних відносин) можна виокремити такі її види:

— **виключна компетенція ЄС**, коли держави — члени вже не мають повноважень укладати міжнародні договори (це стосується також торгових договорів з третіми країнами);

— **спільна компетенція**, коли договір вимагає співпраці держав та інституцій ЄС (угоди про асоціацію та приєднання, договори про встановлення дипломатичних відносин);

— **збіжна компетенція**, коли договір укладений завдяки діяльності інституцій Європейського Союзу але його реалізація вимагає фінансування державами — членами (деякі договори про економічну співпрацю).

Як уже зазначено вище, сфера компетенції Європейського Союзу у галузі укладання міжнародних договорів може розширитися внаслідок застосування ст. 308 *Договору про створення Європейського Союзу*

Окрім згаданих договорів стосовно дипломатичних відносин з трети країнами та міжнародними організаціями, Європейський Союз укладає багато інших договорів різного характеру, з яких до особливо важливих належать договори про співтовариство, про приєднання та торгівлі договори.

Договір про Європейський Союз передбачає два типи договорів про співтовариство: договори з європейськими країнами та середземноморськими країнами. Перші з них можуть передбачати майбутнє членство і в такому випадку містять перелік завдань, які стоять перед кандидатами. Такий договір найчастіше веде до створення спочатку зони вільної торгівлі або митного союзу, але не гарантує вступу країни до Союзу. Договори такого типу у вигляді так званих європейських договорів свого часу укладено з державами Центральної та Східної Європи, а також з Мальтою та Кіпром.

Метою договорів другого типу є економічний та суспільний розвиток об'єднаних держав через створення зони вільної торгівлі або митного союзу, а також надання їм економічної та технічної допомоги. Договори такого типу Спільнота уклала з країнами Африки, Карибів та АКТ, з Середземноморськими державами, державами Магрибу (Алжир, Марокко, Туніс), Машрику (Єгипет, Йорданія, Сирія та Ліван), Ізраїлем і Югославією.

Після розпаду Югославії Європейський Союз взяв участь у процесі стабілізації на Балканах, укладаючи договори в межах процесу стабілізації та об'єднання SAP (Процес стабілізації та об'єднання), ініційованого в Загребі в 2000 році. В межах цього процесу з окремими країнами укладено Договори про стабілізацію та співтовариство, що зобов'язують до співпраці з Міжнародним судом у справах злочинів в колишній Югославії з резиденцією у Газі.

У 2003 році підписано Договори про європейське партнерство, які відкрили доступ до програм підтримки CARDS (Підтримка спільноти для відбудови, розвитку та стабілізації Балкан). Згідно з цією програмою, у 2001 — 2007 роках ЄС переказав у регіон 4, 6 млрд євро. З початку 2007 року на зміни CARDS прийшов Інструмент підтримки до вступу, призначений для Туреччини та Західних Балкан. З Хорватією (2005) та Македонією (2004) підписано Договори про стабілізацію та співпрацю, що послужили підставами для переговорів про вступ. Європейська Комісія передбачає можливість членства Хорватії у 2009 році. Договір про стабілізацію та співтовариство також підписала Албанія

(2006), а з Сербією, Чорногорією, Боснією та Герцеговиною переговори про підписання договору тривають.

Специфічний характер співпраці з країнами АКТ, започаткованої в 60-х роках ХХ століття (*Конвенція з Яунде* від 1963 року) зумовлений тим, що країни EWG — насамперед Франція — хотіли забезпечити привілейоване становище своїм колишнім колоніям. Відповідно з розширеннями спільнот поповнювалася група держав АКТ. Зараз до її складу входять 69 держав, на які поширюється чинність положень підписаної в червні 2000 року Угоди з Котону.

Договори про приєднання — це договори про прийняття нових держав — членів. Вони мають політичний та економічний зміст, як і договори про співтовариство, і вважаються первинним правом Європейського Союзу. Прийняття нової держави — члена є політичним актом, що вимагає одностайної згоди держав — членів та інституцій Європейського Союзу, тобто належить до спільної компетенції держав — членів і Європейського Союзу. Переговори перед вступом проводить Європейська Комісія в межах повноважень, отриманих від Ради ЄС. Підписання договору про приєднання вимагає згоди Європейського Парламенту, який, однак, участі в переговорах не бере. Договір підлягає ратифікації всіма державами — учасниками договору, згідно з їхніми конституційними вимогами.

У жовтні 2006 року, в межах підтримки зовнішньої політики Європейського Союзу, прийнято рішення про запровадження **Європейського інструменту сусідства та партнерства**. Цей новий фінансовий інструмент покликаний підтримувати проекти, що реалізуються в межах нової Політики сусідства щодо держав, членство яких найближчим часом не передбачається, однак Союз хоче забезпечити привілейовані та добросусідські відносини з ними.

На саміті ЄС в Празі, в травні 2009 року, ухвалено рішення про впровадження — з ініціативи Польщі та Швеції — східного партнерства, що охоплює шість держав: Вірменію, Азербайджан, Білорусь, Грузію, Молдову та Україну. Метою східного партнерства є створення зон вільної торгівлі, підписання договорів про співпрацю з ЄС та допомога в процесах гармонізації. На цю програму спрямовано 600 млн євро.

Підставою для співпраці на Балканах слугують Договори про стабілізацію та співдружність; у середземноморському регіоні — Стратегічне партнерство з Середземноморським регіоном та Близьким Сходом. Спеціальні програми розроблені для співпраці із сусідами з Південної Африки, з Росією. Передбачено поєднання цілей зовнішньої політики із збалансованою політикою економічної та суспільної єдності. Для реалізації Політики сусідства та партнерства у 2007-2013 роках передбачено 11 181 млн євро.

Торгові договори, що регулюють сферу спільної торгової політики, належать до виняткової компетенції Спільноти, яка, однак, враховує інтереси держав — членів. Це стосується звичайних договорів. У випадку особливих зобов'язань держав — членів маємо справу зі збіжною компетенцією, тобто, окрім Спільноти, сторонами договору виступають держави — члени. З інституційного боку процедура укладання торгових договорів відбувається так: Європейська Комісія представляє відповідні пропозиції Раді ЄС, а Рада вповноважує її на ведення переговорів (наприклад, на форумі СОТ). Комісія веде переговори аж до досягнення порозуміння з визначеним Радою комітетом. Договори, умови яких є результатом переговорів, укладає Рада, ухвалюючи рішення у цій справі кваліфікованою більшістю голосів.

Торгові договори можуть мати двоякий характер, тобто вони можуть бути преференційними чи неpreferенційними. Разом вони творять так звану **піраміду торгових преференцій** у стосунках Спільноти з третіми країнами. На вершині цієї піраміди знаходяться засновані на клаузулі найвищого сприяння документи, які регулюють торгівельні відносини з промислово розвиненими членами ОЕСР. Основу піраміди творять документи, що регулюють торгівельні відносини з державами централізованої планової економіки (Куба, Північна Корея), саме до них застосовується найбільше обмежень.

Неpreferенційні договори — це документи, які регулюють умови торгівлі на підставі клаузули найбільшого сприяння. Такі договори регулюють торговельні стосунки Спільноти з високопривілейованими членами СОТ (США, Канада, Австралія, Японія, Нова Зеландія, Південна Корея, Гонконг, Сінгапур) та з іншими державами, які не мають особливих митних переваг.

Preferенційні договори регламентують надання партнерам митних пільг або обмеження бар'єрів для торгівлі. Торгові преференції кожного разу вимагають узаконення СОТ. Прикладами таких договорів є Загальна система митних преференцій, що надаються державам, які розвиваються, або рішення, що містяться в конвенціях з державами АКТ. Приписи стосовно лібералізації торгівлі містять також договори спільнот, найчастіше — в межах творення зон вільної торгівлі або митних союзів (наприклад, договір з Туреччиною).

Окрім міжнародних угод загального характеру, укладених Європейським Союзом самотійно або за участі інших Співтовариств (СЕС, Євроатом), укладаються спеціальні угоди, як дво- так і багатосторонні. Наприклад, до угод, укладених Євроатомом належать *Договір про нерозповсюдження ядерної зброї*, *Міжнародна конвенція про захист атомних матеріалів*, *Договір про створення міжнародного центру науки та*

технології, а також двосторонні угоди про переміщення атомних матеріалів, підписані (окремо) з Сполученими Штатами, Канадою та Австралією. Цей перелік можна також доповнити двосторонніми договорами, підписаними з уже згаданими партнерами про науково-дослідну діяльність у сфері термоядерного синтезу, фізики плазми, захисту від радіоактивного випромінювання, ядерних відходів.

Згідно з *Маастрихтським договором*, Європейський Союз додатково уповноважений укладати міжнародні договори стосовно: валютних та девізних справ (ст. 111); захисту природного середовища (ст. 174); наукових досліджень, технічного розвитку та експериментальних досліджень (ст. 170); сфери політики розвитку (ст. 181).

7.5. СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ

Як уже зазначалося, поглиблення інтеграції як у економічній, так і в політичній сферах спричинило формулювання та впровадження в життя концепції Європейського Союзу як конструкції, що базується на трьох опорах.. Другою з цих опор є **спільна зовнішня політика та політика безпеки**. Тісна співпраця урядів держав — членів у сфері зовнішньої політики є фактично кроком на шляху до її «солідарності». Цей процес покликаний утвердити сприйняття Європейського Союзу як суб'єкта, з яким рахуються в міжнародних відносинах та світовій політиці, що має важливе значення з огляду на домінування Сполучених Штатів.

Поняття спільної зовнішньої політики та політики безпеки було запроваджене в *Договорі про Європейський Союз* у формі приписів на тему другої опори ЄС.

Спільна зовнішня політика та політика безпеки належать до найважливіших для узгодження питань зовнішніх відносин, оскільки стосуються надзвичайно важливого і водночас делікатного питання суверенності держав. Саме тому при ухваленні рішень Радою застосовується насамперед принцип одностайності. Загальні принципи політики в цій галузі затверджує Європейська Рада. На підставі цих директив Рада ЄС ухвалює рішення про їх реалізацію (ст. 13 *Договору про Європейський Союз*).

Згідно з постановами Конференції безпеки та співпраці в Європі, держави — члени Європейської Спільноти зобов'язалися тісно співпрацювати та зміцнювати політичну солідарність. Їх спільна зовнішня політика та політика безпеки включає гуманітарні завдання у сферах порятунку, повернення та зміцнення миру в кризових ситуаціях (наприклад, миротворчі сили ЄС на Балканах). Ця політика втілюється в життя через спільні стратегії. Рішення про затвердження спільних стратегій

ухвалює Європейська Рада на рішення Ради ЄС. У **спільних стратегіях** окреслюються цілі, часові межі та заходи, до яких повинен вдатися Союз та держави — члени. На підставі спільних стратегій Рада обирає спільні дії та спільні позиції (ст. 13). **Спільні дії** є обов'язковими для держав — членів (ст. 14), а **спільні позиції** характеризують ставлення Союзу до певних питань і є обов'язковими для держав — членів у межах сформульованих ними цілей їхньої зовнішньої політики (ст. 15).

Спільна зовнішня політика та безпеки не суперечить індивідуальному характеру оборонної політики окремих держав — членів і забезпечує повагу до зобов'язань, які випливають з членства в НАТО. Також не виключається розвиток двосторонньої співпраці між державами в цій сфері, якщо вона не суперечить спільній політиці і не перешкоджає її провадженню.

За *Амстердамським договором* (ст. 17, п. 2), завдання попереднього договору доповнено так званими **петербурзькими завданнями**, серед яких: організація стабілізаційних, гуманітарних і рятувальних місій, спрямованих забезпечення миру, а також надання військової допомоги в кризових ситуаціях.

У межах реалізації обговорюваної політики Союз презентує голова Ради ЄС, якому підпорядкований Високий представник у справах зовнішньої політики та безпеки. До завдань Високого представника належать: формулювання та реалізація рішень у політичних справах, а також налагодження діалогу з третіми країнами.

Держави — члени, які також є членами Ради Безпеки ООН, зобов'язані узгоджувати свої дії та вичерпно інформувати інших держав-членів про поточні справи. Держави, що є постійними членами Ради Безпеки, повинні відстоювати позиції та інтереси Союзу.

Згідно зі ст. 23 *Договору про Європейський Союз*, рішення Ради ЄС, які стосуються спільної зовнішньої політики та безпеки, ухвалюються одностайно, при цьому утримання від голосування не становить перешкоди для ухвалення рішення. Держава, представник якої в Раді утримався від голосування, не зобов'язана застосовувати це рішення, однак визнає, що це рішення є обов'язковим для Союзу, й утримується від дій, які суперечать цьому рішення, або від дій, які можуть зашкодити Союзу (так зване конструктивне утримання від голосування). Якщо ж голосів держав, які утримуються від голосування, більше ніж третина, рішення не ухвалюється.

Якщо хтось із членів Ради ЄС заявить, що має вагомі підстави, пов'язані з політикою держави, яку він презентує, чинить опір ухваленню рішення кваліфікованою більшістю голосів, голосування не відбувається, а Рада ЄС може — кваліфікованою більшістю голосів — переда-

ти справу Європейській Раді, яка ухвалить рішення з цього питання за принципом однастайності.

Якщо для реалізації спільної політики необхідно укласти договори з третіми країнами чи міжнародними організаціями, Рада на підставі однастайно ухваленого рішення може уповноважити свого голову на ведення переговорів. Такі договори не є обов'язковими для держави, представник якої оголосить, що для надання договору зобов'язальної сили необхідно дотриматися національної конституційної процедури; інші члени Ради можуть визнати, що для них договір матиме тимчасове значення.

На підставі *Ніцького договору* створено **Політичний комітет та Комітет безпеки**, який під керівництвом Ради ЄС здійснює політичний контроль і стратегічне управління в кризових ситуаціях.

Лісабонським договором передбачено розширення сфери голосування кваліфікованою більшістю голосів, а також введення посади Високого представника у сфері зовнішньої політики і політики безпеки у статусі комісара Європейської Комісії.

8 РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Установчі договори трьох Європейських Співтовариств, а саме: Європейського Співтовариства вугілля та сталі (1951), Євроатому та Європейського економічного співтовариства (1957) підписали шість країн: Бельгія, Франція, Нідерланди, Люксембург, Федеративна Республіка Німеччина та Італія. Ці країни називають державами — засновниками Європейського Союзу. Держави — засновники вже на самому початку передбачили можливість збільшення кількості членів і сформулювали в ст. 0 *Римського договору* (зараз — ст. 49 *Договору про Європейський Союз*) загальні принципи їх прийняття: «Кожна європейська держава, яка поважає принципи свободи, демократії, права людини та основні свободи, а також верховенство права держави, може претендувати на членство в Союзі. З цією метою вона складає свою заяву в Раді, яка ухвалює рішення, діючи одногосно після консультацій з Комісією, а також після отримання згоди абсолютною більшістю голосів членів Європейського Парламенту.

Умови прийняття та достосування, які впливають з цього прийняття, у договорах, що становлять основу дій Союзу є предметом угоди

між державами-членами і державою, яка претендує на членство. Ця угода підлягає ратифікації всіма державами, згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами».

Європейський Союз поповнювався новими членами уже шість разів:

1. У 1973 році до Співтовариств долучилися Велика Британія, Данія та Ірландія.

2. У 1981 році до Співтовариств прийняли Грецію.

3. У 1986 році до Європейських Співтовариств приєдналися Іспанія та Португалія.

4. У 1995 році кількість держав — членів збільшилося до 15, після прийняття Австрії, Швеції та Фінляндії.

5. П'яте збільшення кількості держав — членів в 2004 році стало найбільшим одноразовим розширенням ЄС.. До Європейського Союзу вступили Мальта і Кіпр, а також вісім держав Центрально-Східної Європи: Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Литва, Латвія, Естонія та Словенія. Після цього розширення Європейський Союз налічував 25 членів.

6. Під час останнього розширення в 2007 році було прийнято дві держави — Болгарію та Румунію.

8.1. ЕТАПИ ОСТАННІХ РОЗШИРЕНЬ

Угоди про асоціацію

Усі держави останніх розширень підписали спочатку з Європейським Союзом так звані **європейські договори**, тобто договори про асоціацію, які мали на меті підготувати їх до повного членства. Мальта і Кіпр підписали їх ще в 70-х роках (Мальта — 1970 р., Кіпр — 1972 р.). З держав Центральної та Східної Європи першими, в 1991 році, такі договори підписали Польща та Угорщина. Європейські договори стосувалися співпраці договірних сторін майже в усіх сферах економічного та суспільного життя. Вони визначали зовнішні зобов'язання держав, що претендують на членство, і необхідність суттєвих змін їхніх правових систем, економічної політики та стосовно суспільного життя і стосувалися таких питань: політичного діалогу, свободи переміщення товарів, переміщення працівників, створення підприємств і надання послуг, платежів, капіталу та конкуренції, узгодження законодавства, економічної співпраці, культурної співпраці, фінансової співпраці, інституційних положень, охорони середовища, транспорту, мита. Угоди про асоціацію є правовими актами, що спричиняють певні наслідки, зокрема, необхідність дотримання передбачених ними правил як у сфері рефор-

мування права, так і при ухваленні рішень та дій державної адміністрації окремих держав. Держави, що претендували на членство, повинні були передусім узгодити свої правові системи з правовим доробком Європейського Союзу (*acquis communautaire*).

Заявки на членство

Наступним кроком на шляху до членства у спільноті є подання заявки на членство. Першими, в 1990 році, такі заявки подали Мальта і Кіпр. З держав Центрально-Східної Європи першою це зробила Угорщина, в травні 1994 року. Найпізніше, в 1996 році, з заявкою про членство виступили Чехія та Словенія. Польща подала заявку про членство в квітні 1994 року. Остаточною умовою прийняття держав, що претендують на членство в об'єднаній Європі, було виконання економічних і політичних вимог за трьома критеріями, визначеними в 1993 році на засіданні Європейської Ради в Копенгагені (їх часто називають копенгагенськими критеріями):

— політичний критерій: стабільність інституцій, які гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини, та захист прав меншин;

— економічний критерій: дійова ринкова економіка;

— критерій прийняття правового доробку: зобов'язання, що впливають із факту вступу до ЄС, зокрема, визнання його політичних, економічних і монетарних цілей.

У наступні роки, зокрема на засіданнях Європейської Ради, умови розширення були деталізовані.

Європейська стратегія

У 1994 році Європейська Рада на засіданні в Ессені сформулювала передвступну стратегію (так звана європейська стратегія), покликану допомогти державам — кандидатам у приготуванні до майбутнього приєднання через якнайширше прийняття законодавства Спільноти ще перед вступом. Стратегія базувалася на трьох основних елементах:

1) упровадження в життя європейських договорів (угод про асоціацію);

2) програма фінансової допомоги Phare. Початково ця програма стосувалася Польщі та Угорщини, а потім поширилася на інші держави — кандидати; в 2000 р. було запроваджено дві нові програми підтримки: програму ISPA — інвестиційна допомога в сфері охорони середовища та транспорту, та програму SAPARD — допомога в розвитку села і сільського господарства;

3) структурний діалог, тобто спільне обговорення проблем, які стосуються держав — членів і держав — кандидатів.

У наступні роки були розроблені детальні стратегії стосовно окремих держав з урахуванням специфічних умов кожної. Передвступна стратегія для Кіпру та Мальти відрізнялася від стратегії, що готувалася для держав Центрально-Східної Європи, формами допомоги і фондами, з яких вона спрямовувалася.

У 1995 році на засіданні Ради ЄС в Мадриді було підтверджено, що членство вимагає від держави — кандидата створення відповідних умов для інтеграції шляхом пристосування адміністративних структур. Основною метою цього пристосування було ефективне впровадження через відповідні адміністративні та правові структури національного законодавства, узгодженого з правом Спільноти. Така вимога, за визначенням Ради, стала вступною умовою взаємної довіри, необхідною для членства в Європейському Союзі. Водночас Європейську Комісію зобов'язано оцінити заявки кандидатів і приготувати детальний аналіз наслідків розширення Європейського Союзу. У так званій *білій книзі* було оцінено рівень підготовки держав, що претендують на членство, і вказано найважливіші заходи, які слід реалізувати з метою пристосування цих держав.

У 1997 році на конференції в Люксембурзі Рада ЄС підкреслила, що розширення ЄС вимагає, передусім, зміцнення та удосконалення функціонування союзних інституцій з урахуванням вимог *Амстердамського договору* щодо інституцій. Того ж року в документі «Агенда—2000» Європейська Комісія, згідно з рекомендаціями Ради, представила аналіз впливу розширення на цілий Союз і Фінансову перспективу на 2000—2006 роки для розширеної спільноти. Цей документ також містить висновок Комісії щодо заявок держав — кандидатів. Готуючи висновок, Комісія оцінила ситуацію в кожній державі, передусім в світлі копенгагенських критеріїв та договорів про асоціацію. Вона також взяла до уваги інформацію, надану їй заінтересованими державами, їх оцінки, рапорти та постанови Європейського Парламенту, матеріали, надані іншими міжнародними організаціями та фінансовими інституціями. Висновки містили оцінку здобутків окремих держав, а також аналіз очікуваних результатів.

Спираючись на усі ці документи та оцінки, Комісія дійшла висновку, що вступні переговори з Чехією, Польщею, Словенією, Угорщиною та Кіпром можна розпочати в 1998 році. Для вдосконалення процесу переговорів було виокремлено кілька десятків питань, які потребували узгодження: свобода переміщення товарів та осіб, свобода надання послуг, вільне переміщення товариств, політика конкуренції, сільське господарство, рибальство, транспортна політика, податки, економічний та валютний союзи, статистика, суспільна політика та зайнятість, енергія,

промислова політика, малі і середні підприємства, наука і дослідження, освіта, навчання і молодь, телекомунікації та інформаційні технології, культура та аудіовізуальна політика, регіональна політика і координація структурних інструментів, середовище, захист споживачів і здоров'я, юстиція і внутрішні справи, митний союз, зовнішні відносини, спільна зовнішня політика і політика безпеки, фінансовий контроль, фінанси і бюджет.

Переговори стосувалися не принципів, які мали бути прийняті кожною державою, а узгодження можливих перехідних періодів, тобто періодів, під час яких держава — кандидат зможе остаточно підготуватися до впровадження положень союзного права.

Партнерство для членства

В Агенді 2000 також підкреслена необхідність врахування специфічних потреб кожної держави. Відповідно до цього, для кожної з держав була розроблена програма **Партнерство для членства**. В цих документах було окреслено пріоритети для держав — кандидатів щодо їх приготувань до вступу в ЄС, визначено напрями фінансової передвступної допомоги, а також зобов'язання держави — кандидата щодо дотримання правил демократії, макроекономічної стабілізації, реструктуризації промисловості, ядерної безпеки і прийняття правового доробку Союзу (*acquis*).

У 1999 році на засіданні Європейської Ради у м. Гельсінкі було прийнято рішення про те, що готовність усіх держав — кандидатів на членство буде оцінюватися за однаковими принципами, незалежно від часу початку переговорів. Держави — кандидати повинні визнати цінності та цілі ЄС, затверджені договорами. Комісія представила чергові звіти про досягнення всіх держав — кандидатів, на підставі яких Рада ухвалила рішення про початок переговорів у 2000 році з державами так званої гельсінської групи: Литвою, Латвією, Мальтою та Словаччиною.

Стратегія розширення

Важливим документом для держав, які прагнули вступити в ЄС, була Стратегія розширення, тобто звіт Європейської Комісії про досягнення держав — кандидатів, представлений та затверджений Європейською Радою в 2000 році в Ніщі.

У 2002 році на засіданні Європейської Ради в Копенгагені офіційно було визнано, що переговори стосовно принципів членства десяти держав — кандидатів завершилися. Відповідно до процедури прийняття нових держав до Європейського Союзу, після завершення переговорів Європейський Парламент висловив згоду на членство цих держав.

Договір про приєднання

16 квітня 2003 року в Афінах 10 держав підписали *Договір про приєднання до Європейського Союзу*. Цей договір є короткою багатосторонньою міжнародною угодою, яка потребує ратифікації. Ратифікація, тобто прийняття договору, настає згідно з конституційними вимогами кожної держави. До Договору додано *Акт про умови приєднання разом з додатками*. Надзвичайно важливою частиною цього акта є перехідні терміни, визначені шляхом переговорів між державами — кандидатами. Протягом цих термінів держави не мусять підпорядковуватися принципам, що є обов'язковими для членів Європейського Союзу. Це дасть їм можливість поступово адаптуватися до змін.

Того ж 2003 року у всіх державах, за винятком Кіпру, були проведені референдуми стосовно приєднання до ЄС.

Розширення від 2004 року часто називають безпрецедентним. По-перше тому, що до ЄС приєдналися переважно держави, якими протягом майже півстоліття керували за цілком відмінними принципами і які протягом тривалого часу були ізольовані від держав Західної Європи. По-друге, враховуючи кількість та розміри нових держав — членів територія об'єднаної Європи після їх приєднання зросла на 34%, а населення досягло 450 мільйонів.

Зміни в бюджеті

До розширення також повинні були підготуватися держави — члени ЄС. Значення розширення 2004 року підкреслили створення в Європейській Комісії спеціальної Генеральної дирекції у справах розширення, а також зміни в бюджеті. На потреби розширення було заплановано витратити від 3% в 2000 році до 16% бюджету в 2006 році.

Обмеження руху працівників

Ще одним аспектом розширення є часові обмеження стосовно свободи пересування працівників з нових держав — членів. Кожна держава самостійно ухвалювала рішення про можливе обмеження доступу до свого ринку праці. Загальний принцип 2+3+2 означає, що після двох років перехідних обмежень старі держави — члени можуть їх скасувати, але також можуть ухвалити рішення про їх продовження на наступні три роки. Після цього періоду продовжити чинність обмеження вільного доступу до ринку праці можна за умов існування реальних загроз для ринку праці даної держави. Свої ринки праці для нових держав від моменту їх прийняття відкрили лише Велика Британія, Ірландія та Швеція.

У 2004 році було завершено переговори з Болгарією (15 квітня в Люксембурзі) і з Румунією (17 грудня в Копенгагені). Європейський Парламент 13 квітня 2005 року проголосував за підтримку Болгарії та Румунії. Договір про приєднання було підписано 25 квітня цього ж року в Люксембурзі.

8.2. ДЕРЖАВИ-КАНДИДАТИ ТА ЧЛЕНИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ

Держави-кандидати

У 2005 році статус держави — кандидата отримали дві держави — Хорватія і Македонія. В основу відносин ЄС з іншими балканськими країнами покладено договори про стабілізацію та асоціацію, які в майбутньому можуть привести до договору про асоціацію, а згодом, можливо, — і до вступу цих держав в ЄС. Такий договір підписали Албанія, Боснія і Герцеговина, Сербія, Чорногорія. Договори повинні бути ратифіковані всіма державами — членами.

Держава, яка намагається приєднатися до ЄС найдовше, є Туреччина. Договір про асоціацію вона підписала ще в 1973 році, а в 1987 році подала офіційну заявку на вступ до ЄС. Основною проблемою Туреччини було невиконання нею політичних умов членства, тобто захисту прав людини, в тому числі національних меншин, і демократичності адміністративних структур. Переговори з Туреччиною розпочато в жовтні 2005 року, однак дати її вступу до ЄС не визначено.

Держави члени Європейської Асоціації Вільної Торгівлі

Поза Європейською Спільнотою також знаходяться три високорозвинені країни Західної Європи: Норвегія, Швейцарія, Ісландія.

Норвегія чотири рази подавала заявки на членство в ЄС: три перші в 1962, 1967 та 1970. Переговори про вступ Норвегії разом з Данією, Ірландією та Великою Британією розпочалися в 1970 році. Усі чотири країни підписали договір про приєднання в 1972 році, однак Норвегія договору не ратифікувала через негативні результати референдуму: за вступ до Європейської Спільноти проголосувало 46,5%, проти — 53,5%.

У 1992 році Норвегія знову подала заявку на вступ до Європейської Спільноти. Переговори між урядом Норвегії та ЄС почалися в 1993 році, а основними спірними питаннями в них було риболовство, регіональна політика, сільське господарство, експлуатація засобів нафти на Пі-

внiчному морi, а також монополiя держави на продукцiю та продаж алкоголю. Пiсля її погодження, в 1994 році Норвегiя, як i Австрiя, Швецiя та Фiнляндiя, пiдписала договiр про приєднання. Але цей договiр не був ратифiкований з тiєї самої причини, що й попереднiй, тобто через вiдсутнiсть пiдтримки громадськостi. Цього разу за приєднання проголосувало 47,8%, проти — 52,2%. Цих результатiв досягнуто за дуже високого рiвня участi в голосуванні: в референдумi взяли участь 88,9% уповноважених осiб.

Швейцарiя подала заявку про асоцiацiю з Європейською Спiльною ще 1961 року, а пiсля протесту, який висловила Францiя, подальших переговорiв не вела, лише заявила, що подана заявка залишається актуальною. Така позицiя була можливою, оскiльки ця держава не зазнавала дискримiнацiйного впливу з боку Європейської економiчної спiльноти. Однак у 1967 році Швейцарiя вiдмовилася вiд виконання умов, що випливають iз заявки вiд 1961 року. Вона лише висловила бажання брати участь у спiльному ринку на пiдставi спецiального торгового договору. Повторну заявку про членство Швейцарiя подала 1992 року, однак вона була вiдкладена пiсля оголошення негативних результатiв проведеного в краiнi референдуму стосовно приєднання до Європейської економiчної зони. Вiдтермiнування остаточного рiшення щодо членства Швейцарiї в ЄС було насамперед результатом тиску з боку швейцарської промисловостi. I хоч заявка про визнання її членства не була вiдхилена, однак, коли вона буде розглянута не вiдомо.

Исландiя подала офiцiйну заявку на членство в ЄС 17 липня 2009 року. Як член Європейської зони вiльної торгiвлi вона вже давно iмплементувала бiльшу частину європейського права i користується зi свободи спiльного ринку, що повинно прискорити процес переговорiв. Найважчою для переговорiв сферою може стати рибальство як найважливший сектор економiки цiєї держави. Пiсля завершення переговорiв остаточне рiшення про вступ до ЄС Исландiя прийме на нацiональному референдумi.

8.3. ПЕРЕДВСТУПНА ДОПОМОГА

Держави — кандидати на членство та потенцiйнi майбутнi члени спiльноти отримують з союзного бюджету фiнансову допомогу, метою якої є пiдтримка полiтичних, економiчних та iнституцiйних реформ. Передвступну допомогу в межах **Децентралiзованої системи реалiзацiї** (EDIS) в 2004-2006 роках отримали держави, якi вступили в ЄС в 2004 році. Для Румунiї та Болгарiї програмою EDIS була передбачена пiслявступна перехiдна допомога на 2007 рік.

1 січня 2007 року був упроваджений новий Інструмент передвступної допомоги **IPA**, до якого увійшли:

— **програма PHARE** — охоплює інструменти інституційного розвитку та засоби для підтримки економічної та суспільної єдності;

— **програма ISPA** — призначена для підтримки великих інвестицій, пов'язаних з охороною середовища та транспортом;

— **програма SAPARD** підтримує розвиток сільського господарства і сільських територій;

— **турецький передвступний інструмент**, що функціонує на засадах, аналогічних до інших програм;

— **програма CARDS** для Західних Балкан — допомога спільноти в реконструкції, розвитку та стабілізації).

IPA стосується держав, які мають статус держав — кандидатів, тобто Хорватії, колишньої Югославської республіки Македонії та Туреччини, або статус потенційних держав-кандидатів, до яких належать Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія та Косово.

Інструмент допомоги IPA складається з п'яти елементів, три з яких призначені для держав — кандидатів і спирається на структурні фонди, що вимагає з боку держав — кандидатів відповідного управління.

Структура IPA така:

- 1) регіональний розвиток;
- 2) розвиток між людських контактів
- 3) розвиток сільських територій;
- 4) міжнародна співпраця;
- 5) допомога під час перехідного періоду і в інституційному розвитку.

Ще одним інструментом, пов'язаним з розширенням СС, є програма PRINCE, завданням якої є допомога у впровадженні інформаційних і комунікаційних стратегій, що стосуються розширення ЄС.

9 ЕКОНОМІЧНИЙ І ВАЛЮТНИЙ СОЮЗ

Створення економічного та валютного союзу (ЄЕВС) та пов'язане з цим запровадження в обіг нової валюти — євро — стало однією з найгучніших подій в межах процесів європейської інтеграції від часу створення трьох спільнот в 50—х роках ХХ століття.

Економічний і валютний союз є прикладом повного валютного союзу, тобто етапу економічної інтеграції, на якому остаточно взаємно узгоджені жорсткий курс валют держав — учасників, або відмова від емісії і застосування власної валюти на користь спільної валюти цілого

інтеграційного угруповання. За таких умов кожна із зацікавлених держав повинна також відмовитися від власної грошової політики, передаючи компетенції в сфері грошової політики спільному центральному банку, яким може бути центральний банк однієї з держав — членів або спеціально створений центральний банк, спільний для всіх держав — членів, але не пов'язаний безпосередньо з жодною із них. Таким керівним центром Економічного та монетарного союзу, став Європейський центральний банк, що знаходиться у Франкфурті-на-Майні.

9.1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

З теоретичної точки зору рішення про відмову від власної валюти і грошової політики, а також про вступ до валютного союзу є стратегічним, а тому повинно спиратися на оцінку придатності даної економіки до участі у спільній валютній системі, а також на аналізі переваг і недоліків такого рішення.

Згідно із сформульованою в 1961 році Робертом Манделлем (лауреат Нобелівської премії з економіки 1991 року) та вдосконаленою іншими економістами **теорією оптимальної валютної зони**, приєднання до валютного союзу, а відтак, відмова від застосування змінного валютного курсу як інструменту збереження економічної рівноваги, є для держави корисним (або, принаймні, безпечним), якщо виконуються визначені умови. Ці умови стосуються застосування механізмів, що дають змогу відновити втрачену рівновагу в економіці автоматично, без використання валютного курсу.

Основними критеріями визначення оптимальної валютної зони, за Р. Манделлем, є такі: еластичність цін та оплат і мобільність чинників виробництва, передусім, робочої сили. Наступники Р. Манделла додали ще кілька критеріїв: відкритість економіки (значна частка зовнішньої торгівлі у національному виробництві); ступінь секторного розмаїття експортного виробництва; конвергенція (єдність) економіки, схожість цілей та інструментів економічної політики (грошової та фіскальної); схожість кон'юктурних циклів та зовнішніх результатів економічних зрушень («шоків») та ступінь інтеграції ринку товарів.

Для держав членство у валютному союзі має як переваги, так і недоліки. Основні *переваги* цієї стратегії:

— скорочення трансакційних витрат, яких зазнають підприємства і приватні особи при обміні валют, запобігання валютним ризикам і зниження інформаційних витрат, пов'язаних із порівнянням цін у різних валютах, прогнозуванням курсів валют, їх перерахунком;

— зростання ефективності вкладення капіталу і безпеки інвестицій завдяки обмеженню спекулятивного потоку;

— збільшення доступності капіталу через розширення єдиного фінансового ринку в межах інтеграційного угруповання;

— збільшення прозорості цін — завдяки застосуванню спільної валюти для деномінації цін полегшується порівняння цін подібних або таких самих благ і послуг в різних країнах; це ускладнює їх постачальникам застосування стратегії диференціації цін на окремих ринках та стає причиною (потенційною) зближення цін у країнах, що беруть участь у валютному союзі;

— зростання стабільності цін внаслідок зменшення інфляційного тиску, що виникає із включення в ціни продуктів і послуг (передусім, фінансових) премії за валютний ризик.

— зростання значення інтеграційного простору і зміцнення його валюти на фінансових ринках — євро вже тепер є валютою номер два у світі (після американського долара) як валюта деномінації цінних паперів, як резервна валюта і як валюта міжнародних торгових рахунків, що є вагомим аргументом на користь Європейського Союзу як єдиної економічної сили;

— автентичність монетарних влад інтеграційного угруповання — спільний центральний банк як незалежна від національних монетарних влад і від політичних впливів урядів держав — членів одиниця має більший кредит довіри фінансових ринків, йому приписується більш раціональна поведінка в сфері формулювання та реалізації завдань грошової політики; більша автентичність монетарних влад знаходить вияв у нижчій премії за ризик та більшій доступності капіталу.

Недоліки валютного союзу:

— втрата можливості використання валютного курсу як інструменту економічної політики, що дає змогу швидко реагувати на економічні зрушення (шоки) і має особливо велике значення для Європи, де мобільність робочої сили невелика, а позиції професійних спілок традиційно сильні;

— втрата ознак суверенності — для певної частини суспільства кожної держави національна валюта є елементом традиції, символом суверенності та ідентичності; відмова від її використання на користь спільної валюти спричиняє почуття втрати цих благ;

— втрата автономії грошової політики — передавання спільному центральному банку всіх компетенцій в сфері програмування та реалізації грошової політики призводить до того, що окрема держава — член не може самостійно застосовувати знаряддя грошової політики для пом'якшення негативних наслідків кон'юнктурного циклу;

— обмеження автономії фінансової політики — грошова політика, яку провадить спільний центральний банк, повинна бути узгоджена з

фіскальною політикою (бюджетною) національної влади, тобто вони повинні в межах усталеного механізму координувати свої дії, що певною мірою обмежує їх свободу в цій сфері;

— поглиблення стану економічної нерівноваги на регіональному рівні — обмеження свободи у провадженні економічної політики (грошової та фіскальної) обмежує можливості національної влади щодо диференціації політики стосовно окремих регіонів власної держави, з урахуванням значних розбіжностей, економічного розвитку та ринкової ситуації; збільшення мобільності капіталу загрожує його переміщенням у краще розвинені (а отже, привабливіші для інвестування) регіони, замість слабо розвинених (а отже, таких, що більше потребують інвестицій);

— втрата прибутків від емісії грошей — кожна держава, яка емітує власну валюту, отримує від цього прибутки; відмова від емісії власної валюти позбавляє державу прибутків, які відтепер отримує спільний центральний банк;

— витрати конверсії — це одноразові операційні витрати, насамперед публічної адміністрації, банків та інших підприємств, пов'язані з переходом цілої економіки на нову валюту.

Перелічені переваги та недоліки мають для кожної окремої держави різну значущість, а тому потребують окремої ідентифікації, оцінювання і порівняння. Деякі з них, наприклад, заощаджені трансакційні та інформаційні витрати чи втрачені прибутки від емісії грошей, можна достатньо точно обчислити, наприклад, відносно ВВП. Інші — менш помітні, але також важливі. Тільки комплексна оцінка всіх елементів дасть змогу прийняти виважене рішення стосовно того, чи є відмова від власної валюти на користь спільної вигідною.

У процесі багаторічної дискусії навколо концепції створення валютного союзу в межах Європейської економічної спільноти, а згодом — Європейського Союзу, як аргумент «за» і «проти» не раз згадувалися переваги і недоліки цього заходу з точки зору як окремих держав — членів, так і спільноти загалом. На рівні спільноти концепція мала значно більше прихильників, тоді як в окремих державах ця оцінка була не такою однозначною. Про це свідчить і відмова від входження в єврозону Великої Британії, Данії та Швеції.

9.2. ПРОЦЕС ТВОРЕННЯ

Хоча в Римському договорі безпосередньо про створення в майбутньому валютного союзу не йшлося, однак згадувалося про необхідність збереження стабільних валютних курсів через зобов'язання держав — членів ЄЕС трактувати валютний курс як предмет спільного піклування

та координації економічної політики (ст. 104-109 *Договору про заснування Європейської Спільноти*). Ця стабільність була необхідною для забезпечення ефективності політики спільноти, передусім, спільної сільськогосподарської політики.

У 50-х роках, коли європейські спільноти формувалися, стабільність валютних курсів забезпечувалася завдяки відлагодженому функціонуванню тогочасної світової валютної системи, так званої **бреттонвудської системи**, яка обмежувала коливання валют, що брали в ній участь, по відношенню до долара ($\pm 1\%$), а також по відношенню до інших валют ($\pm 2\%$). Держави ЄЕС навіть прийняли зобов'язання утримання курсів своїх валют у межах $\pm 0,75\%$ по відношенню до долара, що означало обмеження коливання двосторонніх курсів в межах Спільноти до $\pm 1,5\%$. Тоді не було потреби вибудовувати в ЄЕС власний валютний порядок, для цього забракло об'єктивних можливостей з огляду на повоєнну слабкість економіки держав — членів. Координація валютної політики (передусім у сфері обміну валют) здійснювалася в межах **Європейського валютного договору**, який в 1958 році прийшов на зміну **Європейському платіжному союзу**.

План Вернера

Після того, як у 60-х роках бреттонвудська система втратила свою стабільність, постала потреба запровадження в Європі власного постійного валютного порядку. В 1970 році, на підставі указу Ради Міністрів ЄЕС, люксембурзький прем'єр і міністр фінансів П. Вернер підготував разом із командою експертів проєкт поступового входження в економічний і валютний союз. Цей проєкт, названий планом Вернера, передбачав координацію бюджетної політики, лібералізацію переміщення капіталу між державами ЄЕС, а також створення в державах ЄЕС валютної системи, альтернативної бреттонвудській, яку з часом (до 1980 року) планувалося замінити спільною валютою.

Через зовнішні обставини (остаточний занепад бреттонвудської системи, нафтова криза) реалізація плану Вернера завершилася вже на першому етапі, тобто створенням 1 квітня 1972 року системи так званого **валютного змія**. Вона полягала в обмеженні допустимого коридору взаємних коливань валют держав — членів ЄЕС до $\pm 1,125\%$. Було визначено також ширшу смугу коливань валют для валют третіх країн (в тому числі по відношенню до американського долара) — $\pm 2,25\%$. Цю систему названо **«змією в тунелі»**, оскільки вузька смуга допустимих коливань курсів валют держав ЄЕС («змія») рухалася в межах ширшої смуги коливань їх курсів по відношенню до долара («тунель»).

Припущення Вернера виявилися надто оптимістичні, а, до того ж, не були підкріплені умовами договорів і не мали відповідно твердого теоретичного підґрунтя. Тому й не встояли під натиском проблем світової економіки початку 70-х років. Однак план Вернера був першим явним виявом волі держав — членів ЄЕС мати спільну валюту.

Європейська валютна система

Наступним кроком на цьому шляху було створення **Європейської валютної системи**, прийнятої Радою Європи в Копенгагені в квітні 1978 року. До її складу входили такі елементи:

— спільна кошикова валютна одиниця — **ECU** (від *European Currency Unit*), курс якої був залежним від змін курсів валют усіх держав — членів (разом з британським фунтом, хоча Велика Британія не входила до системи), при цьому їх частка у кошику визначалася часткою держави в ВВП Спільноти;

— **механізм курсів ERM** (від *Exchange Rate Mechanism*), що обмежував допустиму смугу ринкових коливань курсів валют держав — учасниць по відношенню ECU до $\pm 2, 25\%$; в ERM брали участь валюти всіх країн ERM, за винятком британського фунта;

— **механізм взаємної короткотермінової кредитної підтримки** з метою фінансування закупівля валюти у межах інтервенції окремих центральних банків для захисту ustalених паритетів і смуг коливань.

Європейська валютна система почала функціонувати 13 березня 1979 року. Її метою була стабілізація курсів валют в ЄЕС та приготування держав — членів до створення валютного союзу. Однак конкретна дата не була визначена, оскільки більш важливим було визнано досягнення відповідного стану та єдності (конвергенції) економіки, ніж дотримання якогось терміну.

У червні 1988 року Європейська Рада скликала так званий комітет Делора, завданням якого було опрацювати концепцію нового плану створення економічного та валютного союзу. Комітет на чолі з головою Європейської Комісії Ж. Делором у квітні 1989 року оприлюднив звіт (**план Делора**), в якому окреслив **три етапи творення ЄВЕС**:

— етап I (з 1 січня 1990 року) — був пов'язаний із творенням спільного ринку і передбачав скасування бар'єрів для переміщення капіталу, повну оборотність валюти, досягнення високого рівня економічної конвергенції всередині Співтовариств, створення механізмів координації економічної політики та формування договірних основ плану Делора;

— етап II (мав розпочатися після набуття чинності договором, який регулює створення ЄВЕС, тобто *Маастрихтським договором*) — стосувався подальшого зближення та координування економічної політики

держав — членів, та створення Європейського центрального банку та Європейської системи центральних банків;

— етап III (з невизначеною у плані Делора датою початку) — передбачав обов'язкову фіксацію валют держав — членів з огляду на спільну валюту та передання валютних резервів, повноважень щодо емісії грошей та провадження грошової політики Європейському центральному банку.

Дата початку третього етапу була визначена у Договорі про Європейський Союз — 1 січня 1999 року. Було також сформульовано умови переходу до економічного та валютного союзу — так звані **критерії конвергенції**, або **єдності** (ст. 121 (109 j) та додатковий протокол № 21):

— стабільність цін, виражена **рівнем інфляції**, що не перевищує середній для третіх країн з найнижчою інфляцією більше ніж 1,5 відсоткового пункта;

— конвергенція **відсоткової ставки**, що проявляється рівнем довготермінових відсоткових ставок, що не перевищує середній для третіх країн з найнижчою інфляцією більше ніж на 2 відсоткові пункти;

— стабільність **валютного курсу**, доведена щонайменше дворічним періодом участі в курсовому механізмі ERM в межах однієї нормальної смуги коливань (спочатку $\pm 2,25\%$, потім $\pm 15\%$) без девальвації валюти з ініціативи зацікавленої держави;

— безпечна фіскальна позиція, тобто **дефіцит бюджету держави**, що не перевищує 3% ВВП, і **публічний борг**, який не перевищує 60% ВВП.

Згідно з планом Делора, паралельно із набуттям чинності *Маастрихтського договору*, тобто 1 січня 1994 року, розпочався другий етап творення економічного та валютного союзу. Засновано **Європейський валютний інститут** з місцезнаходженням у Франкфурті-на-Майні, який координував економічну політику держав — членів з метою досягнення найвищого рівня їх взаємної економічної конвергенції. Інститут підготував створення ЄВЕС з технічно-операційного боку, а також разом з Європейською Комісією брав участь в оцінці ступеня виконання критеріїв подібності держав ЄС, що слугували для Ради ЄС основою для виокремлення першої групи держав, допущених до участі в ЄВЕС. З 1 червня 1998 року Інститут перетворився на **Європейський центральний банк**, першим директором якого став голландець В. Дуйтсма. До третього етапу створення економічного та валютного союзу відбувся, як і було передбачено договором, 1 січня 1999 року. Створення союзу засвідчило поступ теорії економічної інтеграції і стало визначною подією в історії європейської інтеграції. Спільна валюта була останньою ланкою, яка поєднала економіку держав — членів ЄС і дала змогу в повному обсязі використовувати переваги Єдиного внутрішнього ринку.

Першими членами Європейської валютно-економічної системи (ЄВЕС) стали Австрія, Бельгія, Фінляндія, Франція, Іспанія, Нідерланди, Ірландія, Люксембург, Німеччина, Португалія та Італія. Великій Британії на підставі додаткового протоколу до *Маастрихтського договору* було надано можливість відмовитися від приєднання до третього етапу (ЄВЕС,) а отже, відмовитися від прийняття спільної валюти. Таким чином вона отримала статус держави *opt-out*. Подібний статус має Данія після того, як її громадськість під час першого референдуму стосовно *Маастрихтського договору* не підтримала запровадження спільної валюти. Тепер для приєднання цієї держави до ЄВЕС потрібна згода громадськості, виражена на референдумі (в 2000 році такий референдум знову дав негативний результат — 53% голосів проти). Іншою є ситуація в Швеції, яка не боролася за статус *opt-out* і теоретично залишається зобов'язаною в межах впровадження союзного права щодо вступу до ЄВЕС (статус *pre-in*), але оскільки немає на це дозволу громадськості, свідомо не бере участі в ЕРМ, не виконуючи таким чином курсового критерію конвергенції. Останньою державою, неприйнятною на першому етапі до (ЄВЕС), була Греція, яка не виконала жодного з критеріїв конвергенції. Однак вона здійснила це через два роки після того і в січні 2001 року ввійшла до складу економічного та валютного союзу. В 2007 році членом ЄВЕС стала Словенія, в 2008 — Мальта та Кіпр, а з 1 січня 2009 року — Словаччина, Естонія-2011.

Євро

Згідно з рішенням Ради ЄС, в травні 1998 року разом з початком третього етапу творення ЄВЕС остаточно зафіксовано курси валют 11 держав і запроваджено нову спільну валюту євро (символ € або EUR), яка замінила ECU у співвідношенні 1:1. Однак нова валюта не відразу була запроваджена у готівковий обіг. Лише 1 січня 2002 року євро почало виконувати всі грошові функції, оскільки саме з цієї дати увійшло в обіг у фізичній формі — монет і банкнотів. Банкноти номіналом 5, 10, 20, 50, 100, 200 і 500 € є ідентичними у всіх державах — членах, натомість монети — 1, 2, 5, 10, 20 і 50 центів та 1 і 2 € — мають спільний аверс, але національні реверси.

Євро як світова валюта

Одним із основних позитивних наслідків запровадження євро мало стати створення єдиної валюти, яка б стала відображенням економічної сили ЄС на світовому рівні і гідним партнером для долара та єни. У трійці США — ЄС — Японія Європейський Союз зазвичай виступає на другому місці після США, але в деяких сферах посідає позицію лідера,

наприклад, з огляду на величину створеного глобального національного продукту чи сукупного експорту.

Міжнародна роль євро вже з моменту його запровадження була значною, насамперед завдяки існуванню ЕCU, яку в певних періодах охоче використовували в емісії облігацій, а також завдяки міцності позиції німецької марки. З 1999 року значення євро повільно, але систематично зростає. Найвищий приріст відзначено у використанні євро як валюти деномінації емітованих поза ЄВЕС боргових паперів. У 2004 році частка євро в цьому секторі перевищила 30%, за стабільної участі американського долара 40%. Важливу роль євро відіграло на валютних ринках, беручи участь, у середньому, в 40—50% трансакцій (долар — в близько 90%, в цих трансакціях завжди беруть участь дві валюти). У сфері валютних резервів незмінно перше місце посідає долар (приблизно дві третини світових валютних резервів), євро посідає друге місце зі значно меншою часткою — понад 20%.

Хоча в міжнародній торгівлі єврозона є рівнозначним партнером США, однак долар панує у багатьох секторах як валюта чеків і платежів. Євро використовується насамперед у трансакціях всередині єврозони та в експорті поза цю зону. Це дає спільній валюті ЄВЕС приблизно 20% частку в реалізації міжнародних торгівельних оборотів.

Інституції ЄВЕС

Ключове значення в інституційній структурі економічного та валютного союзу мають **Європейська система центральних банків (ЄСЦБ)** та органи **Європейського центрального банку (ЄЦБ)** (рис. 4). ЄСЦБ складається із Європейського центрального банку (ЄЦБ), що знаходиться у Франкфурті-на-Майні, та національних центральних банків усіх держав — членів ЄС. ЄЦБ з національними центральними банками держав єврозони творять **Євросистему**. Керує діяльністю правління на чолі з головою. До складу правління ЄЦБ входять віце-голова та чотири члени. Вони обираються на восьмирічний неспоновнований термін Європейською Радою на підставі рекомендації Ради ЄС після консультацій з Парламентом і Радою правління ЄЦБ.

ЄСЦБ ► Європейський центральний банк ► ПРАВЛІННЯ (голова, віце-голова, 4 члени) ► РАДА ПРАВЛІННЯ (6+16) правління (6), губернатори (16) ► ЗАГАЛЬНА РАДА (2+27) голова і віце-голова (2), губернатори (27)

► Центральні банки держав єврозони

► Центральні банки держав з-поза єврозони

Рада правління ЄЦБ складається з усіх членів правління та губернаторів національних центральних банків країн євросони. Вона ухвалює рішення щодо провадження грошової політики в зоні євро (в тому числі про розмір відсоткових ставок і застосування інструментів грошової політики), є відповідальною за досягнення передбачених цілей євросистеми та дає відповідні для цього вказівки. Вказівкам Ради правління надає чинності правління разом з національними центральними банками. Правління також виконує інші, доручені йому Радою правління функції, пов'язані із провадженням політики євросони.

Ще одним колегіальним органом у межах ЄСЦБ є **Загальна рада ЄЦБ**, що складається з голови і віце-голови, губернаторів усіх 27 національних центральних банків держав ЄС. Вона є форумом для співпраці з державами з-поза євросони і виконує консультативні функції щодо ЄЦБ, бере участь у визначенні стандартів бухгалтерії, аналізі звітів національних центральних банків, оцінці готовності держав з-поза євросони до запровадження спільної валюти, складанні річних звітів ЄЦБ та координує збір статистичних відомостей.

Європейський центральний банк — як кожен центральний банк — має **чи статутний капітал**, номінальна вартість якого дещо перевищує 5, 76 млрд євро. Внесок окремої держави до чи статутного капіталу ЄЦБ залежить від кількості її населення та ВВП.

Усі держави — члени ЄС передають у розпорядження Європейського центрального банку також частину своїх валютних резервів, вартість яких дорівнює десятикратному внеску цієї держави у статутний капітал ЄЦБ.

Розмежування компетенцій

У межах Економічного та валютного союзу всі компетенції в сфері грошової політики належать Європейській системі центральних банків. Національні банки мають лише обмежену згори можливість емісії монет євро і виконують вказівки, сформульовані Радою правління. Основною метою ЄСЦБ є утримання стабільності цін, яку окреслено як ситуацію, за якої рівень інфляції в євросоні не перевищує 2%. Додатковою метою (досягнення якої не може суперечити основній меті) є підтримка Спільноти в реалізації провадженної нею політики в різних сферах. В своїй сфері органи Європейського центрального банку повністю незалежні і не підпорядковані ані як цілості, ані жоден з їх індивідуальних членів будь-якій союзній чи національній інституції. Це забезпечує необхідну відкритість органам, які провадять грошову політику Економічного та валютного союзу.

Інші сфери економічної політики — зокрема, фінансова політика — залишаються в компетенції національної влади як держав євросони, так

і тих, які не входять до неї. Згідно з *Договором про заснування Європейської Спільноти* (ст. 99), держави — члени зобов'язані координувати свою економічну політику з метою збереження єдності економіки в межах Єдиного внутрішнього ринку. Для цього діє затверджений рішенням Європейської Ради з грудня 1997 року механізм посиленого контролю та координації, який охоплює такі сфери економічної політики:

- розвиток макроекономічної ситуації в державах — членах і формування валютних курсів з огляду на євро;
- політику та бюджетну ситуацію;
- структурну політику з огляду на ринки праці, товарів і послуг, а також цінові тенденції.

Інституцією, що вповноважена координувати економічну політику держав — членів на підставі загальних вимог до економічної політики та рекомендацій, є Рада ЄС в складі міністрів фінансів та економіки.

Пакт про стабільність і зростання

З механізмом посиленого контролю та координації пов'язаний передусім схвалений Європейською Радою в Амстердамі в червні 1997 року Пакт про стабільність і зростання. Цей акт, що має форму постанови, зобов'язав держави — члени продовжувати виважену бюджетну політику після початку третього етапу творення ЄВЕС. Це мало запобігти одноразовому пристосуванню національних бюджетів до фіскальних вимог критеріїв конвергенції і надмірному збільшенню дефіцитів вже після приєднання до ЄВЕС. Пакт про стабільність та зростання передбачає санкції за порушення цього зобов'язання, які накладаються в ході так званої процедури надмірного дефіциту. Надмірним вважається дефіцит бюджету держави, що перевищує межі, передбачені критеріями конвергенції, тобто 3% ВВП. Процедура регулює спосіб формулювання Радою ЄС рекомендацій державі, яка порушує цей критерій, час і спосіб реагування цієї держави на вказівки Ради, а також вид і розмір санкцій, які Рада може застосувати за вперте порушення принципів Пакту і відсутність поліпшення бюджетної ситуації, однак виключно до держави, що входить до ЄВЕС. Ці санкції можуть набувати форми фінансового стягнення, що полягає у зобов'язанні держави сплатити Комісії депозит у розмірі 0, 2-0, 5% ВВП держави. Якщо ситуація не поліпшується, депозит ліквідується.

Дотепер процедуру покарання за надмірний дефіцит застосували проти 18 держав — членів ЄС, в тому числі проти Польщі (в 2004 і в 2009 роках). Однак жодного разу ця процедура не завершилася фінансовими санкціями. Найближчими до них були Греція (2005) і Німеччина (2006), але остаточно Рада ЄС визнала представлені їй пакети ре-

форм за обіцянку поліпшення бюджетної ситуації в цих державах і обмежилася лише спостереженням за ситуацією.

9.3. ЧЛЕНСТВО У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ТА ВАЛЮТНОМУ СОЮЗІ.

Економічний і валютний союз, отримавши договірні підстави, став частиною правового доробку ЄС (*acquis communautaire*). Членство в ЄВЕС є водночас правом і обов'язком держав ЄС. Лише Данія і Велика Британія звільнені від цього обов'язку на підставі додаткових протоколів до *Маастрихтського договору*. Держави, які є членами ЄС, але ще не вступили до ЄВЕС, мають обов'язок прагнути до досягнення економічної єдності з євросоюзом та виконати критерії єдності, а потім прийняти спільну валюту.

Ці критерії мають на меті засвідчити, що в ЄВЕС будуть брати участь лише економічно зрілі держави, дисципліновані і, можливо, однорідні в сфері стабільності цін та фіскальної ситуації (бюджет, борги), що зменшить ймовірність асиметричних економічних шоків всередині євросоюзу і забезпечить переважання прибутків над витратами від валютної інтеграції.

10 СПІЛЬНИЙ ВНУТРІШНІЙ РИНОК

Одним із основних завдань створеної в 1957 році Європейської економічного співтовариства було формування протягом декількох десятиків років спільного ринку, тобто спільного економічного простору, в межах якого можуть вільно переміщуватися товари та послуги, а також робоча сила і капітал. Попри поступове впровадження різних правових механізмів, покликаних забезпечити ці свободи, на зламі 70-80-х років існувало ще багато перешкод, які треба було подолати державам — членам. Щоб прискорити інтеграцію Спільного ринку та створити єдиний великий і нероздільний ринок без внутрішніх кордонів між державами — членами та бар'єрів у вільному переміщенні товарів, осіб і капіталу, була вироблена концепція єдиного внутрішнього ринку, що міститься в *Єдиному європейському акті*. Створення єдиного ринку стало прецедентом в історії економіки та однією з найбільш заангажо-

ваних форм економічної інтеграції незалежних держав, яку дотепер вдалося реалізувати. Однак для свого ефективного функціонування він вимагає чималих спільних зусиль в різних сферах і тісно пов'язаний з реалізацією спільної політики Європейського Союзу у цих сферах.

10.1. Вільний рух товарів

Основні умови переміщення товарів регламентуються у ст. 23 і 25 *Договору про заснування Європейської Спільноти*, які містять заборону застосування мита і еквівалентних платежів між державами — членами, та ст. 28 цього договору, яка встановлює заборону застосування кількісних обмежень і засобів з подібним результатом. Разом зі скасуванням тарифних і кількісних бар'єрів для створення єдиного внутрішнього ринку необхідним стало також скасування різного роду позатарифних бар'єрів: фізичних, технічних і фіскальних.

Заборона застосування мита та еквівалентних платежів

Митні платежі є важливим інструментом економічної політики держави, який, попри інше, дає можливість захистити національний ринок від напливу конкурентних продуктів з-за кордону. Скасування, згідно зі ст. 23 згаданого договору, мита в торгівлі між державами — членами Спільноти було однією з основних умов творення спільного ринку. Щоб упередити заміну державами — членами мита на інші платежі водночас було впроваджено (ст. 25) заборону застосування платежів еквівалентного характеру, тобто всіх інших платежів, які держава в односторонньому порядку накладає на товари, що походять з інших держав — членів. При цьому не важливо, як називається платіж чи інституція, яка його стягує, який його розмір чи спосіб сплати, натомість важливо є те, що накладене фінансове навантаження підвищує ціну імпортованого з інших держав — членів товару. Прикладом таких заборонених платежів були плата, якої вимагали Люксембург і Бельгія за дозвіл на ввезення випічки плата за зберігання на складі під час митної процедури товарів з інших держав — членів, плата за контроль якості експортованої сільськогосподарської та садівничої продукції.

Оскільки держави — члени вважали в деяких ситуаціях стягнення плати з імпортера чи експортера не лише обґрунтованим, а й бажаним, до заборони застосування платежів, еквівалентним митним, було впроваджено винятки. Наприклад, дозволено було стягувати так звані звичайні платежі на користь урядової діяльності. Однак це не суперечить ст. 25 договору лише за умови, що їх стягують за фактично і індивідуа-

льно надану даному суб'єктові господарювання послугу, яка дає йому особливу або індивідуальну користь, а також якщо вони не перевищують фактичних понесених витрат адміністрації.

Заборона застосування кількісних обмежень і засобів з подібними наслідками

Паралельно із забороною застосування мита та еквівалентних платежів важливу роль у реалізації свободи переміщення товарів відіграє заборона застосування кількісних обмежень і засобів з подібними наслідками, що регулюється ст. 28 *Договору про заснування Європейського Союзу*. Тут йдеться про всі кількісні обмеження імпорту чи експорту, наприклад, обов'язкові поставки. Натомість визначення «засобів з подібними наслідками» договір ніколи не містив, а тому кожного разу в різних справах Суд Європейського Союзу визначав, які дії з боку держав — членів можна вважати засобами з подібними до кількісних обмежень наслідками. Наприклад, суд в 1982 році визнав такою, що суперечить засадам спільного ринку, акцію уряду Ірландії, яка рекламувала національні вироби під лозунгом «Купуй ірландське!», а також пристосування бельгійських вимог, які стосувалися безпеки обладнання домашнього господарства, до технічних параметрів національного виробника.

Визначення засобів з подібними до кількісних обмежень наслідками було сформульоване 1974 року в рішенні у справі братів Дасонвіль, згідно з яким вимога пред'явлення оригінального сертифіката про походження товару імпортером — посередником була визнана судом перешкодою для торгівлі між державами — членами (брати Дасонвіль імпортували шотландське віскі з Франції до Бельгії, натомість первинний продукт походив з Великої Британії, яка на той час до ЄС ще не належала). Визначення, яке часто називають **формулою Дасонвіль**, звучить так: «Засобами з подібними до кількісних обмежень наслідками є всякі регулювання, які безпосередньо або опосередковано, реально або потенційно обмежують торгівлю між державами — членами». Отже, несумісними із правилами спільного ринку будуть всі дії держави, які, навіть опосередковано і лише потенційно можуть негативно вплинути на торговий обмін всередині Європейського Союзу.

Це не означає, що держави — члени не можуть висувати якісь вимоги до товарів, що походять з інших держав — членів. У ст. 30 *Договору про заснування Європейської Спільноти* міститься перелік винятків зі ст. 28 і стверджується, що держава — член має право обмежити свободу переміщення товарів з метою захисту публічної моральності, громадського порядку, безпеки, здоров'я та життя людей і тварин або рослин, захисту національних культурних цінностей, художньої, історичної чи

археологічної спадщини, а також промислової і торговельної власності. Завдяки цьому уточненню держави — члени мають можливість впливати на важливі для них питання. Слід зауважити, що, обмежуючи свободу переміщення товарів, держава — член може посылатися лише на вказані в ст. 30 аргументи. Обмеження свободи переміщення товарів не можуть бути обгрунтовані, наприклад, захистом економічних інтересів держави. Вони не повинні спричиняти дискримінацію імпортованих товарів на користь національних. Тому в середині 80-х років заборону ввезення порнографічних матеріалів до Великої Британії суд визнав такою, що суперечить положенням Європейського Союзу, оскільки британська порнографічна промисловість на той час розвивалася без суттєвих перешкод.

Надзвичайно важливим для реалізації свободи переміщення товарів було рішення Суду Європейського Союзу в справі *Cassis de Dijon* (1979), що стосувалася заборони продажу на німецькому ринку під назвою «лікер» традиційного французького лікеру, вміст алкоголю в якому, згідно з німецькими нормами для такого типу напоїв, був занижений. Німецька сторона пояснила заборону необхідністю захисту споживача від розчарування, яке б виникло через нижчий від очікуваного вміст алкоголю. Натомість суд відзначив, що держава — член справді має право обмежити свободу переміщення товарів, пояснюючи це захистом прав споживачів, однак обрані заходи повинні бути пропорційними до мети. В описаному випадку заборону імпорту визнали непропорційною метою. На думку суду, для захисту споживача достатньо було б етикетки, яка б інформувала про вміст алкоголю у французькому лікері.

Усунення фізичних і технічних бар'єрів

Обговорювана справа стала причиною формулювання так званого принципу взаємного визнання, що полягав в тому, що товари, легально впроваджені в обіг в одній державі — членові, повинні бути допущені на ринки інших держав — членів без додаткових зайвих формальностей. Для реалізації єдиного внутрішнього ринку необхідно також було усунути фізичні бар'єри для торгівлі між державами — членами. Порівняно швидко вдалося усунути бар'єри у формі прикордонного контролю, а численні митні та транспортні формуляри 1988 році були замінені Єдиним адміністративним документом (скорочено SAD, від *Single Administrative Document*), який на даному етапі є обов'язковим лише в торгівлі з третіми країнами. Наступними етапами скасування фізичних бар'єрів були уніфікація транспортних положень і реорганізація та уніфікація процедур ветеринарного та фітосанітарного контролю.

Великою перешкодою для творення спільного ринку були технічні бар'єри, тобто різні в окремих державах — членах норми і технічні по-

ложення, вимоги щодо процесу виробництва, допуску виробів в обіг тощо. Спочатку технічні норми гармонізувалися на рівні Європейського Союзу за допомогою секторальних директив, в яких детально були вписані технічні вимоги до товарів. Однак так званий старий підхід виявився неефективним, процес творення директив тривав дуже довго, а в зв'язку із швидким технічним прогресом, вони ставали непридатними дуже швидко. Формуванню єдиного внутрішнього ринку значною мірою посприяли згадуваний принцип взаємного визнання, а також так званий новий підхід, що полягав у визнанні Спільнотою в директивах нового підходу — лише загальних і основних вимог щодо охорони здоров'я, природного середовища, безпеки чи захисту споживача. Технічні характеристики продуктів, що відповідають основним вимогам, передбаченим у директивах, своєю чергою, визначені у гармонізованих стандартах, опрацьованих незалежними європейськими організаціями зі стандартизації, в тому числі Європейським комітетом зі стандартизації (CEN). Застосування гармонізованих стандартів не є обов'язковим, а виробник завжди може застосувати довільні технічні характеристики, що відповідають прийнятним у директивах основним вимогам.

Усунення фіскальних бар'єрів

Реалізація свободи переміщення товарів вимагала також усунення фіскальних бар'єрів. Згідно зі ст. 90 *Договору про заснування Європейської Спільноти*, податкові системи держав — членів повинні функціонувати таким чином, щоб дотримуватися принципу дотримання нейтральності щодо впливу на умови конкуренції. Це означає, що за допомогою різного роду податків держави — члени не можуть дискримінувати таких самих товарів, що походять з інших держав — членів, як не можуть і захищати національний продукт. Заборона дискримінації стосується усіх зборів, які є складовими загальної системи національних зборів. «Такими самими національними продуктами» прийнято вважати ті, які в очах споживача мають такі ж властивості та служать задоволенню тих самих потреб. Це варто інтерпретувати еластично: оскільки йдеться про однаковість сприйняття імпортованих і національних товарів, важливо не те, щоб продукти були ідентичними, а щоб подібним чином застосовувалися. При порівнянні податкового навантаження імпортованих товарів з національними враховується не лише податкова ставка, а й база нарахування податку, податкові пільги та відстрочки. За порушення податкового законодавства для імпортованих товарів не можна також встановлювати суворішого покарання, ніж за такі ж порушення для національних продуктів.

Положення національного податкового законодавства не можуть також захищати національний продукт, тобто надавати перевагу націона-

льному продукту за рахунок імпортованих продуктів конкурентів. Наприклад, 17%-ва ставка податку ПДВ, накладена на цитрусові, які в державі є виключно імпортованими, надає перевагу національному продукту, зокрема, яблукам і грушам, на які покладено 6%-й ПДВ. Розв'язання цієї проблеми вимагає відповіді на запитання: чи є цитрусові фрукти для споживача альтернативою національних яблук і груш.

На практиці, через значні відмінності податкових законодавств, довести, що захисні заходи є прихованою дискримінацією, важко і проблемно. Аналіз ситуації розпочинають загалом зі з'ясування того, чи стосуються невідповідні податкові положення насамперед продуктів, які походять з інших держав — членів, чи й національних. Якщо менш вигідні податкові положення стосуються і національних, і імпортованих товарів, то це, радше, означає відсутність захисту національного ринку. Якщо ж невідповідні положення стосуються насамперед імпортованих товарів, то виникає підозра про спроби захисту національного ринку.

Зближення податкових систем

Ефективність функціонування Єдиного ринку значною мірою залежить від зближення податкових систем держав — членів. Важливим кроком у цьому напрямі було запровадження на території всього Європейського Союзу на зламі 60-х і 70-х років податку на додану вартість (ПДВ), а також уніфікація основи нарахування цього податку, що змінив чинний до цього в деяких державах багатозадачний податок з обороту. Однак і після цього в деяких державах — членах використовуються різні ставки податку ПДВ, узгоджено лише мінімальну основну ставку — 15 % та мінімальну зменшену ставку — 5%. Для вільного переміщення товарів важливо також гармонізувати акцизні збори.

10.2. Вільний рух осіб

Стаття 39 *Договору про заснування Європейського Союзу* забезпечує свободу пересування працівників всередині Спільноти. Ця свобода полягає в усуненні всякої дискримінації працівників з огляду на державну належність у сфері зайнятості, зарплати та інших умов праці. Це означає, що, з одного боку, працівники мають право скористатися з кожної нової пропозиції роботи в ЄС, а з іншого — роботодавцям і державам — членам не можна дискримінувати працівників з огляду на їхнє походження з інших держав — членів. Тому, наприклад, таким, що суперечить принципам спільного ринку, було б визнане оголошення «Візьму на роботу німця». Так само невідповідними праву Європейського Союзу (ст. 39) були визнані за-

пис у французькому морському кодексі, що визначав пропорції національного складу екіпажу торгового судна, положення бельгійського кодексу про працю, згідно з яким у випадку групового звільнення працівники — громадяни Бельгії будуть звільнені останніми.

Свободою пересування працівників можуть користуватися громадяни ЄС, а отже, особи, які мають громадянство однієї з держав — членів. Ця вимога не стосується сім'ї працівника. Це означає, що незалежно від громадянства найближчі родичі працівника — мігранта мають такі самі права, як і він. Отож, працівник разом із сім'єю має доступ до права на житло, роботи чи освіти на таких самих правах, як громадяни держави — члена.

Працівником, згідно з правом Європейського Союзу, є кожен, хто виконує для когось іншого роботу за його розпорядженням за винагороду. Це визначення звучить просто і нібито не викликає жодних сумнівів, однак суперечки з приводу того, чи можна дану особу вважати працівником і чи може вона користуватися свободою переміщення працівників, неодноразово були предметом обговорення засідань Європейського суду.

Цікавим прикладом є історія громадянки Великої Британії, яка на початку 80-х років подала заяву на отримання дозволу на роботу в Голландії. Голландська влада відмовила їй, стверджуючи, що робота, яку вона мала виконувати, — показувати клієнтам діаманти протягом 8 годин на тиждень — не є «справжньою» роботою на повній ставці і не дасть їй можливості забезпечити ані себе, ані друга, з яким вона планувала переїхати до Голландії, якому також відмовили у дозволі на тій підставі, що він не був її чоловіком. Перед судом постало два запитання: по-перше, чи пропозицією роботи варто вважати лише роботу на повну ставку, чи й неповний робочий день; по-друге, що слід розуміти під поняттям «сім'я». Суд, відкинувши аргументи голландської влади, ствердив, що виконання певних завдань за винагороду, навіть якщо винагорода дуже низька, слід вважати роботою. До того ж, якщо голландці можуть працювати неповний робочий день, то подібна заборона громадянам з інших держав — членів є дискримінацією. Подібно суд висловився і стосовно тлумачення поняття «сім'я»: якщо в Голландії неформальні зв'язки прирівнюються до подружніх, то вимога одруження для пар, які походять з інших держав — членів, є дискримінацією. Цей приклад засвідчує, що принцип недискримінації громадян з інших держав — членів порівняно з власними громадянами покладений в основу поняття свободи пересування працівників.

Дуже важливим є право в'їзду, перебування та доступу до праці. Оскільки громадяни ЄС мають право приймати пропозиції про працевлаштування з усіх держав — членів, вони повинні також мати реальну можливість знайти роботу, а отже, вжити всіх необхідних заходів для

пошуку (між іншими — можливість поїхати до іншої країни, жити там і шукати роботу). Свободою пересування користуються не лише особи, які можуть пред'явити підписаний договір про працю, але й особи, які шукають роботу в іншій державі та ті, хто мав там роботу і втратив її.

З метою запобігання еміграції до найбагатших держав — членів і використання їх систем соціальної допомоги безробітними, до осіб, які не вчаються і не мають належного джерела утримання, висувається вимога мати медичну страховку та достатньо для проживання в цій державі коштів.

Чи не найважчим завданням було усунення фізичних бар'єрів у формі прикордонного контролю, насамперед через те, що деякі держави боялися цього з огляду на громадську безпеку. Важливу роль у цій сфері відіграв Шенгенський договір (з 1985 і 1990 років), що мав на меті зменшити внутрішню загрозу, яка виникала із скасування кордонів, і розвиток співпраці між державами — членами в сфері юстиції та внутрішніх справ, положень щодо перетину зовнішніх кордонів та візової політики, принципів політики щодо біженців, співпраці поліції та судів, а також створення інформаційної системи, яка б уможливила швидкий обмін інформацією. *Амстердамський договір* долучив надбання Шенген до системи права Спільноти, однак дотепер воно не набуло чинності в усіх державах — членах, наприклад, у Великій Британії, Ірландії та Данії. Нові держави — члени, за винятком Болгарії, Румунії та Кіпру, скасували прикордонний контроль в грудні 2007 року.

Обмеження свободи пересування працівників

За виняткових обставин держави — члени мають право обмежувати свободу пересування осіб. Згідно зі ст. 39 *Договору про заснування Європейської Спільноти*, це можливо в ситуації загрози порядку, безпеці та здоров'ю людей. Загроза громадському порядку є дуже небезпечною для існування держави та її інституцій, життя та майна громадян, принципів суспільного життя та цінностей, які охороняє конституція. Водночас покарання численними штрафами за перевищення дозволеної швидкості чи відбування покарання за вчинене вбивство в іншій державі — членові не можуть слугувати підставами для обмеження свободи пересування особи з однієї держави до іншої та пошуку праці в іншій державі.

Відмова у в'їзді чи дозволі на перебування з огляду на загрозу громадському здоров'ю можлива лише у випадку деяких хвороб за ситуації, коли хвора особа становить реальну та серйозну загрозу для здоров'я суспільства (наприклад, існує велика ймовірність зараження інших чи поширення хвороби). Не допускається однак залежність надання дозволу на перебування від попереднього медичного обстеження або подання довідки про стан здоров'я.

10.3. ВІЛЬНИЙ РУХ ПОСЛУГ

Із зростанням ролі послуг у сучасній економіці положення договорів про свободу переміщення послуг інтерпретуються подібно до положень про свободу переміщення товарів. Свобода переміщення послуг — це свобода пересування не лише осіб, які надають послуги (наприклад, лікар, який виконує операції в закордонній клініці, чи професор, якого запросили прочитати лекції в іншій державі), а й осіб, які користуються цими послугами (наприклад, пацієнт, який їде на консультацію до відомого спеціаліста із сусідньої держави — члена). Свобода переміщення послуг стосується також ситуацій, за яких особа, котра надає послуги, і особа, яка ними користується, перебувають у своїх країнах, натомість сама послуга ніби переміщується через кордони держав. Адже порадитися із закордонним юристом можна через телефон, а відповідь, пропозиція чи замовлення можуть надійти факсом чи електронною поштою. Така ж ситуація з теле- і радіо- послугами, адже люди залишаються в межах своєї держави, а послуга у формі передачі «переходить» кордони між державами — членами.

Спиралючись на викладені міркування, Європейський суд визнав у 1982 році італійську заборону на вивезення іноземної валюти та суворе покарання двох громадян Італії за порушення цієї заборони та спробу вивезення більшої грошової суми за кордон такими, що суперечать засадам спільного ринку. Суд погодився із аргументом, що метою подорожі італійських громадян могли бути відвідини альпійських курортів найвищого рівня з оздоровчою метою, а отже, заборона вивезення іноземної валюти завадила б їм скористатися послугами, які пропонує інша держава — член. Завдяки подібним справам ст. 49 *Договору про заснування Європейського Союзу*, яка стосується свободи переміщення послуг, почали інтерпретувати так само, як ст. 28 про кількісні обмеження і засоби з подібним результатом. Невідповідними засадам спільного ринку визнано усі регулювання та положення, які, безпосередньо чи опосередковано, реально чи лише потенційно, обмежують свободу переміщення послуг між державами — членами.

Упровадження свобод в межах спільного ринку може спричинити нові проблеми, передбачити які неможливо. Наприклад, Європейський суд повинен був вирішити питання про те, чи має Ірландія право поширити заборону абортів на інші держави — члени, тобто чи має право карати громадян Ірландії, які вдаються до цієї операції в інших державах — членах. Це була одна з найтяжчих справ, оскільки стосувалася вона дуже делікатного з точки зору моральності та цінностей окремих

держав-членів питання. Врешті-решт було вирішено, що аборт у контексті права Спільноти слід вважати послугою, а, отже, поширення заборони на інші держави-члени суперечить принципам спільного ринку і спричиняє дискримінацію громадян Ірландії з огляду на національність, оскільки лікар в Нідерландах чи Великій Британії повинен би відмовитися зробити їм аборт лише на тій підставі, що вони походять з Ірландії. Однак Ірландія мала право обмежити переміщення послуг і заборону абортів на своїй території з огляду на захист важливих конституційних цінностей. Своєю чергою, конфіскацію лотерейних білетів та інформаційних матеріалів німецької публічної лотереї британськими митними службами суд визнав такою, що відповідає засадам спільного ринку, оскільки це відбувалося тоді, коли у Великій Британії діяла заборона на усі публічні лотереї. В цьому випадку не було дискримінації послуг з інших держав — членів, оскільки заборона стосувалася також національної лотереї, а лотерейні білети та рекламні матеріали визнані невід'ємною складовою послуги, якою є лотерея, а не товарами, яких стосується свобода переміщення товарів.

Основною перешкодою, яка заважає переміщенню послуг, є відмінності у національних вимогах щодо послуг, фірм і працівників, які їх надають. Необхідними умовами для розвитку спільного ринку послуг є, з одного боку, уніфікація, в міру можливостей, стандартів надання послуг, з іншого, визначення мінімальних спільних параметрів, гармонізація основних положень, упровадження та інтерпретація правил взаємного визнання.

Певних успіхів у справі забезпечення реальної свободи переміщення послуг вдалося досягти у таких важливих секторах, як банківська справа, страхування, операції з цінними паперами, транспорт і телекомунікації. В деяких з них запроваджено регулювання, що має на меті забезпечити не лише свободу переміщення послуг, а й стабільність функціонування цього сектора на усій території спільного ринку, зрівняння умов провадження економічної діяльності, захист споживачів та забезпечення єдиних правил конкуренції. В деяких сферах, наприклад у транспорті, вдалося навіть виробити спільну політику.

10.4. СВОБОДА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Необхідною умовою створення і функціонування спільного ринку є також свобода підприємницької діяльності, про яку не завжди згадують разом з основними свободами переміщення товарів, послуг та капіталу, нересування осіб, що можна пояснити її тісним зв'язком зі свободою переміщення послуг. В основу регулювання свободи підприємницької

діяльності покладено ст. 43 *Договору про заснування Європейського Союзу*, яка забороняє обмеження свободи провадження підприємницької діяльності громадянами однієї держави — члена на території іншої держави — члена. Під підприємницькою діяльністю розуміють виконання в усіх формах фізичними чи юридичними особами ремесла, промисловості, торгівлі та будь-якої діяльності підприємницького характеру, разом з вільними професіями. Ця діяльність повинна здійснюватися за власний рахунок і на власний ризик, а також повинна характеризуватися стабільністю, самостійністю та мати комерційний вимір і транскордонний характер.

Свобода підприємницької діяльності тісно пов'язана з іншими свободами спільного ринку. З точки зору суб'єктів підприємницької діяльності межі між окремими свободами є радше умовними. У багатьох випадках характер дій може бути ідентичним, а виконання певної діяльності в межах відмінних організаційних форм спричиняє те, що вона кваліфікується як реалізація свободи пересування осіб, переміщення послуг, капіталу або підприємницької діяльності. Наприклад, якщо лікаря попросять зробити декілька операцій у лікарні, що знаходиться у сусідній державі — членові, то він діятиме в межах свободи переміщення послуг. Якщо ж той самий лікар відкриє в іншій державі лікарський кабінет, в якому прийматиме пацієнтів, то це вже буде діяльністю в межах свободи підприємницької діяльності. Отже, важливими тут є елемент стабільності та певної інфраструктури, а також факт, що особа, яка надає послугу і якій цю послугу надають, знаходяться в одній державі. Той самий лікар може скористатися з пропозиції роботи в лікарні, в якій дотепер він періодично виконував операції, і тоді він діятиме на підставі положень про свободу пересування працівників. Основна відмінність між свободою підприємницької діяльності та свободою пересування працівників полягає в самостійності виконуваної діяльності стосовно підприємців та її відсутності у випадку працівників.

Первинна свобода підприємницької діяльності

Розрізняють первинну та вторинну свободи підприємницької діяльності. Первинна свобода підприємницької діяльності означає право суб'єктів з інших держав — членів безпосередньо розпочинати так звану самозайнятність, створювати та провадити підприємства, а також набувати частку в інших підприємствах. Отже, це пов'язано зі зміною місця провадження самостійної діяльності або з початком нової діяльності в іншому місці, що передбачає необхідність створення нового суб'єкта підприємницької діяльності на умовах, окреслених правом держави, що приймає.

Вторинна свобода підприємницької діяльності, своєю чергою, передбачає можливість географічного розширення сфери діяльності конкретного підприємця на території інших держав — членів, перенесення туди частини підприємства, створення нової, юридично самостійної одиниці чи юридично несамостійних і організаційно залежних від підприємця філії, агенції, відділу. Європейський суд в одному із своїх рішень 1999 року ствердив, що держава — член не має права відмовити у реєстрації в себе філії товариства, створеного на підставі законодавства іншої держави — члена, що має в цій державі зареєстроване місцезнаходження, навіть якщо товариство не провадить жодної діяльності. Це означає можливість розпочати підприємницьку діяльність у тій державі, де умови для цього є найвигіднішими (наприклад, не вимагається внесення статутного капіталу, а потім розширення діяльності в інших державах — членах).

Свобода підприємницької діяльності стосується громадян Європейського Союзу, які провадять постійну підприємницьку діяльність на території ЄС, незалежно від того, живуть вони на території ЄС чи ні. Стосовно юридичних осіб умовою застосування свободи підприємницької діяльності є володіння статусом підприємства Європейського Союзу. Підприємство набуває такого статусу за двох умов: по-перше, воно повинно бути створене згідно із законодавством однієї з держав-членів, а, по-друге, повинно мати зареєстроване місцезнаходження, правління або основне підприємство на території ЄС.

У межах свободи підприємницької діяльності, як і інших свобод, діє заборона будь-якої дискримінації з огляду на державну приналежність, а будь-які можливі обмеження повинні бути обґрунтовані необхідністю захисту загальних інтересів та повинні бути пропорційними меті. Аналогічно щодо свободи пересування осіб держави — члени можуть обмежити свободу підприємницької діяльності лише у випадках, обґрунтованих з огляду на порядок, безпеку та громадське здоров'я. Ця свобода не стосується діяльності, пов'язаної з виконанням функцій публічної влади.

Визнання дипломів

Важко собі уявити реалізацію фундаментальних договірних цінностей, тобто свободи підприємницької діяльності, переміщення послуг чи пересування осіб без визначення спільних принципів визнання професій і кваліфікацій. Розв'язання проблеми взаємного визнання дипломів було справою нелегкою, особливо щодо професій, пов'язаних з великою відповідальністю та високою кваліфікацією. З огляду на значні розбіжності у вимогах, які висувають різні держави — члени, необхід-

ним стало запровадження спільних стандартів освіти для кожної професії. Перші секторальні директиви щодо регулювання професій лікаря, медсестри, акушерки, стоматолога, фармацевта, ветеринара та архітектора почали приймати в 70-х роках. Найчастіше для кожної професії видавали одночасно дві директиви: одна визначала єдині для всіх держав обов'язкові вимоги щодо освіти, яка стосувалася навчання та професійної практики, а друга впроваджувала принцип їх взаємного визнання, гарантуючи особі, яка виконала перелічені вимоги, визнання диплому на цілій території Європейського Союзу та право проводити свою професійну діяльність у кожній державі — членові.

Секторальна гармонізація відбувалася дуже повільно: минуло чимало часу, а більшість потрібних регулювань не була прийнята, що стало на перешкоді реалізації основних свобод спільного ринку. В зв'язку з цим було вирішено запровадити загальну систему взаємного визнання усіх дипломів, яка б доповнювала систему секторальних директив. Відповідно до цієї системи, з огляду на нееквівалентність «чужих» дипломів і неможливість застосування повного автоматизму в їх визнанні, держави — члени зберігають за собою право оцінювати отриману за кордоном кваліфікацію з точки зору відповідності місцевим вимогам. Якщо буде виявлено рівноцінність кваліфікації, то відмова у визнанні диплому є недопустимою. Своєю чергою, за відсутності рівноцінності держава — член зобов'язана детально описати сферу розбіжностей і запропонувати реальний спосіб доповнення кваліфікації; після виконання цієї умови вже не можна відмовити у визнанні диплому і праві виконувати професію на території даної держави — члена. Тому Європейський суд підтвердив у 1989 році, що Франція мала право відмовити у праві виконання функцій професії костоправа особі, яка отримала диплом у Великій Британії, з тієї причини, що у Франції функції цієї професії виконують лікарі, а у Великій Британії не вимагається диплом медичного університету.

Проблема визнання дипломів стосується тільки тих професій, які вимагають регулювання. Право на їх виконання пов'язане загалом не лише з відповідною вищою освітою, а й з необхідністю відповідати багатьом іншим вимогам, підпорядковуватися наглядові чи бути членом відповідної корпорації. Такими є професії бухгалтера, вчителя, фізіотерапевта, хіміка, геолога, психолога і адвоката. Варто однак підкреслити, що професія, яку регулюють в одній державі, зовсім не обов'язково регулюється в іншій державі. Якщо в даній державі якась професія не належить до регульованих, то це означає, що її можуть виконувати громадяни інших держав — членів на принципах, що мають силу для громадян даної держави, без необхідності визнання права на виконання

даної професії. У протилежному випадку, якщо хтось приїхав з держави, в якій ця професія не мала статусу регульованої, до держави, в якій ця професія регулюється, то держава, що приймає, має право узалежнити визнання права на виконання цієї професії від подання документів, що підтверджують отримання відповідної освіти та необхідної професійної підготовки, а також реального виконання професійних обов'язків в іншій державі протягом двох років за останні десять років. Слід зауважити, що навіть якщо професія має статус регульованої в обох державах — членах (в державі, з якої походить особа і в державі, яка приймає), це не означає автоматизму в отриманні права на виконання цієї професії в державі, що приймає.

10.5..Вільний рух капіталу.

Протягом багатьох років свобода переміщення капіталу підлягала численним обмеженням, які служили захисту державних інтересів, насамперед дотриманню рівноваги платіжного балансу та стабілізації грошової політики. Із зростанням значення фінансового сектора у сучасній економіці та інтенсифікацією інтеграції в межах спільного внутрішнього ринку та після створення Економічного і валютного союзу подальше утримання бар'єрів в цій сфері не було вмотивованим, тому тепер свобода переміщення капіталу трактується так само, як інші свободи Спільного внутрішнього ринку.

Рух платежів

Підставою для окресленої свободи слугує ст. 56 *Договору про застосування Європейського Союзу*, згідно з якою заборонені будь-які обмеження переміщення капіталу і платежів між державами — членами, а також між державами — членами та третіми країнами. Свобода руху платежів була забезпечена раніше, ніж свобода переміщення капіталу, насамперед тому, що ця свобода не має самостійного характеру, вона є вторинною стосовно інших основних свобод спільного ринку. Забезпечення свободи переміщення товарів і послуг передбачає надання можливості оплатити куплені товари чи отримані послуги. Подібно до цього, отримавши можливість працювати в іншій державі — членові, людина повинна мати можливість переказувати отримувану зарплату своїй сім'ї, що залишилася в іншій державі, або перевезти накопичені заощадження після закінчення роботи з однієї держави — члена до іншої. Однак держави — члени зберегли за собою право контролю та перевірки руху платежів. Вони мають право перевірити, чи перевезені конкретним працівником гроші справді відповідають його заробіткам.

Переміщення капіталу

Свобода переміщення капіталу означає свободу перенесення майнової вартості до іншої держави, а її метою є надання можливості реалізації, за допомогою різних фінансових інструментів, самостійної комерційної інвестиції в іншій державі — членові та можливості користуватися її наслідками. Найчастіше вважають, що свобода у цій сфері означає можливість безпосереднього інвестування, купівлі та продажу нерухомості в інших державах — членах, купівлі та продажу цінних паперів і трансакцій за їх участю, позик, надання кредитів, гарантій і переміщення капіталу особистого характеру. На відміну від інших свобод, ст. 56 регламентує свободу руху платежів і переміщення капіталу також між державами — членами та третіми країнами.

Держави — члени мають незначні можливості обмеження цієї свободи, а дозволені винятки, радше, означають можливість контролю, ніж фактичне обмеження переміщення капіталу. Згідно зі ст. 58 *Договору про заснування Європейського Союзу*, вони можуть застосовувати податкові положення, що диференціюють платників податків з огляду на місце проживання чи інвестування капіталу, вживати необхідних заходів проти порушників положень національного законодавства, зокрема, в податковій сфері та здійснювати нагляд за фінансовими інституціями, затверджувати процедури декларування переміщення капіталу для потреб адміністративної або статистичної інформації, впроваджувати заходи, вмотивовані причинами, пов'язаними з громадським порядком чи безпекою, або застосовувати допущені правом європейського Союзу обмеження свободи підприємницької діяльності. Проте держави — члени не можуть застосовувати перелічені можливості контролю за переміщенням капіталу з метою захисту власного ринку та досягнення партитулярних цілей економічної політики.

Операції з нерухомістю

Одним з важливих аспектів свободи переміщення капіталу є право громадян ЄС на купівлю та продаж нерухомості на території всіх держав — членів. Правила, що регулюють свободу переміщення капіталу, застосовуються до операцій з нерухомістю лише тоді, коли цей оборот не є проявом реалізації інших свобод. Купівля житла чи землі з метою поселення і роботи в іншій державі — членові належать до сфери свободи пересування осіб. Своєю чергою, купівля нерухомості, що є необхідною для провадження підприємницької діяльності, сприймається як елемент цієї діяльності, а тому підлягає регулюванню як свобода підприємницької діяльності. Лише купівля нерухомості з метою інвестування, наприклад, купівля адмі-

ністративної будівлі або фабричних цехів з метою здавання в оренду, або купівля так званого другого дому чи дачного будинку підпорядковані положенням про свободу переміщення капіталу. Варто зазначити, що держави — члени мають певні можливості обмеження свободи обороту нерухомістю, насамперед з огляду на безпеку держави, охорону пам'яток культурної та національної спадщини. До того ж, вони можуть застосовувати різні способи перешкоджання обертанню нерухомістю. Це часто трапляється при купівлі сільськогосподарської нерухомості (наприклад, право на перший викуп для місцевого самоврядування). Однак ці перешкоди мають мати об'єктивний характер, тобто не можуть бути засобом дискримінації осіб, що походять з інших держав — членів. Така дискримінація дозволена лише у виняткових ситуаціях (деякі держави — члени — Греція, Австрія та Данія — під час переговорів з питань приєднання домоглися права неповного застосування свободи операцій з нерухомістю).

Боротьба із відмиванням грошей

Важливим питанням в межах свободи руху платежів і переміщення капіталу в Європейському Союзі є боротьба з відмиванням грошей. Часто значні фінансові ресурси, отримані злочинним шляхом, легалізуються через впровадження в обіг за посередництвом різних операцій на фінансовому ринку. З одного боку, йдеться про боротьбу із організованою злочинністю, а з іншого — про забезпечення стабільності та відкритості банківської системи.

Держави — члени зобов'язані визнати процедуру відмивання грошей злочином і карати за це, незалежно від місця його вчинення. Недозволеними вважаються: конверсія або передання власності, про яку відомо, що вона отримана внаслідок злочинної діяльності; приховування або маскування правдивого характеру, джерела чи передання прав, пов'язаних із власністю або її власником, про яку відомо, що вона походить із злочинної діяльності; купівля, володіння або користування власністю, про яку в момент її придбання було відомо, що вона походить з такого типу діяльності. Виходячи з цього, фінансові та кредитні установи зобов'язані перевіряти клієнтів та суб'єктів, від імені яких вони діють, при відкритті рахунку, наданні коштів на зберігання в сейфах і проведення кожної трансакції, яка перевищує 15000 євро. Також працівники перелічених установ повинні повідомляти відповідальні за боротьбу із відмиванням грошей органи про кожен підозрілий факт, а розкриття такої інформації не можна вважати порушенням таємниці. Однак таку інформацію можна використовувати лише з метою боротьби з відмиванням «брудних» грошей, якщо національне законодавство не передбачає іншого.

ЧАСТИНА II

КОНСОЛІДОВАНІ ВЕРСІЇ ДОГОВОРУ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА ДОГОВОРУ ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ¹

КОНСОЛІДОВАНА ВЕРСІЯ ДОГОВОРУ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

ПРЕАМБУЛА

ЙОГО ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЬ БЕЛЬГІЙЦІВ, ЇЇ ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЕВА ДАНІЇ, ПРЕЗИДЕНТ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА, ПРЕЗИДЕНТ ІРЛАНДІЇ, ПРЕЗИДЕНТ ГРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ЙОГО ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЬ ІСПАНІЇ, ПРЕЗИДЕНТ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ПРЕЗИДЕНТ ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ЙОГО КОРОЛІВСЬКА ВИСОКІСТЬ ВЕЛИКИЙ ГЕРЦОГ ЛЮКСЕМБУРГУ, ЇЇ ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЕВА НІДЕРЛАНДІВ, ПРЕЗИДЕНТ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ЇЇ ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЕВА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ,²

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ позначити новий етап європейської інтеграції, яку започаткувало заснування Європейських Співтовариств,

ОТРИМУЮЧИ НАТХНЕННЯ від культурного, релігійного та гуманістичного спадку Європи, з якого розвинулися загальні цінності непорушності та невідчужуваності прав особистості, свобода, демократія, рівність та верховенство права,

ПАМ'ЯТАЮЧИ про історичну вагу подолання поділу європейського континенту та про потребу створити міцні підвалини для розбудови майбутньої Європи,

ПІДТВЕРДЖУЮЧИ свою відданість принципам свободи, демократії, верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод,

---

¹ Консолідовані версії договору про Європейський Союз та договору про функціонування Європейського Союзу. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.sdlg.gov.ua/doccatalog/document?id=54566. [13 липня, 2011]

² Згодом членами Європейської Союзу стали також Республіка Болгарія, Чеська Республіка, Естонська Республіка, Республіка Кіпр, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Угорська Республіка, Республіка Мальта, Австрійська Республіка, Республіка Польща, Румунія, Республіка Словенія, Словацька Республіка, Фінляндська Республіка та Королівство Швеція

ПІДТВЕРДЖУЮЧИ свою відданість основоположним соціальним правам, які визначено в Європейській соціальній хартії, підписаній у Туріні 18 жовтня 1961 року, та в Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників 1989 року,

ПРАГНУЧИ поглибити солідарність своїх народів, при цьому поважаючи їхню історію, культуру та традиції,

ПРАГНУЧИ сприяти демократичному та ефективному функціонуванню установ таким чином, щоб надати їм можливість у межах єдиної інституційної структури краще виконувати покладені на них завдання,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ досягти зміцнення та зближення своїх економік й заснувати економічний і валютний союз, зокрема єдну та стабільну валюту, згідно з положеннями цього Договору та Договору про функціонування Європейського Союзу,

НАТХНЕННІ НАМИРОМ сприяти економічному й соціальному поступові своїх народів з огляду на принцип сталого розвитку та в контексті завершення формування внутрішнього ринку та зміцнення єдності й захисту довкілля, а також реалізовувати стратегії розвитку таким чином, щоб розвиток економічної інтеграції супроводжувався одночасним поступом в інших сферах,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ запровадити спільне громадянство для громадян своїх країн,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ реалізовувати спільну зовнішню та безпекову політику, включаючи поступове формування спільної оборонної політики, що, можливо, приведе до спільної оборони згідно з положеннями статті 42, і таким чином зміцнювати європейську самобутність та незалежність заради миру, безпеки та прогресу в Європі та в усьому світі,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ сприяти вільному рухові осіб і водночас забезпечити свої народи, засновуючи простір свободи, безпеки та правосуддя згідно з положеннями цього Договору та Договору про функціонування Європейського Союзу,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ продовжувати процес утворення як ніколи тісного союзу народів Європи, де рішення приймають якомога ближче до громадянина згідно з принципом субсидіарності,

З ОГЛЯДУ на подальші кроки, необхідні для розвитку європейської інтеграції,

ВИРІШИЛИ заснувати Європейський Союз і з цією метою призначили своїх повноважних представників:

(перелік осіб, що підписалися, не відтворено)

ЯКІ, обмінявшись повноваженнями, що визнано чинними та виконаними в належній формі, погодилися про таке:

РОЗДІЛ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Цим Договором ВИСОКІ ДОГОВІРНІ СТОРОНИ засновують між собою ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ (надалі — «Союз»), якому держави-члени надають повноваження для досягнення їхніх спільних цілей.

Цей Договір позначає новий етап процесу утворення як ніколи тісного союзу народів Європи, де рішення приймають якомога відкритіше та ближче до громадянина.

Союз ґрунтується на цьому Договорі та на Договорі про функціонування Європейського Союзу (надалі — «Договори»). Ці два Договори мають однакову юридичну силу. Союз замінює та стає правонаступником Європейського Співтовариства.

Стаття 2

Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків.

Стаття 3

1. Мета Союзу — підтримувати мир, свої цінності та добробут своїх народів.

2. Союз надає своїм громадянам простір свободи, безпеки й правосуддя без внутрішніх кордонів, на якому забезпечено вільний рух осіб разом з належними заходами, пов'язаними із контролем на зовнішніх кордонах, притулком, імміграцією та попередженням і боротьбою зі злочинністю.

3. Союз засновує внутрішній ринок. Союз функціонує заради сталого розвитку Європи, що ґрунтується на збалансованому економічному зростанні та ціновій стабільності, конкурентоспроможній соціальній ринковій економіці, спрямованій на цілковиту зайнятість та соціальний прогрес, та високому рівні захисту і дедалі кращому стані довкілля. Союз сприяє науково-технічному прогресові.

Союз бореться проти соціального вилучення та дискримінації, підтримує соціальну справедливість та захист, рівність жінок і чоловіків, зв'язок між поколіннями, захист прав дитини.

Союз підтримує економічну, соціальну та територіальну єдність держав-членів та солідарність між ними.

Союз поважає своє багате культурне та мовне розмаїття й забезпечує захист та подальше збагачення культурної спадщини Європи.

4. Союз засновує економічний та валютний союз, валютою якого є євро.

5. У своїх відносинах зі світом Союз підтримує та поширює свої цінності та інтереси, сприяє захисту своїх громадян. Союз підтримує мир, безпеку та сталий розвиток планети, солідарність та взаємну повагу народів, пильну справедливу торгівлю, викорінення бідності та захист прав людини, зокрема прав дитини, а також суворе дотримання й розвиток міжнародного права, зокрема дотримання принципів Статуту ООН.

6. Союз досягає своїх цілей належними засобами відповідно до повноважень, наданих йому Договорами.

Стаття 4

1. Відповідно до статті 5 повноваження, не надані Союзу Договорами, залишаються за державами-членами.

2. Союз поважає рівність держав-членів перед Договорами та національну самобутність держав-членів, властиву їхнім основним політичним та конституційним структурам, включно з регіональним та місцевим самоврядуванням. Союз поважає головні функції держави, включаючи гарантування територіальної цілісності держави, підтримання правопорядку та забезпечення національної безпеки. Так, зокрема, національна безпека залишається виключною відповідальністю кожної держави-члена.

3. Згідно з принципом відкритої співпраці Союз та держави-члени з цілковитою взаємною повагою допомагають одне одному виконувати завдання, що впливають з Договорів.

Держави-члени вживають усіх належних заходів, загальних або спеціальних, щоб забезпечити виконання зобов'язань, що постають з Договорів або впливають з актів установ Союзу.

Держави-члени сприяють виконанню завдань Союзу й утримуються від будь-яких дій, що можуть загрозувати досягненню цілей Союзу.

Стаття 5

1. Межі повноважень Союзу визначаються принципом надання повноважень. Союз здійснює свої повноваження згідно з принципами субсидіарності та пропорційності.

2. Відповідно до принципу надання повноважень Союз діє в межах повноважень, наданих йому державами-членами згідно з Договорами заради досягнення визначених в них цілей. Повноваження, яких не надано Союзові згідно з Договорами, залишаються за державами-членами.

3. Відповідно до принципу субсидіарності у сферах, що не належать до його виключної компетенції, Союз діє лише якщо та у такому обсязі, в якому держави-члени не можуть належним чином досягти цілей запропонованого заходу на центральному, регіональному або місцевому рівнях, а натомість це краще здійснити на рівні Союзу з огляду на масштаби або результати запропонованих заходів.

Установи Союзу застосовують принцип субсидіарності, як встановлено Протоколом про застосування принципів субсидіарності та пропорційності. Національні парламенти забезпечують дотримання принципу субсидіарності згідно з процедурою, визначеною в цьому Протоколі.

4. Відповідно до принципу пропорційності заходи Союзу за змістом та формою не виходять за межі того, що є необхідним для досягнення цілей Договорів.

Установи Союзу застосовують принцип пропорційності, як встановлено Протоколом про застосування принципів субсидіарності та пропорційності.

Стаття 6

1. Союз визнає права, свободи та принципи, закладені в Хартії основоположних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року зі змінами, внесеними у Страсбурзі 12 грудня 2007 року, що має однакову з Договорами юридичну силу.

Положення Хартії жодним чином не розширюють визначених Договорами повноважень Союзу.

Права, свободи та принципи Хартії тлумачаться відповідно до загальних положень у Розділі VII Хартії, що визначають її тлумачення та застосування, а також з належним врахуванням пояснень, зазначених у Хартії, які встановлюють джерела цих положень.

2. Союз приєднується до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Це приєднання не впливає на повноваження Союзу, визначені Договорами.

3. Основоположні права, що гарантуються Європейською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод і які впливають з конституційних традицій, спільних для держав-членів, є загальними принципами права Союзу.

Стаття 7

1. За обґрунтованою пропозицією однієї третини держав-членів Європейського Парламенту або Європейської Комісії Рада, діючи більшістю у чотири п'ятих її членів, після отримання згоди Європейського Парламенту може встановити, що існує явний ризик тяжкого порушен-

ня державою-членом цінностей, зазначених у статті 2. Перш ніж прийняти таке рішення, Рада заслуховує відповідну державу-члена та може направити їй рекомендації, діючи відповідно до тієї ж процедури.

Рада постійно перевіряє, чи продовжують існувати підстави для такого рішення.

2. Європейська Рада, діючи одностайно на пропозицію однієї третини держав-членів або Комісії та після отримання згоди Європейського Парламенту, може встановити існування постійного та істотного порушення однією з держав-членів цінностей, зазначених у статті 2, запропонувавши відповідній державі-члену подати свої пояснення.

3. У разі прийняття рішення відповідно до частини 2 Рада може кваліфікованою більшістю вирішити призупинити певні права відповідної держави-члена, що впливають із застосування Договорів, включаючи право голосу представника уряду держави-члена у Раді. Вживаючи таких заходів, Рада враховує можливі наслідки такого призупинення для прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб.

У будь-якому разі ця держава-член повинна і надалі виконувати свої зобов'язання за цим Договором.

4. Рада, діючи кваліфікованою більшістю, може в подальшому вирішити змінити або скасувати заходи, вжиті відповідно до частини 3, у відповідь на зміну ситуації, що спричинила вжиття таких заходів.

5. Положення щодо права голосу у Європейському Парламенті, Європейській Раді та Раді для цілей цієї статті встановлені в статті 354 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Стаття 8

1. Союз розвиває особливі відносини з сусідніми країнами для створення на основі цінностей Союзу простору добробуту та добросусідства, якому притаманні близькі та мирні стосунки на засадах співпраці.

2. Для цілей частини 1 Союз може укладати окремі угоди з відповідними країнами. Ці угоди можуть містити взаємні права та зобов'язання, а також можливість спільних дій. Виконання таких угод є предметом періодичних консультацій.

РОЗДІЛ II

ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ

Стаття 9

У всіх своїх діях Союз дотримується принципу рівності своїх громадян, що отримують однакову увагу від установ, органів, служб та

агенцій Союзу. Кожен громадянин будь-якої держави-члена є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства, не замінюючи його.

Стаття 10

1. Функціонування Союзу засновано на принципі представницької демократії.

2. Громадяни безпосередньо представлені на рівні Союзу в Європейському Парламенті.

Держави-члени представлені в Європейській Раді головами держав або урядів, а в Раді — їхніми урядами, демократично підзвітними національним парламентам або їхнім громадянам.

3. Кожен громадянин має право брати участь у демократичному житті Союзу. Рішення приймаються якомога відкритіше та ближче до громадян.

4. Політичні партії на європейському рівні сприяють формуванню європейської політичної свідомості та висловлюванню волі громадян Союзу.

Стаття 11

1. Установи належними засобами надають громадянам та представницьким об'єднанням змогу висловлювати свої погляди в усіх сферах діяльності Союзу та прилюдно обмінюватися думками.

2. Установи підтримують відкритий, прозорий та регулярний діалог з представницькими об'єднаннями та громадянським суспільством.

3. Європейська Комісія провадить широкі консультації із зацікавленими сторонами, щоб забезпечити узгодженість та прозорість діяльності Союзу.

4. Щонайменше один мільйон громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській Комісії в межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, треба ухвалити правовий акт Союзу на виконання Договорів.

Процедури та умови, необхідні для такої пропозиції громадян, визначаються відповідно до частини 1 статті 24 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Стаття 12

Національні парламенти сприяють належному функціонуванню Союзу:

а) шляхом отримання інформації від установ Союзу та отримання від них проектів законодавчих актів Союзу, направлених відповідно до Протоколу щодо ролі національних Парламентів в Європейському Союзі;

б) забезпечуючи належне дотримання принципу субсидіарності згідно з процедурами, сформульованими в Протоколі про застосування принципів субсидіарності та пропорційності;

с) беручи участь в межах простору свободи, безпеки та правосуддя в оцінюванні механізмів впровадження політик Союзу у цій сфері відповідно до статті 70 Договору про функціонування Європейського Союзу; та будучи залученими до політичного моніторингу за Європолем та до оцінювання діяльності Євроюсту відповідно до статей 88 та 85 зазначеного Договору;

д) беручи участь у процедурах перегляду Договорів відповідно до статті 48 цього Договору;

е) шляхом отримання повідомлень про подання заявок на приєднання до Союзу відповідно до статті 49 цього Договору;

ф) беручи участь у міжпарламентській співпраці між національними парламентами та з Європейським Парламентом згідно з Протоколом щодо ролі національних парламентів в Європейському Союзі;

РОЗДІЛ III ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО УСТАНОВ

Стаття 13

1. Союз має інституційну структуру, спрямовану на те, щоб поширювати цінності Союзу, реалізовувати цілі Союзу, служити інтересам Союзу, його громадян та держав-членів та гарантувати узгодженість, ефективність та послідовність політик та дій Союзу.

Установами Союзу є:

- Європейський Парламент;
- Європейська Рада;
- Рада;
- Європейська Комісія (надалі — «Комісія»);
- Суд Європейського Союзу;
- Європейський центральний банк;
- Рахункова палата.

2. Кожна установа діє в межах повноважень, покладених на неї Договорами, та згідно зі встановленими в них процедурами, умовами та цілями. Установи взаємодіють на засадах відкритої співпраці.

3. Положення щодо Європейського центрального банку та Рахункової палати, а також детальні положення щодо інших установ визначені в Договорі про функціонування Європейського Союзу.

4. Європейському Парламенту, Раді та Комісії допомагає Економічно-соціальний комітет і Комітет регіонів, що діють як дорадчі органи.

Стаття 14

1. Європейський Парламент разом з Радою виконує законодавчу та бюджетну функції. Він здійснює функції політичного контролю та консультативну, як встановлено Договорами. Європейський Парламент обирає Голову Комісії.

2. До складу Європейського Парламенту входять представники громадян Союзу. Їх кількість не може перевищувати сімсот п'ятдесяті плюс Голова. Представництво громадян є дегресивно-пропорційним з мінімальним порогом з шести представників від держави-члена. Жодна держава-член не може отримати більше ніж дев'яносто шість місць.

Європейська Рада, дотримуючись принципів, зазначених у першому абзаці, одностайно ухвалює рішення про склад Європейського Парламенту за ініціативою Європейського Парламенту і за його згодою.

3. Членів Європейського Парламенту обирають строком на п'ять років на засадах прямого загального виборчого права шляхом вільного таємного голосування.

4. Європейський Парламент обирає з-поміж своїх членів Голову та посадових осіб.

Стаття 15

1. Європейська Рада надає Союзові необхідні для його розвитку імпульси і визначає його загальні політичні орієнтири та пріоритети. Вона не виконує законодавчих функцій.

2. До складу Європейської Ради входять голови держав або урядів держав-членів, Голова Європейської Ради та Голова Комісії. Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки бере участь в її роботі.

3. Європейська Рада збирається двічі кожні шість місяців; її скликає Голова. Якщо того вимагає порядок денний, члени Європейської Ради можуть вирішити, що кожному з них мають допомагати в роботі міністри, а Голові Європейської Комісії — член Комісії. У разі потреби Голова скликає спеціальне засідання Європейської Ради.

4. Якщо в Договорах не обумовлено інакше, Європейська Рада ухвалює рішення консенсусом.

5. Європейська Рада обирає свого Голову кваліфікованою більшістю строком на два з половиною роки з правом переобрання на один строк. У разі виникнення перешкод або вчинення серйозного проступку Євро-

пейська Рада може припинити повноваження Голови згідно з тією самою процедурою.

6. Голова Європейської Ради:

- (a) очолює Раду та керує її роботою;
- (b) забезпечує підготовку й послідовність роботи Європейської Ради у співпраці з Головою Комісії та на основі роботи Ради з загальних питань;
- (c) докладає зусиль, що сприяють єднанню та консенсусу в Європейській Раді;
- (d) звітує Європейському Парламентові після кожного засідання Європейської Ради.

Голова Європейської Ради як такий забезпечує на своєму рівні зовнішнє представництво Союзу в питаннях спільної зовнішньої та безпекової політики без шкоди повноваженням Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки.

Голова Європейської Ради не може обіймати національну посаду

Стаття 16

1. Рада спільно з Європейським Парламентом виконує законодавчу та бюджетну функції. Вона здійснює функцію з розробки політики та координаційну функцію, як встановлено Договорами.

2. До складу Ради входить один представник від кожної держави-члена на рівні міністра, що може брати зобов'язання та голосувати від імені уряду держави-члена, яку представляє.

3. Рада діє кваліфікованою більшістю, окрім випадків, коли інше передбачено Договорами.

4. З 1 листопада 2014 року кваліфікованою більшістю буде вважатись щонайменше 55 % членів Ради, що має у своєму складі принаймні п'ятнадцять осіб і в якій представлені держави-члени, що охоплюють принаймні 65 % населення Союзу.

Блокувальну меншість мають складати принаймні чотири члени Ради, інакше слід вважати, що кваліфікованої більшості досягнуто.

Інші положення, що регулюють питання кваліфікованої більшості, встановлені в частині 2 статті 238 Договору про функціонування Європейського Союзу.

5. Перехідні положення щодо визначення кваліфікованої більшості, які застосовуються до 31 жовтня 2014 року, а також ті, що будуть застосовуватись з 1 листопада 2014 року до

31 березня 2017 року, встановлені Протоколом про перехідні положення.

6. Рада засідає в різних конфігураціях, перелік яких ухвалюється відповідно до статті 236 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Рада з загальних питань забезпечує послідовність роботи різних конфігурацій Ради. Вона готує та забезпечує виконання рішень засідань Європейської Ради, підтримуючи зв'язок з Головою Європейської Ради та Комісією.

Рада з закордонних справ на підставі стратегічних напрямків, визначених Європейською Радою, розробляє зовнішню політику Союзу й забезпечує послідовність його дій.

7. Комітет постійних представників урядів держав-членів відповідає за підготовку роботи Ради.

8. У разі, коли Рада розглядає та проводить голосування щодо законодавчих актів, її засідання проводяться відкрито. З цією метою кожне засідання Ради ділиться на дві частини, що присвячені, відповідно, розгляду законодавчих актів Союзу та діяльності, що не пов'язана із законодавчою.

9. Головування в усіх конфігураціях Ради, крім Ради з закордонних справ, здійснюють представники держав-членів на засадах рівномірної ротації згідно з умовами, встановленими статтею 236 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Стаття 17

1. Комісія обстоює загальний інтерес Союзу та висуває належні ініціативи в цьому напрямку. Вона забезпечує виконання Договорів та заходів, які ухвалюються установами на їх підставі. Комісія під контролем Суду Європейського Союзу наглядає за застосуванням права Союзу. Вона виконує бюджет та керує програмами. Вона здійснює координаційну, виконавчу та управлінську функції, як встановлено Договорами. Вона забезпечує представництво Союзу в зовнішніх відносинах, за винятком сфери спільної зовнішньої та безпекової політики та інших випадків, обумовлених Договорами. Вона ініціює щорічне та багаторічне планування діяльності Союзу з метою досягнення міжінституційних домовленостей.

2. Ухвалення законодавчих актів Союзу можливе лише на підставі пропозицій Комісії, якщо інше не передбачено Договорами. Ухвалення інших актів відбувається на підставі пропозицій Комісії у випадках, передбачених Договорами.

3. Період повноважень Комісії становить п'ять років.

Члени Комісії обираються на підставі їхньої загальної компетенції та відданості європейській справі з-поміж осіб, чия незалежність є поза сумнівом.

Під час виконання своїх обов'язків Комісія є абсолютно незалежною. Без шкоди частині 2 статті 18 члени Комісії не звертаються та не

шергаються за вказівками та не приймають їх від будь-якого уряду або іншої установи, органу, служби чи юридичної особи. Вони утримуються від будь-яких дій, несумісних із їхніми обов'язками або із виконанням їхніх завдань.

4. Комісія, призначена між датою набуття чинності Лісабонським договором та 31 жовтнем 2014 року, складається із одного громадянина кожної держави-члена, включаючи її Голову та Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки, який виконує функції одного із заступників Голови.

5. Починаючи з 1 листопада 2014 року, Комісія буде складатись із такої кількості членів, включаючи її Голову та Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки, що відповідає двом третинам кількості держав-членів, якщо Європейська Рада одностайно не вирішить змінити цю кількість.

Члени Комісії обираються з-поміж громадян держав-членів на основі системи суто рівномірної ротації між державами-членами, що відображає демографічний та географічний масштаб усіх держав-членів Європейського Союзу. Така система встановлюється Європейською Радою одностайно відповідно до статті 244 Договору про функціонування Європейського Союзу.

6. Голова Комісії:

- (а) встановлює керівні положення щодо роботи Комісії;
- (б) визначає структуру Комісії, забезпечуючи послідовність, ефективність та колегіальність її роботи;
- (с) призначає з-поміж членів Комісії заступників Голови, інших ніж Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки.

Член Комісії іде у відставку, якщо цього вимагає Голова. Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки іде у відставку згідно з процедурою, встановленою частиною 1 статті 18, якщо цього вимагає Голова.

7. Беручи до уваги результати виборів до Європейського Парламенту та після проведення належних консультацій, Європейська Рада кваліфікованою більшістю подає Європейському Парламентові кандидатуру Голови Комісії. Цього кандидата обирає Європейський Парламент більшістю членів свого складу. Якщо кандидат не отримує необхідної більшості, Європейська Рада, діючи кваліфікованою більшістю, протягом одного місяця подає на розгляд Європейському Парламенту нову кандидатуру, яка проходить ту саму процедуру обрання.

Рада за спільною згодою з обраним Головою ухвалює перелік інших осіб, яких вона пропонує призначити членами Комісії. Вони добира-

ються на підставі пропозицій держав-членів згідно з критеріями, встановленими в другому абзаці частини 3 та другому абзаці частини 5.

Голова, Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки та інші члени Комісії, як орган, підлягають схваленню Європейським Парламентом. На підставі цього схвалення Європейська Рада, діючи кваліфікованою більшістю, призначає Комісію.

8. Комісія, як орган, відповідальна перед Європейським Парламентом. Відповідно до статті 234 Договору про функціонування Європейського Союзу Європейський Парламент може висловити Комісії вотум недовіри. Якщо такий вотум висловлено, Комісія, як орган, йде у відставку, а Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки складає повноваження, які він здійснює в Комісії.

Стаття 18

1. Європейська Рада за згодою Голови Комісії кваліфікованою більшістю призначає Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки. Європейська Рада може припинити його повноваження згідно з тією самою процедурою.

2. Верховний представник провадить спільну зовнішню та безпекову політику Союзу. Він своїми пропозиціями сприяє розвитку спільної зовнішньої політики Союзу та здійснює її згідно з мандатом Ради. Це саме стосується спільної безпекової та оборонної політики.

3. Верховний представник головує в Раді з закордонних справ.

4. Верховний представник є одним з заступників Голови Комісії. Він забезпечує послідовність зовнішніх дій Союзу. Він відповідає в Комісії за обов'язки, покладені на неї

у зовнішніх відносинах, та координацію інших аспектів зовнішніх дій Союзу. Виконуючи ці обов'язки в Комісії, і лише стосовно цих обов'язків, Верховний представник дотримується процедур Комісії у тому обсязі, в якому це відповідає частинам 2 та 3.

Стаття 19

1. Суд Європейського Союзу складається з Суду, Суду загальної юрисдикції та спеціалізованих судів. Суд Європейського Суду забезпечує дотримання законодавства у тлумаченні та застосуванні Договорів.

Держави-члени надають засоби судового захисту, достатні для того, щоб забезпечити ефективний правовий захист у сферах, охоплених законодавством Союзу.

2. До складу Суду входить один суддя від кожної держави-члена. Судові допомагають Генеральні адвокати.

До складу Суду загальної юрисдикції входить щонайменше один суддя від кожної держави-члена.

Суддів та Генеральних адвокатів Суду та суддів Суду загальної юрисдикції добирають з осіб, чия незалежність є поза сумнівом, та які задовольняють вимоги, встановлені в статтях 253 та 254 Договору про функціонування Європейського Союзу. Їх призначають за спільною угодою урядів держав-членів строком на шість років. Судді та Генеральні адвокати, у яких завершується термін перебування на посаді, можуть бути призначені повторно.

3. Суд Європейського Союзу згідно з Договорами:

(а) приймає рішення у справах за позовами, які подають держава-член, установа, фізична або юридична особа;

(б) на звернення судів або трибуналів держав-членів виносить попередні рішення щодо тлумачення законодавства Союзу або чинності актів, ухвалених установами;

(с) приймає рішення в інших справах, як встановлено в Договорах.

РОЗДІЛ ІV

ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ПОСИЛЕНОЇ СПІВПРАЦІ

Стаття 20

1. Держави-члени, що прагнуть запровадити посилену співпрацю між собою у сферах, що не належать до виключних повноважень Союзу, можуть використовувати його установи та здійснювати ці повноваження, застосовуючи відповідні положення Договорів з урахуванням меж та відповідно до детальних положень, викладених у цій статті та статтях 326-334 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Посилена співпраця спрямована на те, щоб досягти цілей Союзу, захистити його інтереси та посилити процес його інтеграції. Ця співпраця відповідно до статті 328 Договору про функціонування Європейського Союзу відкрита всім державам-членам у будь-який час.

2. Рада ухвалює рішення, що дозволяє посилену співпрацю як крайній засіб у разі, якщо вона встановлює, що Союз, як ціле, не може досягти цілей такої співпраці протягом розумного строку, і за умови, що у якійсь співпраці візьмуть участь щонайменше дев'ять держав-членів. Рада діє згідно з процедурою, встановленою в статті 329 Договору про функціонування Європейського Союзу.

3. Всі члени Ради можуть брати участь в обговореннях, але в ухваленні рішень беруть участь лише члени Ради, що представляють держави, які беруть участь у посиленій співпраці. Правила голосування вста-

новлені у статті 330 Договору про функціонування Європейського Союзу.

4. Акти, ухвалені в рамках посиленої співпраці, зобов'язують лише держави-члени, що беруть участь у цій співпраці. Вони не вважаються частиною *acquis*, що має бути прийняте державами-кандидатами на приєднання до Союзу.

РОЗДІЛ V

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗОВНІШНІХ ДІЙ СОЮЗУ ТА ОСОБЛИВІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ

ГЛАВА 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗОВНІШНІХ ДІЙ СОЮЗУ

Стаття 21

1. У своїх діях на міжнародній арені Союз керується принципами, які надихнули на його створення, розвиток та розширення та які він має намір поширювати у світі, а саме такими: демократія, верховенство права, універсальність та неподільність прав людини та основоположних свобод, повага до людської гідності, принципи рівності та солідарності, а також дотримання принципів Статуту ООН та міжнародного права.

Союз прагне розвивати відносини та встановлювати партнерство з третіми країнами та міжнародними, регіональними або світовими організаціями, що поділяють принципи, зазначені в абзаці першому. Він сприяє пошукові багатосторонніх рішень спільних проблем, зокрема в рамках Організації Об'єднаних Націй.

2. Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи й працює заради досягнення високого рівня співпраці в усіх сферах міжнародних відносин для того, щоб:

(а) гарантувати свої цінності, основоположні інтереси, безпеку, незалежність та цілісність Союзу;

(б) зміцнювати й підтримувати демократію, верховенство права, права людини та принципи міжнародного права;

(в) оберігати мир, запобігати конфліктам і зміцнювати міжнародну безпеку згідно з цілями та принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, з принципами Гельсінського Заключного Акту та цілями Паризької Хартії, включаючи такі, що стосуються зовнішніх кордонів;

(г) заохочувати сталий розвиток економіки, суспільства й довкілля країн, що розвиваються, з головною метою — викоренити бідність;

(e) сприяти інтеграції всіх країн у світову економіку, включаючи шляхом поступового скасування обмежень міжнародної торгівлі;

(f) сприяти розвитку міжнародних заходів з метою збереження та поліпшення стану довкілля й зваженому управлінню світовими природними ресурсами, щоб забезпечити сталий розвиток;

(g) допомагати населенню, країнам та регіонам, що постраждали від природних або антропогенних стихійних лих; та

(h) сприяти розвитку міжнародної системи, що ґрунтується на тіснішій багатосторонній співпраці та належному світовому врядуванню.

3. Союз дотримується принципів й невідступно слідує цілям, визначеним в частинах 1 та 2, в розробці та реалізації різноманітних напрямків своєї зовнішньої діяльності, охопленої у цьому Розділі та в Частині П'ятій Договору про функціонування Європейського Союзу, а також ювінішніх аспектів інших політик Союзу.

Союз забезпечує узгодженість різних напрямків своєї зовнішньої діяльності та її узгодженість з іншими політиками. Рада та Комісія за допомогою Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки забезпечують таку узгодженість і співпрацюють заради досягнення цієї мети.

Стаття 22

1. На підставі принципів та цілей, встановлених у статті 21, Європейська Рада визначає стратегічні інтереси та цілі Союзу.

Рішення Європейської Ради щодо стратегічних інтересів та цілей Союзу стосуються спільної зовнішньої та безпекової політики та інших сфер зовнішніх дій Союзу. Ці рішення можуть стосуватися відносин Союзу з окремою країною чи регіоном або стосуватися певної теми. Рішення визначають їхню тривалість і засоби, що надаються Союзом та державами-членами.

Європейська Рада діє однотайно за рекомендацією Ради, яку ухвалює Рада згідно з умовами, встановленими для кожної сфери. Рішення Європейської Ради виконуються згідно з передбаченою в Договорах процедурою.

2. У сфері спільної зовнішньої та безпекової політики спільні пропозиції Раді може подавати Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки, а в інших сферах зовнішніх дій Союзу — Комісія.

ГЛАВА 2 СПЕЦІАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО СПІЛЬНУ ЗОВНІШНІЮ ТА БЕЗПЕКОВУ ПОЛІТИКУ

СЕКЦІЯ 1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 23

Союз у своїх діях на міжнародній арені відповідно до цієї Глави керується принципами, переслідує цілі та здійснює їх відповідно до загальних положень, встановлених у Главі 1.

Стаття 24

1. Компетенція Союзу в сфері спільної зовнішньої та безпекової політики охоплює всі сфери зовнішньої політики та всі питання безпеки Союзу, включно з поступовим формуванням спільної оборонної політики, що, можливо, приведе до спільної оборони.

До спільної зовнішньої та безпекової політики застосовуються спеціальні правила та процедури. Спільна зовнішня та безпекова політика визначається та реалізується Європейською Радою та Радою, що діють одноставно, крім випадків, якщо Договори передбачають інше. Прийняття законодавчих актів виключається. Спільну зовнішню та безпекову політику здійснює Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки та держави-члени відповідно до Договорів. Особлива роль Європейського Парламенту та Комісії у цій сфері визначається Договорами. Суд Європейського Союзу не має юрисдикції стосовно цих положень, за винятком його юрисдикції щодо моніторингу дотримання статті 40 цього Договору, а також щодо розгляду законності певних рішень, як це встановлено у частині 2 статті 275 Договору про функціонування Європейського Союзу.

2. У рамках принципів та цілей зовнішньої діяльності Союзу він провадить, визначає та реалізує спільну зовнішню та безпекову політику, засновану на розвитку взаємної політичної солідарності серед держав-членів, на визначенні питань загального інтересу та на досягненні дедалі зростаючого ступеню зближення дій держав-членів.

3. Держави-члени активно та беззастережно підтримують спільну зовнішню та безпекову політику в дусі лояльності та взаємної солідарності та дотримуються дій Союзу у цій сфері.

Держави-члени співпрацюють, щоб посилювати й розвивати взаємну політичну солідарність. Вони утримуються від будь-яких дій, що су-

перечать інтересам Союзу або можуть зашкодити його ефективності як об'єднаної сили в міжнародних відносинах.

Рада та Верховний представник забезпечують дотримання цих принципів.

Стаття 25

Союз провадить спільну зовнішню та безпекову політику через:

(а) визначення загальних принципів;

(б) ухвалення рішень про:

(і) дії, яких має вжити Союз, (іі) позиції, які має займати Союз,

(ііі) положення про виконання рішень, зазначених в пунктах (і) та (іі);

а також

(с) зміцнення систематичної співпраці держав-членів у провадженні політики.

Стаття 26

1. Європейська Рада окреслює стратегічні інтереси Союзу та визначає цілі та загальні настанови щодо спільної зовнішньої та безпекової політики, включаючи питання, пов'язані з обороною. Європейська Рада ухвалює необхідні рішення.

Якщо цього вимагає міжнародна ситуація, Голова Європейської Ради скликає позачергове засідання Європейської Ради для того, щоб визначити стратегічні напрямки політики Союзу у контексті такої ситуації.

2. Рада формує спільну зовнішню та безпекову політику та приймає рішення, необхідні для її визначення й реалізації, на основі загальних настанов та стратегічних напрямків, визначених Європейською Радою.

Рада та Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки забезпечують єдність, послідовність та ефективність дії Союзу.

3. Спільну зовнішню та безпекову політику реалізує Верховний представник та держави-члени, застосовуючи національні засоби та засоби Союзу.

Стаття 27

1. Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки, який очолює Раду закордонних справ, сприяє своїми пропозиціями в підготовці спільної зовнішньої та безпекової політики та забезпечує виконання рішень, схвалених Європейською Радою та Радою.

2. Верховний представник Союзу представляє Союз у питаннях, пов'язаних зі спільною зовнішньою та безпековою політикою. Він провадить політичний діалог з третіми сторонами від імені Союзу та ви-

словлює позицію Союзу в міжнародних організаціях та на міжнародних конференціях.

3. Європейська служба з питань зовнішньої діяльності допомагає Верховному представнику здійснювати повноваження відповідно до його мандату. Ця служба співпрацює з дипломатичними службами держав-членів. До її складу входять посадові особи відповідних департаментів Генерального секретаріату Ради та Комісії, а також посадовці, делеговані з національних дипломатичних служб держав-членів. Структура та функції Європейської служби з питань зовнішньої діяльності встановлюються рішенням Ради. Рада діє за пропозицією Верховного представника після проведення консультацій з Європейським Парламентом та після отримання згоди Комісії.

Стаття 28

1. Якщо міжнародна ситуація вимагає оперативних дій Союзу, Рада ухвалює необхідні рішення. Ці рішення закладають цілі, обсяг та засоби, які мають надаватися Союзові, а також, у разі потреби, тривалість та умови їх виконання.

У разі зміни умов, що мають суттєвий вплив на питання, що є предметом регулювання такого рішення, Рада переглядає принципи та цілі цього рішення та ухвалює необхідні рішення.

2. Рішення, зазначені в частині 1, носять зобов'язальний характер для держав-членів щодо ухвалення позицій та провадження їхньої діяльності.

3. Якщо згідно з рішенням, зазначеним у частині 1, існує намір ухвалити національну позицію або вчинити національну дію, відповідній державі-члену належить повідомити про це заздалегідь, щоб у разі потреби можна було провести попередні консультації в Раді. Зобов'язання надавати попередню інформацію не стосується положень, якими лише транспоновано рішення Ради на національний рівень.

4. У разі нагальної потреби, що постає через зміни ситуації та неможливість перегляду рішення Ради, про яке йдеться в частині 1, держави-члени можуть терміново вжити необхідних заходів, беручи до уваги загальні цілі зазначеного рішення. Зацікавлені держави-члени невідкладно інформують Раду про будь-які такі заходи.

5. Якщо виконання рішення, зазначеного в цій статті, пов'язане з будь-якими істотними труднощами, держава-член передає їх на розгляд Ради, яка обговорює їх та шукає належне вирішення. Таке вирішення не повинно суперечити цілям рішення, зазначеного у частині 1, або ж шкодити його ефективності.

Стаття 29

Рада ухвалює рішення, що визначають підхід Союзу до окремого питання географічного або тематичного характеру. Держави-члени забезпечують узгодженість своїх національних політик із позиціями Союзу.

Стаття 30

1. Будь-яка держава-член, Верховний представник Союзу з питань прикордонних справ і політики безпеки за підтримки Комісії можуть звертатися до Ради із будь-якими питаннями, пов'язаними зі спільною зовнішньою та безпековою політикою, й подавати їй, за необхідності, свої ініціативи або пропозиції.

2. У випадках, що потребують швидкого рішення, Верховний представник з власної ініціативи або на вимогу держави-члена скликає позачергове засідання Ради протягом сорока восьми годин чи, в разі нагальної потреби, протягом коротшого строку.

Стаття 31

1. Європейська Рада та Рада ухвалює рішення, зазначені в цій Главі, одностайно, за винятком випадків, якщо ця Глава передбачає інше. Прийняття законодавчих актів виключається.

Утримуючись від голосування, будь-який член Ради може обґрунтувати своє утримання формальною декларацією відповідно до цього абзацу. У такому разі він не зобов'язаний застосовувати це рішення, проте він має визнати, що останнє є обов'язковим для Союзу. У дусі взаємної солідарності відповідна держава-член утримується від будь-яких дій, що можуть суперечити або шкодити діям Союзу, що ґрунтуються на цьому рішенні, а інші держави-члени поважають її позицію. Якщо члени Ради, які таким чином обґрунтовують своє утримання від голосування, представляють принаймні третину держав-членів, що охоплюють щонайменше третину населення Союзу, рішення не ухвалюється.

2. Шляхом відступу від положень частини 1 Рада діє кваліфікованою більшістю, коли вона:

- ухвалює рішення про дію або позицію Союзу на підставі рішення Європейської Ради, пов'язаного зі стратегічними інтересами та цілями Союзу, зазначеними в частині 1 статті 22;

- ухвалює рішення про дію або позицію Союзу на пропозицію Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки, яку він подає на окремий запит Європейської Ради, зроблений ш її власною ініціативою або за ініціативою Верховного представника;

1. ухвалює будь-яке рішення, що визначає дію або позицію Союзу;

2. ухвалює рішення про призначення спеціального представника згідно зі статтею 33.

Голосування не проводиться, якщо член Ради заявляє, що має намір виступити проти ухвалення рішення, що приймається кваліфікованою більшістю на підставі життєво важливих і визначених для національної політики міркувань. Верховний представник, провадячи інтенсивні консультації з відповідною державою-членом, шукає прийнятне для неї рішення. Якщо він не може знайти таке рішення, Рада може кваліфікованою більшістю вимагати, щоб справу передали Європейській Раді для одностайного ухвалення рішення.

3. Європейська Рада може одностайно ухвалити рішення про те, що Рада діє кваліфікованою більшістю в інших випадках, крім зазначених у частині 2.

4. Частини 2 та 3 не застосовуються до рішень військового або оборонного значення.

5. У частині, що стосується процедурних питань, Рада діє більшістю своїх членів.

Стаття 32

Держави-члени, щоб визначити спільний підхід, проводять між собою в рамках Європейської Ради та Ради консультації з усіх питань зовнішньої та безпекової політики, що становлять загальний інтерес. Перш ніж чинити будь-які дії на міжнародній арені або брати на себе будь-які зобов'язання, що можуть вплинути на інтереси Союзу, кожна держава-член проводить консультації з іншими державами-членами в рамках Європейської Ради або Ради. Держави-члени через зближення своїх дій забезпечують спроможність Союзу відстоювати свої інтереси та цінності на міжнародній арені. Держави-члени виявляють взаємну солідарність.

Якщо Європейська Рада або Рада визначила спільний підхід Союзу у значенні частини 1, Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки та міністри закордонних справ держав-членів координують свою діяльність в рамках Ради.

Дипломатичні представництва держав-членів та місії Союзу у третіх країнах та в міжнародних організаціях співпрацюють та сприяють формуванню та реалізації спільного підходу.

Стаття 33

Рада може за пропозицією Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки призначити спеціального представника з мандатом щодо окремого політичного аспекту. Спеціальний представник здійснює повноваження відповідно до цього мандату під керівництвом Верховного представника.

Стаття 34

1. Держави-члени узгоджують свої дії в міжнародних організаціях та на міжнародних конференціях. Вони обстоюють на таких форумах позицію Союзу. Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки організовує таке узгодження.

У разі, коли в міжнародних організаціях та міжнародних конференціях беруть участь не всі держави-члени, ті держави-члени, що беруть у них участь, обстоюють позицію Союзу.

2. Відповідно до частини 3 статті 24 ті держави-члени, що представлені у міжнародних організаціях і міжнародних конференціях, де беруть участь не всі держави-члени, інформують решту держав-членів та Верховного представника про будь-які питання спільного інтересу.

Держави-члени, що є також членами Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, узгоджують свої дії з іншими державами-членами та Верховним представником й інформують їх у повному обсязі. Держави-члени, що є членами Ради Безпеки, у здійсненні їхніх функцій захищають позиції та інтереси Союзу без порушення своїх обов'язків за Статутом Організації Об'єднаних Націй.

Якщо Союз визначив свою позицію з питання, що стоїть на порядку денному Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, держави-члени, що беруть участь у засіданнях Ради Безпеки, вимагають запросити Верховного представника, щоб він виклав позицію Союзу.

Стаття 35

Дипломатичні та консульські представництва держав-членів та місії Союзу в третіх країнах та на міжнародних конференціях, а також їхні представництва у міжнародних організаціях співпрацюють, щоб забезпечити дотримання й виконання ухвалених на підставі цієї Глави рішень, що визначають позиції та дії Союзу.

Вони зміцнюють співпрацю шляхом обміну інформацією та проведення спільних оцінювань.

Вони сприяють реалізації права громадян Союзу на захист на території третіх країн, як зазначено в пункті (с) частини 2 статті 20 Договору про функціонування Європейського Союзу, та заходів, ухвалених відповідно до статті 23 зазначеного Договору.

Стаття 36

Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки постійно проводить консультації з Європейським Парламентом щодо головних аспектів та пріоритетів спільної зовнішньої та

безпекової політики, а також спільної безпекової та оборонної політики й інформує про їх розвиток. Верховний представник забезпечує належне врахування позицій Європейського Парламенту. Спеціальні представники можуть бути залучені до інформування Європейського Парламенту.

Європейський Парламент може ставити питання або давати рекомендації Раді та Верховному представнику. Двічі на рік він проводить дебати про прогрес у реалізації спільної зовнішньої та безпекової політики, включаючи спільну безпекову та оборонну політики.

Стаття 37

Союз може укладати угоди з однією або кількома державами або міжнародними організаціями у сферах, охоплених в цій Главі.

Стаття 38

1. Без шкоди статті 240 Договору про функціонування Європейського Союзу Комітет з питань політики та безпеки відстежує міжнародну ситуацію у сферах, що охоплюється спільною зовнішньою та безпековою політикою, й сприяє визначенню політик шляхом надання висновків Раді на її вимогу, вимогу Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки або за власною ініціативою. Комітет відстежує також виконання узгоджених політик без шкоди повноваженням Верховного представника.

У рамках сфери застосування цієї Глави Комітет з питань політики та безпеки здійснює політичний контроль і стратегічне керування зазначеними в статті 43 операціями з урегулювання кризових ситуацій під керівництвом Ради та Верховного представника.

Рада може вповноважити Комітет для цілей та на час проведення операції з урегулювання кризової ситуації, як визначено Радою, приймати відповідні рішення щодо політичного контролю та стратегічного керування операцією.

Стаття 39

Відповідно до статті 16 Договору про функціонування Європейського Союзу та шляхом відступу від її частини 2 Рада ухвалює рішення, що встановлює правила, пов'язані із захистом фізичних осіб з огляду на обробку персональних даних державами-членами при виконанні заходів, які підпадають під сферу застосування цієї Глави, а також правила, пов'язані з вільним рухом такої інформації. Дотримання цих правил підлягає контролю незалежних органів.

Стаття 40

Виконання спільної зовнішньої та безпекової політики не впливає на застосування процедур та на обсяг повноважень установ, які встановлені Договорами для здійснення повноважень Союзу, зазначених у статтях 3-6 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Так само, виконання політик, перелічених у цих статтях, не впливає на застосування процедур та на обсяг повноважень установ, які встановлені Договорами для здійснення повноважень Союзу згідно з цією Главою.

Стаття 41

1. Адміністративні витрати установ, спричинені виконанням цієї Глави, покриваються за рахунок бюджету Союзу.

2. Оперативні витрати, спричинені виконанням цієї Глави, також покриваються за рахунок бюджету Союзу, крім витрат на операції військового або оборонного характеру та випадків, коли Рада, діючи одностайно, вирішить інакше.

У випадках, коли витрати не покриваються бюджетом Союзу, вони покриваються з бюджетів держав-членів за шкалою валового національного продукту, окрім випадку, коли Рада, діючи одностайно, вирішить інакше. Держави-члени, представники яких зробили у Раді формальну декларацію згідно з другим абзацом частини I статті 31, не зобов'язані робити внесок у фінансування витрат на операції військового або оборонного характеру.

3. Рада ухвалює рішення, що встановлює спеціальні процедури гарантованого швидкого доступу до коштів, призначених у бюджеті Союзу на термінове фінансування ініціатив у рамках спільної зовнішньої та безпекової політики, зокрема підготовчої діяльності місій, зазначених у частині 2 статті 42 та статті 43. Рада діє після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

Підготовча діяльність місій, зазначених у частині 2 статті 42 та статті 43, яка не покривається бюджетом Союзу, підлягає фінансуванню із стартового фонду, створеного з внесків держав-членів.

Рада на пропозицію Верховного представника Союзу з питань законних справ і політики безпеки кваліфікованою більшістю ухвалює рішення, що встановлюють:

- (a) процедури створення та фінансування стартового фонду, зокрема розмір коштів, виділених фондові;
- (b) процедури управління стартовим фондом;
- (c) процедури фінансового контролю.

У разі, коли згідно з частиною 1 статті 42 та статтею 43 заплановано місію, фінансування якої з бюджету Союзу неможливе, Рада уповноважує Верховного представника використовувати цей фонд. Верховний представник звітує Раді про виконання цих повноважень.

СЕКЦІЯ 2 ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО СПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ТА ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ

Стаття 42

1. Спільна безпекова та оборонна політика є невід'ємною частиною спільної зовнішньої та безпекової політики. Вона забезпечує Союзові оперативну спроможність, що спирається на цивільні та військові засоби. Союз може використовувати їх у місіях поза межами Союзу, щоб підтримувати мир, запобігати конфліктам та зміцнювати міжнародну безпеку згідно з принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй. Виконання цих завдань здійснюється із використанням ресурсів, що надаються державами-членами.

2. Спільна безпекова та оборонна політика охоплює поступове формування спільної оборонної політики Союзу. Це приведе до спільної оборони, якщо так одностайно вирішить Європейська Рада. У такому разі Європейська Рада рекомендує державам-членам ухвалити таке рішення згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами.

Політика Союзу згідно з цією Секцією не шкодить особливому характеру безпекової та оборонної політики певних держав-членів та поважає зобов'язання певних держав-членів, що вважають свою спільну оборону реалізованою в Організації Північноатлантичного Договору згідно з умовами Північноатлантичного Договору та узгодженою в цих рамках зі спільною безпековою та оборонною політикою.

3. Держави-члени надають у розпорядження Союзу цивільні та військові ресурси для здійснення спільної безпекової та оборонної політики і таким чином сприяють досягненню цілей, визначених Радою. Ті держави-члени, що разом створюють багатонаціональні сили, також можуть надавати їх у розпорядження спільної безпекової та оборонної політики.

Держави-члени беруть зобов'язання поступово підвищувати свій військовий потенціал. Агенція у сфері розвитку оборонного потенціалу, досліджень, закупівель та озброєння (далі — «Європейська оборонна агенція») окреслює оперативні потреби, підтримує заходи із задоволення цих потреб, сприяє визначенню та, в разі потреби, здійсненню будь-

яких заходів, що необхідні для зміцнення промислової та технологічної бази оборонного сектору, бере участь у формуванні Європейської політики в сфері військового потенціалу та озброєння та допомагає Раді оцінювати рівень вдосконалення військового потенціалу.

4. Рішення, що стосуються спільної безпекової та оборонної політики, включаючи рішення про започаткування місій відповідно до цієї статті, Рада ухвалює одностайно на підставі пропозиції Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки або за ініціативою держави-члена. Верховний представник разом з Комісією, якщо необхідно, може пропонувати використовувати як національні засоби, так й інструменти Союзу.

5. Рада може довірити групі держав-членів виконання місії в рамках Союзу з метою захисту цінностей Союзу та служіння його інтересам. Виконання таких місій регулює стаття 44.

6. Держави-члени, військовий потенціал яких задовольняє вищі критерії, та які взяли одна щодо одної більш тісні зобов'язання в цій сфері з огляду на найбільш відповідальні місії, запроваджують постійну структурну співпрацю в рамках Союзу. Цю співпрацю регулюють положення статті 46. Це не впливає на положення статті 43.

7. Якщо держава-член зазнає збройної агресії на своїй території, інші держави-члени мають щодо неї обов'язок усіма можливими засобами допомагати їй та підтримувати її згідно зі статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Це не шкодить особливому характеру безпекової та оборонної політики окремих держав-членів.

Зобов'язання та співпраця у цій сфері повинні відповідати зобов'язанням в межах Організації Північноатлантичного Договору, який лишається фундаментом колективної безпеки та форумом її виконання для тих держав, що є її членами.

Стаття 43

1. Зазначені в частині 1 статті 42 місії, для виконання яких Союз може використовувати цивільні та військові засоби, охоплюють спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції, надання консультацій та допомоги у військових справах, місії запобігання конфліктам і миротворчі, місії збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, зокрема встановлення миру та пост-конфліктна стабілізація. Усі ці місії можуть сприяти боротьбі проти тероризму, включаючи шляхом підтримки третіх країн у боротьбі проти тероризму на їхніх територіях.

2. Щодо місій, зазначених у частині 1, Рада ухвалює рішення, що визначають цілі та обсяги цих місій, а також загальні умови їхнього виконання. Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і

політики безпеки, уповноважений Радою та який діє в тісному й постійному зв'язку з Комітетом з питань політики та безпеки, забезпечує координацію цивільних та військових аспектів таких місій.

Стаття 44

1. У рамках рішень, ухвалених відповідно до статті 43, Рада може довірити виконання місії групі держав-членів, що мають необхідний потенціал та намір взяти на себе таку місію. Такі держави-члени разом із Верховним представником Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки погоджують між собою керівництво місією.

2. Держави-члени, що беруть участь у виконанні місії, постійно інформують Раду про перебіг місії за власною ініціативою або на вимогу іншої держави-члена. Якщо виконання місії спричиняє важливі наслідки або потребу змінити цілі, обсяг та умови виконання, визначені в рішеннях, зазначених в частині 1, держави-члени, що беруть участь у місії, невідкладно інформують Раду. У таких випадках Рада ухвалює необхідні рішення.

Стаття 45

1. Європейська оборонна агенція, зазначена у частині 3 статті 42, за умови уповноваження Радою, має своїм завданням:

(а) допомагати визначати цілі у сфері військового потенціалу держав-членів та оцінювати дотримання зобов'язань щодо цього потенціалу, взятих державами-членами;

(б) сприяти гармонізації оперативних потреб та запровадженню ефективних і сумісних методів постачання;

(в) пропонувати багатосторонні проекти, спрямовані на досягнення цілей у сфері військового потенціалу; забезпечувати координацію програм, які здійснюють держави-члени, та керувати окремими програмами співпраці;

(г) підтримувати дослідження оборонних технологій, координувати і планувати спільну дослідницьку діяльність та вивчення технічних рішень, що задовольняють майбутні оперативні потреби;

(д) допомагати визначати і, в разі потреби, виконувати будь-які доцільні заходи, щоб зміцнити промислову та технологічну базу оборонного сектору й підвищити ефективність військових витрат.

2. Європейська оборонна агенція є відкритою для всіх держав-членів, що висловлюють намір взяти участь у її діяльності. Рада, діючи кваліфікованою більшістю, ухвалює рішення, що визначає правовий статус, місце перебування та функціональні обов'язки Агенції. Це рішення має враховувати рівень ефективної участі в діяльності Агенції. У

рамках Агенції створюються окремі групи, що об'єднують держави-члени, залучені до спільних проєктів. Агенція виконує свої завдання, підтримуючи, в разі потреби, зв'язок з Комісією.

Стаття 46

1. Такі держави-члени, що висловлюють намір брати участь у постійній структурній співпраці, зазначеній у частині 6 статті 42, та що задовольняють критерії та беруть на себе зобов'язання щодо військового потенціалу, сформульовані в Протоколі про постійну структурну співпрацю, повідомляють про свій намір Раді та Верховному представнику Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки.

2. Протягом трьох місяців після повідомлення, зазначеного в частині 1, Рада ухвалює рішення про запровадження постійної структурної співпраці та визначає перелік держав-членів, що беруть участь у такій співпраці. Рада діє кваліфікованою більшістю після проведення консультацій з Верховним представником.

3. Будь-яка держава-член, що висловила намір взяти участь у постійній структурній співпраці пізніше, повідомляє про свій намір Раді та Верховному представнику.

Рада ухвалює рішення, що підтверджує участь відповідної держави-члена, що задовольняє критерії та бере на себе зобов'язання, зазначені в статтях 1 та 2 Протоколу про постійну структурну співпрацю. Рада діє кваліфікованою більшістю після проведення консультацій з Верховним представником. Участь у голосуванні беруть лише ті члени Ради, що представляють держави-члени, які є учасниками такої співпраці.

Кваліфікована більшість визначається відповідно до пункту (а) частини 3 статті 238 Договору про функціонування Європейського Союзу.

4. Якщо держава-член, що бере участь у такій співпраці, вже не відповідає критеріям та не може виконувати зобов'язання, зазначені в статтях 1 та 2 Протоколу про постійну структурну співпрацю, Рада може ухвалити рішення, що зупиняє участь відповідної держави-члена у співпраці.

Рада діє кваліфікованою більшістю. Участь у голосуванні беруть лише ті члени Ради, що представляють держави-члени, які є учасниками такої співпраці, за винятком держави-члена, про яку йдеться.

Кваліфікована більшість визначається відповідно до пункту (а) частини 3 статті 238 Договору про функціонування Європейського Союзу.

5. Будь-яка держава-член, що бере участь у постійній структурній співпраці та бажає відмовитися від такої співпраці, повідомляє про свій намір Раді, яка бере до уваги те, що відповідна держава-член припинила свою участь у співпраці.

6. Рішення та рекомендації Ради в рамках постійної структурної співпраці, інші, ніж передбачені частинами 2-5, ухвалюються одностайно. Для цілей цієї частини одностайність складають лише голоси представників держав-членів, що беруть участь у співпраці.

РОЗДІЛ VI ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 47

Союз є суб'єктом права.

Стаття 48

1. До Договорів можуть бути внесені зміни відповідно до звичайної процедури перегляду. До них також можуть вноситись зміни відповідно до спрощених процедур перегляду.

Звичайна процедура перегляду

2. Уряд будь-якої держави-члена, Європейський Парламент або Комісія можуть подати до Ради пропозиції про внесення змін до Договорів. Ці пропозиції можуть, *inter alia*, передбачати розширення або звуження повноважень, покладених на Союз Договорами. Рада подає ці пропозиції до Європейської Ради та повідомляє про ці пропозиції національні парламенти.

3. Якщо Європейська Рада після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Комісією простою більшістю ухвалює рішення про вивчення запропонованих змін, Голова Європейської Ради скликає Конвент із представників національних парламентів, голів держав або урядів держав-членів, Європейського Парламенту та Комісії. З Європейським центральним банком також проводяться консультації в разі інституційних змін у монетарній сфері. Конвент вивчає пропозиції про внесення змін та ухвалює консенсусом рекомендацію до конференції представників урядів держав-членів, визначених в частині 4.

Європейська Рада після отримання згоди Європейського Парламенту може простою більшістю вирішити не скликати Конвент з огляду на обсяг запропонованих змін. У такому випадку Європейська Рада визначає обсяг повноважень конференції представників урядів держав-членів.

4. Конференцію представників урядів держав-членів скликає Голова Ради, щоб спільною згодою визначити зміни, які мають бути внесені до Договорів.

Зміни набувають чинності після їх затвердження усіма державами-членами згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами.

5. Якщо протягом двох років після підписання договору про внесення змін до Договорів чотири п'ятих держав-членів затвердять його, тоді як одна або кілька держав-членів матимуть труднощі із затвердженням договору, справа передається Європейській Раді.

Спрощені процедури перегляду

6. Уряд будь-якої держави-члена, Європейський Парламент або Комісія можуть подати до Європейської Ради пропозиції щодо перегляду всіх або частини положень Частини Три Договору про функціонування Європейського Союзу, що стосується внутрішніх політик або дій Союзу.

Європейська Рада може ухвалити рішення про внесення змін до усіх або частини положень Частини Три Договору про функціонування Європейського Союзу. Європейська Рада діє одностайно після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Комісією, а також Європейським центральним банком у випадку інституційних змін у монетарній сфері. Таке рішення не набуває чинності, доки його не затвердять усі держави-члени згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами.

Рішення, зазначене у другому абзаці, не розширює повноважень, покладених на Союз Договорами.

7. Якщо Договір про функціонування Європейського Союзу або Розділ V цього Договору передбачає те, щоб Рада діяла одностайно у певній сфері або у певному випадку, Європейська Рада може ухвалити рішення про уповноваження Ради діяти кваліфікованою більшістю у такій сфері або у такому випадку. Цей абзац не застосовується до рішень у військовій сфері або у сфері оборони.

Якщо Договір про функціонування Європейського Союзу передбачає, що законодавчі акти мають ухвалюватися Радою згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, Європейська Рада може ухвалити рішення, яке дозволяє ухвалення таких актів згідно зі звичайною законодавчою процедурою.

Будь-яка ініціатива Європейської Ради, висунута на основі першого або другого абзацу, повідомляється національним парламентам. Якщо національний парламент протягом шести місяців від дати такого повідомлення висловить своє заперечення, рішення, зазначене в першому або другому абзаці, не ухвалюється. За відсутності такого заперечення Європейська Рада може ухвалити рішення.

Для ухвалення рішень, зазначених в першому і другому абзацах, Європейська Рада діє одностайно після отримання згоди Європейського Парламенту, яка надається більшістю складу членів Парламенту.

Стаття 49

Будь-яка європейська держава, яка považає цінності, зазначені в статті 2, та віддана їх поширенню, може подати заявку на набуття член-

ства у Союзі. Європейському Парламенту та національним парламентам повідомляється про таку заявку. Держава, що подає заявку, надсилає її до Ради, що діє одностайно після проведення консультацій з Комісією та після отримання згоди Європейського Парламенту, який діє більшістю складу своїх членів. Умови прийнятності, що погоджені Європейською Радою, мають бути враховані.

Умови приєднання та зумовлені ним зміни до Договорів, на яких заснований Європейський Союз, є предметом угоди між державами-членами та державою, що подає заявку. Угода надсилається для затвердження до усіх держав, що є договірними сторонами, згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами.

Стаття 50

1. Будь-яка держава-член може вирішити вийти з Союзу згідно зі своїми конституційними вимогами.

2. Держава-член, що вирішила вийти з Союзу, повідомляє про свій намір Європейську Раду. З огляду на настанови Європейської Ради Союз провадить переговори з цією державою та укладає угоду, в якій формулюються положення про її вихід з урахуванням рамок майбутніх відносин з Союзом. Переговори щодо цієї угоди проводяться відповідно до частини 3 статті 218 Договору про функціонування Європейського Союзу. Цю угоду укладає Рада від імені Союзу, діючи кваліфікованою більшістю, після отримання згоди Європейського Парламенту.

3. Застосування Договорів до держави припиняється від дати набуття чинності угодою про вихід або, в разі відсутності такої, через два роки після повідомлення, зазначеного в частині 2, якщо Європейська Рада за згодою з цією державою-членом не вирішить одностайно продовжити цей термін.

4. Для цілей частин 2 і 3 член Європейської Ради або Ради, що представляє державу-члена, що виходить із Союзу, не бере участі у дискусіях Європейської Ради або Ради або в прийнятті рішень стосовно неї.

Кваліфікована більшість визначається відповідно до пункту (b) частини 3 статті 238 Договору про функціонування Європейського Союзу.

5. Якщо держава, яка вийшла із Союзу, звертається з проханням про повторне приєднання, її запит розглядається згідно з процедурою, зазначеною у статті 49.

Стаття 51

Протоколи та Додатки до Договорів є невід'ємною частиною Договорів.

Стаття 52

1. Договори є чинними для Королівства Бельгія, Республіки Болгарія, Чеської Республіки, Королівства Данія, Федеративної Республіки Німеччина, Естонської Республіки, Ірландії, Грецької Республіки, Королівства Іспанія, Французької Республіки, Італійської Республіки, Республіки Кіпр, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Великого Герцогства Люксембург, Угорської Республіки, Республіки Мальта, Королівства Нідерланди, Австрійської Республіки, Республіки Польща, Португальської Республіки, Румунії, Республіки Словенія, Словацької Республіки, Фінляндської Республіки, Королівства Швеція, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

2. Територіальне застосування Договорів визначається статтею 355 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Стаття 53

Цей Договір укладено на невизначений строк.

Стаття 54

1. Цей Договір затверджується Високими Договірними Сторонами згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами. Інструменти ратифікації передаються на зберігання Уряду Італійської Республіки.

2. Цей Договір набуває чинності 1 січня 1993 року за умови, що усі інструменти ратифікації були передані на зберігання, а якщо це не зроблено, — в перший день місяця, наступного після того, коли остання держава, що підписала Договір, передає на зберігання інструмент ратифікації.

Стаття 55

1. Цей Договір складено в єдиному оригінальному примірнику болгарською, чеською, данською, голландською, англійською, естонською, фінською, французькою, німецькою, грецькою, угорською, ірландською, італійською, латвійською, литовською, мальтійською, польською, португальською, румунською, словацькою, словенською, іспанською та шведською мовами. Тексти кожною з цих мов є однаково автентичними; вони передаються на зберігання в архівах Уряду Італійської Республіки, який передає засвідчену копію кожному урядові решті держав, що підписали Договір.

2. Цей Договір може також бути перекладений будь-якою іншою мовою, яку визначили держави-члени з-поміж тих, що мають статус офіційної на усій або частині їхньої території згідно з їхнім конститу-

ційним ладом. Відповідна держава-член передає засвідчену копію такого перекладу на зберігання у архівах Ради.

На засвідчення чого належним чином уповноважені представники, що підписалися нижче, поставили свої підписи під цим Договором.

Вчинено в Маастрихті сьомого дня лютого тисяча дев'ятсот дев'яносто другого року.

(перелік осіб, що підписалися, не відтворено)

КОНСОЛІДОВАНА ВЕРСІЯ ДОГОВОРУ ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ПРЕАМБУЛА

ЙОГО ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЬ БЕЛЬГІЙЦІВ, ПРЕЗИДЕНТ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ, ПРЕЗИДЕНТ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ПРЕЗИДЕНТ ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ, ЇЇ КОРОЛІВСЬКА ВИСОКІСТЬ ВЕЛИКА ГЕРЦОГІНЯ ЛЮКСЕМБУРГУ, ЇЇ ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЕВА НІДЕРЛАНДІВ¹,

НАТХНЕННІ НАМІРОМ закласти підвалини дедалі ближчого союзу народів Європи,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ спільними діями забезпечити економічний й соціальний поступ своїх держав для усунення бар'єрів що розділяють Європу,

ВИЗНАЧАЮЧИ, що головною метою своїх зусиль є стале поліпшення умов життя та праці своїх народів,

ВИЗНАЮЧИ, що усунення існуючих перешкод потребує узгоджених дій для того, щоб гарантувати постійний розвиток, збалансовану торгівлю та чесну конкуренцію,

¹ Згодом членами Європейського Союзу стали також Республіка Болгарія, Чеська Республіка, Королівство Данія, Естонська Республіка, Ірландія, Грецька Республіка, Королівство Іспанія, Республіка Кіпр, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Угорська Республіка, Мальта, Австрійська Республіка, Республіка Польща, Португальська Республіка, Румунія, Республіка Словенія, Словачька Республіка, Фінляндська Республіка, Королівство Швеція та Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії.

ПІКЛЮЮЧИСЬ про зміцнення єдності своїх економік та забезпечення їхнього гармонійного розвитку шляхом зменшення існуючих відмінностей між різними регіонами та долаючи відсталість регіонів, що перебувають у менш сприятливих умовах,

БАЖАЮЧИ сприяти через спільну торгівельну політику поступовому скасовуванню обмежень міжнародної торгівлі,

З НАМІРОМ підтвердити солідарність, що єднає Європу та заморські країни, та бажаючи забезпечити розвиток їхнього добробуту згідно з принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй,

З НЕПОХИТНИМ ПРАГНЕННЯМ зберігати й зміцнювати мир та свободу, об'єднуючи свої ресурси та закликаючи інші народи Європи, що поділяють їхні ідеали, об'єднувати свої зусилля,

НАТХНЕННІ НАМІРОМ сприяти розвиткові якнайвищого рівня знань своїх народів через широкий доступ до освіти та її постійне оновлення,

і з цією метою призначили своїх повноважних представників:

(Перелік повноважних представників не відтворено)

ЯКІ, обмінявшись повноваженнями, що визнано чинними та виконаними в належній формі, погодилися про таке.

ЧАСТИНА ОДИН ПРИНЦИПИ

Стаття 1

1. Цей Договір визначає порядок функціонування Союзу та встановлює сфери, межі та механізми реалізації його повноважень.

2. Цей Договір і Договір про Європейський Союз є Договорами, на яких засновано Союз. Ці два Договори, що мають однакову юридичну силу, надалі йменуються «Договори».

РОЗДІЛ I

КАТЕГОРІЇ ТА СФЕРИ ПОВНОВАЖЕНЬ СОЮЗУ

Стаття 2

1. Коли Договори надають Союзові виключні повноваження в певній сфері, лише Союз може здійснювати законодавчу діяльність й ухвалювати юридично обов'язкові акти; держави-члени мають право діяти в цій сфері самостійно, лише якщо вони отримали від Союзу належні повноваження або для впровадження правових актів Союзу.

2. Коли Договори надають Союзові спільні з державами-членами повноваження в певній сфері, то і Союз, і держави-члени можуть здійснювати законодавчу діяльність і ухвалювати юридично обов'язкові акти в цій сфері. Держави-члени здійснюють свої повноваження в обсязі, в якому Союз не застосовує свої повноваження. Держави-члени також здійснюють свої повноваження в обсязі, в якому Союз вирішив припинити здійснення своїх повноважень.

3. Держави-члени координують свою економічну політику та політику зайнятості на передбачених у цьому Договорі засадах, які має право визначати Союз.

4. Союз має повноваження відповідно до положень Договору про Європейський Союз визначати та реалізовувати спільну зовнішню та безпекову політику, включаючи поступове формування спільної оборонної політики.

5. У певних сферах і згідно з умовами, встановленими в Договорах, Союз має повноваження вживати заходів, що підтримують, координують та доповнюють дії держав-членів, не заступаючи їхніх повноважень в цих сферах.

Юридично обов'язкові правові акти Союзу, ухвалені на підставі положень Договорів стосовно цих сфер, не тягнуть за собою гармонізацію законів або підзаконних актів держав-членів.

6. Обсяг та механізми здійснення повноважень Союзу в кожній сфері визначаються окремими положеннями Договорів щодо кожної сфери.

Стаття 3

1. Союз має виключні повноваження в таких сферах:

- (a) митний союз;
- (b) встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку;
- (c) монетарна політика — для держав-членів, валютою яких є євро;
- (d) збереження морських біологічних ресурсів у рамках спільної політики в сфері рибальства;
- (e) спільна торгівельна політика.

2. Союз також має виключні повноваження укладати міжнародні угоди, якщо укладання таких угод передбачене законодавчим актом Союзу або є необхідним для надання Союзу можливості здійснювати свої внутрішні повноваження, або тією мірою, якою їх укладання може вплинути на спільні правила або змінити їхній обсяг.

Стаття 4

1. Союз поділяє повноваження з державами-членами, коли Договори надають йому повноваження, що не стосується сфер, зазначених у статтях 3 та 6.

2. Спільні для Союзу та держав-членів повноваження стосуються таких головних сфер:

- (a) внутрішній ринок;
- (b) соціальна політика в аспектах, визначених у цьому Договорі;
- (c) економічна, соціальна та територіальна єдність;
- (d) сільське господарство та рибальство, за винятком збереження морських біологічних ресурсів;
- (e) довкілля;
- (f) захист прав споживачів;
- (g) транспорт;
- (h) транс'європейські мережі;
- (i) енергетика;
- (j) простір свободи, безпеки та справедливості;
- (k) спільні проблеми безпеки у сфері охорони здоров'я в аспектах, визначених у цьому Договорі.

3. Союз має повноваження провадити діяльність у сферах досліджень, технічного розвитку та космосу, зокрема визначати та реалізовувати програми; проте здійснення цих повноважень не повинне перешкоджати державам-членам здійснювати їхні повноваження.

4. Союз має повноваження здійснювати діяльність та провадити спільну політику у сферах співпраці з питань розвитку та гуманітарної допомоги; проте здійснення цих повноважень не повинне перешкоджати державам-членам здійснювати їхні повноваження.

Стаття 5

1. Держави-члени координують свою економічну політику в межах Союзу. З цією метою Рада ухвалює заходи, зокрема загальні керівні принципи щодо такої політики.

До держав-членів, валютою яких є євро, застосовуються спеціальні положення.

2. Союз вживає заходів, що забезпечують координацію політики зайнятості держав-членів, зокрема шляхом визначення керівних принципів для такої політики.

3. Союз може висувати ініціативи для забезпечення координації соціальної політики держав-членів.

Стаття 6

Союз має повноваження вживати дії для підтримки, координації та доповнення дій держав-членів. Сферами таких дій на європейському рівні є:

- (a) охорона та зміцнення здоров'я людини;
- (b) промисловість;

- (с) культура;
- (d) туризм;
- (е) освіта, професійне навчання, молодь та спорт;
- (f) цивільний захист;
- (g) адміністративне співробітництво.

РОЗДІЛ II ПОЛОЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Стаття 7

Союз забезпечує узгодженість між своїми політиками та діями з урахуванням усіх цілей Союзу та згідно з принципом надання повноважень.

Стаття 8

В своїй діяльності Союз спрямовується усунення нерівностей та сприяння рівності жінок та чоловіків.

Стаття 9

Визначаючи та реалізуючи політики та дії, Союз бере до уваги вимоги, пов'язані з сприянням високому рівню зайнятості, гарантіями належного соціального захисту, боротьбою проти соціального виключання та високим рівнем освіти, навчання та захисту здоров'я людей.

Стаття 10

Визначаючи та реалізуючи політики та дії, Союз спрямовується на боротьбу проти дискримінації на підставі статі, расового або етнічного походження, релігії або віри, [фізичної або психічної] недієздатності, віку або сексуальної орієнтації.

Стаття 11

Вимоги щодо охорони довкілля повинні бути невід'ємною частиною визначення та реалізації політик та дій Союзу, зокрема з огляду на сприяння сталому розвитку.

Стаття 12

Вимоги щодо захисту прав споживачів враховуються у визначенні та реалізації інших політик та дій Союзу.

Стаття 13

Визначаючи та реалізуючи політику Союзу в сферах сільського господарства, рибальства, транспорту, внутрішнього ринку, досліджень та

технологічного розвитку і космосу, Союз та держави-члени зважають на вимоги добробуту тварин, як істот, здатних відчувати, поважаючи законодавчі або адміністративні положення, а також звичаї держав-членів, зокрема щодо релігійних обрядів, культурних традицій та регіональної спадщини.

Стаття 14

Без шкоди статті 4 Договору про Європейський Союз або статтям 93, 106 та 107 цього Договору та зважаючи на місце послуг загального економічного інтересу серед спільних цінностей Союзу, а також на їхню роль у сприянні соціальній та територіальній єдності, Союз та держави-члени, кожен у межах своїх відповідних повноважень та в межах застосування Договорів, дбають про те, щоб такі послуги надавались на принципах та умовах, зокрема економічних та фінансових, що уможливають виконання їхньої місії. Європейський Парламент та Рада, діючи за допомогою регламентів згідно зі звичайною законодавчою процедурою, встановлюють ці принципи та вимоги без шкоди повноваженням держав-членів, як це передбачено Договорами, щодо надання, доручення виконання та фінансування таких послуг.

Стаття 15

1. З метою сприяння належному врядуванню та забезпечення участі громадянського суспільства установи, органи, служби та агенції Союзу працюють у найвідкритіший спосіб.

2. Розглядаючи та голосуючи щодо проектів законодавчих актів, Європейський Парламент, а також Рада проводять свої засідання публічно.

3. З дотриманням принципів та умов, що будуть встановлені відповідно до цієї частини, кожен громадянин Союзу, кожна фізична або юридична особа, яка проживає або має юридичну адресу на території держави-члена, має право доступу до документів установ, органів, служб та агенцій Союзу, відтворених на будь-якому носіїві.

Загальні принципи та обмеження з міркувань суспільних або приватних інтересів, що регулюють таке право доступу до документів, визначається Європейським Парламентом та Радою за допомогою регламентів згідно зі звичайною законодавчою процедурою.

Кожна установа, орган, служба та агенція Союзу забезпечує прозорість своїх процедур та встановлює у своєму Регламенті спеціальні положення стосовно доступу до їхніх документів відповідно до регламентів, зазначених у другому абзаці.

Положення цієї частини застосовуються до Суду Європейського Союзу, Європейського центрального банку та Європейського інвести-

ційного банку виключно під час виконання їхніх адміністративних завдань.

Європейський Парламент та Рада забезпечують опублікування документів, що стосуються законодавчих процедур згідно з вимогами, встановленими регламентами, зазначеними в другому абзаці.

Стаття 16

1. Кожен має право на захист своїх персональних даних.

2. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, встановлюють правила захисту фізичних осіб під час обробки їхніх персональних даних установами, органами, службами та агенціями Союзу та державами-членами у ході провадження діяльності в межах, охоплених законодавством Союзу, а також правила щодо вільного руху таких даних. Дотримання цих правил контролюється незалежними органами влади.

Правила, встановлені на основі цієї статті, не шкодять спеціальним правилам, встановленим у статті 39 Договору про Європейський Союз.

Стаття 17

1. Союз поважає та не порушує національний правовий статус церков, релігійних об'єднань та громад у державах-членах.

2. Союз такою ж мірою поважає визнаний відповідно до національного права статус всіх світоглядних та неконфесійних організацій.

3. Визнаючи за цими церквами та організаціями їхню особливу сутність та їхній особливий внесок, Союз підтримує відкритий, прозорий та регулярний діалог з ними.

ЧАСТИНА ДВА ГРОМАДЯНСТВО СОЮЗУ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЯ

Стаття 18

У сфері застосування Договорів та без шкоди їхнім будь-яким спеціальним положенням заборонено будь-яку дискримінацію на підставі національної належності.

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть затвердити правила, спрямовані на заборону такої дискримінації.

Стаття 19

1. Без шкоди іншим положенням Договорів та в межах повноважень, наданих ними Союзу, Рада, діючи одностайно згідно з особливою зако-

нодавчою процедурою та після отримання згоди Європейського Парламенту, може вжити заходів, необхідних для боротьби проти дискримінації на підставі статі, расового та етнічного походження, релігії або віри, [фізичної або психічної] недієздатності, віку або сексуальної орієнтації.

2. Шляхом відступу від частини 1 Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть ухвалити основні принципи щодо заохочувальних заходів Союзу, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів, для підтримки дій, що вживаються державами-членами з метою сприяння досягненню цілей, зазначених в частині 1.

Стаття 20

1. Цим запроваджується громадянство Союзу. Кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства, не замінюючи його.

2. Громадяни Союзу мають права й обов'язки, передбачені у Договорі. Вони мають, серед іншого:

(a) право на вільний рух та проживання в межах території держав-членів;

(b) право обирати та бути обраними на виборах до Європейського Парламенту та на місцевих виборах в своїй державі-члені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави;

(c) право користуватися на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянами якої вони є, захистом дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави;

(d) право на звернення до Європейського Парламенту, Європейського Омбудсмена та установ і дорадчих органів Союзу будь-якою мовою Договору та отримання відповіді цією ж мовою.

Ці права реалізуються відповідно до умов та обмежень, визначених Договорами та заходами, ухваленими відповідно до Договорів.

Стаття 21

1. Кожен громадянин Союзу має право на вільний рух та проживання на території держав-членів з урахуванням обмежень та умов, встановлених Договорами та заходами, ухваленими на їх виконання.

2. Якщо діяльність Союзу визнано необхідною для досягнення цієї цілі та якщо в Договорах не передбачено необхідних повноважень, Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть ухвалити положення, що сприяють реалізації прав, зазначених у частині 1.

3. З тією самою метою, що зазначена у частині 1, та якщо Договори не передбачають необхідних повноважень, Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, може ухвалити заходи щодо соціального забезпечення або соціального захисту. Рада діє одностайно після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

Стаття 22

1. Кожен громадянин Союзу, що проживає в державі-члені, громадянином якої він не є, має право обирати та бути обраним на місцевих виборах у державі-члені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави. Це право реалізується з урахуванням детальних положень, які ухвалюються Радою, що діє одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом; ці положення можуть передбачати відступи, коли це виправдано особливими для держави-члена проблемами.

2. Без шкоди частині 1 статті 223 та положенням, ухваленим на її виконання, кожен громадянин Союзу, що проживає в державі-члені, громадянином якої він не є, має право обирати та бути обраним до Європейського Парламенту в державі-члені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави. Це право реалізується з урахуванням детальних положень, які ухвалюються Радою, що діє одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом; ці положення можуть передбачати відступи, коли це виправдано особливими для держави-члена проблемами.

Стаття 23

Кожен громадянин Союзу на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянином якої він не є, має право на захист дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена на таких самих умовах, що і громадяни цієї держави. Держави-члени ухвалюють необхідні положення і розпочинають міжнародні переговори, необхідні для забезпечення такого захисту.

Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій із Європейським Парламентом, може ухвалити директиви, що встановлюють заходи щодо координації та взаємодії, необхідні для сприяння такому захисту.

Стаття 24

Європейський Парламент та Рада, діючи за допомогою регламентів згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють положення

щодо процедур та умов, необхідних для ініціативи громадян у значенні статті 11 Договору про Європейський Союз, включаючи положення щодо мінімальної кількості держав-членів, із яких мають походити такі громадяни.

Кожен громадянин Союзу має право звернутися до Європейського Парламенту відповідно до статті 227.

Кожен громадянин Союзу може звертатися до Омбудсмена, посада якого створена відповідно до статті 228.

Кожен громадянин Союзу може письмово звернутися до будь-якої установи, органу, служби або агенції, зазначених у цій статті або в статті 13 Договору про Європейський Союз, однією з мов, зазначених у частині 1 статті 55 Договору про Європейський Союз, та отримати відповідь цією ж мовою.

Стаття 25

Комісія кожні три роки звітує Європейському Парламенту, Раді та Економічно-соціальному комітету про застосування положень цієї Частини. Цей звіт враховує розвиток Союзу.

На цій підставі та без шкоди іншим положенням Договорів Рада, діючи одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після отримання згоди Європейського Парламенту, може ухвалити положення, що посилюють або доповнюють права, зазначені у частині 2 статті 20. Такі положення набувають чинності після затвердження їх державами-членами згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами.

ЧАСТИНА ТРИ ПОЛІТИКИ СОЮЗУ ТА ВНУТРІШНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

Розділ I Внутрішній Ринок

Стаття 26

1. Союз ухвалює заходи з метою заснування або забезпечення функціонування внутрішнього ринку згідно з відповідними положеннями Договорів.

2. Внутрішній ринок охоплює простір без внутрішніх кордонів, де згідно з положеннями Договорів забезпечено вільний рух товарів, осіб, послуг та капіталу.

3. Рада за пропозицією Комісії визначає керівні принципи та умови, необхідні для забезпечення збалансованого прогресу всіх причетних секторів.

Стаття 27

Розробляючи пропозиції, спрямовані на досягнення цілей, визначених у статті 26, Комісія враховує обсяг зусиль, яких необхідно докласти деяким економікам з відмінним рівнем розвитку, щоб заснувати внутрішній ринок, а також може запропонувати належні заходи.

Якщо ці заходи оформлюються як відступи, вони повинні бути тимчасовими та якнайменше шкодити функціонуванню внутрішнього ринку.

РОЗДІЛ II ВІЛЬНИЙ РУХ ТОВАРІВ

Стаття 28

1. Союз включає в себе митний союз, що охоплює всю торгівлю товарами, передбачає заборону на ввізне й вивізне мито та всі збори еквівалентної дії між державами-членами та ухвалення спільного митного тарифу у відносинах із третіми країнами.

2. Положення статті 25 та Глави 2 цього Розділу застосовуються до продукції, яка походить з держав-членів, та продукції, яка надходить з третіх країн і перебуває у вільному обігу в державах-членах.

Стаття 29

Продукція, що надходить із третіх країн, вважається такою, що перебуває у вільному обігу в державі-члені, якщо стосовно неї дотримано всіх ввізних формальностей та стягнуто мито або збори еквівалентної дії, що підлягають сплаті у такій державі-члені, та щодо неї не відбулося повного або часткового повернення такого мита або зборів.

ГЛАВА I МИТНИЙ СОЮЗ

Стаття 30

Заборонено ввізне та вивізне мито та збори еквівалентної дії між державами-членами. Ця заборона застосовується також до мита фіскального характеру.

Стаття 31

Рада за пропозицією Комісії встановлює ставки Спільного митного тарифу.

Стаття 32

Виконуючи завдання, покладені на неї цією Главою, Комісія керується:

(а) потребою сприяти торгівлі між державами-членами та третіми країнами;

(б) змінами умов конкуренції в межах Союзу тією мірою, якою вони ведуть до поліпшення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання;

(с) потребами Союзу в постачанні сировини та напівфабрикатів; у зв'язку з цим Комісія дбає про те, щоб не спотворювати умов конкуренції між державами-членами щодо готових виробів;

(д) потребою уникати суттєвої шкоди функціонуванню економік держав-членів і забезпечувати раціональний розвиток виробництва та зростання споживання в межах Союзу.

ГЛАВА 2 МИТНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 33

У межах сфери застосування Договорів Європейській Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, вживають заходів, спрямованих на зміцнення митного співробітництва між державами-членами, а також між державами-членами та Комісією.

ГЛАВА 3 ЗАБОРОНА КІЛЬКІСНИХ ОБМЕЖЕНЬ МІЖ ДЕРЖАВАМИ-ЧЛЕНАМИ

Стаття 34

Заборонено кількісні обмеження на імпорт та на всі заходи еквівалентної дії між державами-членами.

Стаття 35

Заборонено кількісні обмеження на експорт та на всі заходи еквівалентної дії між державами-членами.

Стаття 36

Положення статей 34 і 35 не виключають заборон або обмежень на імпорту, експорт або транзит товарів на підставі суспільної моралі, порядку або безпеки; захисту здоров'я та життя людей, тварин або рослин; захисту національних скарбів, що мають мистецьку, історичну або археологічну цінність; захисту промислової та комерційної власності. Проте такі заборони або обмеження не повинні бути засобами свавільної дискримінації або прихованого обмеження торгівлі між державами-членами.

Стаття 37

1. Держави-члени пристосовують будь-які державні торговельні монополії таким чином, щоб запобігти будь-якій дискримінації стосовно умов, на яких громадяни держав-членів постачають та реалізують товари.

Положення цієї статті застосовуються до будь-якого органу, через який держава-член, *de jure* або *de facto*, прямо або опосередковано наглядас за імпортом або експортом між державами-членами, визначає його або істотно на нього впливає. Це положення також застосовується до монополій, які держава делегувала іншим.

2. Держави-члени утримуються від будь-яких нових кроків, що суперечать принципам, встановленим у частині I або які обмежують сферу дії статей про заборону мита та кількісних обмежень між державами-членами.

3. Якщо державна торговельна монополія має правила, що полегшують реалізацію сільськогосподарської продукції або сприяють отриманню від неї більшого доходу, необхідно вжити заходів для застосування правил, що містяться у цій статті, з метою забезпечення зацікавленим виробникам однакових гарантій щодо зайнятості та рівня життя.

РОЗДІЛ III СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА РИБАЛЬСТВО

Стаття 38

1. Союз визначає та впроваджує спільну сільськогосподарську політику та політику в сфері рибальства.

Внутрішній ринок охоплює сільське господарство, рибальство та торгівлю сільськогосподарською продукцією. Сільськогосподарська продукція — це продукція, вирощена на землі, продукти тваринництва та рибальства, а також продукти первинної обробки, безпосередньо пов'язані з цією продукцією. Посилання на спільну сільськогосподар-

ську політику або на сільське господарство, а також вживання терміну «сільськогосподарський» необхідно розуміти як таке, що також стосується рибальства, беручи до уваги особливості цього сектору.

2. Якщо в статтях 39-44 не обумовлено інакше, правила, встановлені щодо заснування та функціонування внутрішнього ринку, застосовуються до сільськогосподарської продукції.

3. Продукція, що підпадає під дію статей 39-44, зазначена в Додатку I.

4. Функціонування та розвиток внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції має супроводжуватися заснуванням спільної сільськогосподарської політики.

Стаття 39

1. Цілями спільної сільськогосподарської політики є:

(a) підвищення продуктивності сільського господарства через сприяння технічному прогресові, забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва та оптимального використання виробничих чинників, зокрема робочої сили;

(b) забезпечення належного рівня життя сільськогосподарської спільноти, зокрема збільшуючи особистий заробіток людей, що працюють у сільському господарстві;

(c) стабілізація ринків;

(d) забезпечення доступності постачання;

(e) забезпечення надходження товарів до споживача за прийнятними цінами.

2. Під час розроблення спільної сільськогосподарської політики та окремих методів її застосування необхідно враховувати:

(a) особливу природу сільськогосподарської діяльності, що впливає з соціальної структури сільського господарства та зі структурних та природних відмінностей між різними сільськогосподарськими регіонами;

(b) потребу поступового запровадження належного пристосування;

(c) той факт, що в державах-членах сільське господарство є сектором, тісно пов'язаним з усією економікою.

Стаття 40

1. З метою досягнення цілей, визначених статтею 39, має бути створена спільна організація сільськогосподарських ринків.

Залежно від того, про яку продукцію йдеться, ця організація набирає однієї з таких форм:

(a) спільні правила конкуренції;

(b) обов'язкова координація різноманітних організацій національних ринків;

(с) організація європейського ринку.

2. Спільна організація, створена відповідно до частини 1, може включати всі заходи, необхідні для досягнення цілей, визначених статтею 39, зокрема регулювання цін, допомогу виробництву та збут різноманітної продукції, заходи щодо зберігання та транспортування, а також спільний механізм стабілізації імпорту або експорту.

Спільна організація обмежується досягненням цілей, визначених статтею 39, та усуває будь-яку дискримінацію між виробниками та споживачами всередині Союзу.

Будь-яка спільна цінова політика ґрунтується на спільних критеріях та уніфікованих методах підрахунку.

3. Для того, щоб уможливити досягнення цілей спільної організації, зазначеної в частині 1, можна створити один або кілька сільськогосподарських фондів управління та гарантій.

Стаття 41

Для того, щоб уможливити досягнення цілей, визначених в статті 39, в рамках спільної сільськогосподарської політики можна запровадити положення про такі заходи:

(а) ефективна координація зусиль у сферах професійного навчання, досліджень та поширення сільськогосподарських знань; це може охоплювати спільне фінансування проєктів або установ;

(б) спільні заходи, що сприяють споживанню певних продуктів.

Стаття 42

1. Положення Глави про правила конкуренції застосовуються до виробництва сільськогосподарської продукції та торгівлі нею лише в обсязі, визначеному Європейським Парламентом та Радою в рамках частини 2 статті 43 та згідно з процедурою, передбаченою в ній, з урахуванням цілей, визначених в статті 39.

2. Рада за пропозицією Комісії може дозволити надання допомоги:

(а) для захисту господарств, що зазнали шкоди, спричиненої структурними або природними умовами;

(б) в рамках програм економічного розвитку.

Стаття 43

1. Комісія подає пропозиції щодо розроблення та реалізації спільної сільськогосподарської політики, зокрема заміни національних організацій однією з форм спільної організації, передбачених в частині 1 статті 40, та для виконання заходів, зазначених в цьому Розділі.

Ці пропозиції враховують взаємозалежність сільськогосподарських гнгань, зазначених у цьому Розділі.

2. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, засновують спільну організацію сільськогосподарських ринків, передбачену в частині 1 статті 40, та встановлюють інші положення, необхідні для досягнення цілей спільної сільськогосподарської політики та спільної політики у сфері рибальства.

3. Рада за пропозицією Комісії ухвалює заходи щодо встановлення цін, зборів, допомоги та кількісних обмежень, а також про встановлення й розподіл обсягів можливого вилову риби.

4. Відповідно до частини 1 національні організації ринку можуть бути замінені спільною організацією, що передбачена в частині 1 статті 40, якщо:

(а) спільна організація пропонує державам-членам, що заперечують цей захід і мають власну організацію виробництва, про яке йдеться, рівноцінні гарантії зайнятості та рівня життя зацікавлених виробників з урахуванням можливого пристосування та спеціалізації, які можуть знадобитися з плином часу;

(б) така організація забезпечує в Союзі умови торгівлі, подібні до тих, що існують на національному ринку.

5. Якщо спільну організацію, пов'язану з певною сировиною, створено раніше ніж спільну організацію, пов'язану з відповідною переробленою продукцією, то таку сировину, що використовується для переробленої продукції, призначеної на експорт до третіх країн, можна імпортувати з поза меж Союзу.

Стаття 44

Якщо в державі-члені продукція є предметом регулювання національної організації ринку або внутрішніми правилами еквівалентної дії, що впливають на конкурентне становище виробництва подібної продукції в іншій державі-члені, то держави-члени накладають компенсаційний збір на імпорт цієї продукції з держави-члена, в якій існують така організація або правила, якщо ця держава не накладе компенсаційний збір на експорт.

Комісія встановлює обсяг цих зборів на рівні, необхідному для відновлення рівноваги; Комісія може також дозволити інші заходи, умови та детальні положення яких визначаються нею.

РОЗДІЛ IV ВІЛЬНИЙ РУХ ОСІБ, ПОСЛУГ ТА КАПІТАЛУ

ГЛАВА I ПРАЦІВНИКИ

Стаття 45

1. У межах Союзу гарантується свобода руху працівників.

2. Така свобода руху передбачає скасування будь-якої дискримінації на підставі державної належності працівників держав-членів у питаннях зайнятості, оплати праці та інших умов праці й працевлаштування.

3. Враховуючи обмеження, обумовлені міркуваннями суспільного порядку, суспільної безпеки та суспільного здоров'я, свобода руху передбачає право:

(а) приймати фактично зроблені пропозиції про працевлаштування;

(б) вільно рухатися в межах території держав-членів з цією метою;

(с) перебувати в державі-члені з метою працевлаштування згідно з положеннями, що регулюють працевлаштування громадян цієї держави, визначених законами, підзаконними та адміністративними актами;

(д) залишатися на території держави-члена після завершення трудової діяльності згідно з умовами, визначеними в регламентах, що мають бути розроблені Комісією.

4. Положення цієї статті не застосовуються до працевлаштування на державну службу.

Стаття 46

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультації з Економічно-соціальним комітетом, видає директиви або розробляє регламенти, що встановлюють заходи, необхідні для втілення в життя свободи руху працівників, як визначено в статті 45, зокрема:

(а) забезпечуючи тісну співпрацю між національними службами зайнятості;

(б) скасовуючи ті адміністративні процедури та практику, а також ті кваліфікаційні строки щодо права доступу до існуючих робочих місць, що впливають з національного законодавства або з угод між державами-членами, укладених раніше та збереження яких може бути перешкодою лібералізації руху працівників;

(с) скасовуючи всі такі кваліфікаційні строки та інші обмеження, передбачені або національним законодавством, або угодами між державами-членами, укладеними раніше, що запроваджують для працівників інших держав-членів умови вільного вибору місця праці, відмінні від умов для працівників відповідної держави;

(d) створюючи належні механізми, що узгоджують пропозиції та запити щодо працевлаштування та сприяють досягненню балансу пропозицій та попиту на ринку зайнятості таким чином, щоб уникнути серйозної загрози рівневі життя та рівневі зайнятості в різних регіонах та галузях промисловості.

Стаття 47

Держави-члени в рамках спільної програми заохочують обмін молодими працівниками.

Стаття 48

У сфері соціального забезпечення Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалює заходи, необхідні для забезпечення свободи руху працівників; з цією метою Європейський Парламент та Рада створюють систему, що гарантує працівникам-мігрантам, які працюють за наймом або самостійно, та особам, що від них залежать, таке:

(а) складання всіх періодів, що враховуються відповідно до законодавств кількох країн, з метою набуття та збереження права на соціальні виплати та обрахування обсягу цих виплат;

(b) здійснення соціальних виплат особам, що проживають на території держав-членів.

Якщо член Ради заявляє, що проект законодавчого акту, зазначеного в першому абзаці, може вплинути на важливі аспекти його системи соціального забезпечення, включаючи її обсяг, кошти або фінансову структуру, або може вплинути на фінансову рівновагу цієї системи, він може вимагати, щоб питання було передано на розгляд Європейської Ради. У такому випадку звичайна законодавча процедура призупиняється. Після обговорення Європейська Рада протягом чотирьох місяців від призупинення:

(а) повертає проект Раді, що скасовує призупинення звичайної законодавчої процедури; або

(b) не вживає жодних заходів або звертається до Комісії з вимогою подати новий проект; у цьому випадку попередньо запропонований акт вважається таким, що не є ухваленим.

ГЛАВА 2 ПРАВО НА ЗАСНУВАННЯ¹

Стаття 49

У рамках нижченаведених положень заборонено обмеження щодо свободи заснування громадян однієї держави-члена на території іншої держави-члена. Така заборона також стосується обмежень щодо створення представництв, філій або дочірніх підприємств громадянами будь-якої держави-члена, заснованими на території будь-якої держави-члена.

Свобода заснування включає право започатковувати та вести діяльність, таку як самозайнятість осіб, а також створення й управління суб'єктами господарювання, зокрема товариствами в значенні частини 2 статті 54, згідно з умовами, передбаченими для власних громадян законодавством країни, де здійснюється таке заснування, з урахуванням положень Глави, що стосується капіталу.

Стаття 50

1. З метою досягнення свободи заснування щодо певної діяльності Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, ухвалюють директиви.

2. Європейський Парламент, Рада та Комісія виконують обов'язки, що покладають на них вищезазначені положення, зокрема шляхом:

(а) надання, як загальне правило, пріоритетного режиму тим видам діяльності, у яких свобода заснування особливо вагомо сприяє розвитку виробництва та торгівлі;

(б) забезпечення тісної співпраці компетентних органів держав-членів для з'ясування конкретного стану різних видів діяльності в межах Союзу;

(с) скасування тих адміністративних процедур та практики, що впливають з національного законодавства або укладених раніше угод між державами-членами, збереження яких створює перешкоду свободі заснування;

¹ У цій Главі та в аналогічних контекстах термін «заснування» вживається для позначення самостійної господарської (включаючи підприємницьку) діяльності та її результатів — заснування (започаткування) власної справи на території інших держав-членів (зі створенням юридичної особи або як самозайнятої особи).

Відповідно, «право на заснування» (або «свобода заснування») означає право громадян або юридичних осіб (господарських товариств) з однієї держави-члена розпочинати власну справу і здійснювати самостійну господарську діяльність на постійній основі в інших державах-членах Європейського Союзу.

(d) забезпечення того, щоб працівники однієї держави-члена, які працюють на території іншої держави-члена, могли залишатися там з метою започаткування діяльності як самозайняті особи, якщо вони відповідають умовам, яким вони мали б відповідати, якби прибули до цієї держави на момент, коли виявили намір започаткувати цю діяльність;

(e) надання громадянам однієї держави-члена змоги придбати та користуватися землею та нерухомим майном, розташованим на території іншої держави-члена, тією мірою, якою це не суперечить принципам, передбаченим в частині 2 статті 39;

(f) поступового скасування обмежень щодо свободи заснування в усіх видах діяльності, що розглядаються, як стосовно умов створення представництв, філій або дочірніх підприємств на території держави-члена, так і стосовно умов, що регулюють обіймання персоналом головного підприємства керівних або наглядових посад в цих представництвах, філіях та дочірніх підприємствах;

(g) узгодження в необхідному обсязі гарантій, яких вимагають держави-члени від товариств у значенні частини 2 статті 54 для захисту інтересів членів та третіх осіб з метою забезпечення еквівалентності цих гарантій в усьому Союзі;

(h) пересвідчення в тому, що допомога, яку надають держави-члени, не спотворює умови заснування.

Стаття 51

Положення цієї Глави не застосовуються до діяльності, яка в державі-члені пов'язана, навіть епізодично, зі здійсненням державної влади в тій мірі, в якій відповідна держава має зацікавленість.

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть ухвалити рішення про те, що положення цієї Глави не застосовуються до певної діяльності.

Стаття 52

1. Положення цієї Глави та заходи, ухвалені на її підставі, не порушують застосування положень, встановлених у законах, підзаконних або адміністративних актах, що передбачають спеціальний режим для іноземних громадян з міркувань суспільного порядку, суспільної безпеки та суспільного здоров'я.

2. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, видають директиви для узгодження вищезазначених положень.

Стаття 53

1. З метою спрощення започаткування та ведення діяльності самозайнятими особами Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, видають директиви щодо взаємного визнання дипломів, сертифікатів та інших документів, що засвідчують кваліфікацію, а також щодо узгодження положень, встановлених в законах, підзаконних або адміністративних актах держав-членів про започаткування та ведення діяльності самозайнятими особами.

2. Щодо медичних і споріднених та фармацевтичних професій поступове скасування обмежень залежить від узгодженості умов їх впровадження у різних державах-членах.

Стаття 54

Для цілей цієї Глави товариства, створені відповідно до законодавства держави-члена і які мають юридичну адресу, центральну адміністрацію або основне місце здійснення діяльності в межах Союзу, розглядаються так само, як і фізичні особи, що є громадянами держав-членів.

«Товариства» — це товариства, створені згідно з цивільним або торговельним правом, включаючи кооперативні спілки та інші юридичні особи, діяльність яких регулюється публічним або приватним правом, окрім неприбуткових.

Стаття 55

Держави-члени надають громадянам інших держав-членів такий самий режим, що й своїм громадянам, щодо участі в капіталі товариств у значенні статті 54 без шкоди застосуванню інших положень Договорів.

ГЛАВА 3 ПОСЛУГИ

Стаття 56

У рамках нижченаведених положень заборонено обмежувати свободу надання послуг в межах Союзу громадянами держав-членів, які засновані у державі-члені, іншій ніж та, громадянам якої призначено послуги.

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть поширити застосування положень цієї Глави на громадян третіх країн, що надають послуги та засновані в межах Союзу.

Стаття 57

Послугами вважаються «послуги» в межах значення Договорів, якщо їх зазвичай надають за винагороду тією мірою, якою вони не підпадають під дію положень про свободу руху товарів, капіталу та осіб.

«Послугами», зокрема, є:

- (а) діяльність промислового характеру;
- (b) діяльність торгівельного характеру;
- (c) діяльність ремісників;
- (d) діяльність осіб вільних професій.

Без шкоди положенням Глави про право на заснування особа, що надає послуги, може заради цього тимчасово здійснювати свою діяльність в державі-члені, де надаються послуги, на тих самих умовах, як передбачено в цій державі для своїх громадян.

Стаття 58

1. Свободу надання послуг в сфері транспорту регулюють положення Розділу, що стосується транспорту.

2. Лібералізація банківських та страхових послуг, пов'язаних з рухом капіталу, здійснюється узгоджено з лібералізацією руху капіталу.

Стаття 59

1. З метою досягнення лібералізації конкретної послуги Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, видають директиви.

2. Що стосується директив, зазначених в частині 1, зазвичай надається пріоритет тим послугам, що безпосередньо впливають на витрати виробництва або лібералізація яких сприяє торгівлі товарами.

Стаття 60

Держави-члени прагнуть здійснити лібералізацію послуг ширшу, ніж вимагають директиви, ухвалені на підставі частини 1 статті 59, якщо це дозволяє загальний економічний стан та економічна ситуація у відповідному секторі економіки.

З цією метою Комісія надає рекомендації зацікавленим державам-членам.

Стаття 61

Доки обмеження свободи надання послуг не скасовані, кожна держава-член застосовує такі обмеження без розмежування на підставі державної належності або проживання до всіх осіб, що надають послуги в значенні частини 1 статті 56.

Стаття 62

Положення статей 51-54 застосовуються до питань, охоплених цією Главою.

ГЛАВА 4 КАПІТАЛ ТА ПЛАТЕЖІ

Стаття 63

1. У рамках положень, встановлених в цій Главі, забороняються обмеження щодо руху капіталу між державами-членами та між державами-членами і третіми країнами.

2. У рамках положень, встановлених в цій Главі, забороняються обмеження щодо платежів між державами-членами та між державами-членами і третіми країнами.

Стаття 64

1. Положення статті 63 не шкодять застосування щодо третіх країн будь-яких обмежень, що існували станом на 31 грудня 1993 року згідно з національним законодавством або законодавством Союзу, ухваленим щодо руху капіталу до або з третіх країн із залученням прямих інвестицій, включаючи інвестиції у нерухомість, та щодо заснування, надання фінансових послуг або допуску цінних паперів на ринки капіталу. Щодо обмежень, що існували в національному законодавстві Болгарії, Естонії та Угорщини, відповідною датою є 31 грудня 1999 року.

2. Докладаючи зусиль для досягнення якомога повною мірою цілей вільного руху капіталу між державами-членами та третіми країнами та без шкоди іншим Главам Договорів, Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють заходи щодо руху капіталу до або з третіх країн із залученням прямих інвестицій, включаючи інвестиції у нерухомість, щодо заснування, надання фінансових послуг або допуску цінних паперів на ринки капіталу.

3. Незважаючи на частину 2, лише Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, може одностайно і після проведення консультацій із Європейським Парламентом ухвалити заходи, що є кроком назад в законодавстві Союзу в питаннях лібералізації руху капіталу до або з третіх країн.

Стаття 65

1. Положення статті 63 не шкодять праву держав-членів:

(а) застосовувати відповідні положення свого податкового законодавства, що вирізняють платників податків з відмінним становищем з огляду на місце їхнього проживання або місце, де інвестовано їхній капітал;

(b) вживати всіх заходів, необхідних для запобігання порушенню національних законів та підзаконних актів, зокрема в сфері оподаткування та пруденційного нагляду за фінансовими установами, або встановити процедури декларування руху капіталу для адміністративної або статистичної інформації, а також робити кроки з міркувань суспільного порядку або суспільної безпеки.

2. Положення цієї Глави не шкодять застосуванню обмежень на право заснування, якщо вони є сумісними з Договорами.

3. Заходи та процедури, зазначені в частинах 1 та 2, не є засобами свавільної дискримінації або прихованого обмеження вільного руху капіталу та платежів, як визначено в статті 63.

4. За відсутності заходів, передбачених частиною 3 статті 64, Комісія або, за відсутності рішення Комісії протягом трьох місяців від дати запиту зацікавленої держави-члена, Рада може ухвалити рішення, яке стверджує, що обмежувальні податкові заходи, ухвалені зацікавленою державою-членом щодо однієї або кількох третіх країн, є сумісними з Договорами тією мірою, якою вони обґрунтовані однією з цілей Союзу і є сумісними з належним функціонуванням внутрішнього ринку. Рада діє однострійно стосовно звернення держави-члена.

Стаття 66

Якщо за виняткових обставин рух капіталу до або з третіх країн спричиняє або може спричинити серйозні ускладнення у функціонуванні економічного та валютного союзу, Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським центральним банком може вжити захисних заходів щодо третіх країн на період, що не перевищує шести місяців, якщо такі заходи є вкрай необхідними.

РОЗДІЛ V ПРОСТІР СВОБОДИ, БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОСУДДЯ

ГЛАВА I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 67

1. Союз є простором свободи, безпеки та правосуддя, де поважаються основоположні права та різні правові традиції і правові системи держав-членів.

2. Союз забезпечує відсутність контролю осіб на внутрішніх кордонах та формує спільну політику притулку, імміграції та контролю на

зовнішніх кордонах на основі солідарності держав-членів та справедливого ставлення до громадян третіх країн. Для цілей цього Розділу особи без громадянства розглядаються як громадяни третіх країн.

3. Союз докладає зусиль для забезпечення високого рівня безпеки за допомогою заходів із запобігання та боротьби проти злочинності, расизму й ксенофобії та заходів з координації та співпраці органів поліції, правосуддя та інших компетентних органів, а також шляхом взаємного визнання судових рішень у кримінальних справах та, в разі потреби, наближення норм кримінального права.

4. Союз полегшує доступ до правосуддя, зокрема за допомогою принципу взаємного визнання судових та позасудових рішень у цивільних справах.

Стаття 68

Європейська Рада визначає стратегічні настанови законодавчого та оперативного планування в межах простору свободи, безпеки та правосуддя.

Стаття 69

Національні парламенти держав-членів забезпечують відповідність законодавчих пропозицій та ініціатив, поданих на підставі положень Глав 4 та 5 цього Розділу, принципу субсидіарності згідно з положеннями, встановленими в Протоколі про застосування принципів субсидіарності та пропорційності.

Стаття 70

Без шкоди статтям 258, 259 та 260 Рада за пропозицією Комісії може ухвалити заходи, що встановлюють положення, за допомогою яких держави-члени у співпраці з Комісією об'єктивно та неупереджено оцінюють виконання органами влади держав-членів політик Союзу, зазначених в цьому Розділі, зокрема з метою сприяння повному застосуванню принципу взаємного визнання. Європейський Парламент та національні парламенти інформуються про зміст та результати такого оцінювання.

Стаття 71

У рамках Ради створюється Постійний комітет з метою забезпечення в межах Союзу сприяння та зміцнення оперативної співпраці у сфері внутрішньої безпеки. Без шкоди статті 240 Комітет допомагає координувати діяльність компетентних органів влади держав-членів. До участі в засіданнях Комітету можна залучати представників зацікавлених органів, служб та агенцій Союзу. Європейський Парламент та національні парламенти інформуються про засідання Комітету.

Стаття 72

Цей Розділ не впливає на виконання обов'язків держав-членів стосовно підтримання правопорядку та гарантування внутрішньої безпеки.

Стаття 73

Держави-члени на свій власний розсуд організують між собою та під свою відповідальність такі форми співробітництва та координації, що вони вважають доречними, між компетентними підрозділами адміністрацій, відповідальних за гарантування внутрішньої безпеки.

Стаття 74

Рада ухвалює заходи для забезпечення адміністративного співробітництва між відповідними підрозділами держав-членів у сферах, охоплених цим Розділом, а також між цими підрозділами та Комісією. Рада діє за пропозицією Комісії з врахуванням статті 76 та після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

Стаття 75

Коли це необхідно для досягнення цілей, встановлених у статті 67, щодо запобігання та боротьби проти тероризму та пов'язаної із ним діяльності, Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою за допомогою прийняття регламентів, визначає рамки адміністративних заходів щодо руху капіталу та платежів, зокрема заморожування рахунків, фінансових активів або економічних прибутків, що належать або власниками чи утримувачами яких є фізичні або юридичні особи, групи або недержавні утворення.

Рада за пропозицією Комісії ухвалює заходи для застосування рамок, зазначених у частині I.

Акти, зазначені в цій статті, містять необхідні положення про правові гарантії.

Стаття 76

Акти, зазначені у Главах 4 та 5, разом із заходами, зазначеними у статті 74, що забезпечують адміністративне співробітництво у сферах, що охоплюються цими Главами, ухвалюються:

- (а) за пропозицією Комісії або
- (б) за ініціативою чверті держав-членів.

ГЛАВА 2 ПОЛІТИКА ЩОДО ПРИКОРДОННИХ ПЕРЕВІРОК, ПРИТУЛКУ ТА ІМІГРАЦІЇ

Стаття 77

1. Союз розробляє політику з метою:

(а) забезпечення відсутності будь-якого контролю осіб незалежно від їх громадянства під час перетину внутрішніх кордонів;

(б) проведення перевірок осіб та ефективного моніторингу перетину зовнішніх кордонів;

(с) поступового впровадження інтегрованої системи управління зовнішніми кордонами.

2. Для цілей частини 1 Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють заходи щодо:

(а) спільної візової політики та політики щодо інших короткострокових дозволів на перебування;

(б) контролю, якому підлягають особи, які перетинають зовнішні кордони;

(с) умов, за яких громадяни третіх країн можуть вільно подорожувати в межах Союзу протягом короткого періоду;

(д) будь-яких заходів, необхідних для поступового створення інтегрованої системи управління зовнішніми кордонами;

(е) відсутності будь-якого контролю осіб незалежно від їх громадянства, які перетинають внутрішні кордони.

3. Якщо дії Союзу підтвердять необхідність сприяння реалізації права, зазначеного в пункті (а) частини 2 статті 20, та якщо Договори не передбачають необхідних повноважень, Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, може ухвалити положення стосовно паспортів, документів, що засвідчують особу, дозволів на проживання або будь-яких інших подібних документів. Рада діє одностайно після проведення консультацій із Європейським Парламентом.

4. Ця стаття не впливає на компетенцію держав-членів щодо географічної демаркації їхніх кордонів згідно з міжнародним правом.

Стаття 78

1. Союз розвиває спільну політику притулку, допоміжного та тимчасового захисту з метою надання належного статусу будь-якому громадянину третньої країни, що потребує міжнародного захисту, і забезпечення дотримання принципу невідворення. Ця політика повинна відповідати Женевській конвенції від 28 липня 1951 року та Протоколу

від 31 січня 1967 року про статус біженців, а також іншим договорам у цій сфері.

2. Для цілей частини 1 Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють заходи щодо спільної європейської системи притулку, що охоплює:

(а) уніфікований статус притулку для громадян третіх країн, чинний на території всього Союзу;

(б) однаковий статус допоміжного захисту для громадян третіх країн, які, не отримуючи європейського притулку, потребують міжнародного захисту;

(в) спільну систему тимчасового захисту переміщених осіб у випадку масового напливу;

(г) спільні процедури надання й позбавлення уніфікованого статусу притулку або допоміжного захисту;

(д) критерії та механізми визначання держави-члена, відповідальної за розгляд звернень щодо притулку або допоміжного захисту;

(е) стандарти умов прийому осіб, які звернулися з проханням надати притулок або допоміжний захист;

(ж) партнерство та співробітництво з третіми країнами з метою контролю напливів осіб, що звертаються з проханням надати притулок або допоміжний чи тимчасовий захист.

3. Якщо в одній або кількох державах-членах виникає надзвичайна ситуація, пов'язана з раптовим напливом громадян третіх країн, Рада за пропозицією Комісії може ухвалити тимчасові заходи на користь зацікавлених(-ої) держав(и)-членів(-а). Рада діє після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

Стаття 79

1. Союз розвиває спільну імміграційну політику, спрямовану на те, щоб на всіх етапах забезпечити ефективне регулювання міграційних потоків, справедливе поводження з громадянами третіх країн, які на законних підставах перебувають на території держав-членів, запобігати та вживати посилені заходів з боротьби проти нелегальної імміграції й торгівлі людьми.

2. Для цілей частини 1 Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють заходи у таких сферах:

(а) умови в'їзду та проживання, а також стандарти, за якими держави-члени надають довгострокові візи та дозволи на проживання, включаючи такі, що мають на меті об'єднання сімей;

(b) визначення прав громадян третіх країн, що на законних підставах проживають на території держави-члена, включаючи умови, що регулюють свободу руху й проживання в інших державах-членах;

(c) нелегальна імміграція та недозволене проживання, зокрема висилання й репатріація осіб, які проживають на території держави-члена без дозволу;

(d) боротьба проти торгівлі людьми, зокрема жінками та дітьми.

3. Союз може укладати з третіми країнами угоди про реадмісію до країн походження або країн прибуття громадян третіх країн, що не відповідають або перестали відповідати вимогам щодо в'їзду, перебування або проживання на території однієї з держав-членів.

4. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть встановлювати заходи, що забезпечують сприяння та підтримку дій держав-членів, спрямованих на інтеграцію громадян третіх країн, що законно проживають на їхній території, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів.

5. Ця стаття не впливає на право держав-членів визначати обсяги прийому громадян третіх країн, що прибувають на їхню територію з третіх країн у пошуках самостійної роботи або роботи за наймом.

Стаття 80

Політика Союзу, визначена в цій Главі, та її реалізація регулюється принципом солідарності та справедливого розподілу відповідальності, зокрема фінансових наслідків, між державами-членами. У разі необхідності акти Союзу, ухвалені згідно з цією Главою, містять належні заходи для впровадження цього принципу.

ГЛАВА 3 СУДОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Стаття 81

1. Союз розвиває судове співробітництво в цивільних справах транскордонного змісту на підставі принципу взаємного визнання судових рішень та рішень у позасудових справах. Таке співробітництво може охоплювати ухвалення заходів щодо наближення законів та підзаконних актів держав-членів.

2. Для цілей частини 1 Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють заходи, особ-

ливо коли це необхідно для належного функціонування внутрішнього ринку, спрямовані на те, щоб забезпечити:

- (a) взаємне визнання та забезпечення виконання у державах-членах судових рішень та рішень у позасудових справах;
- (b) транскордонне вручення судових та позасудових документів;
- (c) сумісність норм щодо колізії права та юрисдикції, що застосовуються у державах-членах;
- (d) співробітництво у збиранні доказів;
- (e) ефективний доступ до правосуддя;
- (f) усунення перешкод для належного функціонування цивільного провадження, в разі потреби — через сприяння узгодженості правил цивільного процесу, чинних у державах-членах;
- (g) розвиток альтернативних методів розв'язання спорів;
- (h) підтримку навчання суддів та судового персоналу.

3. Незважаючи на частину 2, заходи, що стосуються сімейного права транскордонного змісту, встановлюються Радою, що діє згідно зі спеціальною законодавчою процедурою. Рада діє одностайно після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

Рада за пропозицією Комісії може ухвалювати рішення, що визначає ті аспекти сімейного права транскордонного змісту, що можуть бути предметом актів, ухвалених згідно зі звичайною законодавчою процедурою. Рада діє одностайно після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

Про пропозицію, зазначену у другому абзаці, повідомляються національні парламенти. Якщо національний парламент протягом шести місяців від дати такого повідомлення висловить своє заперечення, рішення не ухвалюється. За відсутності такого заперечення Рада може ухвалити рішення.

ГЛАВА 4

СУДОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Стаття 82

1. Судове співробітництво в кримінальних справах у Союзі ґрунтується на принципі взаємного визнання вироків та судових рішень, зокрема на наближенні законів та підзаконних актів держав-членів у сферах, зазначених у частині 2 та у статті 83.

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють заходи:

(а) для встановлення правил та процедур, що є забезпечують визнання в усьому Союзі всіх форм вироків та включа рішень;

(б) для запобігання та розв'язання конфліктів державюрисдикцій держав-членів;

(с) для підтримання навчання суддів та судів на персоналу;

(д) для сприяння співробітництву судової системи та судової системи налогічних їм органів держав-членів стосовно проваджень в межах міжнародних справах та у забезпеченні виконання рішень.

2. Європейський Парламент та Рада зазначені трьома директивами, ухвалені згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть встановити мінімальні правила, наскільки це необхідно членів. прощення взаємного визнання вироків та судових рішень, а також згідності поліцейському та судовому співробітництву в кримінальних справах зах трансграничного змісту. Такі правила враховують відмінності, наявні в різних системах та традиціями держав-членів.

Такі правила охоплюють:

(а) взаємну прийнятність доказів у державних справах;

(б) права осіб у кримінальному процесі;

(с) права жертв кримінального злочину;

(д) будь-які інші окремі аспекти кримінального процесу, які Рада зазначила в своїх рішеннях. Для прийняття цього рішення Рада діє одностайно після отримання згоди Європейського Парламенту.

Ухвалення мінімальних правил, зазначених у цій частині, не перешкоджає державам-членам зберігати або запровадити вищий рівень захисту осіб.

3. Якщо член Ради вважає, що проект директиви, як зазначено в частині 2, може вплинути на основні аспекти системи кримінального судочинства його держави, він може вимагати розгляду цього проекту директиви на розгляд Європейської Ради. У такому випадку процедура призупиняється. Упродовж чотирьох місяців від дати такого призупинення Європейська Рада після обговорення в разі досягнення консенсусу повертає проект до Ради, яка є відповідальною за призупинення звичайної законодавчої процедури.

Упродовж такого ж проміжку часу у разі якщо принаймні дев'ять держав-членів висловили намір запровадити в себе посилену співпрацю на основі зазначеного проекту директиви, вони повідомляють про це Європейський Парламент, Раду та Комісії. У такому випадку дозвіл на запровадження посиленої співпраці, зазначеної в частині 2 статті 20 Договору про Європейський Союз та у частині 2 статті 329 цього Договору, вважається наданим, та застосовуються положення щодо посиленої співпраці, ухвалені Радою та Парламентом.

Стаття 83

1. Європейський Парламент та Рада за допомогою директив, ухвалених згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть встановити мінімальні правила щодо визначення кримінальних злочинів та санкцій у сфері особливо тяжкої злочинності транскордонного змісту, що випливає з природи або наслідків таких злочинів або з особливої необхідності спільно боротися проти них.

До сфери такої злочинності належать: тероризм, торгівля людьми та сексуальна експлуатація жінок і дітей, незаконна торгівля наркотиками, незаконна торгівля зброєю, відмивання грошей, корупція, підробка платіжних засобів, комп'ютерні злочини та організована злочинність.

Залежно від тенденцій розвитку злочинності Рада може ухвалити рішення, що визначає інші сфери злочинності згідно з критеріями, визначеними в цій частині. Рада діє одностайно після отримання згоди Європейського Парламенту.

2. Якщо наближення кримінального законодавства доводить істотну важливість забезпечення ефективного виконання політики Союзу у сфері, де вжито заходів із гармонізації, директиви можуть запровадити мінімальні правила, що визначають кримінальні злочини та санкції у відповідній сфері. Без шкоди статті 76 такі директиви ухвалюються такою самою звичайною або спеціальною законодавчою процедурою, якої дотримувались для ухвалення відповідних заходів із гармонізації.

3. Якщо член Ради вважає, що проект директиви, як зазначено в частинах 1 або 2, може вплинути на основні аспекти системи кримінального судочинства його держави, він може вимагати передати проект директиви на розгляд Європейської Ради. У такому разі звичайна законодавча процедура призупиняється. Упродовж чотирьох місяців від дати такого призупинення Європейська Рада після обговорення та в разі досягнення консенсусу повертає проект до Ради, яка скасовує призупинення звичайної законодавчої процедури.

Упродовж такого ж проміжку часу у разі незгоди та якщо принаймні дев'ять держав-членів висловили намір запровадити посилену співпрацю на основі зазначеного проекту директиви, вони повідомляють про це Європейський Парламент, Раду та Комісію. У такому випадку дозвіл на запровадження посиленої співпраці, зазначеної в частині 2 статті 20 Договору про Європейський Союз та у частині 1 статті 329 цього Договору, вважається наданим, та застосовуються положення щодо посиленої співпраці.

Стаття 84

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть встановлювати заходи, що забезпечують

сприяння та підтримку дій держав-членів у сфері запобігання злочинності, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів.

Стаття 85

1. Завданням Євроюсту є підтримання й зміцнення координації та співробітництва між національними органами слідства та обвинувачення у сфері тяжких злочинів, що впливають на дві або більше держави-члена або потребують спільного обвинувачення, що ґрунтується на проведених операціях та інформації, наданій органами держав-членів та Європолем.

У цьому контексті Європейський Парламент та Рада за допомогою регламентів, ухвалених згідно зі звичайною законодавчою процедурою, визначають структуру, функціонування, сферу діяльності та завдання Євроюсту. Завдання можуть включати:

(a) ініціювання кримінальних розслідувань, а також подання пропозицій щодо ініціювання переслідувань, які проводять компетентні національні органи, зокрема щодо злочинів проти фінансових інтересів Союзу;

(b) координацію розслідувань та переслідувань, зазначених в пункті (a);

(c) зміцнення судового співробітництва, зокрема шляхом урегулювання конфліктів юрисдикцій та шляхом тісної співпраці з Європейською судовою мережею.

Ці регламенти також визначають умови залучення Європейського Парламенту та національних парламентів держав-членів до оцінки діяльності Євроюсту.

2. У переслідуваннях, зазначених у частині 1, та без порушення статті 86 формальні дії судового процесу виконуються компетентними національними посадовими особами.

Стаття 86

1. З метою боротьби проти злочинів, що завдають шкоди фінансовим інтересам Союзу, Рада за допомогою регламентів, що ухвалюються згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, може заснувати Європейську прокуратуру при Євроюсті. Рада діє одностайно після отримання згоди Європейського Парламенту.

За відсутності одностайності в Раді група, що складається принаймні з дев'яти членів, може вимагати передати проект регламенту на розгляд Європейської Ради. У такому разі процедура в Раді призупиняється. Упродовж чотирьох місяців від дати такого призупинення Європейська Рада після обговорення та в разі досягнення консенсусу повертає проект до Ради для ухвалення.

Упродовж такого ж проміжку часу у разі незгоди та якщо принаймні дев'ять держав-членів висловили намір запровадити посилену співпрацю на основі зазначеного проекту регламенту, вони повідомляють про це Європейський Парламент, Раду та Комісію. У такому випадку дозвіл на запровадження посиленої співпраці, зазначеної в частині 2 статті 20 Договору про Європейський Союз та у частині 1 статті 329 цього Договору, вважається наданим, та застосовуються положення щодо посиленої співпраці.

2. Європейська Прокуратура, у належних випадках підтримуючи зв'язок з Європол, відповідальна за розслідування злочинів проти фінансових інтересів Союзу, а також за звинувачення та притягнення до суду їх виконавців та співників, як це визначено регламентом, зазначеним у частині 1. Європейська прокуратура виконує щодо таких злочинів функції обвинувачення в компетентних судах держав-членів.

3. Регламенти, зазначені у частині 1, визначають загальні положення про Європейську прокуратуру, умови виконання її функцій, процесуальні правила стосовно її діяльності, а також правила щодо прийнятності доказів та правила судового контролю процесуальних заходів, вжитих під час виконання її функцій.

4. Європейська Рада може у той же час або в подальшому ухвалити рішення про внесення змін до частини 1 з метою розширення повноважень Європейської прокуратури на сферу тяжких злочинів транскордонного змісту та про внесення змін до частини 2 щодо виконавців та співників тяжких злочинів, що впливають на більш ніж одну державу-члена. Європейська Рада діє одностайно після отримання згоди Європейського Парламенту та після проведення консультацій з Комісією.

ГЛАВА 5 ПОЛІЦЕЙСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 87

1. Союз запроваджує поліцейське співробітництво із залученням усіх компетентних органів держав-членів, включаючи поліцію, митницю та інші спеціалізовані правоохоронні служби, що мають відношення до запобігання, виявлення та розслідування кримінальних злочинів.

2. Для цілей частини 1 Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть запроваджувати заходи щодо:

(а) збирання, зберігання, обробки, аналізу та обміну відповідною інформацією;

(b) співробітництва, допомоги в навчанні персоналу, обміні персоналом, обладнанням дослідженнями щодо виявлення злочинів;

(c) спільних методик розслідування, спрямованих на виявлення серйозних форм організованої злочинності.

3. Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, може запровадити заходи, пов'язані з оперативною співпрацею органів, зазначених у цій статті. Рада діє одностайно після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

За відсутності одностайності в Раді група, що складається принаймні з дев'яти членів, може вимагати передати проект заходів на розгляд Європейської Ради. У такому разі, процедура в Раді призупиняється. Упродовж чотирьох місяців від дати такого призупинення Європейська Рада після обговорення та в разі досягнення консенсусу повертає проект до Ради для ухвалення.

Упродовж такого ж проміжку часу у разі незгоди та якщо принаймні дев'ять держав-членів висловили намір запровадити посилену співпрацю на основі зазначеного проекту заходів, вони повідомляють про це Європейський Парламент, Раду та Комісію. У такому випадку дозвіл на запровадження посиленої співпраці, зазначеної в частині 2 статті 20 Договору про Європейський Союз та у частині 1 статті 329 цього Договору, вважається наданим, та застосовуються положення щодо посиленої співпраці.

Спеціальна процедура, передбачена у другому та третьому абзацах, не застосовується до актів, які є продовженням Шенгенського *acquis*.

Стаття 88

1. Завданням Європолу є підтримка та зміцнення діяльності поліцейських органів та інших правоохоронних служб держав-членів, їхньої взаємної співпраці щодо запобігання та боротьби проти тяжких злочинів, що впливають на дві або більше держав-членів, тероризму та тих форм злочинів, що впливають на спільні інтереси, охоплені політикою Союзу.

2. Європейський Парламент та Рада за допомогою регламентів, ухвалених згідно зі звичайною законодавчою процедурою, визначає структуру Європолу, його функціонування, сферу діяльності та завдання. Завдання можуть включати:

(a) збір, зберігання, обробку, аналіз та обмін інформацією, зокрема тією, що передається органами влади держав-членів або третіми країнами чи їхніми органами;

(b) координацію, організацію та виконання слідчих та оперативних дій, що проводяться спільно з компетентними органами влади держав-

членів або у складі спільних слідчих груп, а за потреби — у зв'язку з Євроюстом.

Ці регламенти також встановлюють порядок перевірки діяльності Європолу Європейським Парламентом разом із національними парламентами.

3. Будь-які оперативні дії Європолу повинні здійснюватися у зв'язку з та за згодою органів влади держави-члена або держав-членів, території яких вони стосуються. Застосування примусових заходів є виключним обов'язком компетентних національних органів.

Стаття 89

Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, встановлює умови та обмеження, за яких компетентні органи держав-членів, зазначені у статтях 82 та 87, можуть діяти на території іншої держави-члена, підтримуючи зв'язок з органами влади цієї держави та за їхньою згодою. Рада діє одностайно після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

РОЗДІЛ VI ТРАНСПОРТ

Стаття 90

1. Цілі Договорів у сфері, що регулюється цим Розділом, досягаються в рамках спільної транспортної політики.

Стаття 91

1. Для цілей реалізації статті 90 та враховуючи особливості сфери транспорту, Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом Регіонів, встановлюють:

(а) спільні правила для міжнародних перевезень, що прямують на територію або з території держави-члена або перетинають територію однієї або кількох держав-членів;

(б) умови, згідно з якими перевізники-нерезиденти можуть надавати транспортні послуги в межах держави-члена;

(с) заходи з удосконалення транспортної безпеки;

(d) будь-які інші доречні заходи.

2. Під час ухвалення заходів, зазначених в частині 1, слід враховувати випадки, коли їх застосування може серйозно вплинути на стандарти

життя та рівень зайнятості в певних регіонах і функціонування транспортних систем.

Стаття 92

Доки не будуть ухвалені положення, зазначені в частині 1 статті 91, жодна держава-член не може, прямо або опосередковано, ухвалювати положення, що регулюють відповідну сферу станом на 1 січня 1958 року, менш сприятливими для перевізників інших держав-членів, ніж для перевізників цієї держави-члена, а у випадку держав, що приєднуються до Союзу, — на дату їх приєднання, окрім випадків, коли Рада одностайно ухвалює рішення, що передбачає відступ.

Стаття 93

Допомога є сумісною з Договорами, якщо вона задовольняє потреби координації транспорту або вона є відшкодуванням за виконання певних зобов'язань, притаманних концепції громадської послуги.

Стаття 94

Будь-які заходи, вжиті в рамках Договорів стосовно транспортних тарифів та умов, враховують економічний стан перевізників.

Стаття 95

1. Стосовно транспорту в межах Союзу заборонено дискримінацію, що набирає такої форми, коли перевізники встановлюють різні тарифи та різні умови перевезення тих самих товарів тими самими транспортними шляхами залежно від того, до або з якої країни походять або призначено товари.

2. Частина 1 не перешкоджає Європейському Парламенту та Раді ухвалювати інші заходи відповідно до частини 1 статті 91.

3. Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Економічно-соціальним комітетом встановлює правила з метою виконання положень частини 1.

Рада може, зокрема, встановити положення, необхідні для надання установам Союзу можливості забезпечувати дотримання правил, встановлених в частині 1, а користувачам транспорту — отримувати від цього вигоди повною мірою.

4. Комісія за власною ініціативою або за поданням держави-члена розслідує будь-які випадки дискримінації, визначені частиною 1, та після проведення консультацій з відповідною державою-членом ухвалює необхідні рішення в рамках правил, встановлених відповідно до положень частини 3.

Стаття 96

1. Стосовно транспортних операцій, що здійснюються у межах Союзу, державам-членам заборонено встановлювати тарифи та умови, що передбачають будь-який елемент підтримки або захисту інтересів одного або кількох конкретних суб'єктів господарювання або галузей виробництва, доки не отримано дозволу Комісії.

2. Комісія за власною ініціативою або за поданням держави-члена вивчає тарифи та умови, зазначені в частині 1, зокрема враховуючи, з одного боку, вимоги відповідної регіональної економічної політики, потреби слаборозвинених територій та проблеми територій, що зазнали серйозного впливу політичних обставин, а з іншого — вплив таких тарифів та умов на конкуренцію різних видів транспорту.

Комісія ухвалює необхідні рішення після проведення консультацій з кожною відповідною державою-членом.

3. Заборона, передбачена частиною 1, не застосовується до тарифів, встановлених для забезпечення конкуренції.

Стаття 97

Збори або обов'язкові платежі за перетин кордонів, що стягують перевізники додатково до транспортних тарифів, не повинні перевищувати розумного рівня з урахуванням реальних витрат.

Держави-члени прагнуть поступово зменшити ці витрати.

Комісія може надавати державам-членам рекомендації щодо застосування цієї статті.

Стаття 98

Положення цього Розділу не перешкоджають застосуванню заходів, вжитих у Федеративній Республіці Німеччина, тією мірою, якою ці заходи необхідні для компенсації економічних втрат, спричинених поділом Німеччини, економікам деяких регіонів Федеративної Республіки, що зазнали впливу від такого поділу. Через п'ять років після набуття чинності Лісабонським Договором Рада, діючи за пропозицією Комісії, може ухвалити рішення, що скасовує цю статтю.

Стаття 99

При Комісії створюється Дорадчий комітет, до складу якого входять експерти, яких призначають уряди держав-членів. Комісія проводить консультації з Комітетом з транспортних питань, коли вважає це за необхідне.

Стаття 100

1. Положення цього Розділу застосовуються до залізничного, автодорожного та внутрішнього водного транспорту.

2. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, може запровадити необхідні положення щодо морського та повітряного транспорту. Європейський Парламент та Рада діють після проведення консультацій з Комітетом регіонів та Економічно-соціальним комітетом.

РОЗДІЛ VII

СПІЛЬНІ ПРАВИЛА КОНКУРЕНЦІЇ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА НАБЛИЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

ГЛАВА I

ПРАВИЛА КОНКУРЕНЦІЇ

СЕКЦІЯ I

ПРАВИЛА, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Стаття 101

1. Як несумісні з внутрішнім ринком забороняються всі угоди між суб'єктами господарювання, рішення об'єднань суб'єктів господарювання та узгоджені практики, що можуть вплинути на торгівлю між державами-членами і метою або наслідком яких є перешкоджання, обмеження або спотворення конкуренції на внутрішньому ринку, зокрема ті, що:

(а) прямо або опосередковано встановлюють ціни на купівлю або продаж чи будь-які інші торговельні умови;

(б) обмежують або контролюють виробництво, ринки, технічний розвиток або інвестиції;

(в) ділять ринки або джерела постачання;

(г) застосовують неоднакові умови в еквівалентних правочинах з іншими торговими сторонами, створюючи цим не вигідні для них умови конкуренції;

(д) обумовлюють укладання договорів прийняттями іншими сторонами додаткових зобов'язань, які за своєю суттю або згідно з торговельними звичаями не пов'язані з предметом цих договорів.

2. Будь-які угоди або рішення, що заборонені на підставі цієї статті, автоматично вважаються нікчемними.

3. Проте положення частини 1 можна оголосити такими, що не застосовуються до:

- будь-якої угоди або категорії угод між суб'єктами господарювання;
- будь-якого рішення або категорії рішень об'єднань суб'єктів господарювання;
- будь-якої узгодженої практики або категорії узгоджених практик, що сприяють удосконаленню виробництва або розповсюдженню продукції, технічному або економічному прогресові, водночас надаючи споживачам змогу отримати належну частку здобутої вигоди, та які:
  - (а) не накладають на зацікавлені суб'єкти господарювання обмежень, що не є обов'язковими для досягнення цієї мети;
  - (б) не дають таким суб'єктам господарювання змоги усунути конкуренцію стосовно істотної частини відповідної продукції.

Стаття 102

Як несумісні з внутрішнім ринком забороняються будь-які зловживання одного або кількох суб'єктів господарювання своїм домінуючим становищем на внутрішньому ринку або на істотній його частині тією мірою, якою воно може вплинути на торгівлю між державами-членами.

Такі зловживання можуть полягати, зокрема, в:

- (а) прямому або опосередкованому встановленні невинуватених цін на купівлю або продаж або інших невинуватених торгівельних умов;
- (б) обмеженні виробництва, ринків або технічного розвитку на шкоду споживачам;
- (в) застосуванні неоднакових умов у еквівалентних правочинах з іншими торговими сторонами, що створює невинуватені для них умови конкуренції;
- (г) обумовленні укладання договорів прийняттям іншими сторонами додаткових зобов'язань, які за своєю суттю або згідно з торгівельними звичаями не пов'язані з предметом цих договорів.

Стаття 103

1. Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом ухвалює необхідні регламенти або директиви, спрямовані на втілення принципів, встановлених у статтях 101 та 102.

2. Регламенти або директиви, зазначені у частині 1, призначені, зокрема:

- (а) для забезпечення дотримання заборони, встановленої в частині 1 статті 101 та в статті 102, запроваджуючи положення про сплату штрафів та пені;
- (б) для встановлення детальних правил застосування частини 3 статті 101 з урахуванням необхідності, з одного боку, забезпечити ефективний нагляд, а з іншого боку, зробити адміністрування якомога простішим;

(с) для визначення в разі необхідності сфери застосування статей 101 та 102 в різних галузях економіки;

(d) для визначення відповідних функцій Комісії та Суду Європейського Союзу в застосуванні положень, встановлених у цій частині;

(е) для встановлення зв'язку між національними законодавствами та положеннями цієї секції або положеннями, що ухвалені відповідно до цієї статті.

Стаття 104

До набуття чинності положеннями, ухваленими відповідно до статті 103, органи влади держав-членів ухвалюють рішення про прийнятність угод, рішень та узгоджених практик, а також про зловживання домінуючим становищем на внутрішньому ринку згідно з їхнім національним законодавством та статтею 101, зокрема її частиною 3, та статтею 102.

Стаття 105

1. Без шкоди статті 104 Комісія забезпечує застосування принципів, встановлених у статтях 101 та 102. За заявою держави-члена або за власною ініціативою та у співпраці з компетентними органами влади держав-членів, що надають їй допомогу, Комісія розслідує випадки ймовірного порушення цих принципів. Якщо встановлено, що порушення мало місце, Комісія пропонує належні заходи для його припинення.

2. Якщо порушення, зазначене в частині 1, не усунено, Комісія ухвалює обґрунтоване рішення, що констатує порушення принципів. Комісія може оприлюднити своє рішення й уповноважити держави-члени вжити заходів, необхідних для виправлення ситуації, визначивши їхні умови та деталі.

3. Комісія може ухвалити регламенти щодо категорій угод, стосовно яких Радою ухвалено регламент або директиву відповідно до пункту (b) частини 2 статті 103.

Стаття 106

1. Щодо державних суб'єктів господарювання та суб'єктів господарювання, яким держави-члени надають особливі або виключні права, держави-члени не вводять в дію та не зберігають чинність жодного заходу, що суперечить правилам, зазначеним у Договорах, зокрема таким, що визначені у статті 18 та статтях 101-109.

2. Суб'єкти господарювання, яким довірено бути операторами послуг загального економічного інтересу або які мають характер прибуткової монополії, підпадають під дію правил, що містяться в Договорах, зокрема правил конкуренції, тією мірою, якою застосування таких пра-

вил не заважає, *de jure* або *de facto*, виконанню окремих завдань, які їм доручено. Розвиток торгівлі не повинен зазнавати впливу у такій мірі, в якій це суперечить інтересам Союзу.

3. Комісія забезпечує застосування положень цієї статті і за необхідності направляє державам-членам належні директиви або рішення.

СЕКЦІЯ 2 ДОПОМОГА, ЩО НАДАЄТЬСЯ ДЕРЖАВАМИ

Стаття 107

1. Якщо в Договорах не обумовлено інакше, допомога, яку в будь-якій формі надає держава-член або яку надано за рахунок державних ресурсів, що спотворює або загрожує спотворити конкуренцію, надаючи переваги певним суб'єктам господарювання або виробництву певних товарів, є несумісною з внутрішнім ринком тією мірою, якою вона впливає на торгівлю між державами-членами.

2. Сумісною з внутрішнім ринком є:

(а) допомога соціального характеру, надана окремим споживачам, за умови, що вона надається без дискримінації на підставі походження відповідних товарів;

(б) допомога для ліквідації наслідків стихійного лиха або надзвичайних ситуацій;

(с) допомога, надана економіці певних регіонів Федеративної Республіки Німеччини, що зазнали впливу поділу Німеччини, тією мірою, якою така допомога необхідна для компенсації економічних втрат, спричинених таким поділом. Через п'ять років після набуття чинності Лісабонським Договором Рада, діючи за пропозицією Комісії, може ухвалити рішення, що скасовує цей пункт.

3. Сумісною з внутрішнім ринком можна вважати:

(а) допомогу, що сприяє економічному розвитку регіонів з надзвичайно низьким рівнем життя або високим рівнем безробіття та регіонів, зазначених в статті 349, з огляду на їх структурну, економічну та соціальну ситуацію;

(б) допомогу, що сприяє здійсненню важливого проекту спільного європейського інтересу або усуває суттєву шкоду функціонуванню економіки держави-члена;

(с) допомогу, що сприяє розвитку певних видів економічної діяльності або певних сфер економіки, якщо така допомога не впливає негативно на умови торгівлі такою мірою, що це суперечить спільному інтересові;

(d) допомогу, що сприяє культурному розвитку та збереженню культурної спадщини, якщо така допомога не впливає на умови торгівлі та конкуренцію в Союзі такою мірою, що це суперечить спільному інтересові;

(e) інші категорії допомоги, що можуть бути визначеними рішенням Ради за пропозицією Комісії.

Стаття 108

1. Комісія у співпраці з державами-членами постійно наглядає за всіма системами допомоги, що існують в цих державах. Комісія пропонує державам будь-які належні заходи, необхідні для поступового розвитку або для функціонування внутрішнього ринку.

2. Якщо після повідомлення зацікавлених сторін з пропозицією подати свої коментарі Комісія встановлює, що допомога, яку надала держава-член або яку отримано з державних ресурсів, є несумісною з внутрішнім ринком з огляду на статтю 107 або що таку допомогу використовують неналежним чином, вона приймає рішення, що вимагає від зацікавленої держави-члена скасувати або змінити таку допомогу протягом строку, який встановлює Комісія.

Якщо зацікавлена держава-член не виконує рішення протягом установленого строку, Комісія або будь-яка інша зацікавлена держава-член може як відступ від положень статей 258 та 259 передати питання безпосередньо до Суду Європейського Союзу.

Як відступ від статті 107 або регламентів, передбачених у статті 109, Рада за зверненням держави-члена може одностайно ухвалити рішення, якщо воно виправдане винятковими обставинами, про те, що допомогу, яку ця держава надає або має намір надати, визнано сумісною з внутрішнім ринком. Якщо Комісія вже почала стосовно зазначеної допомоги процедуру, передбачену в абзаці першому цієї частини, факт звернення зацікавленої держави-члена до Ради призводить до призупинення цієї процедури, доки Рада не повідомить свою позицію.

Проте, якщо Рада не повідомить свою позицію протягом трьох місяців від моменту подання зазначеного звернення, Комісія надає своє рішення у цій справі.

3. Держави-члени інформують Комісію про будь-які плани щодо надання або зміни допомоги завчасно, щоб вона мала змогу подати свої коментарі. Якщо Комісія вважає, що будь-який такий план є несумісний з внутрішнім ринком з огляду на статтю 107, вона невідкладно розпочинає процедуру, передбачену в частині 2. Зацікавлена держава-член не вживає запланованих заходів до завершення цієї процедури остаточним рішенням.

4. Комісія може ухвалити регламенти стосовно категорій державної допомоги, які відповідно до статті 109 Рада визначила такими, які можуть бути звільнені від процедури, передбаченої частиною 3 цієї статті.

Стаття 109

Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультації з Європейським Парламентом може ухвалити необхідні регламенти для застосування статей 107 та 108 та, зокрема, визначити умови застосування частини 3 статті 108 та категорії допомоги, які звільняються від такої процедури.

ГЛАВА 2 ПОДАТКОВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 110

Жодна держава -член прямо або опосередковано не накладає на продукцію інших держав-членів будь-які внутрішні податки будь-якого типу, що перевищують податки, прямо або опосередковано накладені на подібну продукцію національного виробництва.

Окрім того, жодна держава-член не накладає на продукцію інших держав-членів жодних внутрішніх податків, що за своєю суттю надають непрямої захист іншій продукції.

Стаття 111

Якщо держава-член експортує продукцію на територію іншої держави-члена, будь-яке відшкодування внутрішнього податку не може перевищувати внутрішнього податку, прямо або опосередковано накладеного на цю продукцію.

Стаття 112

Звільнення від сплати та відшкодування платежів, що не є податком з обороту, акцизними зборами та іншими формами непрямого оподаткування стосовно експорту до інших держав-членів, не надаються, а компенсаційні податки стосовно імпорту з держав-членів не накладаються, якщо зазначені вище заходи обмеженого строку дії не були попередньо затверджені Радою за пропозицією Комісії.

Стаття 113

Рада, діючи одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом

та Економічно-соціальним комітетом, ухвалює положення щодо гармонізації законодавства стосовно податків з обороту, акцизних зборів та інших форм непрямого оподаткування тією мірою, якою така гармонізація необхідна для забезпечення створення і функціонування внутрішнього ринку та для уникнення спотворення конкуренції.

ГЛАВА 3 НАБЛИЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття 114

1. Якщо в Договорах не обумовлено інакше, нижчезазначені положення застосовуються для досягнення цілей, встановлених у статті 26. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, ухвалюють заходи щодо наближення положень законів, підзаконних або адміністративних актів держав-членів, спрямованих на створення та функціонування внутрішнього ринку.

2. Частина 1 не застосовується до фінансових положень, положень про вільний рух осіб або положень, що стосуються прав та інтересів найманих працівників.

3. У своїх пропозиціях щодо здоров'я, безпеки, охорони довкілля та захисту прав споживачів, передбачених частиною 1, Комісія бере за основу високий рівень захисту з урахуванням, зокрема, будь-яких нових досягнень, що ґрунтуються на наукових фактах. У межах своїх відповідних повноважень Європейський Парламент та Рада також прагнуть досягти цієї мети.

4. Якщо держава-член, після того як Європейський Парламент та Рада, Рада або Комісія ухвалили захід із гармонізації, вважає за необхідне зберегти національні положення на підставі важливих потреб, зазначених у статті 36 або пов'язаних із захистом довкілля або умов праці, вона інформує Комісію про ці положення та підстави для їх збереження.

5. Окрім того, без шкоди частині 4, якщо, після того як Європейський Парламент та Рада, Рада або Комісія ухвалили захід із гармонізації, держава-член, виходячи з проблеми, характерної для цієї держави-члена та що постала після запровадження заходу з гармонізації, вважає за необхідне впровадити національні положення на підставі нового наукового доказу щодо захисту довкілля або умов праці, вона повідомляє Комісії про заплановані положення та причини їх впровадження.

6. Комісія упродовж шести місяців після повідомлень, зазначених у частинах 4 та 5, схвалює або відхиляє відповідні національні положення, попередньо перевіrivши, чи не є такі положення проявом свавільної дискримінації або прихованим обмеженням торгівлі між державами-членами та чи не становлять вони перешкоди функціонуванню внутрішнього ринку.

За відсутності рішення Комісії протягом цього строку національні положення, зазначені в частинах 4 та 5, вважаються затвердженими.

Якщо складність питання є достатньою причиною і за відсутності загрози здоров'ю людей, Комісія може сповістити зацікавлену державу-члена про те, що строк, зазначений в цій частині, може бути продовжено ще на період до шести місяців.

7. Якщо на підставі частини 6 державі-члену надано дозвіл залишити або впровадити національні положення, що є відступом від заходів щодо гармонізації, Комісія невідкладно перевіряє, чи необхідно запропонувати внесення змін до цього заходу.

8. Якщо держава-член порушує окрему проблему щодо охорони суспільного здоров'я у сфері, де проведено заходи з попередньої гармонізації, вона звертає на це увагу Комісії, яка невідкладно перевіряє те, чи необхідно запропонувати Раді належні заходи.

9. Як виняток з процедури, встановленої в статтях 258 та 259, Комісія та будь-яка держава-член можуть передати справу безпосередньо до Суду Європейського Союзу, якщо вона вважає, що інша держава-член неналежним чином використовує повноваження, передбачені цією статтею.

10. Заходи з гармонізації, зазначені в цій статті, в належних випадках містять захисне застереження, що вповноважує держави-члени вживати з огляду на одну або більше неекономічних причин, зазначених у статті 36, тимчасових заходів, що підлягають процедурі контролю Союзу.

Стаття 115

Без шкоди статті 114 Рада, діючи одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Економічно-соціальним комітетом, видає директиви щодо наближення таких законів, підзаконних або адміністративних актів держав-членів, що безпосередньо впливають на створення або функціонування внутрішнього ринку.

Стаття 116

Якщо Комісія виявляє, що розбіжності між положеннями, встановленими в законах, підзаконних або адміністративних актах держав-членів, створюють умови конкуренції на внутрішньому ринку і що

таке спотворення необхідно усунути, Комісія проводить консультації з зацікавленими державами-членами.

Якщо після консультацій сторони не дійшли згоди щодо усунення зазначеного спотворення, Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, видають відповідні директиви. Можуть бути ухвалені будь-які інші необхідні заходи, передбачені Договорами.

Стаття 117

1. Якщо є підстави побоюватися, що ухвалення або зміна національних положень, встановлених у законах, підзаконних або адміністративних актах, може спричинити спотворення у значенні статті 116, то держава-член, що має такий намір, проводить консультації з Комісією. Після проведення консультацій з державами-членами Комісія рекомендує зацікавленим державам-членам такі заходи, які можуть бути доцільними для уникнення такого спотворення.

2. Якщо держава-член, що має намір запровадити або внести зміни у свої власні акти, не дотримується рекомендації Комісії, інші держави-члени не зобов'язані на підставі статті 116 змінювати свої національні положення, щоб усунути такі спотворення. Положення статті 116 не застосовуються, якщо держава-член, що проігнорувала рекомендацію Комісії, спричиняє спотворення, що завдає шкоди лише їй.

Стаття 118

У контексті створення і функціонування внутрішнього ринку Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, встановлюють заходи щодо започаткування Європейського права інтелектуальної власності з метою запровадження уніфікованого захисту прав інтелектуальної власності в усьому Союзі та з метою встановлення централізованого механізму надання дозволів, узгодження та нагляду в межах усього Союзу.

Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, за допомогою регламентів встановлює положення щодо мови Європейського права інтелектуальної власності. Рада діє одностайно після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

РОЗДІЛ VIII **ЕКОНОМІЧНА ТА МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА**

Стаття 119

1. Для цілей, встановлених у статті 3 Договору про Європейський Союз, діяльність держав-членів та Союзу, як передбачено у Договорах,

включає затвердження економічної політики, що ґрунтується на тісній координації економічних політик держав-членів на внутрішньому ринку і на визначенні спільних цілей та яка здійснюється на принципі відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією.

2. Одночасно із зазначеним вище та як передбачено в Договорах та згідно з визначеними в ньому процедурами, така діяльність включає єдину валюту — євро, а також визначення й здійснення єдиної монетарної політики та політики обмінного курсу з головною ціллю — підтримувати цінову стабільність та без шкоди цій цілі підтримувати загальні економічні політики в рамках Союзу згідно з принципом відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією.

3. Ця діяльність держав-членів та Союзу обумовлює дотримання таких керівних принципів: стабільні ціни, здорові державні фінанси та монетарні умови, стабільний баланс платежів.

ГЛАВА I ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

Стаття 120

Держави-члени провадять свої економічні політики з метою сприяння досягненню цілей Союзу, як це визначено у статті 3 Договору про Європейський Союз, та в контексті загальних керівних принципів, зазначених в частині 2 статті 121. Держави-члени та Союз діють згідно з принципом відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією, сприяючи ефективному розподілу ресурсів та відповідно до принципів, встановлених у статті 119.

Стаття 121

1. Держави-члени вважають свої економічні політики предметом спільного інтересу та координують їх у рамках Ради відповідно до положень статті 120.

2. Рада за рекомендацією Комісії формулює проект загальних керівних принципів щодо економічних політик держав-членів та Союзу й звітує про свої висновки Європейській Раді.

Європейська Рада на підставі звіту Ради обговорює висновки щодо загальних керівних принципів економічних політик держав-членів та Союзу. На підставі зазначених висновків Рада ухвалює рекомендацію, встановлюючи ці загальні керівні принципи. Рада повідомляє Європейському Парламенту про свою рекомендацію.

3. З метою забезпечення тіснішої координації економічних політик та сталої конвергенції економічних досягнень держав-членів Рада на підставі поданих звітів Комісії стежить за економічним розвитком кожної держави-члена та Союзу та за відповідністю економічних політик загальним керівним принципам, зазначеним в частині 2, а також регулярно проводить загальну оцінку.

Для цілей такого багатостороннього нагляду держави-члени надають Комісії інформацію про свої важливі заходи у сфері їхньої економічної політики та іншу інформацію, яку вони вважають необхідною.

4. Якщо згідно з процедурою, зазначеною в частині 3, встановлено, що економічну політику держави-члена не узгоджено з загальними керівними принципами, зазначеними в частині 2, або якщо вона загрожує належному функціонуванню економічного та валютного союзу, Комісія може надіслати попередження відповідній державі-членові. Рада за рекомендацією Комісії може надіслати необхідні рекомендації відповідній державі-членові. Рада за пропозицією Комісії може прийняти рішення про оприлюднення своїх рекомендацій.

У рамках сфери застосування цієї частини Рада діє без урахування голосу члена Ради, що представляє відповідну державу-члена.

Кваліфікована більшість інших членів Ради визначається відповідно до пункту (а) частини 3 статті 238.

5. Голова Ради та Комісія звітують Європейському Парламентові про результати багатостороннього нагляду. Голову Ради може бути запрошено до участі у засіданні компетентного комітету Європейського Парламенту, якщо Рада оприлюднила свої рекомендації.

6. Європейський Парламент та Рада, діючи за допомогою регламентів та згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть ухвалити детальні правила процедури багатостороннього нагляду, зазначеної в частинах 3 та 4.

Стаття 122

1. Без шкоди будь-яким іншим процедурам, передбаченим в Договорах, Рада за пропозицією Комісії може, в дусі солідарності між державами-членами, прийняти рішення щодо заходів, доречних в економічній ситуації, зокрема у випадку серйозних ускладнень у постачанні деяких товарів, особливо у сфері енергетики.

2. Якщо держава-член перебуває у складному становищі або їй загрожують серйозні ускладнення, спричинені природним стихійним лихом або надзвичайними обставинами поза її контролем, Рада за пропозицією Комісії може за певних умов надати відповідній державі-члену фінансову допомогу Союзу. Голова Ради повідомляє Європейському Парламенту про прийняте рішення.

Стаття 123

1. Європейському центральному банку та центральним банкам держав-членів (далі — «національні центральні банки») заборонено надавати овердрафти або будь-які інші кредитні ресурси установам, органам, службам або агенціям Союзу, центральним урядам, регіональним, місцевим або іншим органам державної влади та іншим органам, діяльність яких регулюється публічним правом, або державним підприємствам держав-членів. Європейському центральному банку та національним центральним банкам також заборонено безпосередньо купувати у зазначених вище органів та установ боргові зобов'язання.

2. Частина 1 не застосовується до кредитних установ, що є державною власністю та яким національні центральні банки та Європейський центральний банк надають у контексті надання грошових резервів центральних банків такий самий режим, що й приватним кредитним установам.

Стаття 124

Заборонено будь-які заходи, що не ґрунтуються на розсудливих міркуваннях та які встановлюють привілейований доступ до фінансових установ для установ, органів, служб або агенцій Союзу, центральних урядів, регіональних, місцевих або інших органів державної влади та інших органів, діяльність яких регулюється публічним правом, або для державних підприємств держав-членів.

Стаття 125

1. Союз не несе відповідальності та не бере на себе зобов'язань центральних урядів, регіональних, місцевих або інших органів державної влади та інших органів, діяльність яких регулюється публічним правом, або державних підприємств будь-якої держави-члена без шкоди взаємним фінансовим гарантіям щодо спільного виконання окремого проекту. Держава-член не несе відповідальності та не бере на себе зобов'язань центральних урядів, регіональних, місцевих або інших органів державної влади та інших органів, діяльність яких регулюється публічним правом, або державних підприємств іншої держави-члена без шкоди взаємним фінансовим гарантіям щодо спільного виконання окремого проекту.

2. Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультацій із Європейським Парламентом може в разі потреби встановити визначення для застосування заборон, зазначених в статтях 123, 124, а також в цій статті.

Стаття 126

1. Держави-члени уникають надмірного державного дефіциту.

2. Комісія стежить за розвитком бюджетної ситуації та розміром державного боргу в державах-членах, щоб виявити значні помилки. Зокрема, Комісія перевіряє дотримання бюджетної дисципліни на підставі таких двох критеріїв:

(а) чи співвідношення запланованого або фактичного державного дефіциту до валового внутрішнього продукту перевищує контрольне значення, окрім випадків коли:

- це співвідношення істотним чином та безперервно зменшувалось й досягло рівня, близького до контрольного значення;

- або ж, навпаки, перевищення контрольного значення є винятковим і тимчасовим, а співвідношення лишається близьким до контрольного значення;

(б) чи співвідношення державного боргу до валового внутрішнього продукту перевищує контрольне значення, окрім випадків, коли таке співвідношення достатньою мірою зменшується та в задовільному темпі наближається до контрольного значення.

Контрольне значення визначено в Протоколі про процедуру щодо надмірного дефіциту, що додається до Договорів.

3. Якщо держава-член не виконує вимог за одним або обома зазначеними критеріями, Комісія готує звіт. Звіт Комісії також враховує те, чи перевищує державний дефіцит державні видатки на інвестиції, враховує всі інші важливі фактори, включаючи середньостроковий економічний та бюджетний стан держави-члена.

Комісія може також підготувати звіт, якщо вона вважає, що, незважаючи на дотримання вимог за цими критеріями, існує ризик надмірного дефіциту у державі-члені.

4. Економічно-фінансовий комітет готує висновок щодо звіту Комісії.

5. Якщо Комісія вважає, що в державі-члені існує або може виникнути надмірний дефіцит, вона надсилає відповідній державі-члену висновок та інформує про це Раду.

6. Рада за пропозицією Комісії, розглянувши будь-які зауваження, які держава-член може зробити за бажанням, та після загальної оцінки ситуації приймає рішення про те, чи існує надмірний дефіцит.

7. Якщо Рада відповідно до частини 6 приймає рішення про те, що існує надмірний дефіцит, Рада без необґрунтованого зволікання за рекомендацією Комісії ухвалює рекомендації, адресовані відповідній державі-члену для того, щоб покласти край цій ситуації протягом визначеного строку. Враховуючи положення частини 8, ці рекомендації не оприлюднюються.

8. Якщо Рада встановлює, що протягом визначеного строку не вжито ефективних заходів у відповідь на її рекомендації, Рада може оприлюднити свої рекомендації.

9. Якщо держава-член й надалі не реалізує рекомендації Ради, Рада може прийняти рішення щодо направлення державі-члену повідомлення про потребу протягом визначеного строку вжити заходів для скорочення дефіциту, які Рада вважає необхідними для того, щоб виправити таку ситуацію.

У такому разі Рада, щоб перевірити, чи докладає відповідна держава-член зусиль, спрямованих на виправлення ситуації, може вимагати від неї подавати звіти відповідно до визначеного розкладу.

10. Права на подання позову, передбачені в статтях 258 та 259, не можуть здійснюватись в рамках частин 1-9 цієї статті.

11. Доки держава-член не дотримується рішення, прийнятого відповідно до частини 9, Рада може прийняти рішення вжити або за певних обставин інтенсифікувати дію одного або кількох таких заходів:

- вимагати, щоб відповідна держава-член оприлюднила додаткову інформацію, що визначається Радою, перед емісією облігацій та інших цінних паперів;

- закликати Європейський інвестиційний банк переглянути свою позикову політику щодо відповідної держави-члена;

- вимагати, щоб відповідна держава-член внесла до Союзу безвідсотковий депозит належного розміру, доки Рада не вирішить, що надмірний дефіцит усунуто;

- накладати штрафи належних розмірів.

Голова Ради повідомляє Європейському Парламенту про прийняті рішення.

12. Рада скасовує деякі або всі рішення або рекомендації, зазначені в частинах 6-9 та 11 у тій мірі, в якій Рада вважає, що надмірний дефіцит у відповідній державі-члені усунуто. Якщо Рада попередньо оприлюднила рекомендації, Рада, як тільки рішення відповідно до частини 8 скасовується, робить публічну заяву про те, що у відповідній державі-члені більше немає надмірного дефіциту.

13. Під час прийняття рішень або рекомендацій, зазначених у частинах 8, 9, 11 та 12, Рада діє за рекомендацією Комісії.

Якщо Рада ухвалює заходи, зазначені у частинах 6-9, 11 та 12, Рада діє без урахування голосу члена Ради, який представляє відповідну державу-члена.

Кваліфікована більшість інших членів Ради визначається відповідно до пункту (а) частини 3 статті 238.

14. Подальші положення, пов'язані з виконанням процедури, описаної у цій статті, визначаються у Протоколі щодо процедури надмірного дефіциту, що додається до Договорів.

Рада, діючи одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Європейським центральним банком, ухвалює належні положення, що у подальшому замінять згаданий Протокол.

З урахуванням інших положень цієї частини Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом встановлює детальні правила та визначення щодо застосування положень згаданого Протоколу.

ГЛАВА 2 МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА

Стаття 127

1. Головною ціллю Європейської системи центральних банків (далі — «ЄСЦБ») є підтримання цінової стабільності. Без шкоди цілі стабільності цін ЄСЦБ підтримує загальні економічні політики в Союзі, щоб сприяти досягненню цілей Союзу, визначених в статті 3 Договору про Європейський Союз. ЄСЦБ діє згідно з принципом відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією, сприяючи ефективному розподілу ресурсів та дотримуючись принципів, встановлених у статті 119.

2. Основними завданнями, що виконуються ЄСЦБ, є:

- визначення та реалізація монетарної політики Союзу;
- проведення валютно-обмінних операцій, що відповідають положенням статті 219;
- утримання та управління офіційними валютними резервами держав-членів;
- сприяння безперешкодному функціонуванню платіжних систем.

3. Третій абзац частини 2 є таким, що не шкодить урядам держав-членів утримувати та управляти обіговими валютними активами.

4. Із Європейським центральним банком проводяться консультації:

- стосовно будь-яких запропонованих актів Союзу у сферах компетенції Європейського центрального банку;
- національними органами влади стосовно будь-якого проекту законодавчого положення в сферах компетенції Європейського центрального банку, проте в межах та за умов, встановлених Радою згідно з процедурою, передбаченою в частині 4 статті 129.

Європейський центральний банк може надавати висновки установам, органам, службам та агенціям Союзу або національним органам влади з питань, що належать до сфер його компетенції.

5. ЄСЦБ сприяє безперешкодному провадженню політик, що реалізуються компетентними органами влади стосовно пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ та стабільністю фінансової системи.

6. Рада, діючи за допомогою регламентів згідно з особливою законодавчою процедурою, може одноставно та після проведення консультацій із Європейським Парламентом та Європейським центральним банком покласти на Європейський центральний банк особливі завдання щодо політик стосовно пруденційного нагляду за діяльністю кредитних та інших фінансових установ, за винятком страхових підприємств.

Стаття 128

1. Європейський центральний банк має виключне право давати дозвіл на емісію банкнот євро в Союзі. Такі банкноти можуть емітувати Європейський центральний банк та національні центральні банки. Лише банкноти, що емітовані Європейським центральним банком та національними центральними банками, мають статус законного платіжного засобу в Союзі.

2. Держави-члени можуть емітувати монети євро з урахуванням обсягу емісії, що затверджується Європейським центральним банком. Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Європейським центральним банком може ухвалювати заходи щодо гармонізації номіналів та технічних характеристик усіх монет, призначених до обігу, в обсязі, необхідному для забезпечення їх безперешкодного обігу у межах Союзу.

Стаття 129

1. Управління діяльністю ЄСЦБ здійснюється керівними органами Європейського центрального банку, якими є Керівна рада та Правління.

2. Статут Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку (надалі: «Статут ЄСЦБ та ЄЦБ») викладено у Протоколі, що додається до Договорів.

3. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть вносити зміни до статей: 5.1, 5.2, 5.3, 17, 18, 19.1, 22, 23, 24, 26, 32.2, 32.3, 32.4, 32.6, пункту (а) статті 33.1 та статті 36 Статуту ЄСЦБ та ЄЦБ. Європейський Парламент та Рада діють за рекомендацією Європейського центрального банку та після проведення консультацій з Комісією або за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським центральним банком.

4. Рада або за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Європейським центральним банком, або за рекомендацією Європейського центрального банку та після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Комісією ухвалює положення, зазначені у статтях 4, 5.4, 19.2, статті 20, 28.1, 29.2, 30.4 та 34.3 Статуту ЄСЦБ та ЄЦБ.

Стаття 130

Здійснюючи повноваження та виконуючи завдання і обов'язки, покладені на них Договорами та Статутом ЄСЦБ та ЄЦБ, ані Європейський центральний банк, ані національний центральний банк, ані будь-який член їхніх керівних органів, не звертаються за вказівками та не приймають їх від установ, органів, служб або агенцій Союзу, будь-якого уряду держави-члена або будь-якого іншого органу. Установи, органи, служби або агенції Союзу та уряди держав-членів беруть на себе зобов'язання поважати цей принцип та не намагатися впливати на членів керівних органів Європейського центрального банку або національних центральних банків під час виконання їхніх завдань.

Стаття 131

Кожна держава-член забезпечує сумісність свого національного законодавства, включаючи установчі документи її національного центрального банку, з Договорами та Статутом ЄСЦБ та ЄЦБ.

Стаття 132

1. З метою виконання завдань, доручених ЄСЦБ, Європейський центральний банк згідно з положеннями Договорів та відповідно до умов, встановлених у Статуті ЄСЦБ та ЄЦБ:

– ухвалює регламенти тією мірою, якою це необхідно для виконання завдань, визначених в першому абзаці статті 3.1, у статтях 19.1, 22 та у статті 25.2 Статуту ЄСЦБ та ЄЦБ у випадках, що визначаються в актах Ради, зазначених у частині 4 статті 129;

– приймає рішення, необхідні для виконання завдань, доручених ЄСЦБ відповідно до Договорів та Статуту ЄСЦБ та ЄЦБ;

– дає рекомендації та надає висновки.

2. Європейський центральний банк може прийняти рішення про опублікування своїх рішень, рекомендацій та висновків.

3. У межах та відповідно до умов, ухвалених Радою згідно з процедурою, встановленою у частині 4 статті 129, Європейський центральний банк має право накладати штрафи або пеню на суб'єктів господарювання за недотримання зобов'язань, що впливають з його регламентів та рішень.

Стаття 133

Без шкоди повноваженням Європейського центрального банку Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, встановлюють заходи, необхідні для використання євро як єдиної валюти. Такі заходи ухвалюються після проведення консультацій з Європейським центральним банком.

ГЛАВА 3 ІНСТИТУЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 134

1. З метою сприяння координації політик держав-членів у повному обсязі, необхідному для функціонування внутрішнього ринку, створено Економічно-фінансовий комітет.

2. Економічно-фінансовий комітет має такі завдання:

– готувати висновки на запит Ради, Комісії або за власною ініціативою для передачі їх цим установам;

– стежити за економічною та фінансовою ситуацією в державах-членах та Союзі й регулярно звітувати про неї Раді та Комісії, зокрема з питань фінансових відносин з третіми країнами та міжнародними установами;

– без шкоди статті 240 сприяти підготовці роботи Ради, зазначеної у статтях 66, 75, частинах 2, 3, 4 та 6 статті 121, статтях 122, 124, 125, 126, у частині 6 статті 127, у частині 2 статті 128, у частинах 3 та 4 статті 129, у статті 138, у частинах 2 та 3 статті 140, у статті 143, у частинах 2 та 3 статті 144 та у статті 219, а також виконувати інші дорадчі та підготовчі завдання, покладені на нього Радою;

– перевіряти принаймні раз на рік ситуацію в сфері руху капіталу та свободи платежів, що є результатом застосування Договорів та заходів, ухвалених Радою; перевірка охоплює всі заходи, пов'язані з рухом капіталу та платежів; Комітет звітує Комісії та Раді про результати цієї перевірки.

Держави-члени, Комісія та Європейський центральний банк — кожен призначає не більше двох членів Комітету.

3. Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультацій із Європейським центральним банком та Комітетом, зазначеним у цій статті, встановлює детальні положення щодо складу Економічно-фінансового комітету. Голова Ради інформує Європейський Парламент про таке рішення.

4. На додаток до завдань, встановлених у частині 2, якщо і доки існують держави-члени, щодо яких застосовується відступ, зазначений у

статті 139, Комітет стежить за монетарною та фінансовою ситуацією та загальною системою платежів у таких державах-членах і регулярно звітує про це Раді та Комісії.

Стаття 135

Щодо питань, що регулюються частиною 4 статті 121, статтею 126, за винятком частини 14, статтею 138, частиною 1 статті 140, першим абзацом частини 2 статті 140, частиною 3 статті 140 та статтею 219, Рада або держава-член можуть звернутися до Комісії із запитом надати рекомендацію або пропозицію залежно від обставин. Комісія вивчає цей запит та невідкладно подає свої висновки Раді.

ГЛАВА 4 ОСОБЛИВІ ПОЛОЖЕННЯ ДЛЯ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ, ВАЛЮТОЮ ЯКИХ Є ЄВРО

Стаття 136

1. З метою забезпечення належного функціонування економічного та валютного союзу та відповідно до положень Договорів Рада згідно з належною процедурою з-поміж тих, що зазначені в статтях 121 та 126, за винятком процедури, встановленої в частині 14 статті 126, ухвалює заходи, спеціально призначені для тих держав-членів, валютою яких є євро:

(а) для посилення координації їхньої бюджетної дисципліни та нагляду за нею;

(б) для встановлення керівних принципів економічної політики цих держав, водночас забезпечуючи їхню сумісність з керівними принципами, ухваленими для всього Союзу, та нагляд за цими державами.

2. Участь у голосуванні щодо заходів, встановлених у частині 1, беруть лише ті члени Ради, які представляють держави-члени, валютою яких є євро.

Кваліфікована більшість зазначених членів Ради визначається відповідно до пункту (а) частини 3 статті 238.

Стаття 137

Положення про засідання міністрів тих держав-членів, валютою яких є євро, встановлені в Протоколі про групу євро.

Стаття 138

1. З метою забезпечення місця євро в міжнародній валютній системі Рада за пропозицією Комісії ухвалює рішення, що встановлює спільні

позиції з питань особливого інтересу в сфері економічного та монетарного союзу в рамках компетентних міжнародних фінансових установ та конференцій. Рада діє після проведення консультацій з Європейським центральним банком.

2. Рада за пропозицією Комісії може ухвалити належні заходи для забезпечення єдиного представництва у міжнародних фінансових установах та конференціях. Рада діє після проведення консультацій з Європейським центральним банком.

3. Участь у голосуванні щодо заходів, встановлених у частинах 1 та 2, беруть лише ті члени Ради, які представляють держави-члени, валютою яких є євро.

Кваліфікована більшість зазначених членів Ради визначається відповідно до пункту (а) частини 3 статті 238.

ГЛАВА 5 ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 139

1. Держави-члени, щодо яких Рада прийняла рішення про те, що вони не задовольняють необхідні умови для запровадження євро, надалі називаються „держави-члени, щодо яких застосовується відступ”.

2. До держав-членів, щодо яких застосовується відступ, не застосовуються такі положення Договорів:

(а) ухвалення частини загальних керівних принципів економічної політики, що стосуються всієї зони євро (частина 2 статті 121);

(b) примусові засоби усунення надмірного дефіциту (частини 9 та 11 статті 126);

(c) цілі й завдання ЄСЦБ (частини 1-3 та 5 статті 127);

(d) емісія євро (стаття 128);

(e) акти Європейського центрального банку (стаття 132);

(f) заходи, що регулюють використання євро (стаття 133);

(g) валютні угоди та інші заходи щодо політики обмінного курсу (стаття 219);

(h) призначення членів Правління Європейського центрального банку (частина 2 статті 283);

(i) рішення, що встановлюють спільні позиції з питань особливого значення для економічного та валютного союзу в рамках компетентних міжнародних фінансових установ та конференцій (частина 1 статті 138);

(j) заходи для забезпечення єдиного представництва у міжнародних фінансових установах та конференціях (частина 2 статті 138).

У статтях, зазначених у пунктах (а)-(j), термін «держави-члени» означає держави-члени, валютою яких є євро.

3. Згідно з Главою IX Статуту ЄСЦБ та ЄЦБ на держави-члени, щодо яких застосовується відступ, та на їхні національні центральні банки не поширюються права та обов'язки в межах ЄСЦБ.

4. Право голосу членів Ради, що представляють держави-члени, щодо яких застосовується відступ, зупиняється щодо ухвалення Радою заходів, зазначених у статтях, перелічених в частині 2, та в таких випадках:

(а) рекомендації, надані тим державам-членам, валютою яких є євро, в рамках багатостороннього нагляду, включаючи рекомендації щодо програм стабільності і попереджень (частина 4 статті 121);

(б) заходи щодо надмірного дефіциту щодо тих держав-членів, валютою яких є євро (частини 6, 7, 8, 12 та 13 статті 126).

Кваліфікована більшість інших членів Ради визначається відповідно до пункту (а) частини 3 статті 238.

Стаття 140

1. Принаймні раз на два роки або на запит держави-члена, щодо якої застосовується відступ, Комісія та Європейський центральний банк звітують Раді про прогрес держав-членів, щодо яких застосовується відступ, у виконанні зобов'язань щодо руху до

економічного та валютного союзу. Ці звіти включають в себе вивчення сумісності національного законодавства кожної з цих держав-членів, включаючи установчі документи їхніх національних центральних банків, зі статтями 130 та 131, а також зі Статутом ЄСЦБ та ЄЦБ. Звіти також включають дослідження того, чи досягнуто високого рівня сталої конвергенції, звертаючись до виконання кожною державою-членом таких критеріїв:

– досягнення високого рівня цінової стабільності; підставою оцінювання є рівень інфляції, що має бути близьким до рівня щонайбільше трьох держав-членів, які мають найкращі показники цінової стабільності,

– стабільність державного фінансового стану; підставою оцінювання є досягнення стану державного бюджету без надмірного дефіциту, що визначається згідно з частиною 6 статті 126,

– дотримання нормальних меж коливань, передбачених механізмом валютно-обмінних курсів Європейської монетарної системи, протягом щонайменше двох років без девальвації щодо євро,

– тривалість конвергенції, досягнутої державою-членом, щодо якої застосовується відступ, та її участі в механізмі валютно-обмінних курсів, що відображено в рівні довгострокової процентної ставки.

Чотири критерії, зазначені в цій частині, та відповідні строки, протягом яких їх необхідно дотримуватись, докладно викладено в Протоколі, що додається до Договорів. У звітах Комісії та Європейського центрального банку також враховуються результати інтеграції ринків, стан та розвиток балансів поточних платежів, дослідження розвитку витрат праці на одиницю продукції та інші цінові показники.

2. Після проведення консультацій з Європейським Парламентом та обговорення у Європейській Раді Рада за пропозицією Комісії приймає рішення щодо того, які з держав-членів, щодо яких застосовується відступ, виконали необхідні умови на основі критеріїв, встановлених у частині 1, та скасовує відступи щодо відповідних держав-членів.

Рада діє після отримання рекомендації від кваліфікованої більшості тих її членів, які представляють держави-члени, валютою яких є євро. Ці члени діють протягом шести місяців з дати отримання Радою пропозиції Комісії.

Кваліфікована більшість згаданих членів, як зазначено у другому абзаці, визначається відповідно до пункту (а) частини 3 статті 238.

3. Якщо прийнято рішення скасувати відступи згідно з процедурою, встановленою в частині 2, Рада, діючи за одностайним рішенням держав-членів, валютою яких є євро, та відповідних держав-членів за пропозицією Комісії та після проведення консультацій із

Європейським центральним банком незворотно встановлює курс, за яким євро обмінюється на валюту цієї держави-члена, та вживає заходів, необхідних для запровадження євро як єдиної валюти у відповідній державі-члені.

Стаття 141

1. Якщо є та доки існують держави-члени, щодо яких застосовується відступ, та без шкоди частині 1 статті 129, Генеральна рада Європейського центрального банку, зазначена в статті 44 Статуту ЄСЦБ та ЄЦБ, створюється як третій керівний орган Європейського центрального банку.

2. Якщо є та доки існують держави-члени, щодо яких застосовується відступ, Європейський центральний банк стосовно цих держав-членів:

- посилює співпрацю національних центральних банків,
- посилює координацію монетарних політик держав-членів з метою забезпечення цінової стабільності,
- здійснює моніторинг функціонування механізму валютно-обмінного курсу,
- проводить консультації з питань, що перебувають у межах повноважень національних центральних банків та впливають на стабільність фінансових установ та ринків;

– виконує завдання, що раніше були покладені на Європейський фонд валютної співпраці, а згодом перейшли до Європейського валютного інституту.

Стаття 142

Кожна держава-член, щодо якої застосовується відступ, розглядає свою політику валютно-обмінного курсу як питання спільного інтересу. Діючи таким чином, держава-член враховує досвід, набутий у співпраці в межах механізму валютно-обмінного курсу.

Стаття 143

1. Якщо держава-член, щодо якої застосовується відступ, перебуває у скрутному становищі або їй серйозно загрожують труднощі, пов'язані з платіжним балансом, внаслідок загальної нерівноваги платіжного балансу або внаслідок типу валюти, якою вона користується, а також якщо такі труднощі можуть, зокрема, загрозувати функціонуванню внутрішнього ринку або впровадженню спільної торгівельної політики, Комісія відповідно до положень Договорів негайно вивчає становище відповідної держави та заходи, яких ця держава вживає або може вжити, використовуючи всі наявні засоби. Комісія оголошує заходи, яких вона рекомендує вжити відповідній державі-члену.

Якщо заходи, вжиті державою-членом, щодо якої застосовується відступ, та запропоновані Комісією заходи виявляються недостатніми для подолання існуючих труднощів або загрози їх виникнення, Комісія після проведення консультацій з Економічно-фінансовим комітетом рекомендує Раді надати взаємну допомогу та належні для цього методи.

Комісія регулярно інформує Раду про стан та розвиток ситуації.

2. Рада надає таку взаємну допомогу; Рада ухвалює директиви або рішення, які встановлюють умови та деталі такої допомоги, що може набувати таких форм:

(а) узгоджені дії в будь-яких інших міжнародних організаціях, до яких держави-члени, щодо яких застосовується відступ, можуть звернутися по допомогу;

(б) заходи, необхідні для уникнення відхилень потоків торгівлі, якщо держава-член, щодо якої застосовується відступ, зазнає труднощів та зберігає або знову запроваджує кількісні обмеження до третіх країн;

(с) надання обмежених кредитів іншими державами-членами за умови їхньої згоди.

3. Якщо Рада не надає взаємну допомогу, рекомендовану Комісією, або якщо надана взаємна допомога та вжиті заходи є недостатніми, тоді Комісія дозволяє державі-члену, щодо якої застосовується відступ і що

зазнала труднощів, вжити захисних заходів, умови та деталі яких визначає Комісія.

Рада може скасувати цей дозвіл та змінити такі умови та деталі.

Стаття 144

1. Якщо виникає неочікувана криза платіжного балансу і негайно не ухвалено рішення у значенні частини 2 статті 143, держава, щодо якої застосовується відступ, може як запобіжний засіб вжити необхідних захисних заходів. Такі заходи повинні завдати якнайменше шкоди функціонуванню внутрішнього ринку та не повинні перевищувати того, що є вкрай необхідним для виправлення наслідків неочікуваних труднощів, що постали.

2. Комісія та інші держави-члени інформуються про такі захисні заходи не пізніше часу, коли вони набувають чинності. Комісія може рекомендувати Раді надати взаємну допомогу згідно зі статтею 143.

3. Після надання Комісією рекомендацій та після проведення консультацій з Економічно-фінансовим комітетом Рада може прийняти рішення щодо того, що відповідна держава-член має внести зміни, призупинити або скасувати захисні заходи, зазначені вище.

РОЗДІЛ ІХ ЗАЙНЯТІСТЬ

Стаття 145

Союз та держави-члени згідно з цим Розділом працюють у напрямку розвитку узгодженої стратегії зайнятості, зокрема сприяючи висококваліфікованій, підготовленій робочій силі, що здатна пристосовуватися до нових умов та ринків праці, що оперативно реагує на економічні зміни з метою досягнення цілей, визначених в статті 3 Договору про Європейський Союз.

Стаття 146

1. Держави-члени своєю політикою зайнятості сприяють досягненню цілей, зазначених в статті 145, у спосіб, що узгоджується із загальними керівними принципами щодо економічної політики держав-членів та Союзу, ухвалених згідно з частиною 2 статті 121.

2. Держави-члени, враховуючи національну практику стосовно обов'язків керівників та найманих працівників, вважають сприяння зайнятості питанням спільного інтересу та в рамках Ради узгоджують свої дії щодо цього відповідно до положень статті 148.

Стаття 147

1. Союз сприяє досягненню високого рівня зайнятості, заохочуючи співпрацю між державами-членами та підтримуючи, а якщо необхідно, доповнюючи їхні дії. При цьому необхідно поважати повноваження держав-членів.

2. Ціль досягнення високого рівня зайнятості має враховуватись під час розробки та реалізації політики та заходів Союзу.

Стаття 148

1. На підставі спільного щорічного звіту Ради та Комісії Європейська Рада щорічно розглядає ситуацію в сфері зайнятості в Союзі та ухвалює висновки з цього питання.

2. На підставі висновків Європейської Ради Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом, Економічно-соціальним комітетом, Комітетом регіонів та Комітетом з питань зайнятості, зазначеним у статті 150, щороку розробляє керівні принципи, які держави-члени мають враховувати у своїй політиці зайнятості. Ці керівні принципи узгоджуються з загальним керівними принципами, що ухвалюються відповідно до частини 2 статті 121.

3. Кожна держава-член подає до Ради та Комісії річний звіт про головні заходи, вжиті з метою реалізації їхньої політики зайнятості, з огляду на керівні принципи щодо зайнятості, зазначені в частині 2.

4. Рада на підставі звітів, зазначених у частині 3, та отримавши позицію Комітету з питань зайнятості, щороку проводить вивчення того, як держави-члени реалізують політику зайнятості з огляду на керівні принципи щодо зайнятості. Рада за рекомендацією Комісії, якщо вона вважає це за необхідне в контексті вивчення, може давати рекомендації державам-членам.

5. На основі результатів такого вивчення Рада та Комісія подають спільний річний звіт Європейській Раді про ситуацію у сфері зайнятості в Союзі та про впровадження керівних принципів щодо зайнятості.

Стаття 149

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, можуть ухвалювати стимулюючі заходи, що заохочують співпрацю між державами-членами та підтримують їхні дії у сфері зайнятості за допомогою ініціатив, спрямованих на розвиток обміну інформацією та найкращими практиками, забезпечення порівняльного аналізу й рекомендацій, а також на поши-

рення інноваційних підходів та досвіду оцінювання, зокрема з використанням пілотних проєктів. Такі заходи не включають в себе гармонізацію законів та підзаконних актів держав-членів.

Стаття 150

Рада, діючи простою більшістю, після проведення консультацій з Європейським Парламентом засновує Комітет з питань зайнятості, який має дорадчий статус, з метою сприяння координації політики державами-членами щодо зайнятості та ринку праці. Завданнями Комітету є:

– моніторинг ситуації у сфері зайнятості та політики зайнятості в державах-членах та в Союзі;

– формулювання без шкоди статті 240 висновки на запит Ради чи Комісії або за власною ініціативою та сприяння підготовці нарад Ради, зазначених у статті 148.

Під час виконання свого мандату Комітет проводить консультації із керівництвом та найманими працівниками.

Кожна держава-член та Комісія призначають по два члени Комітету.

РОЗДІЛ X СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

Стаття 151

Союз та держави-члени, пам'ятаючи про основоположні соціальні права, визначені в Європейській соціальній хартії, підписаній в Туріні 18 жовтня 1961 року, та в Хартії Співтовариства про основоположні права працівників 1989 року, мають своїми цілями: сприяння зайнятості, поліпшення умов життя та праці для створення можливості їх гармонізації, водночас підтримуючи процес вдосконалення; належний соціальний захист; діалог між керівництвом та найманими працівниками та розвиток людських ресурсів заради досягнення тривалого високого рівня зайнятості та боротьби проти виключення.

Для цього Союз та держави-члени запроваджують заходи, що враховують різноманітні форми національних практик, зокрема у сфері договірних відносин, та потребу в підтримці конкурентоспроможності економіки Союзу.

Вони вважають, що такий розвиток впливатиме не лише з функціонування внутрішнього ринку, що сприяє гармонізації соціальних систем, а й з процедур, передбачених у Договорах, та з наближення положень, встановлених законами, підзаконними та адміністративними актами.

Стаття 152

Союз визнає та підтримує на своєму рівні роль соціальних партнерів, беручи до уваги розмаїття національних систем. Союз сприяє діалогу між соціальними партнерами, поважаючи їхню незалежність.

Тристоронній соціальний саміт заради зростання та зайнятості сприяє соціальному діалогу.

Стаття 153

1. З метою досягнення цілей статті 151 Союз підтримує та доповнює діяльність держав-членів у таких сферах:

(a) покращення, зокрема, робочого середовища з метою захисту здоров'я та безпеки працівників;

(b) умови праці;

(c) соціальне забезпечення та соціальний захист працівників;

(d) захист працівників після закінчення трудового договору;

(e) інформування та консультація працівників;

(f) представництво та колективний захист інтересів працівників та працевлаштування громадян третіх країн, які на законних підставах проживають на території Союзу;

(g) умови працевлаштування громадян третіх країн, які на законних підставах проживають на території Союзу;

(h) інтеграція осіб, виключених із ринку праці, без шкоди статті 166;

(i) рівність жінок та чоловіків щодо їхніх можливостей на ринку праці та ставлення на роботі;

(j) боротьба проти соціального виключення;

(k) модернізація систем соціального захисту без шкоди пункту (c).

2. З цією метою Європейський Парламент та Рада:

(a) можуть ухвалювати заходи, призначені для заохочення співробітництва між державами-членами шляхом ініціатив, спрямованих на вдосконалення знань, розвиток обміну інформацією та найкращим досвідом, розповсюдження інноваційних підходів та досвіду оцінювання, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів;

(b) можуть ухвалити у сферах, зазначених у пунктах (a)-(i) частини 1, за допомогою директив мінімальні вимоги для поступового застосування з урахуванням умов та технічних правил, що існують в кожній державі-члені. Такі директиви мають уникати накладання адміністративних, фінансових або правових обмежень у такий спосіб, що міг би стримати створення та розвиток малих і середніх підприємств.

Європейський Парламент та Рада діють згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним Комітетом та Комітетом регіонів.

У сферах, зазначених у пунктах (c), (d), (f) та (g) частини I, Рада діє одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Комітетом регіонів та Економічно-соціальним комітетом.

Рада, діючи одностайно за пропозицією Комісії та після проведення консультацій із Європейським Парламентом, може прийняти рішення про застосування звичайної законодавчої процедури до пунктів (d), (f) та (g) частини I.

3. Держава-член може довірити керівництву та найманим працівникам, на їхній спільний запит, впровадження директив, ухвалених відповідно до частини 2 або, якщо необхідно, впровадження рішень Ради, ухвалених відповідно до статті 155.

У такому разі держава-член забезпечує, щоб керівництво та наймані працівники за домовленістю запровадили необхідні заходи не пізніше дати, коли директива або рішення повинні бути транспоновані або впроваджені. Від держави-члена вимагається вживати будь-яких необхідних заходів, що надають їй можливість у будь-який час бути спроможною гарантувати отримання результатів, передбачених цією директивою або цим рішенням.

4. Положення, ухвалені відповідно до цієї статті:

– не впливають на право держав-членів визначати основоположні принципи своїх систем соціального забезпечення та не повинні істотно впливати на їхню фінансову рівновагу;

– не перешкоджають будь-якій державі-членові зберігати або впроваджувати суворіші заходи захисту, сумісні з Договорами.

5. Положення цієї статті не застосовуються до оплати праці, права на об'єднання, права на страйк або права застосовувати локаут.

Стаття 154

1. Комісія має своїм завданням сприяти консультаціям між керівництвом та найманими працівниками на рівні Союзу та ухвалює всі відповідні заходи, що допомагають їхньому діалогу, забезпечуючи збалансовану підтримку сторін.

2. З цією метою, перш ніж подавати пропозиції у сфері соціальної політики, Комісія проводить консультації з керівництвом та найманими працівниками щодо можливих напрямків дій Союзу.

3. Якщо після таких консультацій Комісія вважає дію Союзу бажаною, вона проводить консультації з керівництвом та найманими пра-

цівниками щодо змісту запланованої пропозиції. Керівництво та наймані працівники передають до Комісії висновок або в разі необхідності рекомендацію.

4. У разі проведення консультацій, зазначених у частинах 2 та 3, керівництво та наймані працівники інформують Комісію про свій намір ініціювати процес, передбачений у статті 155. Тривалість цього процесу не повинна перевищувати дев'яти місяців, якщо керівництво, наймані працівники та Комісія не прийняли спільного рішення подовжити цей процес.

Стаття 155

1. Якщо керівництво та наймані працівники бажають цього, діалог між ними на рівні Союзу може привести до встановлення договірних відносин, включаючи укладення угод.

2. Угоди, укладені на рівні Союзу, виконуються рішенням Ради за пропозицією Комісії або згідно зі спеціальними процедурами та практиками керівництва та найманих працівників, а також держав-членів, або, у питаннях, охоплених статтею 153, на спільний запит сторін, що підписали угоду. Про це інформується Європейський Парламент.

Рада діє одностайно, якщо угода, про яку йдеться, містить одне або більше положень, що пов'язані з однією зі сфер, щодо яких вимагається одностайність відповідно до частини 2 статті 153.

Стаття 156

З метою досягнення цілей статті 151 та без шкоди іншим положенням Договорів Комісія заохочує співпрацю між державами-членами та сприяє координації їхньої діяльності у всіх сферах соціальної політики згідно з цією Главою, зокрема у питаннях щодо:

- зайнятості;
- трудового права та умов праці;
- базового та поглибленого професійного навчання;
- соціального забезпечення;
- запобігання виробничому травматизму та професійним хворобам;
- гігієни праці;
- права на об'єднання та проведення колективних переговорів між працедавцями та найманими працівниками.

З цією метою Комісія діє у тісному контактi з державами-членами шляхом проведення досліджень, надання висновків та організації консультацій як щодо проблем, які виникають на національному рівні, так і щодо тих, що непокоять міжнародні організації, зокрема шляхом ініціатив, спрямованих на створення керівних принципів та показників, орга-

лізацію обміну найкращим досвідом та на підготовку необхідних елементів для проведення періодичного моніторингу та оцінки. Про це у повному обсязі інформується Європейський Парламент.

Перш ніж видавати висновки, зазначені в цій статті, Комісія проводить консультації з Економічно-соціальним комітетом.

Стаття 157

1. Кожна держава-член забезпечує застосування принципу рівної оплати працівникам чоловічої та жіночої статі за однакову роботу або роботу, що має однакову вартість.

2. Для цілей цієї статті «плата» означає звичайну базову або мінімальну заробітну платню або будь-яку іншу винагороду готівкою або в натуральній формі, яку працівник безпосередньо або опосередковано отримує від працедавця за свою роботу.

Рівна плата без дискримінації за ознакою статі означає:

(а) що плату за однакову роботу, оплачувану відрядно, обчислюють на основі тієї самої одиниці виміру;

(б) що плата за працю, оплачувану погодинно, є однаковою за однаковою роботу.

3. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, ухвалюють заходи з метою забезпечення застосування принципу рівних можливостей та рівного ставлення до жінок та чоловіків у питаннях працевлаштування та зайнятості, включаючи принцип рівної оплати за однакову роботу або за роботу, що має однакову вартість.

4. З метою забезпечення на практиці повної рівності жінок та чоловіків на роботі принцип рівного ставлення не повинен перешкоджати будь-якій державі-члену зберігати або запроваджувати заходи, що передбачають певні переваги для того, щоб спростити недостатньо представлений статі здійснення професійної діяльності, запобігти або компенсувати несприятливі умови професійної кар'єри.

Стаття 158

Держави-члени докладають зусиль, щоб зберегти існуючу еквівалентність систем оплачуваних відпусток.

Стаття 159

Комісія щороку складає звіт про прогрес у досягненні цілей статті 151, включаючи демографічну ситуацію в Союзі. Комісія направляє цей звіт Європейському Парламенту, Раді та Економічно-соціальному комітету.

Стаття 160

Рада, діючи простою більшістю після проведення консультацій із Європейським Парламентом, створює Комітет з питань соціального захисту з дорадчим статусом для того, щоб сприяти співпраці між державами-членами та з Комісією у сфері політики соціального захисту.

Завданнями Комітету є:

- моніторинг в соціальній сфері та розвиток політики соціального захисту в державах-членах та Союзі;
- сприяння обміну інформацією, досвідом та належною практикою між державами-членами та з Комісією;
- без шкоди статті 240 підготовка звітів, формулювання висновків або виконання іншої роботи в межах своєї компетенції на запит Ради або Комісії або за власною ініціативою.

Під час виконання свого мандату Комітет встановлює належні контакти з керівництвом та найманими працівниками.

Кожна держава-член та Комісія призначають по два члени Комітету.

Стаття 161

Комісія включає до свого щорічного звіту Європейському Парламенту окрему главу про соціальний розвиток у Союзі.

Європейський Парламент може закликати Комісію скласти звіти щодо будь-яких окремих проблем, що стосуються соціальних умов.

РОЗДІЛ XI ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ФОНД

Стаття 162

З метою поліпшення можливості працевлаштування працівників на внутрішньому ринку і таким чином сприяння підвищенню рівня життя цим відповідно до нижчезазначених положень створюється Європейський соціальний фонд. Метою Фонду є полегшення працевлаштування для працівників, підвищення географічної та професійної мобільності працівників у межах Союзу та сприяння їхній адаптації до промислових змін та змін систем виробництва, зокрема, через професійне навчання та перекваліфікацію.

Стаття 163

Фондом керує Комісія.

У виконанні цього завдання Комісії допомагає Комітет, до складу якого входять представники урядів, професійних спілок та організацій працедавців і який очолюється членом Комісії.

Стаття 164

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій із Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, ухвалюють імплементаційні регламенти, що стосуються Європейського соціального фонду.

РОЗДІЛ XII

ОСВІТА, ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ, МОЛОДЬ ТА СПОРТ

Стаття 165

1. Союз сприяє розвитку якості освіти, заохочуючи співпрацю між державами-членами та, якщо необхідно, підтримуючи та доповнюючи їхні дії, при цьому повною мірою поважаючи відповідальність держав-членів за зміст навчання та організацію освітніх систем, а також їхнє культурне та мовне розмаїття.

Враховуючи особливу природу спорту, його структури, засновані на добровільній діяльності, соціальну та освітню функцію спорту, Союз сприяє популяризації питань європейського спорту.

2. Союз спрямовує свою діяльність на:

- розвиток європейського виміру в освіті, зокрема через викладання та поширення мов держав-членів;
- заохочення мобільності студентів та викладачів, *inter alia*, заохочуючи академічне визнання дипломів та строків навчання;
- підтримку співпраці навчальних закладів;
- розвиток обміну інформацією та досвідом із питань, спільних для освітніх систем держав-членів;
- заохочення розвитку обміну молоддю та фахівцями з соціо-освітніх питань та заохочення участі молоді в демократичному житті Європи;
- заохочення розвитку дистанційного навчання;
- розвиток європейського виміру у спорті, сприяючи чесним і відкритим змаганням, співпраці спортивних організацій та захищаючи фізичну та моральну доброчесність спортсменів та спортсменок, особливо молодих.

3. Союз та держави-члени заохочують співпрацю у сфері освіти та спорту з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями, зокрема з Радою Європи.

4. Для того, щоб сприяти досягненню цілей, зазначених в цій статті:

- Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економіч-

но-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, ухвалюють заохочувальні заходи, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів,

- Рада за пропозицією Комісії ухвалює рекомендації.

Стаття 166

1. Союз провадить політику професійного навчання, що підтримує та доповнює дії держав-членів, при цьому повною мірою поважаючи відповідальність держав-членів за зміст та організацію професійного навчання.

2. Союз спрямовує свої дії на:

- сприяння адаптації до промислових змін, зокрема через професійне навчання та перекваліфікацію;
- поліпшення початкового та безперервного професійного навчання з метою сприяння професійній інтеграції та реінтеграції до ринку праці;
- полегшення доступу до професійного навчання та заохочення до мобільності наставників та учнів, зокрема молодих;
- заохочення співпраці у справах навчання між освітніми або навчальними закладами та підприємствами;
- розвиток обміну інформацією та досвідом із питань, спільних для навчальних систем держав-членів.

3. Союз та держави-члени заохочують співпрацю у сфері професійного навчання з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями.

4. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, ухвалюють заходи для сприяння досягненню цілей, зазначених у цій статті, за винятком гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів, а Рада за пропозицією Комісії ухвалює рекомендації.

РОЗДІЛ XIII КУЛЬТУРА

Стаття 167

1. Союз сприяє розквітові культур держав-членів, при цьому поважає їхнє національне та регіональне розмаїття та водночас наголошує на спільній культурній спадщині.

2. Дії Союзу спрямовані на заохочення співпраці держав-членів та в разі необхідності на підтримку та доповнення їхньої діяльності у таких сферах:

- вдосконалення знань й поширення культури та історії європейських народів;
- збереження й охорона культурної спадщини європейського значення;
- культурні обміни некомерційного характеру;
- сприяння мистецькій та літературній творчості, включаючи аудіо-візуальний сектор.

3. Союз та держави-члени заохочують співпрацю у сфері культури з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями, зокрема з Радою Європи.

4. У діях відповідно до інших положень Договорів Союз враховує культурні аспекти, зокрема з метою поваги та сприяння розмаїттю своїх культур.

5. З метою сприяння досягненню цілей, зазначених у цій статті:

- Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Комітетом регіонів, ухвалюють заохочувальні заходи, за винятком гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів,
- Рада за пропозицією Комісії ухвалює рекомендації.

Розділ XIV

ОХОРОНА ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

Стаття 168

1. Під час визначення та виконання всіх політик та заходів Союзу забезпечується високий рівень захисту здоров'я людини.

Діяльність Союзу, що доповнює національні політики, спрямована на поліпшення охорони громадського здоров'я, запобігання фізичним та психічним розладам та захворюванням і усунення джерел небезпеки фізичному та психічному здоров'ю. Така діяльність охоплює боротьбу проти тяжких хвороб, сприяючи дослідженню їхніх причин, шляхів поширення та методів запобігання цим хворобам, а також інформаційну та освітню роботу у питаннях охорони здоров'я та моніторингу, раннього виявлення і боротьби проти серйозних транскордонних загроз здоров'ю.

Союз доповнює діяльність держав-членів щодо зменшення шкоди здоров'ю, спричиненої наркотиками, включаючи інформаційну та профілактичну роботу.

2. Союз заохочує співпрацю між державами-членами у сферах, зазначених у цій статті, та в разі потреби надає підтримку їхній діяльнос-

ті. Союз, зокрема, заохочує співпрацю між державами-членами з метою покращення взаємодоповнюваності їхніх служб охорони здоров'я на прикордонних територіях.

Держави-члени, підтримуючи зв'язок із Комісією, координують між собою свої політики та програми у сферах, зазначених у частині 1. Комісія може у тісному контакті з державами-членами висувати будь-які конструктивні ініціативи з метою сприяння такій координації, зокрема ініціативи, спрямовані на запровадження керівних принципів та показників, на організацію обміну найкращим досвідом та на підготовку необхідних елементів періодичного моніторингу та оцінювання. Європейський Парламент інформується у повному обсязі.

3. Союз та держави-члени заохочують співпрацю з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями у сфері охорони громадського здоров'я.

4. Шляхом відступу від частини 5 статті 2 та пункту (а) статті 6 та відповідно до пункту (к) частини 2 статті 4 Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, сприяють досягненню цілей, зазначених в цій статті, з метою дотримання інтересів спільної безпеки за допомогою ухвалення:

(а) заходів, що встановлюють високі стандарти якості та захисту органів та речовин людського походження, крові та похідних крові; ці заходи не перешкоджають будь-якій державі-члену зберігати або впроваджувати суворіші захисні заходи;

(б) заходів у сферах ветеринарії та фітосанітарії, безпосереднім завданням яких є захист громадського здоров'я;

(с) заходів, що встановлюють високі стандарти якості та безпеки лікарських засобів та устаткування медичного призначення;

5. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, також можуть ухвалити заохочувальні заходи, призначені для захисту та поліпшення здоров'я людини, зокрема для боротьби проти основних тяжких хвороб, що носять трансграничний характер, а також заходи, безпосередньою ціллю яких є захист громадського здоров'я від тютюну та зловживання алкоголем, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів.

6. Для цілей цієї статті Рада за пропозицією Комісії може також ухвалювати рекомендації.

7. У своїй діяльності Союз ставиться з повагою до обов'язків держав-членів щодо визначення своєї політики охорони здоров'я та за організацію і надання послуг з охорони здоров'я та медичної допомоги.

Відповідальність держав-членів включає управління послугами з охорони здоров'я та медичною допомогою, а також розподіл ресурсів, призначених для них. Заходи, зазначені в пункті (а) частини 4, не впливають на національні положення про донорство або медичне використання органів та крові.

РОЗДІЛ XV ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Стаття 169

1. З метою підтримки інтересів споживачів та забезпечення високого рівня їхнього захисту Союз сприяє охороні здоров'я, безпеці та економічним інтересам споживачів, а також підтримці їхнього права на інформацію, просвіту та створювання організацій для захисту своїх інтересів.

2. Союз сприяє досягненню цілей, зазначених в частині 1, за допомогою:

(а) заходів, ухвалених відповідно до статті 114 в контексті завершення формування внутрішнього ринку;

(б) заходів, що підтримують, доповнюють та контролюють політику, яку провадять держави-члени.

3. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, ухвалюють заходи, зазначені в пункті (б) частини 2.

4. Заходи, ухвалені відповідно до частини 3, не перешкоджають будь-якій державі-члену підтримувати або запроваджувати суворіші захисні заходи. Такі заходи повинні бути сумісними з Договорами. Про них повідомляється Комісії.

РОЗДІЛ XVI ТРАНС'ЄВРОПЕЙСЬКІ МЕРЕЖІ

Стаття 170

1. Для сприяння досягненню цілей, зазначених у статтях 26 та 174, та з метою надання можливості громадянам Союзу, суб'єктам господарювання, регіональним та місцевим громадам отримати у повному обсязі переваги від створення простору без внутрішніх кордонів Союз сприяє створенню та розвитку транс'європейських мереж у сферах транспортної, телекомунікаційної та енергетичної інфраструктури.

2. У рамках системи відкритих та конкурентних ринків діяльність Союзу спрямовано на сприяння взаємозв'язку та сумісності національних мереж, а також доступу до таких мереж. Союз враховує, зокрема, потребу сполучити острівні, такі, що не мають виходу до моря, та периферійні регіони з центральними регіонами Союзу.

Стаття 171

1. З метою досягнення цілей, зазначених в статті 170, Союз:

– встановлює низку керівних принципів, що охоплюють цілі, пріоритети та загальні напрямки заходів, що передбачаються у сфері транс'європейських мереж; ці керівні принципи визначають проекти спільного інтересу;

– реалізує будь-які заходи, що можуть виявитися необхідними для забезпечення сумісності мереж, зокрема у сфері технічної стандартизації;

– може підтримувати проекти спільного інтересу, підтримувані державами-членами, що визначені в рамках керівних принципів, зазначених у першому абзаці, зокрема шляхом аналізу здійсненності, позитивних гарантій або відсоткових субсидій; Союз також може сприяти через Фонд об'єднання, створений відповідно до статті 177, фінансуванню окремих проектів держав-членів у сфері транспортної інфраструктури.

Діяльність Союзу враховує потенційну економічну життєздатність проектів.

2. Держави-члени, підтримуючи зв'язок із Комісією, координують між собою політику, що здійснюється на національному рівні і яка може істотно впливати на досягнення цілей, зазначених у статті 170. Комісія може у тісній співпраці з державою членом висувати будь-які конструктивні ініціативи для сприяння такій координації.

3. Союз може прийняти рішення про співпрацю з третіми країнами для того, щоб підтримувати проекти взаємного інтересу та забезпечувати сумісність мереж.

Стаття 172

Керівні принципи та інші заходи, зазначені в частині I статті 171, схвалюються Європейським Парламентом та Радою, які діють згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів.

Керівні принципи та проекти спільного інтересу, що стосуються території держави-члена, потребують затвердження зацікавленою державою-членом.

РОЗДІЛ XVII ПРОМИСЛОВОСТЬ

Стаття 173

1. Союз та держави-члени забезпечують існування умов, необхідних для конкурентоспроможності промисловості Союзу.

З цією метою відповідно до системи відкритих та конкурентних ринків їхня діяльність націлена на:

- прискорення пристосування промисловості до структурних змін;
- заохочення середовища, сприятливого для ініціатив та розвитку підприємств у всьому Союзі, зокрема малих та середніх підприємств;
- заохочення середовища, сприятливого для співпраці між підприємствами;
- заохочення ефективнішого використання промислового потенціалу політики інновацій, досліджень та технологічному розвитку.

2. Держави-члени проводять консультації між собою, підтримуючи зв'язок з Комісією, а якщо необхідно, узгоджують свою діяльність. Комісія може висувати будь-які конструктивні ініціативи для сприяння такому узгодженню, зокрема ініціативи, спрямовані на запровадження керівних принципів та показників, на організацію обміну найкращою практикою та на підготовку необхідних елементів періодичного моніторингу та оцінки. Європейський Парламент інформується у повному обсязі.

3. Союз сприяє досягненню цілей, встановлених в частині I, за допомогою політики та діяльності, які Союз провадить відповідно до інших положень Договорів. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, можуть прийняти рішення щодо особливих заходів на підтримку дій, вжитих у державах-членах з метою досягнення цілей, встановлених у частині I, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів.

Цей Розділ не дає Союзові підстави для запровадження будь-якого заходу, що може призвести до спотворення конкуренції або містити податкові положення або положення, пов'язані з правами та інтересами найманих працівників.

РОЗДІЛ XVIII ЕКОНОМІЧНА, СОЦІАЛЬНА ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ

Стаття 174

З метою сприяння загальному гармонійному розвитку Союз розробляє та провадить дії, що ведуть до зміцнення його економічної, соціальної та територіальної згуртованості.

Зокрема, Союз спрямовує свою діяльність на зменшення диспропорцій між рівнями розвитку різних регіонів та відсталості регіонів, що перебувають у найменш сприятливих умовах.

Серед зазначених регіонів особливу увагу слід приділяти сільській місцевості, територіям під впливом промислової трансформації, регіонам, що страждають від суворих та постійних природних або демографічних вад, таким як регіони крайньої півночі з дуже низькою щільністю населення, а також острівним, прикордонним та гірським районам.

Стаття 175

Держави-члени здійснюють та узгоджують свої економічні політики в такий спосіб, щоб додатково досягти цілей, встановлених в статті 174. Визначення та реалізація політик та дій Союзу та запровадження внутрішнього ринку враховують цілі, зазначені у статті 174, та сприяють їхньому досягненню. Союз також підтримує досягнення цих цілей, діючи через структурні фонди (Європейський сільськогосподарський фонд управління та гарантій — Секція управління; Європейський соціальний фонд; Європейський фонд регіонального розвитку), Європейський інвестиційний банк та інші існуючі фінансові інструменти.

Комісія кожні три роки подає Європейському Парламенту, Раді, Економічно-соціальному комітету та Комітету регіонів звіт про прогрес у напрямку досягнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості, та про те, як цьому сприяли різні заходи, передбачені у цій статті. Цей звіт, якщо необхідно, супроводжується належними пропозиціями.

Якщо окремі дії виявляються необхідними поза межами фондів та без шкоди заходам, рішення про які було прийнято у рамках інших політик Союзу, такі дії можуть ухвалюватися Радою, що діє згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів.

Стаття 176

Завданням Європейського фонду регіонального розвитку є допомога в усуненні основних регіональних дисбалансів у Союзі шляхом участі у розвитку та структурному пристосуванні регіонів, чий розвиток відстає, та в переорієнтації промислових регіонів, що занепадають.

Стаття 177

1. Без шкоди статті 178 Європейський Парламент та Рада, діючи за допомогою регламентів та згідно зі звичайною законодавчою процедурою і після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, визначають завдання та пріоритетні цілі й

організацію структурних фондів, що може включати об'єднання Фондів. Загальні правила, що застосовуються до них, та положення, необхідні для забезпечення їхньої ефективності, а також координація діяльності Фондів між собою та з іншими існуючими фінансовими інструментами також визначається тією ж процедурою.

Фонд об'єднання, заснований згідно з цією ж процедурою, забезпечує фінансові внески до проєктів у галузях довкілля та транс'європейських мереж у сфері транспортної інфраструктури.

Стаття 178

Імплементційні регламенти, пов'язані з Європейським фондом регіонального розвитку, запроваджуються Європейським Парламентом та Радою, що діють згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів.

Стосовно Секції управління Європейського сільськогосподарського фонду управління та гарантій та Європейського соціального фонду продовжують застосовуватись статті 43 та 164 відповідно.

РОЗДІЛ XIX ДОСЛІДЖЕННЯ, ТЕХНІЧНИЙ РОЗВИТОК І КОСМОС

Стаття 179

1. Союз має своєю ціллю зміцнення наукової та технічної бази шляхом формування Європейського дослідницького простору, в якому дослідники, наукові знання та технології вільно переміщуються, та його заохочення до перетворення на більш конкурентоспроможний, зокрема у сфері промисловості, водночас сприяючи всій дослідницькій діяльності, що вважається необхідною на підставі інших Глав Договорів.

2. З цією метою Союз на всій своїй території заохочує до дослідницької діяльності та діяльності технічного розвитку високої якості підприємства, включаючи малі та середні, дослідницькі центри та університети; Союз також підтримує їхні зусилля щодо співпраці між собою, зокрема спрямованій на надання можливості дослідникам вільно співпрацювати, незважаючи на кордони, та надання підприємствам змоги повною мірою використовувати потенціал внутрішнього ринку, зокрема шляхом відкриття державних контрактів на національному рівні, визначення спільних стандартів та усунення правових та фінансових перешкод такої співпраці.

3. Рішення про всі заходи Союзу згідно з Договорами у сфері досліджень та технічного розвитку, включаючи демонстраційні проекти, приймаються та виконуються відповідно до положень цього Розділу.

Стаття 180

Переслідуючи ці цілі, Союз провадить такі дії, що доповнюють діяльність держав-членів:

(а) виконання досліджень, технічний розвиток та демонстраційні програми, що сприяють співпраці з та між підприємствами, дослідницькими центрами та університетами;

(б) сприяння співпраці з третіми країнами та міжнародними організаціями у сфері досліджень, технічного розвитку та демонстрації на рівні Союзу;

(с) поширення та оптимізація результатів діяльності Союзу у сфері досліджень, технічного розвитку та демонстрацій;

(д) заохочення навчання та мобільності дослідників в Союзі.

Стаття 181

1. Союз та держави-члени узгоджують свою дослідницьку діяльність та технічний розвиток таким чином, щоб забезпечити взаємну узгодженість національних політик з політикою Союзу.

2. У тісній співпраці з державою-членом Комісія може висувати будь-яку конструктивну ініціативу з метою сприяння узгодженню, зазначеному у частині 1, зокрема ініціативи, спрямовані на запровадження керівних принципів та показників, організацію обміну найкращою практикою та підготовку необхідних елементів для періодичного нагляду та оцінки. Європейський Парламент інформується у повному обсязі.

Стаття 182

1. Багаторічна рамкова програма, що визначає всі дії Союзу, ухвалюється Європейським Парламентом та Радою, які діють згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом.

Рамкова програма:

– встановлює цілі у сфері науки та техніки, що мають бути досягнуті за допомогою дій, передбачених в статті 180, та визначає відповідні пріоритети;

– визначає загальні напрямки таких дій;

– встановлює загальну максимальну суму та докладні правила фінансової участі Союзу в рамковій програмі та відповідні частки в кожній з передбачених дій.

2. Рамкова програма адаптується або доповнюється у разі зміни ситуації.

3. Рамкова програма виконується через окремі програми, розроблені для кожної дії. Кожна окрема програма визначає детальні правила її виконання, встановлює свою тривалість та передбачає засоби, що вважаються необхідними. Сукупна величина визнаних необхідними сум, що передбачаються окремими програмами, не може перевищувати загальної максимальної суми, встановленої для рамкової програми та для кожної дії.

4. Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Економічно-соціальним комітетом, ухвалює окремі програми.

5. Як додаток до дій, запланованих у багаторічній рамковій програмі, Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, встановлюють заходи, необхідні для втілення Європейського дослідницького простору.

Стаття 183

Для виконання багаторічної рамкової програми Союз:

- визначає правила участі підприємств, дослідницьких центрів та університетів,
- встановлює правила, що регулюють поширення результатів досліджень.

Стаття 184

Під час виконання багаторічної рамкової програми можуть прийматися рішення щодо додаткових програм, що залучають лише деякі держави-члени, які фінансують ці програми з урахуванням можливої участі Союзу.

Союз ухвалює правила, що застосовуються до додаткових програм, зокрема стосовно поширення знань та доступу до них інших держав-членів.

Стаття 185

Під час виконання багаторічної рамкової програми Союз може передбачити за згодою зацікавлених держав-членів участь у дослідженнях та програмах розвитку, що проводяться кількома державами-членами, включаючи участь у структурах, створених для виконання цих програм.

Стаття 186

Під час виконання багаторічної рамкової програми Союз може передбачити співпрацю з третіми країнами та міжнародними організаціями у дослідженнях, технічному розвитку та демонстрації.

Детальні положення такої співпраці можуть бути предметом угод між Союзом та зацікавленими третіми сторонами.

Стаття 187

Союз може створювати спільні підприємства або будь-які інші структури, необхідні для ефективного виконання програм Союзу у сфері досліджень, технічного розвитку та демонстраційних програм.

Стаття 188

Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Економічно-соціальним комітетом ухвалює положення, зазначені в статті 187.

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, ухвалює положення, зазначені в статтях 183, 184 та 185. Ухвалення додаткових програм вимагає згоди зацікавлених держав-членів.

Стаття 189

1. Для сприяння науковому та технічному прогресу, промисловій конкурентоспроможності та реалізації політик Союзу Союз розробляє Європейську політику у сфері космосу. З цією метою Союз може сприяти спільним ініціативам, підтримувати дослідження та технологічний розвиток, а також координувати зусилля, необхідні для дослідження та використання космічного простору.

2. Для сприяння досягненню цілей, зазначених в частині 1, Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, запроваджують необхідні заходи, що можуть набувати форми Європейської програми у сфері космосу, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів.

3. Союз встановлює будь-які необхідні відносини з Європейською космічною агенцією.

4. Ця стаття не шкодить іншим положенням цього Розділу.

Стаття 190

На початку кожного року Комісія надсилає Європейському Парламентові та Раді звіт. Звіт включає в себе інформацію про дослідницьку діяльність та технологічний розвиток, а також про поширення результатів роботи за попередні роки та робочу програму на поточний рік.

РОЗДІЛ XX ДОВКІЛЛЯ

Стаття 191

1. Політика Союзу щодо довкілля сприяє досягненню таких цілей:

- збереження, захист та покращення якості довкілля;
- захист здоров'я людей;
- виважене та раціональне використання природних ресурсів;
- заходи зі сприяння на міжнародному рівні для вирішення регіональних та всесвітніх проблем довкілля та, зокрема, боротьба зі зміною клімату.

2. Політика Союзу щодо довкілля націлена на високий рівень захисту, враховуючи відмінності ситуацій в різних регіонах Союзу. Політика Союзу ґрунтується на принципі перестороги та на принципах необхідності вживання запобіжних заходів, необхідності виправлення екологічної шкоди, насамперед у її виток, та на принципі «забруднювач має платити».

У цьому контексті заходи з гармонізації, що задовольняють вимоги охорони довкілля, включають у разі потреби захисне застереження, що дозволяє державам-членам вживати тимчасових заходів на екологічних підставах, що не мають економічного характеру та які підлягають процедурі інспектування з боку Союзу.

3. Під час підготовки політики Союзу щодо довкілля Союз враховує:

- існуючі наукові та технічні дані;
- екологічні умови в різних регіонах Союзу;
- потенційні переваги та витрати через дії або бездіяльність;
- економічний і соціальний розвиток Союзу в цілому та збалансований розвиток його регіонів.

4. У межах своїх відповідних сфер повноважень Союз та держави-члени співпрацюють з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями. Умови співпраці Союзу можуть бути предметом угод між Союзом та зацікавленими третіми сторонами.

Попередній абзац не шкодить повноваженням держав-членів проводити переговори в міжнародних органах та укладати міжнародні угоди.

Стаття 192

1. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, приймають рішення щодо того, яких заходів слід вживати Союзові для того, щоб досягти цілей, зазначених в статті 191.

2. Шляхом відступу від процедури прийняття рішення, передбаченої в частині 1, та без шкоди статті 114 Рада, діючи одностайно, згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом, Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів ухвалює:

(а) заходи передусім фінансового характеру;

(б) заходи, що впливають на:

- планування міст та селищ;
- кількісне управління водними ресурсами або таке, що впливає прямо або опосередковано на доступність цих ресурсів;
- використання землі, за винятком управління відходами;

(с) заходи, що суттєво впливають на вибір держави-члена між різними джерелами енергії та на загальну структуру енергетичного забезпечення держави-члена.

Рада, діючи одностайно за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом, Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, може дозволити застосування звичайної законодавчої процедури до питань, зазначених в першому абзаці.

3. Загальні програми дій, що визначають пріоритетні цілі, які мають бути досягнуті, ухвалюються Європейським Парламентом та Радою, які діють згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів.

Заходи, необхідні для реалізації цих програм, ухвалюються згідно з частиною 1 або 2 залежно від конкретного випадку.

4. Без шкоди окремим заходам, ухваленим Союзом, держави-члени фінансують та провадять політику щодо довкілля.

5. Без шкоди принципу «забруднювач має платити» та якщо захід, що ґрунтується на положеннях частини 1, призводить до витрат, що вважаються непропорційними для органів державної влади держави-члена, такий захід має визначати належні положення у формі:

- тимчасових відступів та/або
- фінансової підтримки з боку Фонду об'єднання, що заснований відповідно до статті 177.

Стаття 193

Захисні заходи, ухвалені відповідно до статті 192, не перешкоджають будь-якій державі-членові зберігати або запроваджувати суворіші захисні заходи. Такі заходи повинні бути сумісними з Договорами. Про них повідомляється Комісія.

РОЗДІЛ XXI ЕНЕРГЕТИКА

Стаття 194

1. У контексті створення та функціонування внутрішнього ринку та з огляду на потребу збереження та поліпшення довкілля Енергетична політика Союзу у дусі солідарності між державами-членами спрямована на:

- (а) забезпечення функціонування енергетичного ринку;
- (б) забезпечення безпеки енергопостачання в Союзі;
- (с) сприяння ефективному використанню енергії та енергозбереженню, а також розвитку нових та відновлювальних форм енергії та
- (д) сприяння взаємопов'язаності енергетичних мереж.

2. Без шкоди застосуванню інших положень Договорів Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, встановлюють заходи, необхідні для досягнення цілей частини 1. Такі заходи ухвалюються після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів.

Без шкоди пункту (с) частини 2 статті 192 такі заходи не впливають на право держави-члена визначати умови використання її енергетичних ресурсів, на право вибору різними енергетичними джерел та загальну структуру її енергетичного постачання.

3. Шляхом відступу від частини 2 Рада, діючи одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом, встановлює заходи, зазначені в цій частині, коли вони передусім носять фінансовий характер.

РОЗДІЛ XXII ТУРИЗМ

Стаття 195

1. Союз доповнює діяльність держав-членів в туристичному секторі, зокрема сприяючи конкурентоспроможності суб'єктів господарювання Союзу в цьому секторі.

З цією метою діяльність Союзу спрямовується на:

- (а) заохочення створення сприятливого середовища для розвитку суб'єктів господарювання цього сектору;
- (б) підтримку співпраці між державами-членами, зокрема шляхом обміну належною практикою.

2. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, встановлюють особливі заходи для доповнення діяльності в рамках держав-членів з метою досягнення цілей, зазначених в цій статті, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів.

РОЗДІЛ XXIII ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Стаття 196

1. Союз заохочує співпрацю між державами-членами з метою поліпшення ефективності систем запобігання та захисту від природних або антропогенних стихійних лих.

Діяльність Союзу спрямовується на:

(а) підтримку та доповнення діяльності держав-членів на національному, регіональному та місцевому рівнях щодо запобігання ризикові, навчання фахівців з цивільного захисту і подолання природних або антропогенних стихійних лих в межах Союзу;

(б) сприяння швидкій, ефективній, оперативній співпраці національних служб цивільного захисту в межах Союзу;

(с) сприяння узгодженості в контексті роботи з питань цивільного захисту на міжнародному рівні.

2. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, встановлюють заходи, необхідні для допомоги у досягненні цілей, зазначених у частині 1, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів.

РОЗДІЛ XXIV АДМІНІСТРАТИВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 197

1. Ефективне застосування права Союзу державами-членами, що є суттєвим для належного функціонування Союзу, вважається питанням спільного інтересу.

2. Союз може підтримувати зусилля держав-членів поліпшити їхню адміністративну спроможність щодо застосування права Союзу. Такі дії можуть включати сприяння обміну інформацією та державними служ-

бовцями, а також підтримку навчальних програм. Жодна держава не зобов'язана користуватися такою підтримкою. Європейський Парламент та Рада за допомогою регламентів та згідно зі звичайною законодавчою процедурою встановлюють з цією метою необхідні заходи, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів.

3. Ця стаття не шкодить зобов'язанням держав-членів щодо застосування права Союзу або прерогативам та обов'язкам Комісії. Ця стаття також не шкодить іншим положенням Договорів, що передбачають адміністративне співробітництво між державами-членами та між ними і Союзом.

ЧАСТИНА ЧОТИРИ **АСОЦІЮВАННЯ ЗАМОРСЬКИХ КРАЇН ТА ТЕРИТОРІЙ**

Стаття 198

Держави-члени погоджуються асоціювати з Союзом несвропейські країни та території, що мають особливі відносини з Данією, Францією, Нідерландами та Сполученим Королівством. Перелік цих країн та територій (далі — «країни та території») зазначено в Додатку II.

Метою асоціації є сприяння економічному та соціальному розвитку країн і територій та встановлення тісних економічних зв'язків між ними та Союзом в цілому.

Згідно з принципами, встановленими у преамбулі цього Договору, асоціювання слугує насамперед інтересам та процвітання мешканців цих країн та територій для того, щоб привести їх до економічного, соціального та культурного розвитку, якого вони прагнуть.

Стаття 199

Асоціювання має такі цілі.

1. Держави-члени застосовують до своєї торгівлі з країнами та територіями такий самий режим, який вони надають одна-одній згідно з Договорами.

2. Кожна країна або територія застосовують у своїй торгівлі з державами-членами та з іншими країнами та територіями такий самий режим, який вони надають європейській державі, з якою вона має особливі відносини.

3. Держави-члени сприяють інвестиціям, які необхідні для поступального розвитку цих країн та територій.

4. Для інвестицій, що фінансуються Союзом, участь у тендерах та постачанні відкрита на однакових умовах для всіх фізичних та юридич-

них осіб, що мають державну приналежність держави-члена або однієї з країн та територій.

5. У відносинах між державами-членами і країнами та територіями право громадян та товариств на заснування регулюється згідно з положеннями та процедурами, встановленими у Главі, що стосується права на заснування, та на недискримінаційній основі з урахуванням будь-яких положень, встановлених відповідно до статті 203.

Стаття 200

1. Мита на імпорт до держав-членів товарів, що походять із країн та територій, заборонені відповідно до заборони на стягнення мит між державами-членами відповідно до положень Договорів.

2. Мита на імпорт до кожної країни або території товарів із держав-членів або з інших країн та територій заборонено відповідно до положень статті 30.

3. Проте країни та території можуть стягувати мита, що відповідають потребам їхнього розвитку та індустріалізації або забезпечують надходження до їхніх бюджетів.

Мита, зазначені в попередньому абзаці, не можуть перевищувати рівня мит, накладених на імпорт продукції з держави-члена, з якою кожна країна або територія має особливі відносини.

4. Частина 2 не застосовується до країн та територій, які через взяті на себе особливі міжнародні зобов'язання вже застосовують недискримінаційний митний тариф.

5. Запровадження або будь-яка зміна мит, накладених на товари, що імпортуються до країн або територій, не повинні, *de jure* або *de facto*, спричинити будь-яку пряму або опосередковану дискримінацію по відношенню до імпорту з різних держав-членів.

Стаття 201

Якщо рівень мит, що застосовуються до товарів з третьої країни при ввезенні до країни або території за умови застосування частини 1 статті 200, може спричинити відхилення торгівлі, що завдає збитків будь-якій державі-членові, така держава-член може звернутися із запитом до Комісії щодо пропонування іншим державам-членам заходів, необхідних для виправлення такої ситуації.

Стаття 202

З урахуванням положень, що стосуються охорони громадського здоров'я, суспільної безпеки або суспільного порядку, свобода руху працівників з країн та територій у межах держав-членів та працівників

із держав-членів у межах країн та територій регулюється актами, ухваленими відповідно до статті 203.

Стаття 203

Рада, діючи одностайно за пропозицією Комісії на основі досвіду, набутого в асоціації країн та територій з Союзом, та принципів, зазначених в Договорах, встановлює положення, що стосуються детальних правил та процедур асоціації країн та територій з Союзом. Якщо положення, про які йдеться, ухвалюються Радою згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, Рада діє одностайно за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

Стаття 204

Положення статей 198-203 застосовуються до Гренландії з урахуванням окремих положень стосовно Гренландії, визначених у Протоколі про особливі положення щодо Гренландії, що додається до Договорів.

ЧАСТИНА П'ЯТЬ ЗОВНІШНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ

РОЗДІЛ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗОВНІШНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЮЗУ

Стаття 205

Діяльність Союзу на міжнародній арені відповідно до цієї частини керується принципами, переслідує цілі та провадиться відповідно до загальних положень, встановлених у Розділі V Глави I Договору про Європейський Союз.

РОЗДІЛ II

СПІЛЬНА ТОРГІВЕЛЬНА ПОЛІТИКА

Стаття 206

Створюючи митний союз відповідно до статей 28-32, Союз у спільних інтересах сприяє гармонійному розвитку світової торгівлі, поступовому скасовуванню обмежень міжнародної торгівлі та прямим іноземним інвестиціям, а також зниженню митних та інших бар'єрів.

Стаття 207

1. Спільна торгівельна політика ґрунтується на уніфікованих принципах, зокрема стосовно змін тарифних ставок, укладання тарифних та

торгівельних угод, пов'язаних із торгівлею товарами та послугами, а також торговельних аспектів інтелектуальної власності, прямих іноземних інвестицій, досягнення уніфікованості заходів лібералізації, експортної політики та заходів для захисту торгівлі, таких як ті, яких вживають у випадку демпінгу або субсидування. Спільна торговельна політика здійснюється у контексті принципів та цілей зовнішньої діяльності Союзу.

2. Європейський Парламент та Рада, діючи за допомогою регламентів згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалює заходи, що визначають рамки реалізації спільної торговельної політики.

3. У разі потреби провести переговори та укласти угоду з однією або кількома третіми країнами або міжнародними організаціями застосовується стаття 218 з урахуванням спеціальних положень цієї статті.

Комісія подає рекомендації Раді, яка уповноважує Комісію почати необхідні переговори. Обов'язком Ради та Комісії є забезпечення узгодженості з внутрішніми політиками та правилами Союзу угод, щодо яких ведуться переговори.

Комісія веде ці переговори, проводячи консультації зі спеціальним комітетом, призначеним Радою для того, щоб допомагати Комісії у виконанні цього завдання, та в рамках таких директив, які Рада надає їй. Комісія регулярно звітує спеціальному комітетові та Європейському Парламенту щодо перебігу переговорів.

4. З метою проведення переговорів та укладання угод, зазначених у частині 3, Рада діє кваліфікованою більшістю.

З метою проведення переговорів та укладання угод у сферах торгівлі послугами та торговельних аспектів інтелектуальної власності, а також прямих іноземних інвестицій Рада діє одностайно, якщо такі угоди включають положення, для яких необхідна одностайність з метою ухвалення внутрішніх правил.

Рада також діє одностайно для проведення переговорів та укладання угод:

(а) у сфері торгівлі культурними та аудіовізуальними послугами, якщо ці угоди можуть зашкодити культурному та лінгвістичному розмаїттю Союзу;

(б) у сфері торгівлі соціальними, освітніми послугами та послугами у сфері охорони здоров'я, якщо ці угоди можуть істотно зашкодити організації надання таких послуг на національному рівні, а також зашкодити відповідальності держави-члена щодо їх надання.

5. Переговори та укладання міжнародних угод у сфері транспорту підпадають під дію Розділу VI Частини Три та статті 218.

6. Виконання повноважень, наданих цією статтею у сфері спільної торговельної політики, не впливає на розмежування повноважень між

Союзом та державами-членами та не призводить до гармонізації законодавчих та регуляторних положень держав-членів тією мірою, якою Договори виключають таку гармонізацію.

РОЗДІЛ III СПІВРОБІТНИЦТВО З ТРЕТІМИ КРАЇНАМИ ТА ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА

ГЛАВА I СПІВРОБІТНИЦТВО З ПИТАНЬ РОЗВИТКУ

Стаття 208

1. Політика Союзу у сфері співробітництва з питань розвитку провадиться у рамках принципів та цілей зовнішньої діяльності Союзу. Політика Союзу у сфері співробітництва з питань розвитку та така ж політика держав-членів доповнюють та зміцнюють одна одну.

Політика Союзу у сфері співробітництва з питань розвитку своєю першорядною ціллю має скорочення та у далекій перспективі викорінення бідності. Союз у політиках, які він провадить, враховує цілі співробітництва з питань розвитку, які можуть вплинути на країни, що розвиваються.

2. Союз і держави-члени дотримуються зобов'язань та враховують цілі, які вони схвалили у контексті діяльності Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних міжнародних організацій.

Стаття 209

1. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють заходи, необхідні для реалізації політики співробітництва з питань розвитку, яка може мати відношення до багаторічних програм співпраці з країнами, що розвиваються, або до програм тематичного характеру.

2. Союз може укладати з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями будь-які угоди, що допомагають досягненню цілей, зазначених у статті 21 Договору про Європейський Союз та у статті 208 цього Договору.

Перший абзац не шкодить повноваженням держав-членів проводити переговори у міжнародних організаціях та укладати угоди.

3. Європейський інвестиційний банк відповідно до умов, зазначених у його Статуті, сприяє реалізації заходів, зазначених у частині 1.

Стаття 210

1. Союз та держави-члени з метою підтримки взаємодоповнюваності та ефективності їхньої діяльності координують свої політики співробітництва з питань розвитку та проводять консультації між собою щодо своїх програм допомоги, зокрема в міжнародних організаціях та на міжнародних конференціях. Вони можуть провадити спільні дії. У разі потреби держави-члени сприяють виконанню програм допомоги Союзу.

2. Комісія може висунути будь-яку конструктивну ініціативу з метою підтримки координації, зазначеній в частині 1.

Стаття 211

У межах відповідних сфер повноважень Союз та держави-члени співпрацюють із третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями.

ГЛАВА 2

ЕКОНОМІЧНЕ ФІНАНСОВЕ ТА ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
З ТРЕТІМИ КРАЇНАМИ*Стаття 212*

1. Без шкоди іншим положенням Договорів, зокрема статтям 208-211, Союз здійснює економічні, фінансові та технічні заходи співробітництва, включаючи допомогу, зокрема фінансову, з третіми країнами, окрім країн, що розвиваються. Такі заходи узгоджуються з політикою розвитку Союзу та виконуються в рамках принципів та цілей зовнішньої діяльності Союзу. Дії Союзу та такі ж дії держав-членів доповнюють та зміцнюють одна-одну.

2. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють заходи, необхідні виконання частини 1.

3. У межах відповідних сфер повноважень Союз та держави-члени співпрацюють з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями. Положення про співробітництво Союзу можуть бути предметом угод між Союзом та зацікавленими третіми сторонами.

Перший абзац не шкодить повноваженням держав-членів щодо проведення переговорів в міжнародних організаціях та щодо укладання міжнародних угод.

Стаття 213

Якщо ситуація в третій країні вимагає невідкладної фінансової допомоги з боку Союзу, Рада ухвалює необхідні рішення за пропозицією Комісії.

ГЛАВА 3 ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА

Стаття 214

1. Операції Союзу у сфері гуманітарної допомоги проводяться у рамках принципів та цілей зовнішньої діяльності Союзу. Такі операції мають на меті надання допомоги *ad hoc*, підтримки й захисту населення третіх країн, що постраждало від природних або антропогенних стихійних лих, з метою задоволення гуманітарних потреб, спричинених такими різноманітними ситуаціями. Заходи Союзу та такі ж заходи держав-членів доповнюють та зміцнюють один одного.

2. Операції з гуманітарної допомоги проводяться згідно з принципами міжнародного права та згідно з принципами неупередженості, нейтральності та недискримінації.

3. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, встановлюють заходи, що визначають рамки реалізації операцій Союзу з гуманітарної допомоги.

4. Союз може укладати з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями будь-які угоди, що сприяють досягненню цілей, зазначених у частині 1 та в статті 21 Договору про Європейський Союз.

Перший абзац не шкодить компетенції держав-членів щодо проведення переговорів в міжнародних організаціях та щодо укладання міжнародних угод.

5. З метою встановлення рамок спільного внеску європейської молоді у операції з гуманітарної допомоги Союзу засновується Європейський добровільний корпус з гуманітарної допомоги. Європейський Парламент та Рада, діючи за допомогою регламентів, згідно зі звичайною законодавчою процедурою визначають правила та процедури операцій Корпусу.

6. Комісія може висувати будь-які конструктивні ініціативи для підтримки координації дій Союзу та таких же дій держав-членів з метою посилення ефективності та взаємодоповнюваності заходів з гуманітарної допомоги на національному рівні та на рівні Союзу.

7. Союз забезпечує скоординованість своїх операцій з гуманітарної допомоги та їх узгодженість з операціями міжнародних організацій та органів, зокрема тих, що є частиною системи Організації Об'єднаних Націй.

РОЗДІЛ IV ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ

Стаття 215

1. Якщо рішення, ухвалене відповідно до Глави 2 Розділу V Договору про Європейський Союз, передбачає припинення або обмеження, ча-

стково або повністю, економічних та фінансових відносин з однією або більше третіми країнами, Рада, діючи кваліфікованою більшістю за спільною пропозицією Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки та Комісії, ухвалює необхідні заходи. Рада інформує про це Європейський Парламент.

2. Якщо це передбачено рішенням, ухваленим відповідно до Глави 2 Розділу V Договору про Європейський Союз, Рада може ухвалити обмежувальні заходи щодо фізичних або юридичних осіб та груп або недержавних організацій згідно з процедурою, зазначеною у частині 1.

3. Акти, зазначені у цій статті, містять необхідні положення про правові гарантії.

РОЗДІЛ V МІЖНАРОДНІ УГОДИ

Стаття 216

1. Союз може укласти угоди з однією або більше третіми країнами або міжнародними організаціями, якщо це передбачено Договорами або якщо укладання угоди є необхідним для досягнення в рамках політик Союзу однієї з цілей, зазначених у Договорах, або якщо це передбачено юридично обов'язковим актом Союзу, або якщо це може вплинути на спільні правила або змінити їхню сферу застосування.

2. Угоди, укладені Союзом, носять обов'язковий характер для установ Союзу та держав-членів.

Стаття 217

Союз може укласти угоди з однією або більше третіми країнами або міжнародними організаціями, що запроваджують асоціацію, включаючи взаємні права та обов'язки, спільні дії та спеціальні процедури.

Стаття 218

1. Без шкоди спеціальним положенням, встановленим у статті 207, угоди між Союзом і третіми країнами або міжнародними організаціями є предметом переговорів та укладаються згідно з такою процедурою.

2. Рада уповноважує почати переговори, ухвалює директиви щодо ведення переговорів, дає повноваження на підписання угод та укладає їх.

3. Комісія або, якщо запланована угода винятково або переважно стосується спільної зовнішньої та безпекової політики, Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки подає рекомендації Раді, яка ухвалює рішення про надання повноважень

почати переговори та про призначення залежно від предмету запланованої угоди особи або керівника групи осіб, що будуть вести переговори від імені Союзу.

4. Рада може направляти особі, яка веде переговори від імені Союзу, директиви та може призначити спеціальний комітет, консультуючись із яким повинні вестися переговори.

5. За пропозицією особи, яка веде переговори, Рада ухвалює рішення, що надає повноваження на підписання угоди та якщо необхідно її тимчасове застосування до набуття нею чинності.

6. Рада за пропозицією особи, яка веде переговори, ухвалює рішення про укладення угоди.

За винятком угод, що стосуються винятково спільної зовнішньої та безпекової політики, Рада ухвалює рішення про укладення угоди:

(а) після отримання згоди Європейського Парламенту у таких випадках: (i) угоди про асоціацію;

(ii) приєднання Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод;

(iii) угоди, що запроваджують окрему інституційну структуру через організацію процедур співпраці;

(iv) угоди з важливими бюджетними наслідками для Союзу;

(v) угоди, що охоплюють галузі, до яких застосовується або звичайна законодавча процедура, або, якщо отримано згоду Європейського Парламенту, спеціальна законодавча процедура.

Європейський Парламент та Рада можуть у невідкладних ситуаціях узгодити часові рамки для висловлення згоди.

(b) після консультацій з Європейським Парламентом в інших випадках. Європейський Парламент надає свій висновок протягом строку, який Рада може встановити залежно від терміновості питання. Рада може діяти в разі ненадання такого висновку протягом цього строку.

7. Під час укладання угоди Рада може шляхом відступу від положень частин 5, 6 та 9 уповноважити особу, яка веде переговори, погоджувати від імені Союзу зміни до цієї угоди, якщо вона передбачає їхнє погодження спрощеною процедурою або органом, створеним угодою. Рада може додати особливі умови до такого уповноваження.

8. Рада діє кваліфікованою більшістю протягом усієї процедури.

Проте Рада діє одностайно, якщо угода охоплює галузь, в якій вимагається одностайність для ухвалення акту Союзу, а також щодо угод про асоціацію та угод, зазначених в статті 212, з державами, що є кандидатами на приєднання. Рада також діє одностайно щодо угоди про приєднання Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Рішення про укладання такої угоди набуває

чинності після його затвердження державами-членами згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами.

9. Рада за пропозицією Комісії або Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки ухвалює рішення, що призупиняє застосування угоди і встановлює позиції, які слід ухвалити від імені Союзу в органі, створеному цією угодою, якщо цей орган має ухвалювати акти, що мають юридичну силу, за винятком актів, що доповнюють або змінюють інституційну структуру угоди.

10. Європейський Парламент має бути невідкладно та в повному обсязі поінформованим на всіх етапах процедури.

11. Держава-член, Європейський Парламент, Рада або Комісія можуть отримати висновки Суду щодо того, чи є запланована угода сумісною з Договорами. Якщо висновок Суду є негативним, запланована угода не може набути чинності, доки до неї не буде внесено зміни або не буде переглянуто Договори.

Стаття 219

1. Шляхом відступу від статті 218 Рада або за рекомендацією Європейського Центрального Банку, або за рекомендацією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Центральним Банком, намагаючись досягти консенсусу, що узгоджується з ціллю досягнення цінової стабільності, може укладати формальні угоди про систему курсів обміну євро на валюти третіх держав. Рада діє одностайно після проведення консультацій з Європейським Парламентом та згідно з процедурою, передбаченою в частині 3.

Рада або за рекомендацією Європейського Центрального Банку, або за рекомендацією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Центральним Банком, намагаючись досягти консенсусу, що узгоджується з ціллю досягнення цінової стабільності, може затверджувати, змінювати або скасовувати центральний курс євро в межах системи курсів обміну. Голова Ради інформує Європейський Парламент про затвердження, зміну або скасування центрального курсу євро.

2. У разі відсутності системи курсів обміну однієї або більше валют третіх держав, як зазначено в частині 1, Рада або за рекомендацією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Центральним Банком, або за рекомендацією Європейського Центрального Банку може формулювати загальні орієнтири політики обмінного курсу щодо цих валют. Ці загальні орієнтири не повинні шкодити першорядній цілі Європейської системи центральних банків підтримувати цінову стабільність.

3. Шляхом відступу від статті 218, якщо угоди з валютних питань та питань валютного регулювання потребують проведення переговорів

між Союзом та однією або більше третіми державами або міжнародними організаціями, Рада за рекомендацією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Центральним Банком приймає рішення щодо умов переговорів та стосовно укладання таких угод. Такі умови забезпечують висловлення Союзом єдиної позиції. Комісія повною мірою залучається до переговорів.

4. Без шкоди повноваженням Союзу та угодам Союзу стосовно економічного та валютного союзу держави-члени можуть проводити переговори в міжнародних організаціях та укладати міжнародні угоди.

РОЗДІЛ VI

ВІДНОСИНИ СОЮЗУ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ І ТРЕТІМИ КРАЇНАМИ ТА МІСЦІ СОЮЗУ

Стаття 220

1. Союз запроваджує всі належні форми співпраці з органами Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованими установами, Радою Європи, Організацією з безпеки та співробітництва в Європі, Організацією економічного співробітництва та розвитку.

Союз також підтримує належні відносини з іншими міжнародними організаціями.

2. Верховному представнику Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки доручено виконувати цю статтю.

Стаття 221

1. Місії Союзу представляють Союз у третіх країнах та міжнародних організаціях.

2. Місії Союзу знаходяться під керівництвом Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки. Вони діють в тісній співпраці з дипломатичними та консульськими представництвами держав-членів.

РОЗДІЛ VII

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ЩОДО СОЛІДАРНОСТІ

Стаття 222

1. Якщо держава-член зазнала терористичного нападу або природного чи антропогенного стихійного лиха, Союз та держави-члени діють спільно у дусі солідарності. Союз мобілізує всі засоби, що перебувають в його розпорядженні, включаючи військові ресурси, що надаються державами-членами для того, щоб:

(а) – запобігати терористичній загрозі на території держав-членів;
– захищати демократичні установи та цивільне населення від будь-яких терористичних атак;
– допомагати державі-члену на її території на запит її політичних органів влади у разі терористичної атаки;

(б) допомагати державі-члену на її території на запит її політичних органів влади у разі природного або антропогенного стихійного лиха.

2. Якщо держава-член зазнала терористичної атаки або стихійного природного чи антропогенного лиха, інші держави-члени надають їй допомогу на запит політичних органів влади цієї держави. З цієї метою держави-члени узгоджують між собою свої дії в рамках Ради.

3. Положення щодо виконання Союзом застереження щодо солідарності визначаються рішенням, що ухвалюється Радою, яка діє за спільною пропозицією Комісії та Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки. Рада діє згідно з частиною 1 статті 31 Договору про Європейський Союз, якщо це рішення стосується сфери оборони. Про це інформується Європейський Парламент.

Для цілей цієї частини та без шкоди статті 240 Раді допомагає Комітет з питань політики та безпеки за підтримки структур, створених в контексті спільної безпекової та оборонної політики, та комітет, зазначений у статті 71. У разі необхідності обидва комітети подають спільні висновки.

4. Європейська Рада на регулярній основі оцінює загрози, що постають перед Союзом, для того, щоб надати можливість Союзу та державам-членам вживати ефективних заходів.

ЧАСТИНА ШІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ФІНАНСОВІ ПОЛОЖЕННЯ

Розділ I Інституційні положення

ГЛАВА I УСТАНОВИ

СЕКЦІЯ I ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ

Стаття 223

1. Європейський Парламент розробляє пропозицію для встановлення положень, необхідних для обрання його членів шляхом прямих загальних виборів згідно з уніфікованою процедурою в усіх державах-членах або згідно з принципами, спільними для усіх держав-членів.

Рада, діючи одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після отримання згоди Європейського Парламенту, який діє більшістю голосів членів свого складу, встановлює необхідні положення. Ці положення набувають чинності після їх затвердження державами-членами згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами.

2. Європейський Парламент, діючи за допомогою регламентів за власною ініціативою згідно зі спеціальною законодавчою процедурою після отримання висновку Комісії та схвалення Радою, встановлює правила та загальні умови, що регламентують виконання обов'язків його членів. Усі правила та умови, що стосуються оподаткування членів та колишніх членів, вимагають одностайності в рамках Ради.

Стаття 224

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою за допомогою регламентів, встановлюють правила, що регламентують діяльність політичних партій на європейському рівні, зазначену у частині 4 статті 10 Договору про Європейський Союз, та зокрема правила стосовно їхнього фінансування.

Стаття 225

Європейський Парламент може, діючи більшістю складу своїх членів, звертатися до Комісії щодо надання будь-яких належних пропозицій з питань, які, на його думку, вимагають ухвалення акту Союзу для цілей виконання Договорів. Якщо Комісія не надає пропозицій, вона інформує Європейський Парламент про причини.

Стаття 226

У ході виконання своїх обов'язків Європейський Парламент може на вимогу чверті складу своїх членів створити тимчасовий Слідчий комітет для розслідування без шкоди повноваженням, що покладені Договорами на інші установи або органи, інкримінованих порушень або незадовільного управління в застосуванні права Союзу, крім випадків, коли заявлені факти розглядає суд та доки справа є предметом судового провадження.

Тимчасовий Слідчий комітет припиняє існування одразу після подання звіту.

Детальні положення, що регулюють застосування права на проведення розслідування, визначаються Європейським Парламентом, який діє за допомогою регламентів за власною ініціативою згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після отримання згоди Ради та Комісії.

Стаття 227

Будь-який громадянин Союзу та будь-яка фізична або юридична особа, що проживає або має юридичну адресу на території держави-члена, має право особисто або спільно з іншими громадянами або особами письмово звернутися до Європейського Парламенту з питання, що належить до сфер діяльності Союзу і що безпосередньо стосується його або її.

Стаття 228

1. Європейський омбудсмен, який обирається Європейським Парламентом, уповноважений приймати від будь-якого громадянина Союзу або будь-якої фізичної або юридичної особи, що проживає або має юридичну адресу на території держави-члена, скарги щодо випадків незадовільного управління в діяльності установ, органів, служб або агенцій Союзу, окрім Суду Європейського Союзу, який здійснює свої судові повноваження. Омбудсмен вивчає такі скарги та звітує про них.

Згідно зі своїми обов'язками Омбудсмен за власною ініціативою або на підставі скарг, поданих йому безпосередньо або через члена Європейського Парламенту, проводить розслідування, які він вважає обґрунтованими, крім випадків, коли інкриміновані факти є або були предметом судового провадження. Якщо Омбудсмен встановлює факт

незадовільного управління, він передає питання на розгляд відповідної установи, органу, служби або агенції, які мають трьохмісячний строк для інформування Омбудсмена про їхню позицію. Після цього Омбудсмен направляє звіт до Європейського Парламенту та відповідної установи, органу, служби або агенції. Особа, що звертається зі скаргою, інформується про результат таких розслідувань.

Омбудсмен подає до Європейського Парламенту річний звіт про результати своїх розслідувань.

2. Омбудсмен обирається після кожних виборів до Європейського Парламенту на час його скликання. Омбудсмен може обиратись повторно.

Омбудсмен може бути звільнений Судом за поданням Європейського Парламенту у разі, якщо він більше не відповідає вимогам, необхідним для виконання його обов'язків, або якщо він винний у вчиненні серйозного проступку.

3. Омбудсмен є цілковито незалежним у виконанні своїх обов'язків. Під час виконання таких обов'язків він не звертається за вказівками та не приймає їх від жодного уряду, установи, органу, служби або організації. Омбудсмен не може протягом строку перебування на посаді займатися жодною іншою оплачуваною або неоплачуваною професійною діяльністю.

4. Європейський Парламент, діючи за допомогою регламенту, за власною ініціативою згідно зі спеціальною законодавчою процедурою після звернення щодо отримання висновку Комісії та за згодою Ради встановлює правила та загальні умови, що регулюють виконання обов'язків Омбудсмена.

Стаття 229

Європейський Парламент проводить щорічну сесію. Він збирається кожного другого вівторка березня без потреби скликання.

Європейський Парламент може збиратися на позачергові сесії на вимогу більшості складу своїх членів або на вимогу Ради чи Комісії.

Стаття 230

Члени Комісії можуть відвідувати усі засідання Європейського Парламенту та за запитом Комісії можуть бути заслуханими.

Комісія відповідає, усно або письмово, на запитання, поставлені Європейським Парламентом або його членами.

Європейська Рада та Рада заслуховуються Європейським Парламентом згідно з умовами, встановленими Регламентом Європейської Ради та Регламентом Ради.

Стаття 231

Якщо Договорами не передбачено інше, Європейський Парламент діє більшістю поданих голосів.

Регламент Європейського Парламенту визначає кворум.

Стаття 232

Європейський Парламент ухвалює свій Регламент, діючи більшістю своїх членів.

Протоколи засідань Європейського Парламенту оприлюднюються у спосіб, встановлений у Договорах та у Регламенті Європейського Парламенту.

Стаття 233

Європейський Парламент обговорює на відкритій сесії річний загальний звіт, що подається йому Комісією.

Стаття 234

Якщо на розгляд Європейського Парламенту поставлено пропозицію про винесення вотуму недовіри діяльності Комісії, Європейський Парламент голосує з цього питання принаймні через три дні після того,

як таку пропозицію поставлено на розгляд, і лише відкритим голосуванням.

Якщо вотум недовіри винесено більшістю у дві третини поданих голосів, що представляють більшість складу Європейського Парламенту, члени Комісії подають у відставку як орган, а Верховний представник Союзу з закордонних справ та політики безпеки складає повноваження, які він здійснює в Комісії. Вони продовжують виконувати обов'язки та опікуватися поточними справами, доки їх не замінять відповідно до статті 17 Договору про Європейський Союз. У такому випадку строк повноважень членів Комісії, що були призначені на посаду замість тих, що пішли у відставку, закінчується того дня, коли мав би закінчитися строк повноважень членів Комісії, що пішли у відставку.

СЕКЦІЯ 2 ЄВРОПЕЙСЬКА РАДА

Стаття 235

1. У разі проведення голосування будь-який член Європейської Ради може також діяти від імені не більш ніж одного іншого члена.

Частина 4 статті 16 Договору про Європейський Союз та частина 2 статті 238 цього Договору застосовуються до Європейської Ради, коли вона діє кваліфікованою більшістю. Якщо Європейська Рада приймає рішення голосуванням, її Голова та Голова Комісії не беруть участі у цьому голосуванні.

Утримання членів, які присутні особисто, або представлених членів не перешкоджає ухваленню Європейською Радою актів, що вимагають одностайності.

2. Голова Європейського Парламенту може бути запрошеним для заслуховування Європейською Радою.

3. Європейська Рада діє простою більшістю у процедурних питаннях та під час ухвалення її Регламенту.

4. Європейській Раді допомагає Генеральний секретаріат Ради.

Стаття 236

Європейська Рада ухвалює кваліфікованою більшістю:

(а) рішення, що встановлює перелік конфігурацій Ради, інших, ніж конфігурації Ради з загальних питань та Ради з питань закордонних справ, відповідно до частини 6 статті 16 Договору про Європейський Союз;

(b) рішення щодо головування в конфігураціях Ради, інших ніж конфігурації Ради з закордонних справ, відповідно до частини 9 статті 16 Договору про Європейський Союз.

СЕКЦІЯ 3 РАДА

Стаття 237

Рада засідає за скликанням Голови за його власною ініціативою або на запит одного з її членів або членів Комісії.

Стаття 238

1. У разі, якщо вимагається діяти простою більшістю, Рада діє більшістю складу своїх членів.

2. Шляхом відступу від частини 4 статті 16 Договору про Європейський Союз з 1 листопада 2014 року та з урахуванням положень, встановлених у Протоколі про перехідні положення, якщо Рада не діє за пропозицією Комісії або Верховного представника Союзу з питань закордонних справ та політики безпеки, кваліфікована більшість визначається як принаймні 72 % членів Ради, які представляють держави-члени, що охоплюють принаймні 65 % населення Союзу.

3. З 1 листопада 2014 року та з урахуванням положень, встановлених у Протоколі про перехідні положення, у випадку, якщо згідно з Договорами не всі члени Ради беруть участь у голосуванні, кваліфікована більшість визначається таким чином:

(а) кваліфікована більшість визначається як принаймні 55 % членів Ради, які представляють держави-члени, що беруть участь у голосуванні і що охоплюють принаймні 65 % населення цих держав.

Блокувальна меншість повинна включати в себе принаймні мінімальну кількість членів Ради, які представляють понад 35 % населення держав-членів, які беруть участь у голосуванні, плюс один член, за відсутності якої кваліфікована більшість вважається досягнутою;

(б) шляхом відступу від пункту (а), якщо Рада не діє за пропозицією Комісії або Верховного представника Союзу з питань закордонних справ та політики безпеки, кваліфікована більшість визначається як принаймні 72 % членів Ради, які представляють держави-члени, що беруть участь у голосуванні і що охоплюють принаймні 65 % населення цих держав.

4. Утримання членів, присутніх особисто, або представлених членів не перешкоджає ухваленню Радою актів, які вимагають одностайності.

Стаття 239

Якщо проводиться голосування, член Ради також може діяти від імені не більш ніж одного іншого члена.

Стаття 240

1. Комітет, до складу якого входять постійні представники урядів держав-членів, відповідає за підготовку роботи Ради та виконання завдань, доручених йому Радою. Комітет може ухвалювати процедурні рішення у випадках, передбачених у Регламенті Ради.

2. Раді допомагає Генеральний секретаріат, підпорядкований Генеральному секретареві, якого призначає Рада.

Рада приймає рішення щодо організації Генерального секретаріату простою більшістю.

3. Рада діє простою більшістю стосовно процедурних питань та для схвалення свого Регламенту.

Стаття 241

Рада, діючи простою більшістю, може звертатися до Комісії з запитом провести будь-які дослідження, які Рада вважає необхідними для досягнення спільних цілей, та подати Раді будь-які належні пропозиції. Якщо Комісія не надає пропозиції, вона інформує Раду про причини.

Стаття 242

Рада, діючи простою більшістю, після проведення консультацій з Комісією визначає правила, що регулюють діяльність Комітетів, передбачених в Договорах.

Стаття 243

Рада визначає заробітні платні, утримання та пенсії Голови Європейської Ради, Голови Комісії, Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки, членів Комісії та Голів, членів та секретарів Суду Європейського Союзу та Генерального секретаря Ради. Рада також визначає будь-які виплати, що мають робитися замість винагороди.

СЕКЦІЯ 4 КОМІСІЯ

Стаття 244

Відповідно до частини 5 статті 17 Договору про Європейський Союз члени Комісії обираються на основі системи ротації, встановленої одностайно Європейською Радою, та на основі таких принципів:

(а) держави-члени розглядаються на виключно рівній основі по відношенню до визначення порядку наступництва та часу перебування їхніх громадян на посаді членів Комісії; таким чином, різниця між загальною кількістю строків перебування на посаді громадян будь-яких двох держав-членів в жодному разі не може перевищувати одиниці;

(б) з урахуванням пункту (а) кожний наступний склад Комісії має складатися таким чином, щоб достатнім чином відображати демографічний та географічний масштаб всіх держав-членів.

Стаття 245

Члени Комісії утримуються від будь-яких дій, несумісних з їхніми обов'язками. Держави-члени поважають незалежність членів Комісії та не намагаються впливати на них під час виконання їхніх завдань.

Члени Комісії під час перебування на посаді не можуть займатися жодною професійною діяльністю, оплачуваною або неоплачуваною. Приступаючи до виконання своїх обов'язків, вони урочисто присягають поважати під час і після закінчення строку повноважень зобов'язання, що випливають із перебування на посаді, зокрема обов'язок поводитися чесно та розважливо щодо надання згоди на певні призначення або пільги після закінчення строку їхніх повноважень. У разі будь-якого порушення цих зобов'язань Суд за поданням Ради, яка діє простою більшістю, або Комісії може прийняти рішення про те, що відповідний член з огляду на обставини має бути або примусово звільнений відповідно до статті 247, або має бути позбавлений права на пенсію чи інші аналогічні виплати.

Стаття 246

Крім звичайної заміни або смерті, обов'язки члена Комісії припиняються, коли він іде у відставку або коли його примусово звільняють.

Посада, вакантна внаслідок відставки, примусового звільнення або смерті члена Комісії, заповнюється на залишок строку перебування на посаді попереднього члена новим, який має таке ж громадянство та призначений Радою за спільним погодженням з Головою Комісії після проведення консультацій та згідно з критеріями, встановленими у другому абзаці частини 3 статті 17 Договору про Європейський Союз.

Рада, діючи одностайно за пропозицією Голови Комісії, може прийняти рішення про те, що така вакантна посада не потребує заповнення, зокрема коли залишок строку перебування на посаді члена Комісії є коротким.

У разі відставки, примусового звільнення або смерті Голова замінюється на залишок строку його перебування на посаді. Процедура, встановлена у першому абзаці частини 7 статті 17 Договору про Європейський Союз, застосовується для заміни Голови.

У разі відставки, примусового звільнення або смерті Верховний представник Союзу з питань закордонних справ та політики безпеки замінюється на залишок строку його перебування на посаді відповідно до частини 1 статті 18 Договору про Європейський Союз.

У випадку відставки усіх членів Комісії вони продовжують виконувати свої обов'язки і опікуватися поточними справами, доки їх не буде замінено на залишок строку їхнього перебування на посаді відповідно до статті 17 Договору про Європейський Союз.

Стаття 247

Якщо будь-який член Комісії вже не відповідає вимогам, необхідним для виконання його обов'язків, або якщо він винний у вчиненні серйозного проступку, Суд може за поданням Ради, яка діє простою більшістю, або Комісії примусово звільнити його.

Стаття 248

Без шкоди частині 4 статті 18 Договору про Європейський Союз Голова структурує та розподіляє обов'язки, покладені на Комісію, між її членами відповідно до частини 6 статті 17 зазначеного Договору. Голова може перерозподіляти ці обов'язки протягом усього строку мандату Комісії. Члени Комісії виконують обов'язки, покладені на них Головою, під його керівництвом.

Стаття 249

1. Комісія ухвалює свій Регламент таким чином, щоб забезпечити функціонування самої Комісії та її підрозділів. Комісія забезпечує оприлюднення цього Регламенту.

2. Комісія щороку, не пізніше ніж за один місяць до відкриття сесії Європейського Парламенту, оприлюднює загальний звіт про діяльність Союзу.

Стаття 250

Комісія діє більшістю своїх членів.
Регламент Комісії визначає кворум.

СЕКЦІЯ 5 СУД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стаття 251

Засідання Суду проводяться у складі палат або у складі Великої палати згідно з правилами, встановленими для цих цілей в Статуті Суду Європейського Союзу.

Якщо це передбачено Статутом, Суд може також засідати у повному складі.

Стаття 252

Судові допомагають вісім Генеральних адвокатів. У разі надходження запиту від Суду Рада, діючи одноставно, може збільшити кількість Генеральних адвокатів.

Обов'язком Генерального адвоката, який діє абсолютно неупереджено та незалежно, є подання у відкритому суді обґрунтованих позицій у справах, які відповідно до Статуту Суду Європейського Союзу вимагають його участі.

Стаття 253

Судді та Генеральні адвокати Суду добираються з осіб, чия незалежність є поза сумнівом і які володіють кваліфікацією, необхідною для призначення на найвищі судові посади в їхніх країнах, або які є юристами визнаної компетентності; вони призначаються за спільною згодою урядів держав-членів строком на шість років після проведення консультацій із колегією, передбаченою у статті 255.

Кожні три роки відбувається часткова заміна суддів та Генеральних адвокатів згідно з умовами, встановленими в Статуті Суду Європейського Союзу.

Судді обирають Голову Суду зі свого складу строком на три роки. Голова може бути обраний повторно.

Судді та Генеральні адвокати, що йдуть у відставку, можуть бути призначені повторно.

Суд призначає свого Секретаря та встановлює правила, що регулюють його роботу.

Суд встановлює свій Регламент. Цей Регламент потребує схвалення Радою.

Стаття 254

Кількість суддів Суду загальної юрисдикції визначається Статутом Суду Європейського Союзу. Статут може передбачати те, що Судові загальної юрисдикції допомагають Генеральні адвокати.

Члени Суду загальної юрисдикції добираються з осіб, чия незалежність є поза сумнівом та які володіють кваліфікацією, необхідною для призначення на найвищі судові посади. Вони призначаються за спільною згодою урядів держав-членів строком на шість років після проведення консультацій з колегією, передбаченою статтею 255. Склад Суду

загальної юрисдикції частково оновлюється кожні три роки. Члени, які йдуть у відставку, можуть бути призначені повторно.

Судді обирають Голову Суду загальної юрисдикції з членів Суду строком на три роки. Голова може бути обраний повторно.

Суд загальної юрисдикції призначає свого Секретаря та встановлює правила, що регулюють його роботу.

Суд загальної юрисдикції встановлює свій Регламент за погодженням із Судом. Цей Регламент потребує схвалення Радою.

Якщо Статут Суду Європейського Союзу не передбачає інше, положення Договорів, що стосуються Суду, застосовуються до Суду загальної юрисдикції.

Стаття 255

З метою надання висновку щодо придатності кандидатів до виконання обов'язків судді або Генерального адвоката Суду та Суду загальної юрисдикції, перш ніж уряди держав-членів зроблять призначення, зазначені у статтях 253 та 254, створюється колегія.

До складу колегії входять сім осіб, що добираються з-поміж колишніх членів Суду та Суду загальної юрисдикції, членів національних вищих судів та юристів визнаної компетентності, одна особа з яких пропонується Європейським Парламентом. Рада ухвалює рішення, що встановлює правила роботи колегії, та рішення про призначення її членів. Колегія діє за ініціативою Голови Суду.

Стаття 256

1. Суд загальної юрисдикції має юрисдикцію у першій інстанції розглядати позови та вести провадження, зазначені в статтях 263, 265, 268, 270 та 272, за винятком тих, що закріплені за спеціалізованими судами, створеними відповідно до статті 257, та тих, що Статутом закріплені за Судом. Статут може передбачати юрисдикцію в інших категоріях позовів та проваджень для Суду загальної юрисдикції.

Рішення, винесені Судом загальної юрисдикції відповідно до цієї частини, можуть бути предметом права оскарження в Суді лише з питань права згідно з умовами та в межах, встановлених Статутом.

2. Суд загальної юрисдикції має юрисдикцію розглядати позови та вести провадження, ініційовані проти рішень спеціалізованих судів.

Рішення, винесені Судом загальної юрисдикції відповідно до цієї частини, можуть бути предметом перегляду виключно Судом згідно з умовами та в межах, встановлених Статутом, якщо існує серйозний ризик загрози єдності або узгодженості права Союзу.

3. Суд загальної юрисдикції має юрисдикцію на розгляд та винесення рішення у питаннях, направлених для отримання попереднього рішення відповідно до статті 267, в певних сферах, встановлених Статутом.

Якщо Суд загальної юрисдикції вважає, що справа вимагає рішення щодо принципу, що може вплинути на єдність або узгодженість права Союзу, він може направити справу для отримання рішення Суду.

Рішення, винесені Судом загальної юрисдикції з питань, направлених для отримання попереднього рішення, можуть бути предметом перегляду виключно Судом згідно з умовами та в межах, встановлених Статутом, якщо існує серйозний ризик загрози єдності або узгодженості права Союзу.

Стаття 257

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть створити спеціалізовані суди при Суді загальної юрисдикції для розгляду та винесення у першій інстанції рішення у певних категоріях позовів або проваджень, що порушуються у певних сферах. Європейський Парламент та Рада діють за допомогою регламентів або за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Судом або на запит Суду після проведення консультацій з Комісією.

Регламент, яким створено спеціалізований суд, встановлює правила організації суду та обсяги юрисдикції, надані йому.

Рішення, винесені спеціалізованими судами, можуть бути предметом права оскарження лише з питань права або, якщо це передбачено в регламенті, що створює спеціалізований суд, права оскарження по суті у Суді загальної юрисдикції.

Члени спеціалізованих судів добираються з осіб, чия незалежність є поза сумнівом і які володіють кваліфікацією, необхідною для призначення на судові посади. Їх призначає Рада, діючи одностайно.

Спеціалізовані суди встановлюють свої Регламенти за погодженням із Судом. Такі Регламенти потребують схвалення Радою.

Якщо регламент, що створює спеціалізований суд, не передбачає інше, до спеціалізованих судів застосовуються положення Договорів стосовно Суду Європейського Союзу та положення Статуту Суду Європейського Союзу. Розділ I Статуту та його стаття 64 застосовуються до спеціалізованих судів у будь-якому випадку.

Стаття 258

Якщо Комісія вважає, що держава-член не виконала зобов'язання за Договорами, Комісія видає обґрунтований висновок із цього питання після надання зацікавленій державі змоги надати свої пояснення.

Якщо зацікавлена держава не дотримується цього висновку протягом періоду часу, встановленого Комісією, Комісія може винести питання на розгляд Суду Європейського Союзу.

Стаття 259

Держава-член, яка вважає, що інша держава-член не виконала свої зобов'язання за Договорами, може винести це питання на розгляд Суду Європейського Союзу.

Перш ніж держава-член подає позов проти іншої держави-члена про інкриміноване порушення зобов'язань за Договорами, держава-член виносить це питання на розгляд Комісії.

Комісія надає обґрунтований висновок, після того як кожній зацікавленій державі було надано можливість представити власну позицію по справі та свої коментарі до позиції іншої сторони, як усно, так і письмово.

Якщо Комісія не надала висновок протягом трьох місяців від дати, коли питання було винесено на її розгляд, відсутність такого висновку не перешкоджає винесенню цього питання на розгляд Суду.

Стаття 260

1. Якщо Суд Європейського Союзу визнає, що держава-член не виконала зобов'язання за Договорами, від держави вимагається вжити необхідних заходів для виконання рішення Суду.

2. Якщо Комісія вважає, що відповідна держава-член не вжила необхідних заходів для виконання рішення Суду, Комісія може винести це питання на розгляд Суду після надання державі можливості представити свої пояснення. Комісія визначає розмір твердої суми або пені, що підлягають сплаті відповідною державою-членом, які Комісія вважає належними за цих обставин.

Якщо Суд визнає, що відповідна держава-член не виконала рішення Суду, Суд може накласти на неї зобов'язання сплатити тверду суму або пеню.

Ця процедура не шкодить статті 259.

3. Коли Комісія виносить справу на розгляд Суду відповідно до статті 258 на тих підставах, що відповідна держава-член не виконала своє зобов'язання щодо повідомлення заходів, що транспонують директиву, ухвалену згідно з законодавчою процедурою, Комісія може, якщо вона вважає необхідним, визначити розмір твердої суми або пені, що підлягає сплаті відповідною державою-членом, які вона вважає належними за цих обставин.

Якщо Суд встановлює, що існує порушення, він може накласти на відповідну державу-члена зобов'язання сплатити тверду суму або пеню,

що не перевищують розміру, визначеного Комісією. Зобов'язання щодо сплати набуває чинності з дати, визначеної Судом у його рішенні.

Стаття 261

Регламенти, що ухвалені спільно Європейським Парламентом та Радою або Радою відповідно до положень Договорів, можуть надавати Суду Європейського Союзу необмежену юрисдикцію щодо передбачених у цих регламентах санкцій.

Стаття 262

Без шкоди іншим положенням Договорів Рада, діючи одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом, може ухвалити положення для надання юрисдикції в обсязі, який визначає Рада, Суду Європейського Союзу у спорах, пов'язаних із застосуванням актів, ухвалених на основі Договорів, що створюють Європейське право інтелектуальної власності. Ці положення набувають чинності після їхнього затвердження державами-членами згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами.

Стаття 263

Суд Європейського Союзу переглядає правомірність законодавчих актів, актів Ради, Комісії та Європейського центрального банку, окрім рекомендацій та висновків, а також актів Європейського Парламенту, що мають на меті правові наслідки для третіх сторін. Суд Європейського Союзу також переглядає правомірність актів органів, служб та агенцій Союзу, що мають правові наслідки для третіх сторін.

Суд Європейського Союзу для цих цілей має юрисдикцію щодо позовів держав-членів, Європейського Парламенту, Ради або Комісії на засадах браку компетенції, порушення істотної процесуальної вимоги, порушення Договорів або будь-якої норми права, пов'язаної з їх застосуванням, або зловживання повноваженнями.

Суд за цих самих умов має юрисдикцію щодо позовів Рахункової палати та Європейського центрального банку та Комітету регіонів з метою захисту їхніх прерогатив.

Будь-яка фізична або юридична особа відповідно до вимог, встановлених у частині 1 та 2, може порушити провадження проти рішення, адресованого цій особі, або проти рішення, що стосується їх безпосередньо та особисто, та проти регуляторного акту, що стосується їх безпосередньо та не призводить до виконавчих заходів.

Провадження, передбачені в цій статті, порушуються, залежно від випадку, протягом двох місяців від дати оприлюднення заходу чи його

повідомлення позивачеві або за відсутності цього — від дати, коли позивач дізнався про захід.

Стаття 264

Якщо позов добре обґрунтовано, Суд Європейського Союзу проголошує відповідний акт нікчемним.

Проте Суд, якщо вважає це необхідним, зазначає, які наслідки акту, проголошеного нікчемним, вважатимуться остаточними.

Стаття 265

У разі бездіяльності Європейського Парламенту, Європейської Ради, Ради, Комісії або Європейського центрального банку при порушенні Договорів держави-члени та інші установи Союзу можуть подати позов до Суду Європейського Союзу для встановлення порушення. Ця стаття за цих самих умов застосовується до бездіяльності органів, служб та агенцій Союзу.

Позов є прийнятним лише у випадку, якщо до відповідної установи, органу, служби або агенції попередньо зверталися із закликом діяти. Якщо протягом двох місяців від дати звернення відповідна установа, орган, служба або агенція не визначила своєї позиції, позов можна подати протягом наступних двох місяців.

Будь-яка фізична або юридична особа може за умов, встановлених у попередніх частинах, подати до Суду скаргу на те, що установа, орган, служба або агенція Союзу не направили цій особі жодного акту, крім рекомендації або висновку.

Стаття 266

Від установи, чий акт проголошено нікчемним або чия бездіяльність проголошена такою, що суперечить Договорам, вимагається вжити заходів, необхідних для виконання рішення Суду Європейського Союзу.

Це зобов'язання не впливає на будь-які зобов'язання, що можуть впливати із застосування частини 2 статті 340.

Стаття 267

Суд Європейського Союзу має юрисдикцію виносити попередні рішення стосовно:

- (а) тлумачення Договорів;
- (б) чинності та тлумачення актів установ, органів, служб та агенцій Союзу;

Якщо таке питання порушено в будь-якому суді держави-члена, цей суд, якщо вважає, що рішення з цього питання є необхідним для надан-

ня йому можливості винести рішення, може звернутися із запитом до Суду винести рішення щодо цього питання.

Якщо будь-яке таке питання порушено у справі, розгляд якої триває в суді держави-члена, чий рішення не можна оскаржити за допомогою правових засобів національного законодавства, цей суд виносить рішення на розгляд Суду.

Якщо таке питання порушено у справі, розгляд якої триває в суді держави-члена стосовно особи, яка перебуває під вартою, Суд Європейського Союзу діє із мінімальною затримкою.

Стаття 268

Суд Європейського Союзу має юрисдикцію у спорах, пов'язаних із відшкодуванням збитків, передбачених в частинах 2 та 3 статті 340.

Стаття 269

Суд Європейського Союзу має юрисдикцію приймати рішення щодо правомірності акту, ухваленого Європейською Радою або Радою відповідно до статті 7 Договору про Європейський Союз, лише на запит відповідної держави-члена, визначеної Європейською Радою або Радою, та лише стосовно процедурних положень, що містяться у цій статті.

Такий запит повинен робитися протягом одного місяця з дати такого визначення. Суд приймає рішення протягом одного місяця від дати такого запиту.

Стаття 270

Суд Європейського Союзу має юрисдикцію у будь-яких спорах між Союзом та його службовцями в межах і за умов, встановлених у Штатних правилах посадовців та в Умовах працевлаштування інших службовців Союзу.

Стаття 271

Суд Європейського Союзу в межах, встановлених нижче, має юрисдикцію у спорах стосовно:

(а) виконання державами-членами зобов'язань відповідно до Статуту Європейського інвестиційного банку. У зв'язку з цим Рада директорів банку наділена повноваженнями, наданими Комісії статтею 258;

(б) заходів, ухвалених Радою керівників Європейського інвестиційного банку. У зв'язку з цим будь-яка держава-член, Комісія або Рада директорів Банку можуть порушити провадження згідно з умовами, встановленими в статті 263;

(с) заходів, ухвалених Радою директорів Європейського інвестиційного банку. Проведення проти таких заходів можуть порушуватись лише державами-членами або Комісією згідно з умовами, встановленими в статті 263, і лише на підставі недотримання процедури, передбаченої в частинах 2, 5, 6 та 7 статті 19 Статуту Банку;

(d) виконання національними центральними банками зобов'язань згідно з Договорами та Статутом ЄСЦБ та ЄЦБ. Стосовно цього, повноваження Керівної ради Європейського центрального банку щодо національних центральних банків є такими самими, як повноваження, покладені статтею 258 на Комісію стосовно держав-членів. Якщо Суд визнає, що національний центральний банк не виконує зобов'язань за Договорами, від цього банку вимагається вжити заходів, необхідних для виконання рішення Суду.

Стаття 272

Суд Європейського Союзу має юрисдикцію виносити рішення згідно з будь-яким арбітражним застереженням, що міститься у контракті, який регулюється публічним або приватним правом і що укладений Союзом або від його імені.

Стаття 273

Суд Європейського Союзу має юрисдикцію в будь-яких спорах між державами-членами, що пов'язані із предметом регулювання Договорів, якщо спір передано йому за спеціальною угодою між сторонами.

Стаття 274

За умови, якщо юрисдикцію покладено Договорами на Суд Європейського Союзу, спори, стороною яких є Союз, на цій підставі не вилучаються з юрисдикції судів держав-членів.

Стаття 275

Суд Європейського Союзу не має юрисдикції стосовно положень, пов'язаних із спільною зовнішньою та безпековою політикою, а також стосовно актів, ухвалених на основі цих положень.

Проте Суд має юрисдикцію щодо моніторингу дотримання статті 40 Договору про Європейський Союз та щодо прийняття рішення стосовно проваджень, порушених згідно з умовами, встановленими у частині 4 статті 263 цього Договору, переглядаючи правомірність рішень, які передбачають обмежувальні заходи стосовно фізичних або юридичних осіб, ухвалених Радою на основі Глави 2 Розділу V Договору про Європейський Союз.

Стаття 276

При виконанні повноважень стосовно положень Глав 4 та 5 Розділу V Частини Три, які пов'язані з простором свободи, безпеки та правосуддя, Суд Європейського Союзу не має юрисдикції переглядати законність або пропорційність операцій, проведених поліцією або іншими правоохоронними службами держав-членів, або переглядати виконання обов'язків, покладених на держави-члени стосовно підтримання закону та правопорядку, а також гарантування внутрішньої безпеки.

Стаття 277

Не беручи до уваги закінчення строку, встановленого в частині 6 статті 263, будь-яка сторона у провадженні, предметом якого є акт загального застосування, ухвалений установою, органом, службою або агенцією Союзу, може посилатися на підстави, визначені в частині 2 статті 263, для того щоб вимагати від Суду Європейського Союзу визнати цей акт таким, що є неможливим для застосування.

Стаття 278

Позови, подані до Суду Європейського Союзу, не мають припиняючої сили. Проте Суд може, якщо він вважає, що цього вимагають обставини, постановити призупинити застосування акту, що оскаржується.

Стаття 279

Суд Європейського Союзу у будь-якій справі, яку він розглядає, може призначати будь-які необхідні тимчасові заходів.

Стаття 280

Рішення Суду Європейського Союзу виконуються згідно з умовами, встановленими в статті 299.

Стаття 281

Статут Суду Європейського Союзу викладається в окремому Протоколі.

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть вносити зміни до положень Статуту, за винятком Розділу I та статті 64. Європейський Парламент та Рада діють або за запитом Суду та після проведення консультацій з Комісією, або за пропозицією Комісії та після проведення консультацій із Судом.

СЕКЦІЯ 6 ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Стаття 282

1. Європейський центральний банк разом з національними центральними банками складають Європейську систему центральних банків (ЄСЦБ). Європейський центральний банк разом з національними центральними банками держав-членів, валютою яких є євро, які становлять Євросистему, провадять монетарну політику Союзу.

2. ЄСЦБ управляється керівними органами Європейського центрального банку. Першорядною ціллю ЄСЦБ є підтримання цінової стабільності. Без шкоди цій цілі ЄСЦБ підтримує загальні економічні політики в Союзі для того, щоб сприяти досягненню цілей Союзу.

3. Європейський центральний банк є суб'єктом права. Лише він може давати дозвіл на емісію євро. Він є незалежним у здійсненні своїх повноважень та в управлінні своїми фінансами. Установи, органи, служби та агенції Союзу та уряди держав-членів поважають цю незалежність.

4. Європейський центральний банк ухвалює такі заходи, що є необхідними для виконання його завдань відповідно до статей 127-133 та статті 138 та згідно з умовами, встановленими в Статуті ЄСЦБ та ЄЦБ. Відповідно до цих самих статей ті держави-члени, валютою яких не є євро, та їхні центральні банки зберігають свої повноваження в монетарних питаннях.

5. У межах сфер, що входять до його відповідальності, Європейський центральний банк проводить консультації щодо всіх запропонованих актів Союзу та всіх пропозицій щодо регулювання на національному рівні та може надавати свої висновки.

Стаття 283

1. До складу Керівної ради Європейського центрального банку входять члени Правління Європейського центрального банку та керівники національних центральних банків держав-членів, валютою яких є євро.

2. До складу Правління входять Голова, Заступник голови та чотири інші члени.

Голову, Заступника голови та інших членів Правління призначає Європейська Рада, діючи кваліфікованою більшістю, з-поміж осіб, які мають визнаний статус та досвід професійної діяльності в монетарних або банківських питаннях, за рекомендацією Ради після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Керівною радою Європейського центрального банку.

Їхній строк перебування на посаді становить вісім років без права переобрання.

Лише громадяни держав-членів можуть бути членами Правління.

Стаття 284

1. Голова Ради та член Комісії можуть брати участь у засіданнях Керівної Ради Європейського центрального банку без права голосу.

Голова Ради може подати пропозицію Керівній раді Європейського центрального банку для її обговорення.

2. Голову Європейського центрального банку запрошують взяти участь у засіданнях Ради, коли вона обговорює питання, що стосуються цілей та завдань ЄСЦБ.

3. Європейський центральний банк направляє річний звіт про діяльність ЄСЦБ та про монетарну політику як попереднього, так і поточного року до Європейського Парламенту, Ради та Комісії, а також Європейській Раді. Голова Європейського центрального банку представляє цей звіт Раді та Європейському Парламенту, які можуть на цій підставі провести загальне обговорення.

Голову Європейського центрального банку та інших членів Правління на запит Європейського Парламенту або за їхньої власною ініціативою можуть заслуховувати компетентні комітети Європейського Парламенту.

СЕКЦІЯ 7 РАХУНКОВА ПАЛАТА

Стаття 285

Рахункова палата здійснює аудит Союзу.

До складу Рахункової палати входить по одному громадянину від кожної держави-члена. Її члени є цілком незалежними у виконанні своїх обов'язків в загальних інтересах Союзу.

Стаття 286

1. Члени Рахункової палати добираються з-поміж осіб, що належать або належали у своїх відповідних державах до органів зовнішнього аудиту або мають спеціальну кваліфікацію для таких посад. Їхня незалежність має бути поза сумнівом.

2. Члени Рахункової палати призначаються строком на шість років. Рада після проведення консультацій з Європейським Парламентом ухвалює особовий склад членів, сформований згідно з пропозиціями кож-

ної держави-члена. Строк перебування на посаді членів Рахункової палати може поновлюватись.

Члени Рахункової палати обирають зі свого складу Голову строком на три роки. Голова може бути обраний повторно.

3. Під час виконання цих обов'язків члени Рахункової палати не звертаються за вказівками та не приймають їх від будь-якого уряду або будь-якого іншого органу. Члени Рахункової палати утримуються від будь-яких дій, несумісних з їхніми обов'язками.

4. Члени Рахункової палати під час перебування на посаді не можуть займатися будь-якою професійною діяльністю, оплачуваною або неоплачуваною. Приступаючи до виконання своїх обов'язків, члени Рахункової палати урочисто присягають під час виконання та після закінчення строку своїх повноважень поважати обов'язки, що випливають із посади, зокрема обов'язок поводитися чесно та розважливо щодо надання згоди на певні призначення або пільги після закінчення строку їхніх повноважень.

5. Крім звичайної заміни або смерті, обов'язки члена Рахункової палати закінчуються, коли він іде у відставку або коли його примусово звільняють за рішенням Суду відповідно до частини 6.

Посада, вакантна внаслідок цього, заповнюється на залишок строку перебування на посаді члена Рахункової палати.

Окрім випадків примусового звільнення з посади, члени Рахункової палати продовжують обіймати посади, доки їх замінять.

6. Члена Рахункової палати може бути позбавлено посади або його права на пенсію чи на інші аналогічні виплати, лише якщо Суд за поданням Рахункової палати встановить, що член Рахункової палати вже не відповідає необхідним вимогам або не виконує зобов'язань, що випливають із його посади.

7. Рада визначає умови працевлаштування Голови та членів Рахункової палати та, зокрема, їхні заробітні платні, утримання та пенсії. Рада також визначає будь-які виплати, що мають робитися замість винагороди.

8. Положення Протоколу про привілеї та імунітети Європейського Союзу, що застосовуються до суддів Суду Європейського Союзу, також застосовуються до членів Рахункової палати.

Стаття 287

1. Рахункова палата перевіряє звітність про всі надходження та видатки Союзу. Вона також перевіряє звітність про всі надходження та видатки усіх органів, служб та агенцій, заснованих Союзом, тією мірою, якою відповідний установчий документ не виключає таку перевірку.

Рахункова палата надає Європейському Парламенту та Раді висновок про достовірність звітності та правомірність і правильність всіх трансакцій, що є основою звітності, і який публікується в *Офіційному віснику Європейського Союзу*. Цей висновок може доповнюватися окремими оцінками кожної основної діяльності Союзу.

2. Рахункова палата перевіряє, чи всі надходження отримано та чи всі видатки здійснено законно та правильно, а також чи було управління фінансами раціональним. При цьому Рахункова палата звітує окремо по кожному випадку невідповідності.

Аудит надходжень здійснюється на основі визначених як такі, що мають бути сплачені, так і фактично сплачених Союзом сум.

Аудит видатків здійснюється на основі як взятих на себе зобов'язань, так і здійснених платежів.

Ці аудити можуть проводитися до закриття звітності відповідного фінансового року.

3. Аудит здійснюється на основі облікової документації та, якщо необхідно, проводиться на місці в інших установах Союзу, у приміщенні будь-якого органу, служби або агенції, які управляють надходженнями або видатками від імені Союзу, а також в державах-членах, включаючи перевірки у приміщеннях будь-якої фізичної або юридичної особи, що отримує платежі з бюджету. Аудит у державах-членах здійснюється, підтримуючи зв'язок із національними аудиторськими органами або, якщо вони не мають необхідних повноважень, разом з компетентними національними підрозділами. Рахункова палата та національні аудиторські органи держав-членів співпрацюють у дусі довіри, зберігаючи свою незалежність. Ці органи або підрозділи інформують Рахункову палату про те, чи мають вони намір брати участь в аудиті.

Інші установи Союзу, будь-які органи, служби або агенції, що управляють від імені Союзу надходженнями або видатками, будь-яка фізична або юридична особа, що отримує платежі з бюджету, та національні аудиторські органи або, якщо вони не мають необхідних повноважень, компетентні національні підрозділи на запит Рахункової палати передають їй будь-які документи або інформацію, необхідну для виконання її завдань.

Право доступу Рахункової палати до інформації, яка утримується Європейським інвестиційним банком щодо його діяльності в управлінні надходженнями та видатками Союзу регулюється угодою між Рахунковою палатою, Банком та Комісією. Навіть за відсутності угоди Палата має доступ до інформації, необхідної для аудиту видатків та надходжень Союзу, що управляються Банком.

4. Рахункова палата складає річний звіт після завершення кожного фінансового року. Звіт направляється до інших установ Союзу та пуб-

лікується в *Офіційному віснику Європейського Союзу* разом із відповідями цих установ на зауваження Рахункової палати.

Рахункова палата може також в будь-який час подавати зауваження, зокрема у формі спеціальних звітів, з певних питань та надавати висновки на запит однієї з інших установ Союзу.

Рахункова палата ухвалює річні звіти, спеціальні звіти або висновки більшістю своїх членів. Проте вона може створити внутрішні палати для того, щоб ухвалювати певні категорії звітів або висновків згідно з умовами, встановленими її Регламентом.

Рахункова палата допомагає Європейському Парламенту та Раді виконувати їхні повноваження щодо контролю за виконанням бюджету.

Рахункова палата розробляє свій Регламент. Цей Регламент потребує схвалення Радою.

ГЛІВА 2 ПРАВОВІ АКТИ СОЮЗУ, ПРОЦЕДУРИ УХВАЛЕННЯ ТА ІНШІ ПОЛОЖЕННЯ

СЕКЦІЯ I ПРАВОВІ АКТИ СОЮЗУ

Стаття 288

Для виконання повноважень Союзу установи ухвалюють регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки.

Регламент має загальне застосування. Він є обов'язковим у повному обсязі та повинен прямо застосовуватися в усіх державах-членах.

Директива є обов'язковою щодо результату, якого необхідно досягти, для кожної держави-члена, якій її адресовано, проте залишає національним органам влади вибір форми та засобів.

Рішення є обов'язковим у повному обсязі. Якщо рішення визначає тих, кому воно адресовано, воно є обов'язковим лише для них.

Рекомендації та висновки не є зобов'язальними.

Стаття 289

1. Звичайна законодавча процедура полягає у спільному ухваленні Європейським Парламентом та Радою регламенту, директиви або рішення за пропозицією Комісії. Ця процедура визначається в статті 294.

2. В окремих випадках, передбачених Договорами, ухвалення регламентів, директив або рішень Європейським Парламентом за участю Ради або Радою за участю Європейського Парламенту є спеціальною законодавчою процедурою.

3. Правові акти, ухвалені згідно з законодавчою процедурою, є законодавчими актами.

4. В окремих випадках, передбачених Договорами, законодавчі акти можуть ухвалюватися за ініціативою групи держав-членів або Європейського Парламенту, за рекомендацією Європейського центрального банку або на запит Суду чи Європейського інвестиційного банку.

Стаття 290

1. Законодавчі акти можуть делегувати Комісії повноваження ухвалювати незакондавчі акти загального застосування для доповнення або внесення змін до певних неістотних елементів законодавчого акту.

Цілі, зміст, сфера застосування та тривалість делегування повноважень чітко визначаються у законодавчих актах. Істотні елементи сфери закріплюються за законодавчими актами та відповідно не є предметом делегування повноважень.

2. Законодавчі акти чітко встановлюють умови, якими регулюється делегування; ці умови можуть бути такими:

(а) Європейський Парламент або Рада можуть прийняти рішення скасувати делегування;

(б) делегований акт може набути чинності, лише якщо Європейським Парламентом або Радою не було висловлено жодного заперечення протягом періоду, встановленого законодавчим актом.

Для цілей пунктів (а) та (б) Європейський Парламент діє більшістю складу своїх членів, а Рада — кваліфікованою більшістю.

3. Прикметник «делегований» додається до заголовку делегованих актів.

Стаття 291

1. Держави-члени ухвалюють всі заходи національного законодавства, необхідні для впровадження актів Союзу, що є зобов'язальними.

2. У разі потреби в уніфікованих умовах для впровадження актів Союзу, що є зобов'язальними, такі акти покладають імплементаційні повноваження на Комісію, а у належним чином обґрунтованих окремих випадках та у випадках, передбачених статтями 24 та 26 Договору про Європейський Союз, — на Раду.

3. Для цілей частини 2 Європейський Парламент та Рада, діючи за допомогою регламентів згідно зі звичайною законодавчою процедурою, заздалегідь встановлюють правила та загальні принципи стосовно механізмів контролю з боку держав-членів реалізації Комісією імплементаційних повноважень.

4. Слово «імплентаційний» додається до заголовку імплентаційних актів.

Стаття 292

Рада ухвалює рекомендації. Вона діє за пропозицією Комісії в усіх випадках, коли Договори передбачають ухвалення актів за пропозицією Комісії. Рада діє одностайно у тих сферах, у яких для ухвалення акту Союзу вимагається одностайність. Комісія та Європейський центральний банк ухвалюють рекомендації в окремих випадках, передбачених Договорами.

СЕКЦІЯ 2 ПРОЦЕДУРИ УХВАЛЕННЯ АКТИВ ТА ІНШІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 293

1. Якщо відповідно до Договорів Рада діє за пропозицією Комісії, вона може вносити зміни до такої пропозиції, лише діючи одностайно, окрім випадків, зазначених у частинах 10 та 13 статті 294, статтях 310, 312 та 314 та у частині 2 статті 315.

2. Доки Рада не вчинила дій, Комісія може змінити свою пропозицію у будь-який час протягом процедури ухвалення акту Союзу.

Стаття 294

1. Якщо в Договорах зроблено посилання на звичайну законодавчу процедуру, для ухвалення акту застосовується така процедура.

2. Комісія подає пропозицію до Європейського Парламенту та Ради.

Перше читання

3. Європейський Парламент ухвалює свою позицію в першому читанні та повідомляє про неї Раді.

4. Якщо Рада затверджує позицію Європейського Парламенту, зазначений акт ухвалюється у формулюванні, що відповідає позиції Європейського Парламенту.

5. Якщо Рада не затверджує позицію Європейського Парламенту, вона ухвалює свою позицію в першому читанні та повідомляє про неї Європейському Парламенту.

6. Рада інформує Європейський Парламент у повному обсязі про причини, що спонукали її до ухвалення власної позиції в першому читанні. Комісія в повному обсязі інформує Європейський Парламент про свою позицію.

Друге читання

7. Якщо протягом трьох місяців після цього повідомлення Європейський Парламент:

(а) затверджує позицію Ради у першому читанні або не приймає рішення, зазначений акт вважається ухваленим у формулюванні, яке відповідає позиції Ради;

(б) відхиляє позицію Ради у першому читанні більшістю членів свого складу, запропонований акт вважається неухваленим;

(с) пропонує зміни до позиції Ради у першому читанні більшістю членів свого складу, то текст, змінений таким чином, передається Раді та Комісії, які надають висновок щодо цих змін.

8. Якщо протягом трьох місяців після отримання змін від Європейського Парламенту, Рада, діючи кваліфікованою більшістю:

(а) затверджує всі ці зміни, цей акт вважається прийнятим;

(б) не затверджує всі ці зміни, Голова Ради за згодою Голови Європейського Парламенту протягом шести тижнів скликає засідання Погоджувального комітету.

9. Рада діє одностайно щодо внесення змін, щодо яких Комісія видала негати́вний висновок.

Погодження

10. Погоджувальний комітет, до складу якого входять члени Ради або їхні представники та така сама кількість членів, що представляють Європейський Парламент, має своїм завданням досягнення згоди щодо спільного тексту кваліфікованою більшістю членів Ради або їхніх представників та більшістю членів, що представляють Європейський Парламент, протягом шести тижнів від дати його скликання на основі позицій Європейського Парламенту та Ради в другому читанні.

11. Комісія бере участь у роботі Погоджувального комітету та висуває всі необхідні ініціативи для того, щоб повторно погодити позиції Європейського Парламенту та Ради.

12. Якщо протягом шести тижнів від дати скликання Погоджувального комітету він не затверджує спільного тексту, запропонований акт вважається неухваленим.

Третє читання

13. Якщо протягом цього періоду Погоджувальний комітет затверджує спільний текст, Європейський Парламент, діючи більшістю поданих голосів, та Рада, діючи кваліфікованою більшістю, мають шість тижнів від дати затвердження для ухвалення відповідного акту згідно з погодженим текстом. Якщо їм це не вдалось, запропонований акт вважається неухваленим.

14. Тримісячний та шеститижневий строки, зазначені в цій статті, продовжуються за ініціативою Європейського Парламенту або Ради щонайбільше на один місяць або два тижні відповідно.

Спеціальні положення

15. Якщо у випадках, передбачених Договорами, за ініціативою групи держав-членів, за рекомендацією Європейського центрального банку або на вимогу Суду Європейського Союзу законодавчий акт підлягає застосуванню звичайної законодавчої процедури, частина 2, друге речення частини 6 та частина 9 не застосовуються.

У такому разі Європейський Парламент та Рада передають запропонований акт Комісії із зазначенням своїх позицій в першому та другому читаннях. Європейський Парламент або Рада можуть протягом усієї процедури звернутися щодо отримання висновку Комісії, який Комісія також може видати за власною ініціативою. Комісія, якщо вона вважає за необхідне, може взяти участь в засіданні Погоджувального комітету відповідно до частини 11.

Стаття 295

Європейський Парламент, Рада та Комісія можуть проводити консультації між собою та за спільною згодою встановлювати положення щодо їхньої співпраці. З цією метою вони можуть згідно з Договорами укладати міжінституційні угоди, які можуть бути зобов'язальними.

Стаття 296

Якщо Договори не визначають вид акту, який має ухвалюватися, установи обирають його тип залежно від випадку згідно з процедурами, що застосовуються, та відповідно до принципу пропорційності.

Правові акти зазначають підстави, на яких вони ґрунтуються, та містять посилання на будь-які пропозиції, ініціативи, рекомендації, запити або висновки, що вимагаються Договорами.

Під час розгляду проектів законодавчих актів Європейський Парламент та Рада утримуються від схвалення актів, що не передбачені відповідною законодавчою процедурою у цій сфері.

Стаття 297

1. Законодавчі акти, ухвалені згідно зі звичайною законодавчою процедурою, підписуються Головою Європейського Парламенту та Головою Ради.

Законодавчі акти, ухвалені згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, підписуються Головою установи, яка їх ухвалила.

Законодавчі акти публікуються в *Офіційному віснику Європейського Союзу*. Вони набувають чинності з дати, вказаної в них, або за відсутності такої — на двадцятий день після їхнього опублікування.

2. Незаконодавчі акти, ухвалені у формі регламентів, директив або рішень, коли такі не зазначають, кому вони адресовані, підписуються Головою установи, яка їх ухвалила.

Регламенти та директиви, які адресовано усім державам-членам, а також рішення, які не зазначають тих, кому вони адресовані, публікуються в *Офіційному віснику Європейського Союзу*. Вони набирають чинності з дати, вказаної в них, або за відсутності такої — на двадцятий день після їхнього опублікування.

Інші директиви та рішення, які визначають тих, кому вони адресовані, повідомляються тим, кому їх було адресовано, та набувають чинності після такого повідомлення.

Стаття 298

1. При виконанні своїх завдань установи, органи, служби та агенції Союзу користуються підтримкою відкритої, ефективної та незалежної Європейської адміністрації.

2. Відповідно до Штатних правил та Умов працевлаштування, ухвлених на основі статті 336, Європейський Парламент та Рада, діючи за допомогою регламентів, згідно зі звичайною законодавчою процедурою встановлюють положення з цією метою.

Стаття 299

Акти Ради, Комісії або Європейського центрального банку, що накладають грошові зобов'язання на осіб, окрім держав, підлягають обов'язковому виконанню.

Забезпечення виконання регулюється цивільно-процесуальними нормами, чинними в державі, на території якої воно здійснюється. Наказ про забезпечення виконання додається до рішення без інших формальностей, крім визначення автентичності рішення, національним органом влади, який призначається урядом кожної держави-члена для цих цілей та про який повідомляється Комісії та Суду Європейського Союзу.

Коли ці формальності виконано за поданням зацікавленої сторони, ця сторона може приступити до забезпечення виконання відповідно до національного законодавства шляхом передачі питання безпосередньо до компетентного органу влади.

Забезпечення виконання може бути призупинене лише рішенням Суду. Проте суди зацікавленої країни мають юрисдикцію щодо скарг на те, що забезпечення виконання проводиться невідповідним чином.

ГЛАВА 3 ДОРАДЧІ ОРГАНИ СОЮЗУ

Стаття 300

1. Європейському Парламентові, Раді та Комісії допомагають Економічно-соціальний комітет та Комітет регіонів, що виконують дорадчі функції.

2. До складу Економічно-соціального комітету входять представники організацій працедавців, найманих працівників, а також інших сторін, що представляють громадянське суспільство, зокрема соціально-економічну, громадську, професійну та культурну сфери.

3. До складу Комітету регіонів входять представники регіональних та місцевих органів, які або обіймають виборну посаду в регіональних або місцевих органах влади, або політично підзвітні виборним органам.

4. Члени Економічно-соціального комітету та Комітету регіонів не пов'язані жодними примусовими вказівками. Вони є цілковито незалежними у виконанні своїх обов'язків в загальних інтересах Союзу.

Правила, зазначені у частинах 2 та 3, що регулюють характер складу Комітетів, періодично переглядаються для врахування економічних, соціальних та демографічних тенденцій в рамках Союзу. З цією метою Рада ухвалює рішення за пропозицією Комісії.

СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІЧНО-СОЦІАЛЬНИЙ КОМІТЕТ

Стаття 301

Кількість членів Економічно-соціального комітету не перевищує 350.

Рада, діючи одностайно за пропозицією Комісії, ухвалює рішення, що визначає склад Комітету.

Рада визначає утримання членів Комітету.

Стаття 302

1. Члени Комітету призначаються на п'ять років. Рада ухвалює особовий склад членів, що складається згідно з пропозиціями кожної держави-члена. Строк перебування на посаді членів Комітету може поновлюватися.

2. Рада діє після проведення консультації з Комісією. Рада може отримати висновок європейських органів, що є представниками різних економічних та соціальних секторів, а також громадянського суспільства, яких стосується діяльність Союзу.

Стаття 303

Комітет обирає свого Голову та Президію з-поміж своїх членів строком на два з половиною роки.

Комітет ухвалює свій Регламент.

Комітет скликається Головою на вимогу Європейського Парламенту, Ради або Комісії. Комітет може також проводити засідання за власною ініціативою.

Стаття 304

Комітет проводить консультації з Європейським Парламентом, Радою або Комісією, якщо це передбачається Договорами. Комітет може проводити консультації з цими установами в усіх випадках, в яких вони вважають це за доцільне. Комітет може видавати висновки за власною ініціативою у випадках, в яких він вважає це доцільним.

Європейський Парламент, Рада або Комісія, якщо вони вважають це за необхідне, призначають Комітету строк подання висновку, що не може бути меншим за один місяць від дати, коли голова Комітету отримує повідомлення стосовно цього. Після закінчення строку відсутність висновку не перешкоджає здійсненню подальших дій.

Висновок Комітету разом із протоколом засідання направляється Європейському Парламенту, Раді та Комісії.

СЕКЦІЯ 2 КОМІТЕТ РЕГІОНІВ

Стаття 305

Кількість членів Комітету регіонів не перевищує 350.

Рада на пропозицію Комісії, діючи одноставно, ухвалює рішення, що визначає склад Комітету.

Члени Комітету та така сама кількість замісників членів призначаються строком на п'ять років. Вони можуть бути призначені повторно. Рада ухвалює рішення, що визначає особовий склад членів та замісників членів, сформований згідно з пропозиціями кожної держави-члена. Строк перебування членів Комітету на посаді завершується автоматично, коли закінчується мандат, зазначений у частині 3 статті 300, на підставі якого їх було висунуто; вони замінюються на період до завершення зазначеного строку згідно з тією самою процедурою. Жоден член Комітету не може одночасно бути членом Європейського Парламенту.

Стаття 306

Комітет регіонів обирає свого Голову та Президію з-поміж своїх членів строком на два з половиною роки.

Комітет ухвалює свій Регламент.

Комітет скликається Головою на вимогу Європейського Парламенту, Ради або Комісії. Комітет може також проводити засідання за власною ініціативою.

Стаття 307

Комітет регіонів проводить консультації з Європейським Парламентом, Радою або Комісією, якщо це передбачається Договорами та в усіх інших випадках, зокрема тих, що стосуються транскордонної співпраці, в яких одна з цих установ вважає це за доцільне.

Європейський Парламент, Рада або Комісія, якщо вважає це за необхідне, призначають Комітету строк подання висновку, що не може бути меншим за один місяць від дати, коли голова Комітету отримує повідомлення стосовно цього. Після закінчення строку відсутність висновку не перешкоджає здійсненню подальших дій.

Якщо з Економічно-соціальним комітетом проводяться консультації відповідно до статті 304, Європейський Парламент, Рада або Комісія інформують Комітет регіонів про запит щодо висновку. Якщо Комітет регіонів вважає, що при цьому зачіпаються певні регіональні інтереси, він може видати висновок з цього питання.

Комітет регіонів може видавати висновок за власною ініціативою у випадках, коли він вважає це доцільним.

Висновок Комітету разом із протоколом засідання направляється Європейському Парламенту, Раді та Комісії.

ГЛАВА 4 ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК

Стаття 308

Європейський інвестиційний банк є суб'єктом права.

Членами Європейського інвестиційного банку є держави-члени.

Статут Європейського інвестиційного банку викладено в Протоколі, що додається до Договорів. Рада, діючи одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, на запит Європейського інвестиційного банку та після проведення консультацій із Європейським Парламентом та Комісією або за пропозицією Комісії та після проведення

консультацій з Європейським Парламентом та Європейським інвестиційним банком може вносити зміни до Статуту Банку.

Стаття 309

Завданням Європейського інвестиційного банку є сприяння збалансованому та стабільному розвитку внутрішнього ринку в інтересах Союзу, використовуючи ринок капіталу та власні ресурси. Для цих цілей Банк, діючи на неприбутковій основі, надає позики та гарантії, що сприяють фінансуванню нижчезазначених проектів в усіх секторах економіки:

(а) проектів розвитку менш розвинених регіонів;

(б) проектів модернізації або конверсії підприємств або розвитку нових видів діяльності, що постали внаслідок створення або функціонування внутрішнього ринку, якщо обсяг або характер цих проектів є таким, що їх неможливо повністю профінансувати з різних джерел, наявних в окремих державах-членах;

(с) проектів спільного інтересу кількох держав-членів, якщо обсяг або характер цих проектів є таким, що їх неможливо повністю профінансувати з різних джерел, наявних в окремих державах-членах.

Виконуючи свої завдання, Банк сприяє фінансуванню інвестиційних програм у поєднанні з допомогою Структурних фондів та інших фінансових інструментів Союзу.

РОЗДІЛ II ФІНАНСОВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 310

1. Усі статті надходжень та видатків Союзу включаються в кошторис, що розробляється на кожний фінансовий рік, та відображаються в бюджеті.

Річний бюджет Союзу встановлюється Європейським Парламентом та Радою відповідно до статті 314.

Надходження та видатки, відображені в бюджеті, мають бути збалансованими.

2. Видатки, відображені в бюджеті, розписуються на річний бюджетний період відповідно до положень, зазначених в статті 322.

3. Виконання видатків, зазначених в бюджеті, вимагає попереднього ухвалення зобов'язального акту Союзу, що забезпечує правову основу для його дії та виконання відповідних видатків згідно з положеннями, зазначеними в статті 322, окрім випадків, обумовлених таким актом.

4. З метою підтримання бюджетної дисципліни Європейський Союз не ухвалює жодного акту, який може мати помітні наслідки для бюджету, не надаючи гарантій того, що видатки, спричинені таким актом, можуть бути профінансованими в межах власних ресурсів Союзу та згідно з багаторічною фінансовою програмою, зазначеною у статті 312.

5. Бюджет виконується відповідно до принципу ефективного фінансового управління. Держави-члени співпрацюють з Союзом для забезпечення того, щоб їхні асигнування, внесені до бюджету, використовувалися згідно з цим принципом.

6. Союз та держави-члени згідно зі статтею 325 борються проти шахрайства та будь-якої іншої незаконної діяльності, що зачіпає фінансові інтереси Союзу.

ГЛАВА 1 ВЛАСНІ РЕСУРСИ СОЮЗУ

Стаття 311

Союз забезпечує себе засобами, необхідними для досягнення цілей та виконання своїх політик.

Без шкоди іншим надходженням бюджет повністю фінансується із власних ресурсів.

Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, одностайно та після проведення консультацій з Європейським Парламентом ухвалює рішення, що встановлює положення стосовно системи власних ресурсів Союзу. У цьому контексті Рада може встановити нові категорії власних ресурсів або скасувати існуючі. Рішення не набуває чинності, доки його не затверджено державами-членами згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами.

Рада, діючи за допомогою регламентів згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, встановлює заходи з реалізації для системи власних ресурсів Союзу у тій мірі, в якій це передбачено у рішенні, ухваленому на основі частини 3. Рада діє після отримання згоди Європейського Парламенту.

ГЛАВА 2 БАГАТОРІЧНА ФІНАНСОВА ПРОГРАМА

Стаття 312

1. Багаторічна фінансова програма забезпечує те, щоб видатки Союзу розвивались упорядковано та в межах його власних ресурсів.

Програма створюється принаймні на п'ятирічний період.

Річний бюджет Союзу відповідає багаторічній фінансовій програмі.

2. Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, ухвалює регламент, що встановлює багаторічну фінансову програму. Рада діє одностайно після отримання згоди Європейського Парламенту, яка надається більшістю складу його членів.

Європейська Рада може одностайно ухвалити рішення, що дозволяє Раді діяти кваліфікованою більшістю при ухваленні регламенту, зазначеного у першому абзаці.

3. Фінансова програма визначає розміри максимальних річних асигнованих коштів за категорією видатків та розміри максимальних річних коштів для здійснення платежів. Категорії видатків, обмежені у кількості, відповідають основним секторам діяльності Союзу.

Фінансова програма встановлює інші положення, необхідні для безперешкодного функціонування річної бюджетної процедури.

4. Якщо до закінчення попередньої фінансової програми не було ухвалено регламенту Ради, що визначає нову фінансову програму, максимальні розміри коштів та інші положення, що відповідають останньому року цієї програми, продовжують застосовуватись до того часу, коли такий акт буде ухвалено.

5. Упродовж процедури, що закінчується ухваленням фінансової програми, Європейський Парламент, Рада та Комісія вживають усіх необхідних заходів для сприяння її ухваленню.

ГЛАВА 3 РІЧНИЙ БЮДЖЕТ СОЮЗУ

Стаття 313

Фінансовий рік триває з 1 січня до 31 грудня.

Стаття 314

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, встановлює річний бюджет Союзу відповідно до таких положень.

1. За винятком Європейського центрального банку, кожна установа складає до 1 липня кошторис своїх видатків на наступний фінансовий рік. Комісія консолідує ці кошториси в проєкті бюджету, що може містити відмінні кошториси.

Проєкт бюджету містить кошторис надходжень та кошторис видатків.

2. Комісія подає пропозицію Європейському Парламенту та Раді, що містить проект бюджету, не пізніше 1 вересня року, що передує тому, в якому має виконуватися бюджет.

Комісія може вносити зміни до проекту бюджету протягом процедури до часу скликання Погоджувального комітету, зазначеного у частині 5.

3. Рада ухвалює свою позицію щодо проекту бюджету на направляє її Європейському Парламенту не пізніше 1 жовтня року, що передує тому, в якому має виконуватися бюджет. Рада інформує у повному обсязі Європейський Парламент щодо причин, що спонукали її до прийняття власної позиції.

4. Якщо протягом сорока двох днів від такого повідомлення Європейський Парламент:

- (a) затверджує позицію Ради — бюджет ухвалюється;
- (b) не приймає рішення — бюджет вважається ухваленим;
- (c) ухвалює зміни більшістю складу своїх членів — змінений проект направляється Раді та Комісії. Голова Європейського Парламенту за згодою Голови Ради невідкладно скликає засідання Погоджувального комітету. Проте, якщо протягом десяти днів від дати направлення проекту Рада інформує Європейський Парламент про те, що вона затвердила усі його зміни, Погоджувальний комітет не збирається.

5. Погоджувальний комітет, який складається з членів Ради або їхніх представників та такої ж кількості членів, що представляють Європейський Парламент, має своїм завданням досягнення згоди щодо спільного тексту кваліфікованою більшістю членів Ради або їхніх представників та більшістю представників Європейського Парламенту впродовж двадцяти одного дня з дати його скликання на основі позицій Європейського Парламенту та Ради.

Комісія бере участь у роботі Погоджувального комітету та висуває усі необхідні ініціативи для повторного погодження позицій Європейського Парламенту та Ради.

6. Якщо протягом двадцяти одного дня, зазначених у частині 5, Погоджувальний комітет досягає згоди щодо спільного тексту, Європейський Парламент та Рада — кожний має чотирнадцять днів з дати досягнення згоди для затвердження спільного тексту.

7. Якщо протягом чотирнадцяти днів, зазначених у частині 6:

- (a) Європейський Парламент та Рада — обидва затверджують спільний текст або не приймають рішення або якщо одна із цих установ затверджує спільний текст у той час, коли інша не приймає рішення, — бюджет вважається остаточно ухваленим згідно зі спільним текстом; або

(b) Європейський Парламент, діючи більшістю свого складу, та Рада — обидва відхиляють спільний текст або якщо одна із цих установ відхиляє спільний текст у той час, коли інша не приймає рішення, — Комісією подається новий проект бюджету; або

(c) Європейський Парламент, діючи більшістю складу своїх членів, відхиляє спільний текст у той час, коли Рада затверджує його, — Комісією подається новий проект бюджету; або

(d) Європейський Парламент затверджує спільний текст у той час, коли Рада відхиляє його, — Європейський Парламент, діючи більшістю складу своїх членів та трьома п'ятими поданих голосів протягом чотирнадцяти днів від дати відхилення Радою, може прийняти рішення про затвердження всіх або деяких зі змін, зазначених у пункті (c) частини 4. Якщо зміни Європейського Парламенту не підтверджуються, позиція, погоджена у рамках Погоджувального комітету щодо пункту бюджету, що є предметом цієї зміни, зберігається. Бюджет вважається остаточно ухваленим на цих підставах.

8. Якщо Погоджувальний комітет протягом двадцяти одного дня, зазначених у частині 5, не досягає згоди щодо спільного тексту, Комісією подається новий проект бюджету.

9. Коли процедуру, передбачену в цій статті, завершено, Голова Європейського Парламенту оголошує, що бюджет є остаточно ухваленим.

10. Кожна установа виконує повноваження, покладені на них відповідно до цієї статті, згідно з Договорами та актами, ухваленими на їх підставі, зокрема стосовно власних ресурсів Союзу та балансу між надходженнями та видатками.

Стаття 315

Якщо на початок фінансового року бюджет не було остаточно ухвалено, то сума, еквівалентна тій, що не перевищує однієї дванадцятої бюджетних асигнувань попереднього фінансового року стосовно будь-якої статті бюджету, може щомісячно витрачатися відповідно до положень регламентів, виданих відповідно до статті 322. Проте така сума не повинна перевищувати одну дванадцяту асигнувань, передбачених у аналогічній статті проекту бюджету.

Рада за пропозицією Комісії та за умови дотримання інших умов, встановлених в частині 1, може дозволити видатки понад одну дванадцяту згідно з регламентами, виданими відповідно до статті 322. Рада невідкладно передає це рішення Європейському Парламенту.

Рішення, зазначене у частині 2, встановлює необхідні заходи щодо ресурсів для забезпечення застосування цієї статті згідно з актами, зазначеними у статті 311.

Рішення набуває чинності через тридцять днів після його ухвалення, якщо Європейський Парламент, діючи більшістю складу своїх членів, не прийняв рішення скоротити такі видатки протягом цього строку.

Стаття 316

Згідно з умовами, що встановлюються відповідно до статті 325, будь-які асигнування, окрім тих, що стосуються витрат на персонал, які не використано до кінця фінансового року, можуть бути перенесеними лише на наступний фінансовий рік.

Видатки класифікуються за різними статтями, що групують видатки за їхнім характером або призначенням, та розподіляються згідно з Регламентами, виданими відповідно до статті 322.

Видатки Європейського Парламенту, Європейської Ради та Ради, Комісії та Суду Європейського Союзу визначаються окремими частинами бюджету без шкоди спеціальним положенням щодо певних спільних видатків.

ГЛАВА 4

ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Стаття 317

Комісія виконує бюджет у співпраці з державами-членами згідно з положеннями регламентів, виданих відповідно до статті 322, і несе за це відповідальність та в межах асигнувань, беручи до уваги принципи ефективного фінансового управління. Держави-члени співпрацюють з Комісією для забезпечення використання асигнувань згідно з принципами ефективного фінансового управління.

Регламенти встановлюють зобов'язання держав-членів щодо аудиту та контролю під час виконання бюджету та обов'язки, що з цього випливають. Регламенти також встановлюють відповідальність та детальні правила для кожної установи стосовно її ролі у здійсненні її власних видатків.

Комісія з урахуванням меж та умов, встановлених у регламентах, виданих відповідно до статті 322, може переносити асигнування з однієї статті до іншої або з однієї частини до іншої в рамках бюджету.

Стаття 318

Комісія щороку подає Європейському Парламенту та Раді звітність про виконання бюджету попереднього фінансового року. Комісія також направляє їм баланс активів та пасивів Союзу.

Комісія також подає Європейському Парламенту та Раді оціночний звіт про фінанси Союзу, що ґрунтується на досягнутих результатах, зо-

крема стосовно вказівок, наданих Європейським Парламентом та Радою відповідно до статті 319.

Стаття 319

1. Європейський Парламент, діючи за рекомендацією Ради, звільняє Комісію від зобов'язань щодо виконання бюджету. З цією метою Рада та Європейський Парламент по черзі перевіряють звітність, баланс та оціночні звіти, зазначені в статті 318, річний звіт Рахункової палати разом з відповідями установ, що перевірялися на зауваження Рахункової палати, висновок про достовірність, зазначений у другому абзаці частині 1 статті 287, та будь-які важливі спеціальні звіти Рахункової палати.

2. Перш ніж звільнити Комісію від зобов'язань або з будь-якою іншою ціллю, пов'язаною із реалізацією повноважень щодо виконання бюджету, Європейський Парламент може зробити запит до Комісії щодо надання підтвердження стосовно здійснення видатків або функціонування систем фінансового контролю. Комісія надає Європейському Парламентові будь-яку необхідну інформацію на його вимогу.

3. Комісія робить всі належні кроки для реагування на зауваження в рішеннях, що звільняють від зобов'язань, та на інші зауваження Європейського Парламенту, що стосуються здійснення видатків, а також на коментарі, що супроводжують рекомендації стосовно звільнення від зобов'язань, ухвалених Радою.

На запит Європейського Парламенту або Ради Комісія звітує щодо заходів, вжитих у контексті цих зауважень та коментарів, зокрема щодо вказівок, наданих підрозділам, відповідальним за виконання бюджету. Ці звіти також направляються Рахунковій палаті.

ГЛАВА 5 СПІЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 320

Багаторічні фінансові програми та річний бюджет складаються в євро.

Стаття 321

Комісія, за умови повідомлення компетентним органам влади зацікавлених держав-членів, може переводити у валюту однієї з держав-членів свої активи у валюті іншої держави-члена в обсязі, необхідному для надання можливості використання їх для цілей, що охоплюються Договорами. Комісія, наскільки це можливо, уникає здійснення таких переведень, якщо вона має у своєму розпорядженні наявні або ліквідні активи у необхідних валютах.

Комісія веде справи з кожною зацікавленою державою-членом через орган влади, визначений зацікавленою державою. Здійснюючи фінансові операції, Комісія користується послугами емісійного банку зацікавленої держави-члена або будь-якої іншої фінансової установи, яку затверджує ця держава.

Стаття 322

1. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Рахунковою Палатою, ухвалюють за допомогою регламентів:

(а) фінансові правила, що визначають, зокрема, процедуру, що ухвалюється для формування та виконання бюджету, а також представлення та проведення аудиту звітності;

(б) правила, що передбачають перевірки відповідальності суб'єктів фінансової діяльності, зокрема уповноважених розпорядників та бухгалтерів.

2. Рада, діючи за пропозицією Комісії після проведення консультацій з Європейським Парламентом та Рахунковою Палатою, визначає методи та процедуру, за допомогою яких надходження до бюджету, передбачені положеннями, що стосуються власних ресурсів Союзу, надаються у розпорядження Комісії, та визначає заходи, яких слід вжити для задоволення потреб у коштах, якщо такі є.

Стаття 323

Європейський Парламент, Рада та Комісія забезпечують доступність фінансових засобів для того, щоб дозволити Союзу виконувати його правові зобов'язання по відношенню до третіх сторін.

Стаття 324

Регулярні зустрічі Голоів Європейського Парламенту, Ради та Комісії скликаються за ініціативою Комісії відповідно до бюджетних процедур, зазначених у цьому Розділі. Голови вживають усіх необхідних кроків для сприяння проведенню консультацій та погодженню позицій установ, в яких вони головують, з метою сприяння виконанню цього Розділу.

ГЛАВА 6 БОРОТЬБА ПРОТИ ШАХРАЙСТВА

Стаття 325

1. Союз та держави-члени протистоять шахрайству та будь-якій іншій протизаконній діяльності, що зачіпають фінансові інтереси Союзу.

за допомогою заходів, що вживаються відповідно до цієї статті. Ці заходи діють як засіб стримування та як такі, що надають ефективний захист в державах-членах та в усіх установах, органах, службах та агенціях Союзу.

2. Держави-члени вживають таких самих заходів для протистояння шахрайству, що зачіпає фінансові інтереси Союзу, яких вони вживають для протистояння шахрайству, що зачіпає їхні власні фінансові інтереси.

3. Без шкоди іншим положенням Договорів держави-члени координують свої дії, спрямовані на захист фінансових інтересів Союзу від шахрайства. З цією метою вони організують разом із Комісією тісну й регулярну співпрацю між компетентними органами влади.

4. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою після проведення консультацій з Рахунковою Палатою, ухвалюють необхідні заходи у сферах запобігання та боротьби проти шахрайства, що зачіпає фінансові інтереси Союзу, з метою надання ефективного та рівноцінного захисту у державах-членах та в усіх установах, органах, службах та агенціях Союзу.

5. Комісія у співпраці з державами-членами щороку подає Європейському Парламенту та Раді звіт про заходи, вжиті на виконання цієї статті.

РОЗДІЛ III ПОСИЛЕНА СПІВПРАЦЯ

Стаття 326

Будь-яка посилена співпраця відповідає Договорам та праву Союзу.

Така співпраця не шкодить внутрішньому ринку або економічній, соціальній та територіальній єдності. Співпраця не створює перешкод або дискримінації в торгівлі між державами-членами та не створює конкуренцію між ними.

Стаття 327

Будь-яка посилена співпраця поважає компетенції, права та зобов'язання держав-членів, що не беруть у ній участі. Ці держави-члени не повинні ускладнювати її реалізацію для держав-членів, що беруть участь у співпраці.

Стаття 328

1. Запроваджуючи посилену співпрацю, вона має бути відкритою всім державам-членам, за умови, що вони відповідають умовам участі, встановленим дозвільним рішенням. Співпраця також має бути відкри-

тою для них у будь-який інший час, за умови що вони дотримуються актів, що вже ухвалені в цих рамках на додаток до зазначених умов.

Комісія та держави-члени, що беруть участь у посиленій співпраці, забезпечують заохочення ними участі у співпраці якомога більшої кількості держав-членів.

2. Комісія та, якщо доцільно, Верховний представник Союзу з питань закордонних справ та політики безпеки регулярно інформують Європейський Парламент та Раду про розвиток посиленої співпраці.

Стаття 329

1. Держави-члени, що прагнуть запровадити посилену співпрацю між собою в одній зі сфер, охоплених Договорами, за винятком сфер виключної компетенції та спільної зовнішньої та безпекової політики, надсилають Комісії запит, що визначає обсяг та цілі запропонованої посиленої співпраці. Комісія може подати Раді пропозицію з цього питання. У разі, коли Комісія не подає пропозиції, вона інформує зацікавлені держави-члени про причини цього.

Дозвіл провадити посилену співпрацю, зазначену у першому абзаці, надається Радою за пропозицією Комісії та після отримання згоди Європейського Парламенту.

2. Запит держав-членів, що прагнуть запровадити посилену співпрацю між собою в рамках спільної зовнішньої та безпекової політики, адресується Раді. Запит направляється Верховному представнику союзу з питань закордонних справ та політики безпеки, який надає висновок щодо того, чи узгоджується запропонована посиленна співпраця зі спільною зовнішньою та безпековою політикою Союзу, та Комісії, яка надає висновок, зокрема щодо того, чи узгоджується запропонована посиленна співпраця з іншими політиками Союзу. Запит також передається до відомо Європейському Парламенту.

Дозвіл провадити посилену співпрацю надається рішенням Ради, що діє одностайно.

Стаття 330

В обговореннях можуть брати участь всі члени Ради, але у голосуванні беруть участь лише члени Ради, які представляють держави-члени, що беруть участь у посиленій співпраці.

Одностайність становлять лише голоси представників держав-членів, що беруть участь у посиленій співпраці.

Кваліфікована більшість визначається відповідно до частини 3 статті 238.

Стаття 331

Будь-яка держава-член, яка прагне взяти участь у посиленій співпраці, що триває в одній зі сфер, зазначених у частині 1 статті 329, повідомляє про свій намір Раді та Комісії.

Комісія протягом чотирьох місяців від дати отримання такого повідомлення підтверджує участь зацікавленої держави-члена. Вона зазначає, якщо необхідно, що всі умови участі виконано, та схвалює перехідні заходи, які вважає необхідними щодо застосування актів, вже ухвалених у рамках посиленої співпраці.

Проте, якщо Комісія вважає, що умови участі не виконано, вона вказує, які положення належить ухвалити для того, щоб виконати ці умови, та встановлює термін повторного розгляду запиту про участь. По закінченню цього терміну вона повторно розглядає запит згідно з процедурою, встановленою в другому абзаці. Якщо Комісія вважає, що умови участі й досі не виконано, зацікавлена держава-член може передати питання до Ради, що має прийняти рішення щодо запиту. Рада діє відповідно до статті 330. Вона також може за пропозицією Комісії ухвалити перехідні заходи, зазначені в другому абзаці.

2. Будь-яка держава-член, що має намір взяти участь у посиленій співпраці, що триває в рамках спільної зовнішньої та безпекової політики, повідомляє про свій намір Раді, Верховному Представнику Союзу з питань закордонних справ та політики безпеки та Комісії.

Рада підтверджує участь зацікавленої держави-члена після проведення консультацій з Верховним представником Союзу з питань закордонних справ та політики безпеки та за необхідності після зазначення того, що всі умови участі виконано. Рада за пропозицією Верховного представника може також ухвалити будь-які перехідні заходи, необхідні щодо застосування актів, вже ухвалених в рамках посиленої співпраці. Проте, якщо Рада вважає, що умови участі не виконано, вона вказує, які положення необхідно ухвалити для виконання цих умов, та встановлює термін повторного розгляду запиту про участь.

Для цілей цієї частини Рада діє одностайно та відповідно до статті 330.

Стаття 332

Видатки, що впливають з реалізації посиленої співпраці, крім адміністративних витрат установ, покриваються державам-членам, що беруть участь у співпраці, якщо всі члени Ради, діючи одностайно, після проведення консультацій з Європейським Парламентом, не вирішать інакше.

Стаття 333

1. Якщо положення Договорів, що можуть застосовуватися в контексті посиленої співпраці, обумовлюють те, що Рада діє одностайно, Рада, діючи одностайно згідно з положеннями, встановленими в статті 330, може ухвалити рішення, що обумовлює те, що вона діятиме кваліфікованою більшістю.

2. Коли положення Договорів, що можуть застосовуватися в контексті посиленої співпраці, обумовлюють те, що Рада ухвалює акти згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, Рада, діючи одностайно згідно з положеннями, встановленими в статті 330, може ухвалити рішення, що обумовлює те, що вона діятиме згідно зі звичайною законодавчою процедурою. Рада діє після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

3. Частина 1 та 2 не застосовуються до рішень, що пов'язані із військовими або оборонними аспектами.

Стаття 334

Рада та Комісія забезпечують узгодженість діяльності, що здійснюється в контексті посиленої співпраці, та узгодженість такої діяльності з політиками Союзу, а також співпрацюють з цією метою.

ЧАСТИНА СІМ ЗАГАЛЬНІ ТА ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 335

У кожній державі-члені Союз має найширшу право- та дієздатність, надану юридичним особам згідно з законодавством держав-членів. Союз, зокрема, може набувати у власність рухоме та нерухоме майно та розпоряджатися ним, а також може бути стороною в судовому провадженні. З цією метою Союз представляє Комісія. Проте Союз представляється кожною з установ з огляду на їхню адміністративну автономність у питаннях, що стосуються їхньої відповідної діяльності.

Стаття 336

Європейський Парламент та Рада, діючи за допомогою регламентів згідно зі звичайною законодавчою процедурою, за пропозицією Комісії та після проведення консультацій із іншими зацікавленими установами встановлюють Штатні правила посадовців Європейського Союзу та Умови працевлаштування інших службовців Союзу.

Стаття 337

Комісія в межах та відповідно до умов, встановлених Радою, що діє простою більшістю згідно з положеннями Договорів, може збирати будь-яку інформацію та може проводити будь-які перевірки, необхідні для виконання покладених на неї завдань.

Стаття 338

1. Без шкоди статті 5 Протоколу про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, ухвалюють заходи зі складання статистики, якщо це необхідно для провадження діяльності Союзу.

2. Діяльність зі складання статистики Союзу має здійснюватися з дотриманням неупередженості, надійності, об'єктивності, наукової незалежності, ефективності витрат та статистичної конфіденційності; вона не повинна спричиняти надмірного навантаження на суб'єктів господарювання.

Стаття 339

Члени установ Союзу, члени комітетів, посадовці та інші службовці Союзу зобов'язані, навіть після припинення виконання своїх обов'язків, не розголошувати інформацію, що за своєю природою охоплюється зобов'язанням щодо професійної таємниці, зокрема інформації про суб'єктів господарювання, їхні ділові стосунки або складові їхніх витрат.

Стаття 340

Договірна відповідальність Союзу регулюється правом, що застосовується до відповідного контракту.

У разі позадоговірної відповідальності Союз згідно з загальними принципами, що є спільними для законодавств держав-членів, відшкодовує всі збитки, завдані його установами або службовцями під час виконання їхніх обов'язків.

Незважаючи на частину 2, Європейський центральний банк відповідно до загальних принципів, спільних для законодавства держав-членів, відшкодовує всі збитки, завдані ним або його службовцями під час виконання їхніх обов'язків.

Особиста відповідальність службовців Союзу перед ним регулюється положеннями, встановленими у їхніх Штатних правилах посадовців чи Умовах працевлаштування, що застосовуються до службовців Союзу.

Стаття 341

Місце розташування установ Союзу визначається за спільною згодою урядів держав-членів.

Стаття 342

Питання мов установ Союзу без шкоди положенням, що містяться в Статуті Суду Європейського Союзу, визначаються Радою, що діє одностайно за допомогою регламентів.

Стаття 343

На територіях держав-членів Союз користується такими привілеями та імунітетами, що є необхідними для виконання його завдань, відповідно до умов, встановлених у Протоколі від 8 квітня 1965 року про привілеї та імунітети Європейського Союзу. Те саме застосовується до Європейського центрального банку та Європейського інвестиційного банку.

Стаття 344

Держави-члени беруть на себе зобов'язання не піддавати спори щодо тлумачення або застосування Договорів жодним іншим методам урегулювання, крім передбачених в Договорах.

Стаття 345

Договори у жодному разі не шкодять правилам держав-членів, що регулюють систему права власності.

Стаття 346

1. Положення Договорів не виключають застосування таких правил:
(а) жодна держава-член не зобов'язана надавати інформацію, розголошення якої, на її думку, суперечить істотним інтересам її безпеки;

(б) будь-яка держава-член може вживати таких заходів, які вона вважає необхідними для захисту істотних інтересів своєї безпеки, пов'язаних із виробництвом або торгівлею зброєю, боєприпасами та військовими матеріалами; такі заходи не повинні негативно впливати на умови конкуренції на внутрішньому ринку щодо продукції, не призначеної виключно для військових цілей.

2. Рада, діючи одностайно за пропозицією Комісії, вносить зміни до укладеного 15 квітня 1958 року переліку продукції, до якої застосовуються пункт (б) частини 1.

Стаття 347

Держави-члени проводять консультації між собою з метою здійснення спільних кроків, необхідних для запобігання впливу на функціо-

нування внутрішнього ринку тих заходів, які держава-член може бути змушена вжити в разі серйозних внутрішніх порушень діяльності, що впливають на підтримання правопорядку, в разі війни, серйозного міжнародного напруження, що становить загрозу війни, або для виконання обов'язків, які вона взяла на себе заради збереження миру та міжнародної безпеки.

Стаття 348

Якщо заходи, вжиті за обставин, зазначених у статтях 346 та 347, спотворюють умови конкуренції на внутрішньому ринку, Комісія разом із зацікавленою державою вивчають те, як ці заходи можуть бути пристосовані до правил, встановлених у Договорі.

Шляхом відступу від процедури, встановленої у статтях 258 та 259, Комісія або будь-яка держава-член можуть винести питання безпосередньо на розгляд Суду, якщо вони вважають, що інша держава-член неналежним чином використовує повноваження, передбачені у статтях 346 та 347. Суд виносить рішення на закритому засіданні.

Стаття 349

Враховуючи структурну соціально-економічну ситуацію у Гвалелупі, Французькій Гвіані, Мартініці, Реюньоні, острові Святого Бартоломія, островах Святого Мартіна, Азорських островах, острові Мадейра, Канарських островах, що ускладнена їх віддаленістю, ізоляваністю, малим розміром, складною топографією та кліматом, економічною залежністю від малої кількості видів продукції, незмінність та сполучення яких сильно стримує їхній розвиток, Рада за пропозицію Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом, ухвалює спеціальні заходи, спрямовані, зокрема, на встановлення умов застосування Договорів до цих регіонів, зокрема спільних політик. Якщо спеціальні заходи, про які йдеться, ухвалено Радою згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, вона також діє за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським Парламентом.

Заходи, зазначені у частині 1, стосуються, зокрема, таких сфер, як митна та торгівельна політика, фінансова політика, вільні зони, сільськогосподарська політика та політика в сфері рибальства, умови постачання сировини та основних споживчих товарів, державна допомога та умови доступу до структурних фондів та до горизонтальних програм Союзу.

Рада ухвалює заходи, зазначені в частині 1, враховуючи особливі характеристики та обмеження периферійних регіонів, не підриваючи цілісність та єдність правового порядку Союзу, включаючи внутрішній ринок та спільні політики.

Стаття 350

Положення Договорів не виключають існування або оформлення регіональних союзів між Бельгією та Люксембургом або між Бельгією, Люксембургом та Нідерландами тією мірою, якою цілі цих регіональних союзів не досягнуто шляхом застосування Договорів.

Стаття 351

Положення Договорів не впливають на права та обов'язки, передбачені угодами між однією або більше державами-членами, з однієї сторони, та однією або більше третіми країнами, з іншої сторони, укладеними до 1 січня 1958 року, а у випадку держав, що приєднуються, — до дати їхнього приєднання.

Тією мірою, якою такі угоди є несумісними з Договорами, держави-члени або зацікавлені держави вживають належних кроків для усунення встановлених несумісностей. Держави-члени у разі потреби допомагають одна одній з цією метою та, якщо доцільно, ухвалюють спільну позицію.

Застосовуючи угоди, зазначені в частині 1, держави-члени враховують той факт, що переваги, надані відповідно до Договорів державою-членом, складають невід'ємну частину створення Союзу, а отже, невід'ємно пов'язані зі створенням спільних установ, покладанням на них повноважень та наданням однакових переваг усіма іншими державами-членами.

Стаття 352

1. Якщо дія Союзу виявиться необхідною в рамках політик, визначених Договорами, для досягнення однієї з цілей, встановлених Договорами, а Договори не визначають необхідних повноважень, Рада, діючи одноставно, за пропозицією Комісії та після отримання згоди Європейського Парламенту ухвалює належні заходи. Якщо заходи, про які йдеться, ухвалюються Радою згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, вона також діє одноставно за пропозицією Комісії та після отримання згоди Європейського Парламенту.

2. Використовуючи процедуру для моніторингу принципу субсидіарності, зазначеного у частині 3 статті 5 Договору про Європейський Союз, Комісія привертає увагу національних парламентів до пропозиції, що ґрунтується на цій статті.

3. Заходи, що ґрунтуються на цій статті, не призводять до гармонізації законів або підзаконних актів держав-членів у випадках, коли Договори виключають таку гармонізацію.

4. Ця стаття не може слугувати підставою для досягнення цілей, що належать до спільної зовнішньої та безпекової політики, а будь-які ак-

ти, ухвалені відповідно до цієї статті, не виходять за межі, встановлені у частині 2 статті 40 Договору про Європейський Союз.

Стаття 353

Частина 7 статті 48 Договору про Європейський Союз не застосовується до таких статей:

- частин 3 та 4 статті 311,
- першого абзацу частини 2 статті 312,
- статті 352 та
- статті 354.

Стаття 354

Для цілей статті 7 Договору про Європейський Союз, що стосується призупинення певних прав, що випливають із членства у Союзі, члени Європейської Ради або Ради, які представляють відповідну державу - члена, не беруть участі у голосуванні, а відповідна держава-член не враховується під час обрахунку однієї третини або чотирьох п'ятих держав-членів, зазначених у частинах 1 та 2 вказаної статті. Утримання членів, які присутні особисто, або представлених членів не перешкоджає ухваленню рішень, зазначених у частині 2 зазначеної статті.

Для ухвалення рішень, зазначених у частинах 3 та 4 статті 7 Договору про Європейський Союз, кваліфікована більшість визначається відповідно до пункту (b) частини 3 статті 238 цього Договору.

Якщо після рішення про призупинення права голосу, ухваленого відповідно до частини 3 статті 7 Договору про Європейський Союз, Рада діє кваліфікованою більшістю на основі положень Договорів, така кваліфікована більшість визначається відповідно до пункту (b) частини 3 статті 238 цього Договору або, якщо Рада діє за пропозицією Комісії або Верховного представника Союзу з питань закордонних справ та політики безпеки, — відповідно до пункту (a) частини 3 статті 238.

Для цілей статті 7 Договору про Європейський Союз Європейський Парламент діє більшістю у дві третини поданих голосів, що представляють більшість складу його членів.

Стаття 355

На додаток до положень статті 52 Договору про Європейський Союз, що стосуються сфери територіального застосування Договорів, застосовуються такі положення:

1. Положення Договорів застосовуються до Гваделупи, Французької Гвіани, Мартініки, Реюньону, острову Святого Бартоломія, островів

Святого Мартіна, Азорських островів, острова Мадейра, Канарських островів відповідно до статті 349.

2. Особливі положення щодо асоціювання, встановлені у Частині Чотири, застосовуються до заморських країн та територій, перелічених у Додатку II.

Договори не застосовуються до тих заморських держав та територій, що мають особливі відносини зі Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії, які не включені до вищезазначеного переліку.

3. Положення Договорів застосовуються до європейських територій, за зовнішні відносини яких відповідає держава-член.

4. Положення Договорів застосовуються до Аландських островів відповідно до положень, встановлених Протоколом 2 до Акту про умови приєднання Австрійської Республіки, Фінляндської Республіки та Королівство Швеція.

5. Незважаючи на статтю 52 Договору про Європейський Союз та частини 1-4 цієї статті:

(а) Договори не застосовуються до Фарерських островів;

(б) Договори не застосовуються до районів дислокацій Збройних сил Сполученого Королівства Акротірі та Декелія на Кіпрі, окрім як тією мірою, що є необхідною для забезпечення впровадження положень, встановлених у Протоколі про райони дислокації збройних сил Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії на Кіпрі, що додається до Акту про умови приєднання до Європейського Союзу Чеської Республіки, Естонської Республіки, Республіки Кіпр, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Угорської Республіки, Республіки Мальта, Республіки Польща, Республіки Словенія та Словацької Республіки, та відповідно до умов цього Протоколу;

(с) Договори застосовуються до Нормандських островів та острову Мен лише тією мірою, що є необхідною для забезпечення реалізації положень щодо цих островів, встановлених у Договорі про приєднання нових держав-членів до Європейського Економічного Співтовариства та Європейського Співтовариства з Атомної Енергії, підписаного 22 січня 1972 року.

6. Європейська Рада за ініціативою зацікавленої держави-члена може ухвалити рішення, що змінює статус стосовно Союзу данських, французьких та нідерландських країн та територій, зазначених у частинах 1 та 2. Європейська Рада діє одностайно після проведення консультацій з Комісією.

Стаття 356

Цей Договір укладено на невизначений період.

Стаття 357

Цей Договір затверджується Високими Договірними Сторонами згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами. Інструменти ратифікації передаються на зберігання Уряду Італійської Республіки.

Цей Договір набуває чинності у перший день наступного місяця після передачі на зберігання інструменту ратифікації останньою державою, що підписала Договір та виконала зазначену формальність. Проте, якщо така передача на зберігання зроблена менш ніж за 15 днів до початку наступного місяця, цей Договір не набуває чинності до першого дня другого місяця, що слідує за датою такої передачі на зберігання

Стаття 358

Положення статті 55 Договору про Європейський Союз застосовуються до цього Договору.

НА ЗАСВІДЧЕННЯ ЧОГО належним чином уповноважені представники, що підписалися нижче, поставили свої підписи під цим Договором.

Вчинено в Римі двадцять п'ятого дня березня місяця року одна тисяча дев'яност п'ятдесят сьомого.

(підписи повноважних представників не відтворено)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

---

1. Адаптація до європейського освітнього простору — стратегічний курс національної вищої освіти // Матеріали до доповіді Міністра освіти і науки України С. М. Ніколаєнка на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки з питання «Забезпечення якості вищої освіти — важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства», м. Харків 1—2 березня 2007 р. <<http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/12.html> >

2. Алієв М. М. Політика ЄС у створенні транспортно-енергетичних коридорів і проєктів: збірка // Грані. — 2005. — С. 125—129.

3. Антонюк Н.В. Актуальні проблеми досліджень європейської інтеграції // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія міжнародні відносини. - Львів, 2012-Вип.29, Ч.2.-С3-9.

4. Антонюк Н.В. Краєвська О.А. Особливості реалізації Болонського процесу в країнах Європи. // Гілея.-Науковий збірник. — Вип.50 — № 8. — Київ, 2011. — С. 684—690.

5. Антонюк Н.В. Краєвська О.А. Сучасні українсько-польські відносини: євро інтеграційний контекст // Od Ugody Gadziackiej do Unii Europejskiej. Praca zbiorowa.-Poznan, 2012.-S.75-83.

6. Антонюк Н.В. Утко Г.М. Трансформація системи прийняття рішень як передумова ефективного функціонування ЄС // Науковий вісник Ужгородського університету. Вип. 15.2010-С.121-125.

7. Андрійчук О. Бюджетна політика Європейської Унії <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1809>

8. Антропов В. В. Социальная защита в странах Европейского союза. История, Организация, финансирование, проблемы. М., 2006.

9. Арах М. Европейский союз. Видение политического объединения. — М.: Экономика, 1998.

10. Бадаева А. С. Интеграция Европейского образовательного пространства // Мировая экономика и международные отношения. Москва: Издательство «Наука». — 2009. — № 4, — с. 63—71.

11. Барінова М. «ЕС—25: будущее социальной политики» // «Человек и Труд» № 3. — 2005 р. — ст. 9.

12. Бжужка Я., Пика Й. Енергетична політика Європейського Союзу як стимулятор інноваційної економіки, 2008 http://www.nbuiv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ekonomika/2008_628/61.pdf
13. Бліхар М. М. Теоретичні основи дослідження спільної торговельної політики Європейського Союзу <http://economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=250>
14. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. — Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. — 52 с.
15. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. В. С. Журавський, М. З. Згуровський, Київ: «Політехніка». — 2003.
16. Борко Ю. От европейской идеи к единой Европе. — М., 2003.
17. Борко Ю. А., Буторина О. В. Европейский Союз на пороге XXI века: выбор стратегии и развития. — М.: УРСС, 2001.
18. Будкін В. Проблеми і перспективи співробітництва між Європейським Союзом та Україною // Економіка України. — 2000. — № 9. — С. 82—90.
19. Бургонов О. В. Международная интеграция — тенденция XXI века. — СПб., 1999.
20. Бурковський І., Немиря Г., Павлюк О. Україна і Європейська інтеграція // Політика і час. — 2000. — № 3—4. — С. 5—14.
21. Буряк П. Ю., Гупало О. Г. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навчальний посібник. — 2-е видання, доповнене. — К.: «Хай-Тек Прес», 2008. — 352 с.
22. Бусыгина И.М. Концептуальные основы европейского регионализма // Федерализм и региональные отношения (опыт России и Западной Европы). / Под ред. Андрианова В. В., Горячева Ю. А. — М.: Центр «Этносфера», 1999.
23. Бюджет Європейського Союзу. Бюджетна стратегія і бюджетний процес http://pidruchniki.com.ua/12191010/finansii/byudzhetyevropeyskogo_soyuzu_byudzhetna_strategiya_byudzhetniy_protse
24. Бюджетная политика ЕС становится менее прозрачной, 16 октября 2007, <http://podrobnosti.ua/power/intpol/2007/10/16/465060.html>
25. Бюджетно-податкова політика, <http://ubooks.com.ua/books/000138/inx35.php>
26. Відякіна М. М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / М. М. Відякіна. — К., 2009. — 19

27. Волгин Н. А. Социальная политика. Энциклопедия. — М., 2008. «Альфа Пресс» — 416 с.
28. Волес В., Волес Г. Творення політики в Європейському Союзі / Пер. з англ. Р. Ткачук. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. — 871 с.
29. Вплив Болонського процесу на європейську освіту: дослідження мережі Eurguide, 12.03.2010 <<http://www.eu-edu.org/news/info/448>>.
30. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І. В. Кравчук, М. В. Парапан. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. — 320 с.
31. Глоссарий по европейской интеграции. Терминология договоров и соглашений Европейского Союза / Ред. Борко Ю. А. (отв. ред.) и др. Авторы-сост.: Горский В. А. и др. — М., 1998.
32. Головкин-Гавришева О. І. Правове регулювання соціальної політики у Європейському Союзі: теоретичні аспекти: Монографія. — Л., 2008.
33. Гоці С. Урядуння в об'єднаній Європі. — К.: К.І.С., 2003.
34. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики. — М.: Международная издательская группа «Право», 2000.
35. Гранберг А. Г. Региональная экономическая политика в стратегии реформ. Теоретические проблемы региональной политики и региональное реформирование. — СПб.: Петрополис, 1994. Кн. 1.
36. Грицяк І. А. Європейське управління: теоретико-методологічні засади: Моногр. — К., 2006.
37. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: Навчальний посібник. — К.: К.І.С., 2006. — 300 с.
38. Дадалко В. А., Пешко Д. А., Максимович О. Е. Европейский союз: эволюция концепций и опыт реформ. — М. 2000.
39. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. ККурс європейської інтеграції. Пер. з англ.-К., 2006.
40. Десять років Болонського процесу: мобільність є, але не для всіх, 11.03.2010, <<http://www.osvita.org.ua/news/50090.html>>
41. Дзяд О. В. Спільні політики Європейського Союзу та їх значення для України / Common EU Policies and Their Significance for Ukraine [Текст]: навч. посіб. / О.В. Дзяд, О. М. Рудік // За заг. ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, Л. Прокопенка та В. Стрельцова. — К.: Вид-во «Міленіум», 2009. — 668 с.
42. Дідич О.-Г. Економічні ефекти розширення Європейського Союзу та структурні реформи в країнах Центральної та Східної Європи // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини.— 2003. — Вип. 10. — С. 151—157.

43. Договор о создании Европейского Союза (Маастрихтский договор) // Сб. междунар. правовых док., регулирующих вопр. миграции / Международ. орг. по миграции. — М., 1994. — С. 147—151.

44. Договор о создании Европейского Экономического Сообщества // Сб. междунар. правовых док., регулирующих вопр. миграции / Международ. орг. по миграции. — М., 1994. — С. 278—284.

45. Донець А. та ін. Соціальна політика ЄС та перспективи її запровадження в Україні. — Донецьк, 2006, http://www.cent.dn.ua/docs/eu_social_policy.pdf

46. Доусон Л. Р. Комерційна дипломатія: торговельна політика і право: [посібник] / Л. Р. Доусон, М. З. Мальський, Е. ван Дусер, М. Микієвич, Р. Я. Москалик, Р. Чайту та ін. — Львів, 2006.

47. Дрент П. Дж. Сучасні тенденції європейської наукової політики // Наука та наукознавство. — 2004. — № 1(43). — С. 28—39.

48. Европа: новое начало. Декларация Шумана 1950 — 1990 гг. Европа и проблемы расширения. / Ред. Борко Ю. А., Карагалова М. В., Юмашев Ю. М. — М.: Право, 1994.

49. Европейская интеграция: правовые проблемы. / Ред. Топорнин Б. Н. — М., 1992

50. Европейский Союз на пороге XXI века: Выбор стратегии развития. / Ред. Борко Ю. А., Буторина О. В. — М., 2001.

51. Европейский Союз. Малая библиотека ЕС. Т. 1. Договоры об учреждении европейских сообществ. М., 1994.

52. Европейский Союз. Малая библиотека ЕС. Т. 2. Договоры о Европейском Союзе. М., 1994.

53. Европейский союз. Справочник-путеводитель. / Ред. Буторина О. В. Борко Ю.А., Иванов И. А. — М.: Деловая литература, 2003.

54. Европейский федерализм: современные тенденции / Отв. ред. вып. Твердохлеб А. А. — М., 2000. — 84 с.

55. Европейское культурное многообразие и самобытность / http://www.echr.ru/coe/activity/800_europeans_13.htm

56. Економіка знання починається в школі: європейська шкільна реформа, 07.07.2008 <<http://www.eu-edu.org/news/info/34>>

57. Енергетична політика ЄС — у центрі уваги засідання Європейської Ради, 02.02.2011 <http://eu.prostir.ua/news/245477.html>

58. Енергетична політика ЄС, 04 лютого 2011, <http://eto.org.ua/nov/114-energpolitikaeu.html>

59. Ентін Л. М. Інституційна структура та механізм прийняття рішень у Європейському Союзі (російською мовою): Навчальний посібник. — Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2004. — 135 с.

60. Ентін Л. М. Право Європейського Союзу: основні категорії та поняття: Навчальний посібник. — Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 102 с.
61. Європейська інтеграція та Україна / Вид. МЗС ФРН в рамках програми TRANSFORM. — К., 2002.
62. Європейське залізничне законодавство. Підборка законодавчих актів Європейського Союзу, які відображають етапи розвитку та становлення Європейського залізничного права / Управління зовнішніх зв'язків Державної адміністрації залізничного транспорту України, Т. 2: Європейське законодавство. — К., 2006. 494 с.
63. Європейський освітній портал <<http://eu.prostir.ua/catalogue/29767.html>>
64. Європейський ринок праці і міграційна політика в Україні. — Доступний з <http://www.jobmarket.com.ua/news/Jobmarket_trends/384182.html>.
65. Європейський Союз — Україна: співробітництво у сфері вищої освіти <<http://www.novisa.org.ua/library/235780.html>>
66. Європейський Союз та Україна: монографія / А.В. Єрмолаєв, Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська, О.О. Резнікова. — К., 2012. — 192 с.
67. Європейський Союз. Словник-довідник / Ред. М. Марченко. — К.: К.І.С., 2006.
68. Європейський Союз. Словник-довідник / Ред. Марченко М. — К., 2006.
69. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посібник / В. Копійка, Т. Шинкаренко. — К.: Знання, 2009.
70. Європейський Союз: основи політики, інституційного устрою та права: Навчальний посібник / Наук. ред. В. П'ятницький; Вид. в рамках програми TRANSFORM, Товариство Карла Дуйсберга. — К., 2000.
71. Європейський Союз: політика, економіка, право. Навч. посібник / За ред. д-ра іст. наук Антонюк Н. В., канд. юрид. наук Микієвича М. М. — Львів, 2005.
72. Європейський Союз: структура, функції, механізми / За ред. Н. В. Антонюк. — Львів, 2002. — 176 с.
73. ЄС планує збільшити культурно-освітню співпрацю з Україною <<http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,3688988,00.html>>
74. ЄС прагне запровадити Європейську міграційну політику, 22.11.2007, <http://intv-inter.net/news/article/?id=57713445>
75. Жиленкова Е. Е. Транспортная политика Европейского Союза http://www.rusnauka.com/17_APSN_2009/Economics/47911.doc.htm
76. Журкин В. В., Максимычев И. Ф., Машлыкин В. Г., Шишков Ю. В. Европа в многополярном мире / Ред. Шмелев Н. П. Доклады Института Европы РАН. М., 2000. № 66.

77. Иванов И. Д. Европа регионов. М.: Международные отношения, 1998.
78. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн: Навч. посіб. — К.: Кондор, 2004. — 384 с.
79. Киреев А. Л. Международная экономика: Учеб. пособие для вузов: В 2 ч. — Ч. 1: Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. — М., 1999. — 416 с.
80. Ковальчук Т. Роль і місце культурної політики Європейського Союзу у процесі європейського будівництва <http://www.viche.info/journal/772/>
81. Козюк В. Фіскальна політика країн Центрально-Східної Європи: проблеми функціональної та номінальної конвергенції // Світ фінансів. — 2007. — № 2.
82. Коль Г. Про проблеми міграційної політики ЄС. — Доступний з <<http://www.qoos.ru/people/politicians/helmutkohl/>>.
83. Конвенция о применении Шенгенского соглашения от 14 июня 1985 года между Правительствами государств Экономического Союза Бенилюкс, Федеративной Республики Германии и Французской Республики о постепенной отмене контроля на общих границах // Сб. международ. правовых док., регулирующих вопр. миграции / Междунар. орг. по миграции. — М., 1994. — С. 325—354.
84. Конвенция, определяющая государство, ответственное за рассмотрение заявлений о предоставлении убежища, поданных в одном из государств-членов Европейских Сообществ (Дублинская конвенция) // Сб. международ. правовых док., регулирующих вопр. миграции / Междунар. орг. по миграции. — М., 1994. — С. 137—146.
85. Конституційні акти Європейського Союзу. Ч. 1 / Упор. Г. Друзенко, за заг. ред. Т. Качки. — К., 2005. — 512 с.
86. Копійка В. В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна. — К., 2005.
87. Копійка В. В. Розширення Європейського Союзу: Теорія і практика інтеграційного процесу. — К., 2002
88. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: Навч. посібник. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001.
89. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко; за ред. Л. В. Губерського. — К., 2009
90. Краєвська О.А. Спільні політики Європейського Союзу: методичні рекомендації до навчального курсу. — Львів: ЛНУ імені Івана Форанка, 2011. — 128 с.

91. Краєвська О. Інституційні механізми політики Європейського Союзу в сфері туризму // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — 2004. — Вип. 14. — С. 51—58.

92. Краєвська О. Концептуальні засади та інституційні механізми політики Європейського Союзу у сфері туризму: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка — Львів, 2007. — 19 с.

93. Краєвська О. Механізми взаємодії політики у сфері туризму з іншими соціально-економічними політиками ЄС // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — 2005. — Вип. 15. —

94. Краєвська О., Присяжнюк Ю. Співпраця України та Європейського Союзу у сфері туризму: політико-правовий аспект // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — 2008. — Вип. 24. — С. 269—279.

95. Красняков Є. В. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти, № 4 журналу «Шлях освіти». — 2006 р. — С. 11—13.

96. Крушинський В. Розширення Європейського Союзу і проблеми участі України в інтеграційних процесах // Вісник Львівського університету. — Л., 2003. — № 10.

97. Кубів О., Трохимчук С. Європейський Союз як феномен міждержавної економічної і політичної інтеграції. — Львів, 2000.

98. Куда идут деньги Европейского Союза: Вызовы бюджетной политики ЕС, 05.04.2006, <http://liberty-belarus.info>

99. Культурная интеграция Европы: образец для прагматиков и предостережение для простаков / [http:// www.rau.su/observer/ N08_93/ 016.htm](http://www.rau.su/observer/N08_93/016.htm)

100. Культурная политика в Европе: выбор стратегии и ориентиры: Сб. материалов / Сост. Кузьмин Е. И., Фирсов В.Р.; Рос. нац. б-ка. — М.: Либерия, 2002. — 237 с.

101. Ларина Н. И. Региональная политики в странах с рыночной экономикой: Учебное пособие / Ларина Н. И., Кисельников А. А. — М.: «Экономика», 1998.

102. Лепешков Ю. Межгосударственная интеграция в рамках Европейского союза: некоторые вопросы теории // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2001. № 1 / http://www.library.by/portalus/modules/internationallaw/readme.php?subaction=showfull&id=1095941650&archive=&start_from=&ucat=1&

103. Лобанов К. Н. Объединенная Европа: анализ новейших тенденций, противоречий и перспективы. Белгород: М-во внутр. дел Рос. Федерации. Белгород. юрид. ин-т. 2001.

104. Локшина О. І. Етапи розвитку стратегії Європейського Союзу у галузі освіти <<http://194.44.242.244/e-journals/ITZN/em2/content/71oiuet.html>>

105. Луць Л. А. Сучасні правові системи світу: Навчальний посібник. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003

106. Мартиненко П. Проект Конституції для Європи: реформаторський потенціал // Інституційні реформи в ЄС: Аналіт. щоквартальник. — 2003. — Вип. 4. — 74 с.

107. Матвієнко В. Актуальные вопросы социальной политики. // *Международная жизнь*, 1999. № 4.

108. Матвієнко О.В. Проблеми управління освітою: європейський контекст (1984—1994 рр.) // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2002. — № 6. — С. 403—408.

109. Матвієнко О. В. Європейська інтеграція і стратегія розбудови освітніх систем // *Наук. вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. (LINGUAPAX-VIII). Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ.* — Вип. № 7. — К.: вид. центр КНЛУ, 2003. — С. 126—131.

110. Матвієнко О. В. Освітні системи країн ЄС: реформи й інтеграційний контекст // *Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: Теоретичні та методичні засади розвитку: Тези міжнародної наукової конференції (30 червня — 2 липня).* — К. — Суми: СумДПУ ім. А. С.Макаренка, 2004. — С. 66—67.

111. Матвієнко О. В. Розвиток систем середньої освіти в країнах Європейського Союзу: порівняльний аналіз: дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Київський національний ун-т ім.Тараса Шевченка. — К., 2005. — <http://disser.com.ua/content/36552.html>

112. Матвієнко О. В. Середня освіта країн ЄС і Болонський процес // *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. пр.* — Вип. 26. — К.: Вид. центр КНЛУ, 2004. — С. 138—141.

113. Матвієнко О. В. Стратегії освітніх реформ у країнах ЄС: тенденції та проблеми // *Наук. вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. (LINGUAPAX-VIII). Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ.* — Вип. № 6. — К., 2002. — С. 510—512.

114. Матвієнко О. В. Стратегії розвитку середньої освіти в країнах Європейського Союзу: Монографія. — К., 2005

115. Миргородська Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навч. посіб. — К., 2003

116. Миронов С. Социальная политика: уточнение задач, отладка механизмов / С. Миронов // *Общество и экономика.* — 2005. — 5. — С. 5—12.

117. Митосс А. Майбутнє фундаментальних досліджень у Європі // *Наука та наукознавство.* — 2004, лютий. — № 2(44). — С. 27—30.

118. Міжнародні відносини (Історія. Теорія. Економіка): Навч. посібник / За ред. М. З. Мальського, Ю. М. Мороза. — Львів, 2002
119. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Боллюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. — К., 2004
120. Мозіль З. Правові основи внутрішнього ринку Європейського Союзу: загальнотеоретичні аспекти // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — Вип. 11. — Львів, 2004. — С. 139—144.
121. Морозов В. Е. Европейский союз в международных отношениях: Учеб.-метод. пособие. СПб.: Изд-во СПбГУ. 2002.
122. Мочерний С. Я., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. / За ред. С. В. Мочерного. — Т. 1. — Л. 2005
123. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу: Пер. з англ. — К., 2005.
124. На шляху до Європейського простору вищої освіти <<http://www.tempus.org.ua/uk/vyshha-osvita-ta-bolonskyj-proces/informacijno-analitychni-materialy.html>>
125. На шляху до європейської інтеграції. За ред. А. Вонторського, С. Серьогіна, В. Пузини, Т. Чубара. Переклад А. Вонторського. — Дніпропетровськ, Щецін, 2009. — 210 с.
126. Ніщський договір та розширення ЄС / М-во юстиції України. Центр порівнял. права; За наук. ред. С. Шевчука. — К.: Логос, 2001. — 196 с.
127. Нова енергетична політика ЄС, Листопад, 2010, <http://hannaukr.livejournal.com/64430.html>
128. Олійник О. Економічні інструменти спільної торгівельної політики Європейського Союзу http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/ai5hX4.pdf
129. Орлова В. М. Європейська транспортна політика: орієнтири для залізничного транспорту України www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_31/10ovmoer.pdf
130. Освіта в ЄС: спільне статистичне дослідження мережі Eurydice та статистичної агенції Eurostat, 02.10.2009 <<http://www.eu-edu.org/news/info/329>>
131. Освіта, фахова виучка та молодь — Education, vocational training and youth <<http://europa.dovidka.com.ua/o.html>>
132. Освітня політика <<http://www.taxon.kiev.ua/cgi-bin/p.cgi?a=tv&t=130&s=&g=50&lng=ua>>
133. Освітня політика в контексті євроінтеграції <<http://www.niss.gov.ua/book/Zdioruk2/07.pdf>>

134. Основні інституції ЄС та їх роль у формуванні єдиної фінансової політики http://pidruchniki.com.ua/19390825/finansii/osnovni_institutsiyi_rol_formuvanni_yedynoyi_finansovoyi_politiki

135. Паппас С. Транспортна політика ЄС. : Навч. пос. — К.: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. — 80. http://www.regional.dp.ua/download/europe_files/22.pdf

136. Паппас С. Транспортна політика ЄС. — Українською мовою — Навчальний посібник. Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2004. — 80 с

137. Писаренко С. М. Європейська інтеграція в контексті процесів глобалізації // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — 2000. — Вип. 2. — С. 471—476.

138. Политические системы и политические культуры: Сборник учебных материалов. М. 2008.

139. Полішук В. Процес прийняття рішень у Європейському Союзі: проблеми розподілу голосів // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — 2001. — Вип. 3. — С. 49—57.

140. Полян П. Опыт иммиграционной политики государства и положение иностранцев в Германии. Под ред. Г. Витковской; — М., 2002.

141. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. — Київ, 2002.

142. Посельський В. Конституційний устрій Європейського Союзу: Навчальний посібник. — К., 2005

143. Потемкина О. Ю., Грацианская Н. Н. Основные тенденции современных миграционных процессов в Западной Европе: проблемы политики и этносоциальной адаптации. Этнические проблемы и политика государств Европы. — М., 1998.

144. Правове регулювання культурної політики Європейського Союзу <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/11205>

145. Предписание 1612/68 от 15 октября 1968 года о свободе передвижения трудящихся с поправками, внесенными предписанием 312/76 от 9 февраля 1976 года // Сб. международ. правовых док., регулирующих вопр. миграции / Международ. орг. по миграции. — М., 1994. — С. 289—293.

146. Принципи європейської освітньої політики <<http://www.eu-edu.org/ua/euedu5.html>>

147. Рашкевич Ю. Болонський процес в Україні: суб'єктивний погляд експерта, 2009-12-29 <<http://www.osvita.org.ua/articles/453.html>>

148. Региональная интеграция и Европа. Ред. Глухарев Л. И. — М., 2001.

149. Світова та європейська інтеграція: Навч. посібник / За ред. проф. Малика Я. Й. — Львів, 2005.

150. Світова та європейська інтеграція: Навчальний посібник / За заг. ред. Я. Й. Малика. — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. — С. 187.

151. Свобода П. Вступ до європейського права: Пер. з чеської. — К.: К.І.С., 2006. — 280 с.

152. Сирийчик Т., Фургальські А., Клімкевич Ч., Камола М., Дяченко Т., Пугачов М., Філіпенко О. Транспортна політика України та її наближення до норм Європейського Союзу / За ред. Марчіна Свенчіцкі. — К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. — 102 с. http://www.undp.org.ua/files/en_76033Transport_System_Reform_Jun2010.pdf

153. Сільськогосподарська політика країн ЄС http://ebooktime.net/book_104_glava_16_3.4_

154. Скордамалья В., Саниахметова Н. О., Мельник С. Б. Конкурентне право ЄС. — Українською мовою. Навчальний посібник. Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2004. — 238 с.

155. Соглашение между Правительствами государств Экономического Союза Бенилюкс, Федеративной Республики Германии и Французской Республики о постепенной отмене контроля на общих границах (Шенгенское соглашение) // Сб. междунар. правовых док., регулирующих вопр. миграции / Междунар. орг. по миграции. — М., 1994. — С. 318—324.

156. Спеціальні органи ЄС у сфері охорони навколишнього середовища http://www.adhdportal.com/book_1936_chapter_20_2_Spec_organu_sferi_okhoroni_navkolishnogo_seredovishha.html

157. Співпраця України та Європейського Союзу в галузі освіти і науки <<http://ua.textreferat.com/referat-11977-1.html>>

158. Спільна сільськогосподарська політика ЄС http://germany.agroua.net/content2.php?id_menu2=33&lang=ua

159. Татам А. Право Європейського Союзу: Підручник; Пер. з англ. — К.: Абрис, 1998. — 424 с.

160. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу / Пер. з англ. М. Марченко. — К.: К.І.С., 2001. — 142 с.

161. Топорнин Б. Н. Европейское право. Учебник. М.: Институт государства и права РАН, 1998.

162. Транспортна політика ЄС <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/publication/content/47136.htm>

163. Фадеева Т. Федеральная модель Европейского союза: концепции и практика // Мировая экономика и международные отношения. — 2000. — № 6.

164. Фадеева Т. М. Европейский союз: федералистские концепции европейского строительства. — М.: ИНИОН РАН, 1996.

165. Федосов В. А. Бюджетная политика ЕС // Финансы. — 2009. — № 7. — С. 66—68.
166. Фінанси Європейського Союзу http://pidruchniki.com.ua/15140205/finansii/finansii_yevropeyskogo_soyuzu#814
167. Фініков Т. В. Вища освіта України в європейському просторі вищої освіти та наукових досліджень // За матеріалами Наради Міністрів освіти європейських країн (м. Лювен, Бельгія 27—29 квітня 2009 р.).
168. Фомін С. Економіка, заснована на знаннях // Політика і час. — 2004, лютий. — № 2. — С. 13—21.
169. Формування спільної міграційної політики Європейського Союзу, 01.11.2007, ua.textreferat.com
170. Хохлов И. Субсидиарность как принцип и механизм политики Евросоюза // Мировая экономика и международные отношения. — 2004. — Июль.
171. Чекан І. А. Соціальна політика Європейського Союзу: перспективи та шляхи запровадження в Україні <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/chekan/5.pdf>
172. Червона О. Транспортна політика ЄС і розвиток транспортно-дорожнього комплексу України http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/2baUmt.pdf
173. Шамраєва В.М. Спільна міграційна політика ЄС в контексті євроінтеграційних устремлень України <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2009~2/doc/4/05.pdf>
174. Шемятенков В. Г. Европейская интеграция. — М.: Международные отношения. 2003.
175. Шмелев Н. Приоритеты и ценности социально-экономической политики стран Евросоюза. — Изд-во: РАГС. — 2008. — 392 с.
176. Шоста рамкова програма ЄС у сфері наукових досліджень та технологічного розвитку: основні особливості та перспективи // Науковий колегіум. — 2004. — № 5/6. — С. 99—105.
177. Щенин Р. К. Европейская интеграция. — М., 2008
178. A rough guide to the Marie curie actions. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
179. Allandottir A. (et al.) — Innovation and Competitiveness in European Biotechnology. Luxembourg: EUR-OP, 2002.
180. Allee V. The future of knowledge: increasing prosperity through value networks. Amsterdam; Boston: Butterworth-Heinemann, 2003.
181. Alpay S. Trade and the environment: analysis of reciprocal interactions. Boston: Dordrecht; London: Kluwer Academic Publishers, 2003.
182. Anderson J., O'Dowd L., Wilson t. Culture and cooperation in Europe's borderlands. Amsterdam, New York: Rodopi, 2003.

183. Andreosso-O'callaghan B. The economics of European agriculture. London: Macmillan, 2003.
184. Arentsen M., Kunneke R. (eds.). National reforms in European gas. London: Elsevier, 2003.
185. Armstrong K., Bulmer S. The Governance of the Single European Market. — Manchester: Manchester University Press, 1998.
186. Augustyn M. Rola państwa w rozwoju gospodarki turystycznej w wybranych krajach. — Katowice: AE, 1995.
187. Baccetta M., Jansen M. Adjusting trade liberalization: the role of policy, institutions and WTO disciplines. Geneva: WTO, 2003.
188. Baker D. «Agriculture in the EUs Eastern enlargement: the current status for CEECs», *Intereconomics*, v. 38, n. 1, January-February 2003, p. 19—30.
189. Balassa B. The Theory of Economic Integration. — London: Allen and Unwin, 1962.
190. Baldassarri M. (ed.) — The new welfare: unemployment and social security in Europe. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.
191. Barnier M. (et al.). «EU cohesion policy: challenges and responses», *Intereconomics*, v. 38, n. 6, November-December 2003, p. 292—310.
192. Barraque B. «Past and future sustainability of water policies in Europe», *Natural Resources Forum*, v. 27, n. 3, August 2003, p. 200—211.
193. Barry F., Begg I. (eds.). «EMU and cohesion», *Journal of Common Market Studies*, v. 41, n. 5, December 2003, p. 781—964.
194. Bartle I. Globalisation and EU policy-making: the neo-liberal transformation of telecommunications and electricity. — London, 2005.
195. Bernauer Th., Meins E. «Technological revolution meets policy and the market: explaining cross-national differences in agricultural biotechnology regulation», *European Journal of Political Research*, v. 42, n. 5, August 2003, p. 643—683.
196. Blomb Ack P., Lovgren M. Employment trends and prospects in the European forest sector. New York; Geneva: UNO, 2003.
197. Boeles P. Fair immigration proceeding in Europe. — Hague: Nijhoff, 1997. — XVIII, 510 p.
198. Borzel T., Cichowski R. (eds.). The state of the European Union. V. 6, Law, politics, and society. Oxford: Oxford University Press, 2003.
199. Bothe M., Sand P. (eds.). Environmental Policy: from regulation to economic instruments. The Hague: M. Nijhoff, 2003.
200. Bourdouvalis C. The European Union and the Immigration Problem: Small Steps and Possible Solutions // *Immigration into Western Societies: Problems and Policies* / Ed. By E. Ucarer and D. Puchala. — L., W.: Printer, 1997. — P. 266—278.

201. Bourne A. «The impact of European integration on regional power», *Journal of Common Market Studies*, v. 41, n. 4, September 2003, p. 597—620.
202. Brady H. EU migration policy: An A-Z. — Доступний з <http://www.cer.org.uk/pdf/briefing_813.pdf>
203. Braun-Moser U. *European Transport and Tourism Policy*. — Szczecin: Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu, 2001. — 164 p.
204. Brenton P. «Integrating the Least Developed Countries into the World Trading System: the Current Impact of European Union Preferences under Everything but arms», *Journal of World Trade*, v. 37, n. 3, June 2003, p. 623—646.
205. Brouwer F., Straaten J. (eds.). *Nature and Agriculture in the European Union: New Perspectives on Policies that Shape the European Countryside*. Cheltenham: Edward Elgar, 2002.
206. Brunetti B. G., Johansson A.-M. *Science and technology for the conservation of the European cultural heritage: improving the human research potential and the socioeconomic knowledge base*. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
207. Burkhart R., Soysa I. de. *Open borders, open regimes?: testing causal direction between globalization and democracy, 1970—2000*. Bonn: Zentrum für Entwicklungsforschung, 2003.
208. Butowski L., Watorska M., Zukowski M. *Finansowanie Rozwoju Turystyki ze środków Unii Europejskiej: Poradnik dla samorządów terytorialnych i przedsiębiorstw turystycznych oraz organizacji pozarządowych*. — Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Turystyki, 2002. — S. 51—52.
209. Campbell B. M., Sayer J. A. (eds). *Integrated natural resource management: linking productivity, the environment and development*. Oxon: Center for International Forestry Research, 2003.
210. Cappelen A. (et al.). «The impact of EU regional support on growth and convergence in the European Union», *Journal of Common Market Studies*, v. 41, n. 4, September 2003, p. 621—644.
211. Cini M. (ed.). *European Union politics*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
212. Cole M., Elliott R. «Do environmental regulations influence trade patterns?: Testing old and new trade theories», *The World Economy*, v. 26, n. 8, August 2003, p. 1163—1186.
213. Committee of the Regions. *Environmentally Sound Transport Planning in Europe*. Luxembourg: EUR-OP, 2002.
214. Committee of the Regions. *Regional and local powers in Europe: Education and youth, culture, public health, transeuropean networks and regional and structural policy*. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

215. Communication from the Commission Setting out a Community Action Plan to Integrate Environmental Protection Requirements into the Common Fisheries Policy (COM/02/186), Luxembourg: EUR-OP, 2002.

216. Compliance with the Rules of the Common Fisheries Policy: 'Compliance Work Plan and Scoreboard'. COM/03/344. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

217. Conrad Ch. The dysfunctions of unanimity: lessons from the EU steel crisis", *Journal of Common Market Studies*, v. 41, n. 1, March 2003, p. 157—169.

218. Dalton G. European rural policy at the crossroads: International Conference, King's College, University of Aberdeen, 29 June-1 July 2000, Selected Papers. Aberdeen: University of Aberdeen, The Arkleton Centre for Rural Development Research, 2003.

219. Daugbjerg C. «Policy feedback and paradigm shift in EU agricultural policy: the effects of the MacSharry reform on future reform», *Journal of European Public Policy*, v. 10, n. 3, June 2003, p. 421—437.

220. Delvaux B. «The EC state aid regime regarding renewables: opportunities and pitfalls», *European Environmental Law Review*, v. 12, n. 4, April 2003, p. 103—112.

221. Demmke Ch., Engel Ch. *Continuity and change in the European integration process*. Maastricht: European Institute of Public Administration, 2003.

222. Des Clers S., Nauen C. *New Concepts and Indicators in Fisheries and Aquaculture*. Luxembourg: EUR-OP, 2002.

223. Donders Y. «The protection of cultural rights in Europe: none of the EU's business?», *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, v. 10, n. 2, 2003, p. 117—147.

224. Douma W. «Fleshing out the precautionary principle by the Court of First Instance», *Journal of Environmental Law*, v. 15, n. 3, 2003, p. 372—405.

225. Economic and Social Committee, *The Common Fisheries Policy: the Road Travelled and the Challenges Ahead*. Luxembourg: EUR-OP, 2002.

226. Economic And Social Committee. *Ways forward for Sustainable Agriculture*. Luxembourg: EUR-OP, 2002.

227. Ellis E. «Social advantages: a new lease of life?», *Common Market Law Review*, v. 40, n. 3, June 2003, p. 639—659.

228. Ertl H., Phillips D. *Implementing European Union education and training policy: a comparative study of issues in four Member States*. Dordrecht — Boston: Kluwer Academic, 2003.

229. EU Budget http://europa.eu/pol/financ/index_en.htm

230. EU cooperation in higher education. — European Commission, Directorate-General for Education and Culture. <<http://europa.eu.int/comm/education>>

231. EU legislation and the travel industry / J. Downes // *Travel & Tourism Analyst*. — 2000. — N 5. — P. 49—71.

232. European Bio-Energy Projects: 1999—2002. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

233. European Commission. Communication from the Commission on the Reform of the Common Fisheries Policy: Roadmap (COM/02/181). Luxembourg: EUR-OP, 2002.

234. European Commission. Creating Smart Systems: a Guide to Cluster Strategies in Less Favoured Regions: European Union Regional Innovation Strategies. Luxembourg: EUR-OP, 2002.

235. European Commission. EU Cooperation in Higher Education. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

236. European Commission. European energy and transport trends to 2030, Luxembourg: EUR-OP, 2003. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the development of energy policy for the enlarged European Union, its neighbours and partner countries. COM/03/262. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

237. European Commission. Intelligent transport systems: Intelligence at the service of transport networks. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

238. European Commission. Making globalisation work for everyone: the European Union and world trade. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

239. European Commission. The Regional Dimension of the European Research Area. Luxembourg: EUR-OP, 2002.

240. European Commission. Towards a thematic strategy on the sustainable use of natural resources. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

241. European Commission. Towards an International Instrument on Cultural Diversity. COM 2003/520. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

242. European Conference of Ministers of Transport. Fifty years of transport policy: successes, failures and new challenges. Paris: ECMT, 2003.

243. European strategy and co-operation in education and training <http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc28_en.htm>

244. European Union progress on a common tourism sector policy / J. Downes // *Travel and Tourism Analyst*. — 1997. — N 1. — P. 74—87.

245. European Commission. Mid-term review of the Common Agricultural Policy: July 2002 proposals. Impact analyses, Brussels, EC, 2003.

246. Faludi A., Waterhout B. The Making of the European Spatial Development Perspective: No Masterplan. London; New York: Routledge, 2002.

247. Financial Instrument for Fisheries Guidance: Instructions for Use. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
248. Foden D., Magnusson L. Five years' experience of the Luxembourg employment strategy. Brussels: European Trade Union Confederation, 2003.
249. Fusion energy: moving forward: Spin-off benefits from fusion R&D. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
250. Future and emerging technologies in the 5th framework programme 1999—2002. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
251. Future directions of innovation policy in Europe: Proceedings of the innovation policy workshop held in Brussels on 11 July 2002. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
252. Gallie D., Paugam S. Social precarity and social integration. Luxembourg: EUR-OP, 2009
253. Geddes A. The Politics of Migration and Immigration in Europe. — L.; Thousand Oaks; New Delhi: SAGE Publications, 2003. — 220 p.
254. Gorzelak G. The Regional Dimension of Transformation in Central Europe. Jessica Kingsley Publishers, London, 1996.
255. Gorzelak G., Kuklinski A. Dilemmas of Regional Policies in Eastern and Central Europe. European Institute for Regional and Local Development, University of Warsaw, 1994.
256. Gower J. The European Union Handbook. London: Fitzroy Dearborn, 2002.
257. Groom A. J. R. Neo-functionalism: A Case of Mistaken Identity // Political Science. — 1978. — 30:1. — P. 15—28.
258. Haas E. B. Author's Preface to 1968 edition of The Uniting of Europe. — Stanford: Stanford University Press, 1968.
259. Haas E. B. The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950—1957, 2nd edn. — Stanford: Stanford University Press, 1968.
260. Haas E. B. Turbulent Fields and the Theory of Regional Integration // International Organization. — 1976. — 30(2). — P. 172—212.
261. Hantrais L. «Social policy in the European Union» Journal of European Social Policy, Vol. 6, No. 3, 253—254.
262. Hattan E. «The implementation of EU environmental law». Journal of Environmental Law, v. 15, n. 3, 2003, p. 273—288.
263. Hefferman L., McAuliffe C. «External relations in the air transport sector: the Court of Justice and the open skies agreements», v. 28, n. 5, October 2003, p. 601—619.
264. Heidenreich M. «Regional inequalities in the enlarged Europe», Journal of European Social Policy, v. 13, n. 4, November 2003, p. 313-333.
265. Helnarska K. U. Międzynarodowy ruch turystyczny w Unii Europejskiej. — Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2004. — 216 s.

266. Heritier A. (ed.) *Policy-Analyse: Kritik und Neuorientierung*. — Opladen: Westdeutscher Verlag, 1993.
267. Herrscl T., Newman P. *City Regions, Policy and Planning in Europe: Towards New Regionalism?* London: Routledge, 2002.
268. Hillstrom K., Hillstrom Collier L. *Europe: a continental overview of environmental issues*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, 2003.
269. Hix S. *The Study of the European Community: The Challenge to Comparative Politics // West European Politics*. — 1994. — 19/4. — P. 1—30.
270. Hoekman B., Mavroidis P. «Economic development, competition policy and the WTO», *Journal of World Trade*, v. 37, n. 1, February 2003, p. 1—27.
271. Hoffmann S. *The European Process at Atlantic Crosspurposes // Journal of common Market Studies*. — 1964. — No 3.
272. Hooghe L. (ed.) *Cohesion Policy and European Integration: Building Multi-level Governance*. — Oxford: Oxford University Press, 1996.
273. Hunt L., Robinson C (eds.). *Energy in a competitive market: Essays in honour of Colin Robinson*. Cheltenham: Edward Elgar, 2003.
274. Hutsebaut M. «Social protection in Europe: a European trade union perspective», *International Social Security Review*, v. 56, n. 1, January-March 2003, p. 53—74.
275. *Hydrogen Energy and Fuel Cells: a vision of our future*. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
276. *Integration of environment into transport policy: from strategies to good practice*, Luxembourg: EUR-OP, 2003.
277. *Investing in research: an action plan for Europe*. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
278. Jans J., Scott J. «The Convention on the Future of Europe: an environmental perspective», *Journal of Environmental Law*, v. 15, n. 3, 2003, p. 323—339.
279. Jawara F., Kwa A. *Behind the scenes at the WTO: the real world of international trade negotiations*. London: Zed Books; in association with Focus on the Global South, 2003.
280. Katsirea I. «Why the European broadcasting quota should be abolished», *European Law Review*, v. 28, n. 2, April 2003, p. 190—209.
281. Keating M., Deschouwer K., Loughlin J. *Culture, institutions, and economic development: a study of eight European regions*. Northampton, MA: Edward Elgar, 2003.
282. Kiss A., Shelton D., Ishibashi K. (eds.). *Economic globalization and compliance with international environmental agreements*. The Hague: Kluwer Law International, 2003.

283. Kompendium wiedzy o Unii Europejskiej / Red. naukowa Ewa Małuszyńska, Bohdan Gruchman. Wydawnictwo PWN, Warszawa, 2010.

284. Koslowski R. European Union Migration Regime, Established and Emergent // Challenge to the nationstate: Immigration in the Western Europe a. the U.S. / Ed. by Joppke Chr. — Oxford: Oxford Univ. press, 1998.— P. 153—190.

285. Kozłowski R. (ed.). Cultural heritage research: a Pan-European Challenge. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

286. Kraus P. «Cultural pluralism and European politybuilding: neither Westphalia nor Cosmopolis», Journal of Common Market Studies, v. 41, n. 4, September 2003, p. 665—686.

287. Kuchler B., Goebel J. «Incidence and intensity of smoothed income poverty in European countries», Journal of European Social Policy, v. 13, n. 4, November 2003, p. 357—369.

288. Lafferty W., Hoyden E. «Environmental policy integration: towards an analytical framework». Environmental Politics, v. 12, n. 3, Autumn 2003, p. 1—22.

289. Laurila J. «Transit transport between the European Union and Russia in light of Russian geopolitics and economics», Emerging Markets Finance and Trade, v. 39, n. 5, September-October 2003, p. 27—57.

290. Leblanc Ch. Ecolabelling in the fisheries sector, Ocean Yearbook, v. 17, 2003, p. 93—141

291. Leeuw M. E. de. «The Regulation on public access to European Parliament, Council and Commission documents in the European Union: are citizens better off?», European Law Review, v. 28, n. 3, June 2003, p. 324—348.

292. Leibfried S., Rieger E. Limits to globalization: welfare states and the world economy. Cambridge: Polity Press, 2003.

293. Leon M. (et al.). (Engendering the Convention: women and the future of the European Union. Florence: European University Institute, 2003.

294. Lindberg L. The political Dynamics of European Economic Integration. — Stanford CA: Stanford University Press, 1969.

295. Lindberg L., Scheingold S. Europe's Would-Be Polity: Patterns of Change in the European Community.— Prentice-Hall, 1970.

296. Lodge Ju. (ed.). Institutions and policies of the European Community. — New York: St. Martin's Press, 1983.

297. Longo M. «European integration: between microregionalism and globalism», Journal of Common Market Studies, v. 41, n. 3, June 2003, p. 421—444.

298. Lowi T. Four Systems of Policy, Politics and Choice // Public Administration Review. — 1972. — 32/4. — P. 298—310.

299. Luja R. Assessment and recovery of tax incentives in the EC and the WTO: a view on state aids, trade subsidies and direct taxation. Antwerpen: Intersentia, 2003.

300. Luthje T. «European integration and economic growth», *The European Union Review*, v. 8, n. 1—2, March—July 2003, p. 107—122.

301. Magnette P., Nicolaidis K. Large and small member states in the European Union: Reinventing the balance. Paris: Groupement d'études et de recherches «Notre Europe», 2003.

302. Majocchi A. «Globalisation, sustainable development and the European social model», *The European Union Review*, v. 8, n. 1—2, March—July 2003, p. 7—28.

303. Majone G. Cross-National Sources of Regulatory Policymaking in Europe and the United States // *Journal of Public Policy*. — 1991. — 2/1. — P. 79—106.

304. Malacarne M. Access to Research Infrastructures 2002. Luxembourg: EUR-OP, 2002.

305. Managing the fundamental drivers of transport demand: proceedings of the international seminar: December 2002. Paris: CEMT, 2003.

306. March J. G., Olsen J. P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life // *American Political Science Review*. — 1984. — No 78.

307. Marks G. Structural Policy and Multilevel Governance in the EC. — Cafruny and Rosenthal, 1993. — P. 390—410.

308. Marks G., Scharpf F., Schmitter P. C., Streeck W. Governance in the European Union. — London: Sage, 1996.

309. Marsh J., Tarditi S. Cultivating a crisis: the global impact of the Common Agricultural Policy, London: Consumers International, 2003.

310. Marsiliani L., Rauscher M., Withagen C. (eds.). Environmental policy in an international perspective. Dordrecht, Boston: Kluwer Academic Publishers, 2003.

311. Martin C. (et al.). «Catching up and EU accession: issues of real and nominal convergence», *Empirica*, v. 30, n. 3, 2003, p. 199—334.

312. Matsushita M., Schoenbaum Th., Mavroidis P. The World Trade Organization: law, practice, and policy. Oxford: Oxford University Press, 2003.

313. Mattli W., Slaughter A.-M. The ECJ, Government, and Legal Integration in the EU // *International Organization*. — 1998. — 52/1. — P. 177—210.

314. Matviyenko O. Models of Reforming Programs of Compulsory Education in the Countries — Members of the European Union (Comparative Analysis) // *International Conference on Higher Education Innovation*. — Kiev, 2003. — P. 164—166.

315. Maxwell L. (ed.). *Gender & Research*. Luxembourg: EUR-OP, 2002.
316. McDonald Marc (ed.) *European Community Tourism Law and Policy*. — Dublin: Blackhall Publishing Ltd, 2003. — 500 p.
317. McCormick J. *Understanding the European Union: A Concise Introduction*. Basingstoke: Palgrave, 2002.
318. Menon A., Hayward, J. (eds.) *States, Industrial Policies and European Union*. — Kassim and Menon, 1996. — P. 267—288.
319. Meunier S. «Trade policy and political legitimacy in the European Union», *Comparative European Politics*, v. 1, n. 1, March 2003, p. 67—90.
320. Moen Ketil B. «The Gas Directive and third party transport rights: what pipeline volumes are available?», *Journal of Energy & Natural Resources Law*, v. 21, n. 1, 2003, p. 49—84.
321. Moore M. *A world without walls: freedom, development, free trade and global governance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
322. Moravcsik A. *Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community // International Organization*. — 1991. — 45/1. — P. 19—56.
323. Moravcsik A. *Preferences and Power in the European Community: A Liberal intergovernmentalist Approach // Journal of Common Market Studies*. — 1993. — 31/4. — P. 473—524.
324. Mosher J., Trubek D. «Alternative approaches to governance in the EU: EU social policy and the European Employment Strategy», *Journal of Common Market Studies*, v. 41, n. 1, March 2003, p. 63—88.
325. Moussis N. *Guide to European policies* — 9th rev. ed. Rixensart: European Study Service, 2003.
326. Murray A. *Corporate social responsibility in the EU*. London: Centre for European Reform, 2003.
327. Nairn A. *Engines that Move Markets: Technology Investing from Railroads to the Internet and beyond*. Chichester: John Wiley & Sons, 2002.
328. Nelsen B., Stubb A. *The European Union: readings on the theory and practice of European integration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.
329. Neyer J. «Discourse and order in the EU: a deliberative approach to multi-level governance», *Journal of Common Market Studies*, v. 41, n. 4, September 2003, p. 687—706.
330. Nikolova M., Bosche L. *The approach of the European Union to the information society*. Luxembourg: European Parliament, 2003.
331. *Nuclear energy today*. Paris: OECD, 2003.
332. *Organisation for Economic Cooperation and Development. Agriculture and biodiversity: developing indicators for policy analysis*. Paris: OECD, 2003.

333. Organisation for Economic Cooperation and Development. Creating markets for energy technologies. Paris: OECD, 2003.
334. Organisation for Economic Cooperation and Development. Governance of public research: toward better practices, Paris: OECD, 2003.
335. Organisation for Economic Cooperation and Development. Impact of Transport Infrastructure Investment on Regional Development. Paris: OECD, 2002.
336. Overy P. European Union Information: an Introduction. Manchester: European Information Association, 2002.
337. Padget S. «Between synthesis and emulation: EU policy transfer in the power sector». *Journal of European Public Policy*, v. 10, n. 2, April 2003, p. 227—245.
338. Palinkas P. Air Traffic and Climate Change: Current Situation and Options for Political Actions, Luxembourg: EUR-OP, 2002.
339. Pallis A. The Common EU Maritime Transport Policy: Policy Europeanisation in the 1990s. Aldershot: Ashgate, 2002.
340. Parry I. W. H. «On the implications of technological innovation for environmental policy». *Environment and Development Economics*, v. 8, parti, February 2003, p. 57—76.
341. Peeters M. «Emissions trading as a new dimension to European environmental law», *European Environmental Law Review*, v. 12, n. 3, March 2003, p. 82—97
342. Podstawy Europeistyki. Podrecznik akademicki. Pod redakcja naukowa Wiesława Pokajly I Anny Paczesniak- Wrocław, 2009.
343. Polt W. Good Practice in Industry-science Relations. Luxembourg: EUR-OP, 2002.
344. Population and Migration in the European Union / Ed. by P. Rees. J. Stillwell, A. Convey, M. Kupiszewski. — Chichester: John Wiley and Sons, 1996.
345. Quick R., Lau Ch. «Environmentally motivated tax distinctions and WTO Law», *Journal of International Economic Law*, v. 6, n. 2, June 2003, p. 415—458.
346. Renner-Loquenz B. «State aid in energy taxation measures: first experiences from applying the environmental aid guidelines 2001», *European State Aid Law Quarterly*, n. 1, 2003, p. 21—27.
347. Researchers in the European research area: one profession, multiple careers. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
348. Revitalising Europe's railways: towards an integrated European railway area. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
349. Road safety: impact of new technologies. Paris: OECD, 2003.

350. Rodokanakis S. «Fifteen years (1988—2002) of structural funds' intervention: critical evaluation and impact on economic and social disparities among EU countries and regions», *The European Union Review*, v. 8, n. 1—2, March-July 2003, p. 65—105.
351. Rosamond B. *Theories of European Integration*. Macmillan. Basingstoke, 2000.
352. *Safe & sustainable transport: a matter of quality assurance*. Paris: CEMT, 2003.
353. *Safety on Road: What's the Vision?* Paris: OECD, 2002.
354. *Saving 20.000 lives on our roads: a shared responsibility: European road safety action programme*, Luxembourg: EUR-OP, 2003.
355. Scharpf F. W. «The European Social Model: Coping with the Challenges of Diversity», *Journal of Common Market Studies* 40:4 (2004), 645—670.
356. Sheate W. «Changing conceptions and potential for conflict in environmental assessment: environmental integration and sustainable development», *Environmental Policy and Law*, v. 33, n. 5, October 2003, p. 219—230.
357. Silvestro Severine. «L'Union européenne numero un de la recherche mondiale?», *Revue du Marche commun et de l'Union européenne*, *Revue du Marche commun et de l'Union européenne*, n. 469, juin 2003, p. 399—400.
358. Snyder F. «The gatekeepers: the European courts and WTO law», *Common Market Law Review*, v. 40, n. 2, April 2003, p. 313—367.
359. Speck S., Mulder M. *Competition on European energy markets: between policy ambitions and practical restrictions*. Den Haag: CPB, 2003.
360. Stewart K. «Monitoring social inclusion in Europe's regions», *Journal of European Social Policy*, v. 13, n. 4, November 2003, p. 335—356.
361. *Structural policies and European territories: competitiveness, sustainable development and cohesion in Europe: from Lisbon to Gothenburg*. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
362. *The European Constitution will not forget about tourism // WTO news*. — 2003. — Issue 4, 4th quarter. — P. 10.
363. *The European Research Area: an Internal Knowledge Market*, Luxembourg: EUR-OP, 2002.
364. *The future of rural policy: from sectoral to place-based policies in rural areas*. Paris: OECD, 2003.
365. *The regional and local dimensions in establishing new forms of governance in Europe*. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
366. Threlfall M. «European social integration: harmonization, convergence and single social areas», *Journal of European Social Policy*, v. 13, n. 2, May 2003, p. 121—139.

367. Tigchelaar N. «State aid to public broadcasting — Revisited: An overview of the Commission's practise», *European State Aid Law Quarterly*, n. 2, 2003, p. 169—181.

368. Todosijevic B., Envedi Z. «Structure versus culture again: corporatism and the «new politics» in 16 western European countries», *European Journal of political Research*, v. 42, n. 5, August 2003, p. 629—642.

369. Tostmann S. «Sense and Serendipity: towards a Coherent Commission State Aid Approach in the Intermodal Transport Sector», *World Competition*, v. 25, n. 1, March 2002, p. 101—119.

370. Trouve-Teychenne O. *International Organisations in the Fisheries Sector: Evolution, Impact and Future Prospects*. Luxembourg: Nautilus Consultants, European Parliament, 2001.

371. Trubek D., Zeitlin J. *Governing work and welfare in a new economy: European and American experiments*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

372. True Ch. «Legislative competences of Euratom and the European Community in the energy sector: the 'Nuclear package' of the Commission», *European Law Review*, v. 28, n. 5, October 2003, p. 664—68.

373. Ueda J. «Is the principle of proportionality the European approach?: A review and analysis of trade and environment cases before the European Court of Justice», *European Business Law Review*, v. 14, n. 5, 2003, p. 557—593.

374. Unia Europejska: organizacja I funkcjonowanie. Red.naukowa Michelle Cini. — Warszawa, 2007

375. Vaughan-Whitehead D. *EU enlargement versus social Europe?: the uncertain future of the European social model*. Cheltenham: Edward Elgar, 2003.

376. Venables A. «Winners and losers from regional integration agreements», *Economic Journal*, v. 113, n. 490, October 2003, p. 747—761.

377. Verlaeck K., Vitorino V. *Unity and Diversity: the Contribution of the Social Sciences and the Humanities to the European Research Area*. Luxembourg: EUR OP, 2002.

378. Vrolijk H. C. J. (et al.). *Evolution of farm incomes in the European Union*. The Hague: Agricultural Economics Research Institute (LEI), 2003.

379. Weiler J., Wind M. (eds.). *European constitutionalism beyond the state*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

380. Wessels W., Maurer A., Mittag J. *Fifteen into one?: the European Union and its member states*. Manchester: Manchester University Press, 2003.

381. Willetts D. *Old Europe?: demographic change and pension reform*. London: Centre for European Reform, 2003.

382. Wislade F. Regional state aid and competition policy in the European Union. The Hague: Kluwer Law International, 2003.
383. Wodejko S. Ekonomiczne zagadnienia turystyki. — Warszawa: Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie, 1997. — S. 168.
384. World Trade Organization. Trade policy review: the European Union. Geneva: WTO, 2003.
385. Wybrane regulacje prawne Unii Europejskiej dotyczące działalności gospodarczej w turystyce / H. Zawistowska // Rynek Turystyczny. — 1999. — N 3. — S. 10—12.
386. Whaley L. «The Future of Native Languages», Futures, v. 35, n. 9, November 2003, p. 961—973.
387. The sectoral social dialogue in Europe. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
388. Towards an information society for all. Luxembourg: EUR-OP, 2003.
389. World energy, technology and climate policy outlook 2030: WETO. Luxembourg: EUR-OP, 2003.

Інформаційні ресурси:

1. Європейське законодавство — <http://europa.eu.int/eur-lex/lex>
2. Офіційний ресурс, присвячений ЄС — <http://www.europa.eu.int>
3. Представництво Європейського Союзу в Україні — http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
4. Представництво України при Європейському Союзі — <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/>
5. Центр Європейських політичних досліджень, Брюссель — <http://www.ceps.be>

ДОДАТОК

ОСНОВНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КРАЇНИ-ЧЛЕНИ ЄС

АВСТРІЯ

Повна назва: Республіка Австрія

Рік приєднання до ЄС: 1995

Столиця: Відень

Територія: 83, 9 тис. км²

Населення: 8, 3 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 Євро = 100 центів

Офіційна мова: німецька

Устрій: федеративна парламентська республіка

Голова держави: президент Гайнц Фішер (від 2004 року, каденція 6 років)

Парламент (двопалатний, каденція 4 роки): Національна Рада — 183 депутатів, Федеральна Рада — 64 депутати

NUTS 1: Групи федеральних земель — 3, NUTS 2: Федеральні землі — 9, NUTS 3: Групи політичних округів — 35

БЕЛЬГІЯ

Повна назва: Королівство Бельгія

Рік приєднання до ЄС: 1957 (державо-засновник)

Столиця: Брюссель

Територія: 30, 5 тис. км²

Населення: 10, 6 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 Євро = 100 центів

Офіційні мови: французька, фламандська, німецька

Устрій: федеративна конституційна монархія

Голова держави: король Альберт II (від 1993 року)

Парламент (двопалатний, каденція 4 роки): Палата представників — 150 депутатів, сенат — 71 сенаторів

NUTS 1: Регіони — 3, NUTS 2: Провінції — 11, NUTS 3: Округи — 44

БОЛГАРІЯ

Повна назва: Республіка Болгарія

Рік приєднання до ЄС: 2007

Столиця: Софія

Територія: 110, 9 тис. км²
Населення: 7, 7 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 лев = 100 стотінек
Офіційна мова: болгарська
Устрій: парламентська республіка
Голова держави: президент Георгі Пирванов (від 2002 і 2006р., каденція 5 років)
Парламент (однопалатний, каденція 4 роки): Народне зібрання (240 депутатів)
NUTS 1: Регіони — 2, NUTS 2: Розподіл регіонів — 6, NUTS 3: Області — 28

КІПР (грецька частина)

Повна назва: Республіка Кіпр
Рік приєднання до ЄС: 2004
Столиця: Нікосія
Територія: 5, 9 тис. км²
Населення: 0, 8 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 Євро = 100 центів
Офіційні мови: грецька, турецька
Устрій: республіка (президентська система)
Голова держави: президент Деметріс Христофіас (від 2008 р., каденція 5 років)
Парламент (однопалатний): Палата представників — макс. 80, на даний час — 56 депутатів (каденція 5 років)
NUTS 1:1, NUTS 2:1, NUTS 3:1

ЧЕХІЯ

Повна назва: Чеська Республіка
Рік приєднання до ЄС: 2004
Столиця: Прага
Територія: 78, 9 тис. км²
Населення: 10, 3 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 чеська крона = 100 галежи
Офіційна мова: чеська
Устрій: парламентська республіка
Голова держави: президент Вацлав Клаус (від 2003 і 2008 р., каденція 5 років)

Парламент (двопалатний): Палата депутатів — 200 депутатів, сенат — 81 сенаторів (каденція 6 років, кожні 2 роки зміна 1/3 складу)

NUTS 1: Регіони — 1, NUTS 2: Області — 8, NUTS 3: Краї — 14

ДАНІЯ

Повна назва: Королівство Данія

Рік приєднання до ЄС: 1973

Столиця: Копенгаген

Територія: 43, 1 тис. км²

Населення: 5, 4 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 датська крона = 100 ере

Офіційна мова: датська

Устрій: конституційна монархія

Голова держави: королева Маргрете II (від 1972 р.)

Парламент (однопалатний): Фолькетинг — 179 депутатів (каденція 4 роки)

NUTS 1:1, NUTS 2: Регіони — 5, NUTS 3: Краї — 11

ЕСТОНІЯ

Повна назва: Естонська Республіка

Рік приєднання до ЄС: 2004

Столиця: Таллін

Територія: 45, 2 тис. км²

Населення: 1, 3 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 естонська крона = 100 центів

Офіційна мова: естонська

Устрій: парламентська республіка

Голова держави: президент Томас Гендрик Ільвес (від 2006 р., каденція 5 років)

Парламент (однопалатний): Державні збори — 101 депутатів (каденція 4 роки)

NUTS 1:1, NUTS 2:1, NUTS 3: Групи повітів (маакондов) — 5

ФІНЛЯНДІЯ

Повна назва: Фінляндська Республіка

Рік приєднання до ЄС: 1995

Столиця: Гельсінкі

Територія: 338, 1 тис. км²

Населення: 5, 3 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 Євро = 100 центів
Офіційні мови: фінська, шведська
Устрій: парламентська республіка
Голова держави: президент Тар'я Галонен (від 2000 і 2006 р., каденція 6 років)
Парламент (однопалатний): Едускунта — 200 депутатів (каденція 4 роки)
NUTS 1: Материкова Фінляндія, Аландські острови — 2, NUTS 2: Ляані — 5, NUTS 3: Провінції — 20

ФРАНЦІЯ

Повна назва: Французька Республіка
Рік приєднання до ЄС: 1957 (державо-засновник)
Столиця: Париж
Територія: 551, 5 тис. км²
Населення: 63, 4 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 Євро = 100 центів
Офіційна мова: французька
Устрій: парламентська республіка (змішана республіка)
Голова держави: президент Ніколас Саркозі (від 2007 р., каденція 5 років)
Парламент (двопалатний): Національні збори — 557 депутатів (каденція 5 років), сенат — 321 сенаторів (каденція 6 років, кожні 3 роки вибори половини складу)
NUTS 1: Z.E.A.T. + Заморські території — 9, NUTS 2: Регіони — 26, NUTS 3: Департаменти — 100

ГРЕЦІЯ

Повна назва: Грецька Республіка
Рік приєднання до ЄС: 1981
Столиця: Афіни
Територія: 131, 9 тис. км²
Населення: 11, 2 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 Євро = 100 центів
Офіційна мова: грецька
Устрій: парламентська республіка
Голова держави: президент Каролос Папуліас (від 2005 р., каденція 5 років)

Парламент (однопалатний): Палата депутатів — 300 депутатів (каденція 4 роки)
NUTS 1: Групи розвитку регіонів — 4, NUTS 2: Адміністративні округи — 13, NUTS 3: Номи — 51

ІСПАНІЯ

Повна назва: Королівство Іспанія
Рік приєднання до ЄС: 1986
Столиця: Мадрид
Територія: 504, 8 тис. км²
Населення: 44, 5 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 Євро = 100 центів
Офіційна мова: іспанська
Устрій: конституційна монархія
Голова держави: король Хуан Карлос I (від 1975 року)
Парламент (двопалатний): Генеральні кортеси (каденція 4 роки) — Конгрес депутатів — 350 депутатів, сенат — 259 сенаторів
NUTS 1: Групи автономних областей — 7, NUTS 2: Автономні області — 19, NUTS 3: Провінції + острови + Сеута і Мелілья — 59

ІРЛАНДІЯ

Повна назва: Ірландія
Рік приєднання до ЄС: 1973
Столиця: Дублін
Територія: 70, 3 тис. км²
Населення: 4, 3 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 Євро = 100 центів
Офіційні мови: ірландська, англійська
Устрій: парламентська республіка
Голова держави: президент Мері Макеліс (від 1997 і від 2004 р., каденція 7 років)
Парламент (двопалатний, каденція 5 років): Палата депутатів — 166 членів, сенат — 60 членів
NUTS 1: 1, NUTS 2: Регіони — 2, NUTS 3: Номи — 8

ЛИТВА

Повна назва: Литовська Республіка
Рік приєднання до ЄС: 2004
Столиця: Вільнюс

Територія: 65, 3 тис. км²
Населення: 3, 4 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 літ = 100 центів
Офіційна мова: литовська
Устрій: парламентська республіка
Голова держави: президент Даля Грибаускайте (від 2009 р., каденція 5 років)
Парламент (однопалатний): Сейм — 141 депутатів (каденція 4 роки)
NUTS 1:1, NUTS 2:1, NUTS 3: Повіти — 10

ЛЮКСЕМБУРГ

Повна назва: Велике Герцогство Люксембург
Рік приєднання до ЄС: 1957 (держава-засновник)
Столиця: Люксембург
Територія: 2, 6 тис. км²
Населення: 0, 5 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 Євро = 100 центів
Офіційні мови: французька, німецька, люксембурзька
Устрій: конституційна монархія
Голова держави: Великий герцог Анрі (від 2000 року)
Парламент (однопалатний): Палата депутатів — 60 депутатів (каденція 5 років)
NUTS 1:1, NUTS 2:1, NUTS 3:1

ЛАТВІЯ

Повна назва: Латвійська Республіка
Рік приєднання до ЄС: 2004
Столиця: Рига
Територія: 64, 6 тис. км²
Населення: 2, 3 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 лат = 100 сантимів
Офіційна мова: латвійська
Устрій: парламентська республіка
Голова держави: президент Валдіс Затлерс (від 2007 р., каденція 4 роки)
Парламент (однопалатний): Сейм — 100 депутатів (каденція 4 роки)
NUTS 1:1, NUTS 2:1, NUTS 3: Регіони — 10

МАЛЬТА

Повна назва: Республіка Мальта

Рік приєднання до ЄС: 2004

Столиця: Валлетта

Територія: 316 км²

Населення: 404, 3 тис. (2007 рік)

Валюта: 1 Євро = 100 центів

Офіційні мови: мальтійська, англійська

Устрій: парламентська республіка

Голова держави: президент Джордж Абела (від 2009 р., каденція 5 років)

Парламент (однопалатний): Палата представників — 65 депутатів (каденція 5 років)

NUTS 1:1, NUTS 2:1, NUTS 3: Острови — 2

НІДЕРЛАНДИ (ГОЛЛАНДІЯ)

Повна назва: Королівство Нідерландів

Рік приєднання до ЄС: 1957 (державо-засновник)

Столиця: конституційна — Амстердам; парламент, уряд знаходяться в Гаазі

Територія: 41, 5 тис. км²

Населення: 16, 4 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 Євро = 100 центів

Офіційна мова: нідерландська

Устрій: конституційна монархія

Голова держави: королева Беатрикс (від 1980 р.)

Парламент (двопалатний): Генеральні Штати (каденція 4 роки) —

Перша палата (вища) — 75 членів, Друга палата (нижча) — 150 членів

NUTS 1: Землі — 4, NUTS 2: Провінції — 12, NUTS 3: COROP регіони — 40

НІМЕЧЧИНА

Повна назва: Федеративна Республіка Німеччина

Рік приєднання до ЄС: 1957 (державо-засновник)

Столиця: Берлін

Територія: 357, 0 тис. км²

Населення: 82, 3 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 Євро = 100 центів

Офіційна мова: німецька

Устрій: федеративна парламентська республіка

Голова держави: президент Горст Колер (від 2004 року і 2009 року, каденція 5 років)

Парламент (двопалатний, каденція 4 роки): Бундестаг — 622 депутатів, Бундесрат — 69 представників земель

NUTS 1: Землі — 16, NUTS 2: Адміністративні округи — 39,

NUTS 3: Райони — 429

ПОЛЬЩА

Повна назва: Річ Посполита Польща

Рік приєднання до ЄС: 2004

Столиця: Варшава

Територія: 312, 7 тис. км²

Населення: 38, 1 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 злотий = 100 гроши

Офіційна мова: польська

Устрій: парламентська республіка

Голова держави: президент Лех Качинський (від 2005 р., каденція 5 років)

Парламент (двопалатний, каденція 4 роки): Сейм — 460 депутатів, сенат — 100 senatorів

NUTS 1: Регіони — 6, NUTS 2: Воєводства — 16, NUTS 3: Підрегіони — 66

ПОРТУГАЛІЯ

Повна назва: Португальська Республіка

Рік приєднання до ЄС: 1986

Столиця: Лісабон

Територія: 92, 4 тис. км²

Населення: 10, 6 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 Євро = 100 центів

Офіційна мова: португальська

Устрій: парламентська республіка

Голова держави: президент Анібал Каваку Сілва (від 2006 р., каденція 5 років)

Парламент (однопалатний): Асамблея Республіки — 230 депутатів (каденція 4 роки)

NUTS 1: Континент — 3, NUTS 2: Comisses de coordenação regional + автономні регіони — 7, NUTS 3: Groups of Concelhos — 30

РУМУНІЯ

Повна назва: Румунія

Рік приєднання до ЄС: 2007

Столиця: Бухарест

Територія: 238, 4 тис. км²

Населення: 21, 6 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 лей = 100 бані

Офіційна мова: румунська

Устрій: парламентська республіка

Голова держави: президент Траян Бесеску (від 2004 р., каденція 4 роки)

Парламент (двопалатний, каденція 4 роки): Палата депутатів (332 депутати), сенат (137 senatorів)

NUTS 1: Макрорегіони — 4, NUTS 2: Регіони — 8, NUTS 3: Жудець і Бухарест — 42

СЛОВАЧЧИНА

Повна назва: Словацька республіка

Рік приєднання до ЄС: 2004

Столиця: Братислава

Територія: 49, 0 тис. км²

Населення: 5, 4 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 Євро = 100 центів

Офіційна мова: словацька

Устрій: парламентська республіка

Голова держави: президент Іван Гаспарович (від 2004 і 2009 р., каденція 5 років)

Парламент (однопалатний): Народна рада — 150 депутатів (каденція 4 роки)

NUTS 1:1, NUTS 2: Області — 4, NUTS 3: Краї — 8

СЛОВЕНІЯ

Повна назва: Республіка Словенія

Рік приєднання до ЄС: 2004

Столиця: Любляна

Територія: 20, 3 тис. км²

Населення: 2, 0 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 Євро = 100 центів

Офіційна мова: словенська

Устрій: парламентська республіка
Голова держави: президент Данило Тюрк (від 2007 р.)
Парламент (двопалатний): Державні Збори — 90 депутатів (каденція 4 роки), Державна Рада — 40 радників (каденція 5 років)
NUTS 1:1, NUTS 2: Макрорегіони — 2, NUTS 3: Регіони — 12

ШВЕЦІЯ

Повна назва: Королівство Швеція
Рік приєднання до ЄС: 1995
Столиця: Стокгольм
Територія: 450, 0 тис. км²
Населення: 9, 1 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 шведська крона = 100 ере
Офіційна мова: шведська
Устрій: конституційна монархія
Голова держави: король Карл XVI Густав (від 1973 р.)
Парламент (однопалатний): Риксдаг — 349 депутатів (каденція 4 роки)
NUTS 1: Землі — 3, NUTS 2: Регіони — 8, NUTS 3: Краї — 21

УГОРЩИНА

Повна назва: Угорська Республіка
Рік приєднання до ЄС: 2004
Столиця: Будапешт
Територія: 93, 0 тис. км²
Населення: 10, 1 млн. (2007 рік)
Валюта: 1 форинт = 100 філлерів
Офіційна мова: угорська
Устрій: парламентська республіка
Голова держави: президент Ласло Шойом (від 2005 р., каденція 5 років)
Парламент (однопалатний): Державні збори — 386 депутатів (каденція 4 роки)
NUTS 1: Статистичні великі регіони — 3, NUTS 2: Регіони — 7, NUTS 3: Медье + Будапешт — 20

ВЕЛИКОБРИТАНІЯ

Повна назва: Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії

Рік приєднання до ЄС: 1973

Столиця: Лондон

Територія: 244, 1 тис. км²

Населення: 60, 8 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 фунт стерлінгів = 100 пенсів

Офіційна мова: англійська

Устрій: спадкова монархія

Голова держави: королева Єлизавета II (від 1953 р.)

Парламент (двопалатний): Палата общин — 646 членів (каденція 5 років), Палата лордів — на даний час 737 членів, відсутність каденцій — довічне членство, яке отримують через висування або спадкування

NUTS 1: Офіційні регіони — 12, NUTS 2: Округи; Внутрішні і зовнішні округи Лондона; Groups of unitary authorities +37, NUTS 3: Групи районів — 133

ІТАЛІЯ

Повна назва: Італійська Республіка

Рік приєднання до ЄС: 1957 (державо-засновник)

Столиця: Рим

Територія: 301, 2 тис. км²

Населення: 59, 1 млн. (2007 рік)

Валюта: 1 Євро = 100 центів

Офіційна мова: італійська

Устрій: федеративна парламентська республіка

Голова держави: президент Джорджо Наполітано (від 2006 року, каденція 7 років)

Парламент (двопалатний, каденція 5 років): Палата депутатів — 630 депутатів, сенат — 315 обраних сенаторів або довічно колишні президенти республіки

NUTS 1: Групи регіонів — 5, NUTS 2: Регіони — 21, NUTS 3: Провінції — 107

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ЧАСТИНА I. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ, МЕХАНІЗМИ	5
1. Теоретичні підходи і походження європейської інтеграції	5
1.1. Теорії європейської інтеграції	5
1.2. Зародження європейських інтеграційних процесів	7
2. Проблеми суверенітету та європейської інтеграції	8
2.1. Суверенітет як поняття міжнародного права	8
2.2. Європейська інтеграція та наднаціональність співтовариств	11
2.3. Право Європейського Союзу і міжнародне право	12
3. Етапи економічної інтеграції.	13
3.1. Договори Європейських Співтовариств	13
3.2. Договір про Європейський Союз.	16
3.3. Амстердамський договір	17
3.4. Ніщський договір	18
3.5. Конституція для Європи	18
3.6. Лісабонський договір	19
4. Інституційна система європейського союзу	21
4.1. Європейська рада	22
4.2. Рада Європейського Союзу.	23
4.3. Європейська Комісія	27
4.4. Європейський Парламент.	31
4.5. Суд Європейського Союзу	33
4.6. Європейський суд аудиторів	34
4.7. Інші інституції	34
4.8. Адміністративний персонал інституцій Співтовариств	35
5. Система ухвалення рішень	36
5.1. Основні види правових актів Європейського Союзу	37
5.2. Процедура ухвалення рішень.	38
5.2.1. Процедура співпраці	39
5.2.2. Процедура спільного ухвалення рішень	40
5.2.3. Процедура погодження	41
5.2.4. Комітетська процедура	42
5.2.5. Принцип субсидіарності	43
6. Бюджет європейського союзу	43
6.1. Принципи бюджетного планування	44
6.2. Бюджетна процедура	46
6.3. Структура бюджету.	48

7. Зовнішні відносини Європейського Союзу.	57
7.1. Правосуб'єктність Європейських Співтовариств	57
7.2. Дипломатичні відносини	59
7.3. Членство в міжнародних організаціях	60
7.4. Договірна здатність	61
7.5. Спільна зовнішня політика та політика безпеки	65
8. Розширення Європейського Союзу	67
8.1. Етапи останніх розширень	68
8.2. Держави-кандидати та члени європейської асоціації вільної торгівлі	73
8.3. Передвступна допомога.	74
9. Економічний і валютний союз	75
9.1. Теоретичні основи	76
9.2. Процес творення	78
9.3. Членство у Європейському економічному та валютному союзі.	86
10. Спільний внутрішній ринок	86
10.1. Вільний рух товарів	87
10.2. Вільний рух осіб	91
10.3. Вільний рух послуг	94
10.4. Свобода підприємницької діяльності	95

ЧАСТИНА II. КОНСОЛІДОВАНІ ВЕРСІЇ ДОГОВОРУ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА ДОГОВОРУ ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. . . . . .

Консолідована версія Договору про Європейський Союз	102
Прембула	102
Розділ I. Загальні положення	104
Розділ II. Положення щодо демократичних принципів	107
Розділ III. Положення щодо установ	109
Розділ IV. Положення щодо посиленої співпраці	115
Розділ V. Загальні положення щодо зовнішніх дій союзу та особливі по- ложення щодо спільної зовнішньої та безпекової політики	116
Глава 1. Загальні положення щодо зовнішніх дій союзу.	116
Глава 2. Спеціальні положення про спільну зовнішню та безпекову політику	118
Секція 1. Загальні положення.	118
Секція 2. Положення щодо спільної безпекової та оборонної політики	126
Розділ VI. Прикінцеві Положення	130
Консолідована версія Договору про функціонування Європейського Союзу	134
Прембула	134
Частина один. Принципи	135
Розділ I. Категорії та сфери повноважень союзу	135
Розділ II. Положення загального застосування.	138

ЧАСТИНА ДВА. ГРОМАДЯНСТВО СОЮЗУ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЯ	140
ЧАСТИНА ТРИ. ПОЛІТИКИ СОЮЗУ ТА ВНУТРІШНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ.	143
Розділ I. Внутрішній ринок	143
Розділ II. Вільний рух товарів	144
Глава 1. Митний союз.	144
Глава 2. Митне співробітництво	145
Глава 3. Заборона кількісних обмежень між державами-членами	145
Розділ III. Сільське господарство та рибальство	146
Розділ IV. Вільний рух осіб, послуг та капіталу	150
Глава 1. Працівники.	150
Глава 2. Право на заснування.	152
Глава 3. Послуги	154
Глава 4. Капітал та платежі	156
Розділ V. Простір свободи, безпеки та правосуддя	157
Глава 1. Загальні положення	157
Глава 2. Політика щодо прикордонних перевірок, притулку та імміграції	160
Глава 3. Судове співробітництво в цивільних справах	162
Глава 4. Судове співробітництво в кримінальних справах	163
Глава 5. Поліцейське співробітництво	167
Розділ VI. Транспорт	169
Розділ VII. Спільні правила конкуренції, оподаткування та наближення законодавства	172
Глава 1. Правила конкуренції.	172
Секція 1. Правила, що застосовуються до суб'єктів господарювання	172
Секція 2. Допомога, що надається державами	175
Глава 2. Податкові положення	177
Глава 3. Наближення законодавства	178
Розділ VIII. Економічна та монетарна політика	180
Глава 1. Економічна політика.	181
Глава 2. Монетарна політика	186
Глава 3. Інституційні положення	189
Глава 4. Особливі положення для держав-членів, валютою яких є євро	190
Глава 5. Перехідні положення	191
Розділ IX. Зайнятість	195
Розділ X. Соціальна політика	197
Розділ XI. Європейський соціальний фонд.	202
Розділ XII. Освіта, професійне навчання, молодь та спорт	203
Розділ XIII. Культура	204
Розділ XIV. Охорона громадського здоров'я.	205
Розділ XV. Захист прав споживачів	207
Розділ XVI. Транс'європейські мережі	207
Розділ XVII. Промисловість	209
Розділ XVIII. Економічна, соціальна та територіальна згуртованість.	209
Розділ XIX. Дослідження, технічний розвиток і космос	211
Розділ XX. Довкілля.	215
Розділ XXI. Енергетика	217
Розділ XXII. Туризм.	217

Розділ XXIII. Цивільний захист	218
Розділ XXIV. Адміністративне співробітництво	218
ЧАСТИНА ЧОТИРИ. АСОЦІЮВАННЯ ЗАМОРСЬКИХ КРАЇН ТА ТЕРИТОРІЙ	219
ЧАСТИНА П'ЯТЬ. ЗОВНІШНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ	221
Розділ I. Загальні положення щодо зовнішньої діяльності союзу	221
Розділ II. Спільна торговельна політика	221
Розділ III. Співробітництво з третіми країнами та гуманітарна допомога	223
Глава 1. Співробітництво з питань розвитку	223
Глава 2. Економічне фінансове та технічне співробітництво з третіми країнами	224
Глава 3. Гуманітарна допомога	225
Розділ IV. Обмежувальні заходи	225
Розділ V. Міжнародні угоди	226
Розділ VI. Відносини союзу з міжнародними організаціями і третіми країнами та місії союзу	229
Розділ VII. Застереження щодо солідарності.	229
ЧАСТИНА ШІСТЬ. ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ФІНАНСОВІ ПОЛОЖЕННЯ	230
Розділ I Інституційні положення	230
Глава 1. Установи	230
Секція 1 Європейський парламент	230
Секція 2. Європейська рада	234
Секція 3. Рада	235
Секція 4. Комісія	236
Секція 5. Суд Європейського Союзу	238
Секція 6. Європейський центральний банк.	248
Секція 7. Рахункова палата	249
Глава 2. Правові акти союзу, процедури ухвалення та інші положення	252
Секція 1. Правові акти союзу	252
Секція 2. Процедури ухвалення актів та інші положення	254
Глава 3. Дорадчі органи союзу	258
Секція 1. Економічно-соціальний комітет	258
Секція 2. Комітет регіонів	259
Глава 4. Європейський інвестиційний банк	260
Розділ II. Фінансові положення.	261
Глава 1. Власні ресурси союзу	262
Глава 2. Багаторічна фінансова програма	262
Глава 3. Річний бюджет союзу	263
Глава 4. Виконання бюджету та звільнення від зобов'язань.	266
Глава 5. Спільні положення.	267
Глава 6. Боротьба проти шахрайства	268
Розділ III. Посилена співпраця	269
ЧАСТИНА СІМ. ЗАГАЛЬНІ ТА ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ	272
Список використаних джерел та літератури	280
Додаток. Основна інформація про країни-члени ЄС.	305

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Марта Пилипівна МАЛЬСЬКА
Наталія Володимирівна АНТОНЮК

ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

ПІДРУЧНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 09.02.2015 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 18. Титраж 300 прим.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.

НБ ПНУС

801386